

Profesors
Pēteris Šmits:
no Raunas
līdz Pekinai

Profesors
Pēteris Šmits:
no Raunas
līdz Pekinai

Sastādītāja un atbildīgā redaktore
Māriete Saviča

UDK 398(474.3)(092)
Šm600

Profesors Pēteris Šmits: no Raunas līdz Pekinai / sast. un atb. red. Mārīte Saviča ;
LU Bibliotēka. – Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2020. – 312 lpp. : il.

Recenzenti:

Dr. habil. philol. Janīna Kursīte-Pakule, LU Humanitāro zinātņu fakultātes
Latvistikas un baltistikas nodaļas profesore,

Dr. hist. Kaspars Kļaviņš, Pusanas Nacionālās universitātes (Dienvidkoreja)
profesors, LU Humanitāro zinātņu fakultātes Āzijas studiju nodaļas vadošais
pētnieks,

Dr. philol. Ieva Garda-Rozenberga, LU Literatūras, folkloras un mākslas
institūta zinātniskā sekretāre

Monogrāfija izdota ar Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu padomes
2020. gada 18. jūnija lēmumu (protokola Nr. 8).

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

Monogrāfija izdota, pateicoties LU Konfūcija institūta finansiālajam atbalstam.

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
KONFŪCIJA
INSTITŪTS**

Sastādītāja un atbildīgā redaktore: **Mārīte Saviča**

Literārā redaktore: **Ruta Puriņa**

Angļu valodas redaktore un tulkotāja: **Andra Damberga**

Priekšvārdu tulkojusi: **Māra Valpētere**

Vāka dizainu un maketu veidojusi: **Baiba Lazdiņa**

© Latvijas Universitāte, Latvijas Universitātes Bibliotēka, 2020

© Autori: Māris Baltiņš, Ina Druviete, Mārīte Jakovļeva, Gunta Jaunmuktāne,
Ēriks Jēkabsons, Ieva Kalniņa, Uldis Krēsliņš, Ilga Mantiniece, Ilona Miezīte,
Monika Mihališina, Guntis Pakalns, Pēteris Pildegovičs, Irina Popova,
Tālis Pumpuriņš, Shang Quanyu, Mārīte Saviča, Leons Taivans, Hartmut Walravens,
Luo Wei, Lu Yan, 2020

© Dizains: Baiba Lazdiņa, 2020

ISBN 978-9934-18-549-6

PĒTERIS ŠMITS

25.12.1869.—05.06.1938.

Valodnieks, etnogrāfs, folklorists. Pirmais latviešu orientālists sinologs, pasaulē zināms kā jaunas krievu sinoloģijas skolas izveidotājs, Latvijā pazīstams ar darbiem par latviešu folkloru un etnogrāfiju, ar apjomīgo latviešu tautas pasaku, teiku, ticējumu apkopojumu. Latvijas Universitātes profesors, Latvijas Universitātes Baltu filoloģijas un Upsalas Universitātes goda doktors, Tēvzemes balvas laureāts. Unikālas Latvijas Universitātei dāvinātas grāmatu kolekcijas īpašnieks, kura daudzveidīgi atspoguļo šīs izcilās personības pieredzi, kas gūta plašajā pasaulē no Raunas līdz Pekinai.

Saturs

- 11 **Priekšvārds**
MĀRĪTE SAVIČA
- 17 **Preface**
MĀRĪTE SAVIČA

Pētera Šmita darbība Tālajos Austrumos un Latvijā

- 24 **Profesora Pētera Šmita ieguldījums Latvijas Universitātes izaugsme**
Contribution of professor Pēteris Šmits to the development of the University of Latvia
MĀRIS BALTIŅŠ, *Dr. habil. med.*, Valsts valodas centra direktors
- 36 **Latvieši Vladivostokā līdz Pirmajam pasaules karam: galvenās iezīmes**
Latvians in Vladivostok before World War I: the main features
ĒRIKS JĒKABSONS, *Dr. hist.*, Latvijas Universitātes
Vēstures un filozofijas fakultātes profesors
- 48 **Pēteris Šmits un Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu sabiedriski
politiskie centieni (1918–1920)**
*Pēteris Šmits and the public political endeavours of Siberian and Far
Eastern Latvians in 1918–1920*
ULDIS KRĒSLIŅŠ, *Dr. hist.*, Latvijas Universitātes
Latvijas vēstures institūta pētnieks
- 59 **Pētera Šmita līdzdalība latviešu patriotisma popularizēšanā Pirmā
pasaules kara laikā**
*Participation of Pēteris Šmits in promotion of Latvian patriotism
during World War I*
TĀLIS PUMPURIŅŠ, *Dr. hist.*, Cēsu Vēstures un mākslas muzeja
vēsturnieks

Pētera Šmita ieguldījums sinoloģijas studijās

- 68 Orientalists of the Baltic region and their contribution to academic studies worldwide**
Baltijas reģiona orientālisti un to devums akadēmiskajām studijām visā pasaulē
IRINA POPOVA, *Dr. hist.*, Director of the Institute of Oriental Manuscripts of the Russian Academy of Sciences at Saint Petersburg
- 81 Peter Schmidt and the turn of centuries in China, Russia, and Latvia**
Pēteris Šmits un laiku grieži Ķīnā, Krievijā, Latvijā
LEONS TAIVANS, *Dr. habil. theol.*, Professor of the Faculty of Humanities of the University of Latvia
- 91 Peter Schmidt as a Manchurist**
Pēteris Šmits – mandžūrists
HARTMUT WALRAVENS, *Dr. phil.*, Chairman of the International ISMN Agency
- 102 Profesora Pētera Šmita ieguldījums ķīniešu valodas apmācības metodoloģijā**
Contribution of Professor Pēteris Šmits to the Chinese language teaching methodology
PĒTERIS PILDEGOVIČS, *Dr. h. c. philol.*, LU Konfūcija institūta Latvijas puses direktors
- 110 Textbook that opens a window of contemporary Chinese teaching in Russia: Mandarin Grammar with Texts for Exercises by P. P. Schmidt**
Mācību grāmata – logs uz mūsdienu ķīniešu valodas pasniegšanu Krievijā: Praktiskā mandarīnu dialekta gramatika ar vingrinājumiem paredzētiem tekstiem, P. Šmits
LUO WEI, Professor of the Beijing Foreign Studies University

**129 Research on Latvian sinologist Peter Schmidt in China:
contemporary perspective and significance**

*Ķīnas pētniecība un Pēteris Šmits kā sinologs: šīs pētniecības nozīme
mūsdienu skatījumā*

SHANG QUANYU, South China Normal University, currently
Chinese Director of the Confucius Institute at the University of Latvia

LV YAN, Beijing Foreign Studies University,
PhD student at the University of Latvia

Pētera Šmita ieguldījums valodniecībā un folklorā

144 Vispārīgās valodniecības jautājumi Pētera Šmita darbos

Pēteris Šmits on General Linguistics

INA DRUVIETE, *Dr. habil. philol.*, profesore, Latvijas Universitātes
prorektore humanitāro un izglītības zinātņu jomā

153 Pētera Šmita tēls latviešu literatūrā

Image of Pēteris Šmits in Latvian literature

IEVA KALNIŅA, *Dr. philol.*, Latvijas Universitātes
Humanitāro zinātņu fakultātes profesore

159 Pēteris Šmits kā latviešu pasaku publicētājs un pētnieks

Pēteris Šmits as a publisher and researcher of Latvian folktales

GUNTIS PAKALNS, *Dr. philol.*, Latvijas Universitātes Literatūras,
folkloras un mākslas institūta pētnieks

**178 Pētera Šmita darbu ietekme uz Juliāna Kšižanovska zinātniskajām
interesēm**

Influence of Pēteris Šmits' works on scientific interests of Julian Krzyżanowski

MONIKA MIHALIŠINA (*MONIKA MICHALISZYN*), *Dr. philol.*,
Polijas Republikas ārkārtējā un pilnvarotā vēstniece Latvijas Republikā

Pētera Šmita kultūrvēsturiskais mantojums atmiņu institūcijās

- 186 Pētera Šmita devums Latvijas Universitātes Bibliotēkai – mūža garumā vāktā unikālā speciālā kolekcija**
Contribution of Pēteris Šmits to the Library of the University of Latvia – his unique collection of entire lifetime
ILGA MANTINIECE, *Mg. sc. soc.*, Latvijas Universitātes Bibliotēkas eksperte un pētniece
- 196 Pētera Šmita rokrakstu fonds LU Akadēmiskajā bibliotēkā**
Literary collection of Pēteris Šmits in the Academic Library of the University of Latvia
GUNTA JAUNMUKTĀNE, *Mg. philol.*, Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas vadītāja
- 207 Pētera Šmita kolekcija Rakstniecības un mūzikas muzejā**
Pēteris Šmits' collection at the Museum of Literature and Music
ILONA MIEZĪTE, *Mg. philol.*, Rakstniecības un mūzikas muzejs
- 215 Dokumenti par Pēteri Šmitu Latvijas Valsts vēstures arhīvā**
Documents about Pēteris Šmits in the National History Archives of Latvia
MĀRĪTE JAKOVĻEVA, *Dr. hist.*, Latvijas Valsts vēstures arhīva vadošā pētniece
- 225 Fotografijas / Photos
- 245 Dokumenti / Documents
- 265 Grāmatas no profesora Pētera Šmita kolekcijas LU Bibliotēkā / Books from Professor Pēteris Šmits' Collection in the UL Library
- 283 Attēli no periodikas un grāmatām / Pictures from Periodicals and Books
- 293 Vēstules, pastkartes / Letters, postcards

Priekšvārds

2019. gada rudenī Latvijas Universitāte svinēja savu simtgades jubileju. Gatavošanās svētkiem darbinieku saimē tika uzsākta laikus, pārļāpājot Universitātes vēstures lappuses, šķetinot notikumu pavedienus, pārdomājot iedibinātās tradīcijas vēsturiskās attīstības kontekstā, lai svētku noskaņā izceltu *Alma mater* nozīmi un simbolu Latvijas valsts izaugsmē.

Latvijas Universitātes personālam 2019. gads aizritēja simtgades gaisotnē ar daudzū akadēmisku un kultūras aktivitāšu virteni, kur katrs pasākums atstāja paliekošus izteiktā un rakstītā vārda nospiedumus *Alma mater* otrā gadu simta vēstures pirmajās rindiņās. Augstskolas jubilejas gadā neiztrūkstošas bija diskusijas par studiju procesu, zinātņi un intelektuāliem sasniegumiem, par personību lomu to radīšanā un norisi konkrētā laika posmā. Ņemot vērā Latvijas zinātnes attīstības ciešo saistību ar Latvijas Universitātes kā pirmās nacionālās augstskolas dibināšanu, Latvijas zinātnes izaugsmē nozīmīgs bija arī to zinātnieku ieguldījums, kuri pēc Pirmā pasaules kara ieradās Latvijā no Tērbatas Universitātes, Pēterburgas Universitātes un citām augstākām mācību un zinātniskās pētniecības iestādēm un savas pedagoģiskā un pētnieciskā darba zināšanas tālāk nodeva studējošai jaunatņei. Viens no tādiem zinātniekiem un mācībspēkiem bija Pēteris Šmits – izcils valodnieks, etnogrāfs, folklorists un sinologs.

Pēteris Šmits dzimis 1869. gadā Vidzemē, vienā no Latvijas kultūrvēsturiskajiem novadiem – Raunas novadā –, ziemas saulgriežos, kad kristīgā pasaule 25. decembrī svin Pirmos Ziemassvētkus. Nākamais profesors savus bērnības un pirmos skolas gadus aizvadījis dzimtajā Raunā, kur tiek uzsāktas izglītības gaitas Raunas pagastskolā, Raunas draudzes skolā un Cēsu apriņķa skolā. Tālāk seko ģimnāzista gadi Rīgas guberņas ģimnāzijā, kuru viņš 1891. gadā veiksmīgi absolvē. Tajā pašā gadā jaunietis apņēmības pilns dodas uz Maskavu, lai uzsāktu slāvu filoloģijas studijas Maskavas Universitātē. Pirmā studiju gada laikā slāvu filoloģijas studijas jauno P. Šmitu neaizrauj, tās tiek pārtrauktas, lai 1892. gadā uzsāktu studijas jau Pēterburgas Universitātes Austrumu fakultātē, kur viņš pievēršas tam laikam nepazīstamo valodu – ķīniešu un mandžūru – apguvei. Grūti nojaust, kāpēc viņam agrā jaunībā ir radusies tāda izglītības un valodu apguves izvēle, kas turpmākos gados izvērsas par profesionālu nodarbošanos, bet šī aizraušanās un mīlestība uz orientālistiku P. Šmitu pavada visu viņa darbīgo mūžu. Vispirms tas spilgti izpaužas gandrīz 30 gadu garumā, kas tiek pavadīti ārpus dzimtenes, stažējoties, veicot diplomātiskos pienākumus un pedagoģisko darbu Pekinas jeb Beidzjinas Universitātē un Austrumu institūtā Vladivostokā. 1899. gadā minētajā institūtā, kas bija pirmais orientālistikas centrs Krievijas impērijā, P. Šmits bija viens no pirmajiem mācībspēkiem. Trīsdesmit gadu vecumā viņš jau bija ievērojami pakāpies pa akadēmiskās karjeras kāpnēm, jo bija mandžūru valodas un ķīniešu valodas gramatikas profesora vietas izpildītājs, bet 1902. gadā ieguva maģistra grādu Pēterburgas Universitātē ar disertāciju par ķīniešu valodas mandarīnu dialekta gramatiku un ieguva ārkārtas

profesora vietu Austrumu institūtā Vladivostokā. P. Šmita darba gaitas Vladivostokā turpinājās līdz pat 1920. gadam, tur veicot administratīvus un sabiedriskus pienākumus: 1918. gadā viņš kļuva par Tālo Austrumu Valsts universitātes profesoru, 1919.–1920. gadā bija universitātes Filoloģijas-filozofijas fakultātes dekāns, darbojās Tālo Austrumu Latviešu centrālajā birojā, 1919. gadā ievēlēts par Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālās padomes centrālā biroja goda priekšsēdi.

Neskatoties uz ilgajiem atšķirtības gadiem, kas pavadīti ārpus dzimtenes, viņš 1920. gadā atgriezās Latvijā, lai kā profesors uzsāktu darbu Latvijas Universitātes (Latvijas Augstskolas) Filoloģijas un filozofijas fakultātē. Viņa docēto kursu saturs fakultātē bija par dažādu tematiku: “Ievads valodniecībā”, “Latviešu mitoloģija”, “Ievads latviešu tautas tradīcijās”, “Folklorā”, “Indoeiropiešu senatne”. Būdamas Latvijā, profesors savas gadu gaitā iegūtās zināšanas orientālistikā turpināja nodot arī Universitātē studējošai jaunajai paaudzei, lasot šādus lekciju kursus: “Ievads ķīniešu filoloģijā”, “Ķīniešu valoda”, “Āzijas kultūra” u. c.

P. Šmits bijis darbīgs docētājs un aktīvi iesaistījās arī dažāda veida akadēmiskajos pasākumos. Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli liecina, ka P. Šmits veiksmīgi iekļāvās akadēmiskajā gaisotnē, jo jau 1923. gada 6. aprīļa fakultātes sēdē tiek nolemts “pielīdzināt piltiesīgiem Latvijas doktoriem profesorus J. Endzelīnu, E. Felsbergu, J. Lautenbahu un P. Šmitu, kā personas, no kurām pirmajai ir Krievijas doktora, trijām pārējām Krievijas maģistra grāds”. Profesors paralēli pedagoģiskajam darbam fakultātē regulāri izmantoja iespēju doties arī ārvalstu komandējumos un, atgriezies no tiem, dalījās ar tajos gūtajiem iespaidiem un pārdomām. Tā 1928. gada 3. novembra fakultātes sēdē profesors referē “par Oksfordas kongresu austrumu filoloģijā, kur referātu viņš gan nav lasījis, bet piedalījies debatēs, sevišķi par mandžūru valodas nozīmi ķīniešu valodas studijās. No atsevišķiem pasākumiem austrumu pētīšanā profesors P. Šmits atzīmē svarīgo atradumu Uru zemē (Chaldajā), kur atrastas daudzas zelta un sudraba lietas skaistā izstrādājumā; bronzas nav”. Savukārt 1931. gada 19. septembra fakultātes sēdē profesors ziņo par apmeklēto orientālistu kongresu Leidenā. Jāatzīmē arī profesora brauciens uz Karaļaučiem (Kēnigsberga). Piemēram, fakultātes 1929. gada 9. marta sēdē profesors P. Šmits un profesors A. Spekke referē par braucienu uz Karaļaučiem. Profesors P. Šmits tur nolasījis lekciju par latviešu tautasdziesmām, bet profesors A. Spekke – par humānismu Livonijā.

Savukārt P. Šmita regulāri izdoto publikāciju skaits atklāj zinātnieka nopietno attieksmi, veicot pedagoģisko un pētniecisko darbu. Minēšu tikai dažu publikāciju nosaukumus: “Der Lautwandel im Manschu und Mongolischen” (1898), “Троякая долгота в латышском языке” (1899), “Китайские классические книги” (1900), “Опыт мандаринской грамматики с текстами для упражнений” (1902), “Китайская хрестоматия для первоначального преподавания” (1902), “Учебник манджурского языка в трех частях” (1907), “О постановке научного китаеведения в Западной Европе” (1908), “Изучение Китая за границей” (1909), “Судьба Фан До. Повесть из сборника Дзинь-гу ци-гуань” (1909), “Конспект лекций по политической организации Китая” (1911). Profesoram P. Šmitam bija

gan dažāda lasīto lekciju tematika, gan arī daudzpusīgas pētnieciskās intereses. Piemēram, profesora interese par folkloru un etnogrāfiju atklājas šādās publikācijās: “Etnogrāfisku rakstu krājums” (1912, 1923), “Latviešu mitoloģija” (1918, 1926). Pēc atgriešanās dzimtenē P. Šmita galvenais zinātniskais nopelns ir saistīts ar folkloru: “Latviešu pasakām un teikām” (1925–1937) un savāktiem “Latviešu tautas ticējumiem” (1940–1941). Interesanti pieminēt, ka 1929. gadā viņš sagatavojis publikāciju, kurā piemin arī savu dzimto Raunu: “Raunas izloksnē uzrakstītās tautas dziesmas”. Profesora personības un rakstnieka radošā dzirksts izpaužas arī latviešu žurnālistikā, jo viņš ir pievērsies literatūrkritikas darbam un sarakstījis arī dzejoļus.

Latvijā profesora P. Šmita akadēmiskā un sabiedriskā darba daudzveidība un noslodze tika pamanīta un cildināta. Par to liecina vairāki goda nosaukumi, kas piešķirti viņam dzīves laikā: Upsalas Universitātes goda doktors (1927), Latvijas Universitātes Baltu filoloģijas goda doktors (1928).

Tāds ir Pētera Šmita dzīves gājuma un personības īss raksturojums, viņš savu piederību Latvijas Universitātei apliecināja tālajā 1920. gadā, uzsākot darba gaitas Filoloģijas un filozofijas fakultātē. Profesora personības diženums uzmirzdēja pagājušajā gadsimtā, bet viņa atstātais zinātniskais un kultūrvēsturiskais mantojums ir aktuāls vēl šobaltdien ne tikai Latvijas, bet visas Eiropas kontekstā.

2019. gada decembrī Pēterim Šmitam apritēja 150 gadi. Lai pieminētu profesora nopelnus, 2019. gadā Pētera Šmita 150. gadadiena tika iekļauta UNESCO svinamo dienu kalendārā, novērtējot viņa ieguldījumu latviešu tautas folkloras vākšanā un sinoloģijas attīstībā kā Eiropā, tā Tālajos Austrumos. 2019. gada aprīlī, pateicoties UNESCO Līdzdalības programmas projekta “Valodnieka, etnogrāfa, folklorista un sinologa Pētera Šmita 150. gadadienas atzīmēšana” finansējumam, Latvijas Universitāte sumināja izcilo Pētera Šmita personību starptautiskā konferencē. 2019. gada 25. un 26. aprīlī Latvijas Universitātes Lielajā aulā Raiņa bulvārī 19 noritēja starptautiska konference “Personība kultūru un valodu krustcelēs. Pēterim Šmitam 150”, kopā pulcējot 20 dažādu nozaru referentus no vairākām valstīm.

Profesora rakstura un intelekta fascinējums, Latvijas un ārvalstu pētnieku atsaucība dalībai konferencē veidoja un nostiprināja pārliedību par nepieciešamību izdot grāmatu, kurā vienkopus pirmo reizi tiktu izvērtēts Pētera Šmita zinātniskais mantojums un atspoguļota viņa darbības ietekme uz baltistikas un sinoloģijas attīstību.

Starptautiskajā konferencē “Personība kultūru un valodu krustcelēs. Pēterim Šmitam 150” nolasītie referāti palīdzēja veidot šī rakstu krājuma saturu, kas tematiski grupēts četrās nodaļās. Rakstu krājuma pirmā raksta autors *Dr. habil. med.* Māris Baltiņš rakstā “Profesora Pētera Šmita ieguldījums Latvijas Universitātes izaugsmē” raksturo un novērtē profesora Pētera Šmita ieguldījumu Latvijas Universitātes izaugsmē, īpašu vērību veltot viņa akadēmiskajai karjerai. Tālāk seko trīs vēstures zinātnu doktoru raksti, kuri atklāj, uz kāda vēsturiska fona Tālo Austrumu pilsētā Vladivostokā izveidojās latviešu kopiena, kurā tolaik dzīvoja un strādāja Pēteris Šmits. *Dr. hist.* Ēriks Jēkabsons rakstā “Latvieši Vladivostokā līdz Pirmajam pasaules karam: galvenās iezīmes” īpašu vērību pievērš Austrumu

institūtam, kur par profesoru strādāja arī Pēteris Šmits, kā arī raksturo latviešu kopienas darbību Vladivostokā. Par P. Šmita lomu latviešu strēlnieku Imantas pulka dibināšanā 1918. gadā Vladivostokā, kā arī par P. Šmita nopelni 1918. gada augustā, uzsākot latviešu karaspēka vienību dibināšanu, var uzzināt *Dr. hist.* Ulda Krēsliņa rakstā “Pēteris Šmits un Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu sabiedriski politiskie centieni 1918–1920. gadā”. Par P. Šmita līdzdalību un lomu sabiedriskajā dzīvē Tālajos Austrumos dzīvojošo latviešu vidē raksta vēsturnieks *Dr. hist.* Tālis Pumpuriņš.

Rakstu krājuma lielāko tematisko sadaļu veido pētnieku darbi, kuros raksturots Pētera Šmita ieguldījums sinoloģijas studijās. Ir pagājis vairāk nekā 100 gadu kopš viņa izdotajām pirmajām publikācijām, bet tās savu aktualitāti mūsdienās nav zaudējušas. Kā liecība šim apgalvojumam ir rakstu krājumā ievietotie vairāku autoru raksti, kas veltīti P. Šmita pētījumiem par Ķīnu un ķīniešu valodas apguvi. Šīm tēmām savos rakstos pievērsušies pētnieki *Luo Wei* (罗薇) un *Lu Yan* (吕妍) no Pekinas Ārzemju studiju universitātes, kā arī profesors *Shang Quanyu* (尚劝余) – LU Konfūcija institūta Ķīnas puses direktors, izvirzot rakstos mērķi – atklāt, kādi pētījumi par sinologu P. Šmitu ir veikti Ķīnā. LU Humanitāro zinātņu fakultātes profesors *Dr. habil. theol.* Leons Taivans savā rakstā pamato, ka P. Šmits bija labākais sava laika mandžūru valodas eksperts, klasificējot tungusu-mandžūru valodu grupu kā atsevišķu valodu saimi. *Dr. h. c. philol.* Pēteris Pildegovičs, LU Konfūcija institūta Latvijas puses direktors, savā rakstā izsaka atziņu, ka profesora Pētera Šmita izmantotā ķīniešu valodas pasniegšanas metodoloģija un arī pedagoģiskajā darbā iegūtā pieredze iezīmēja jaunu Krievijas sinoloģijas virzienu. Zinātnieks no Vācijas *Dr. phil.* Hartmuts Valrāvenss (*Hartmut Walravens*) analizē P. Šmita ieguldījumu mandžūru studijās, balstoties uz viņa publikācijām, kuras mūsdienās ir diezgan liels retums, jo tās publicētas Vladivostokā, Pekinā, Leipcigā, Rīgā un Helsinkos krievu, vācu un angļu valodā. Krievijas Zinātņu akadēmijas Austrumu manuskriptu institūta direktore *Dr. hist.* Irina Popova (*Ирина Попова*) īsumā aplūko akadēmisko orientālistikas studiju vēsturi trīs Baltijas reģiona valstīs – Latvijā, Igaunijā un Lietuvā – un ieskicē tradīciju, kas galvenokārt radusies veco klasisko universitāšu – Tartu un Viļņas Universitātes – Teoloģijas fakultātē.

Pētera Šmita ieguldījumu valodniecībā savā rakstā izvērtē *Dr. habil. philol.* Ina Druvieta, secinot, ka P. Šmita darbi un izteikumi par vispārīgās valodniecības jautājumiem liecina par viņa iedziļināšanos daudzu zinātnes nozaru teorētiskajā literatūrā un atbilst tālaika valodniecības attīstības tendencēm. Iepazīstoties ar profesores *Dr. philol.* Ievas Kalniņas rakstu, grāmatas lasītāji varēs noskaidrot, kuru romānu autori savos darbos ieskicē prototipiskas profesora Pētera Šmita iezīmes.

Dr. philol. Guntis Pakalns, LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta pētnieks, savā apjomīgajā rakstā ar faktiem argumentēti apliecina, ka P. Šmits ar tautsdziesmu vēstures, mitoloģijas pētījumiem un “Latviešu tautas ticējumu” publicējumu ir viena no ietekmīgākajām personībām latviešu folkloristikas vēsturē. *Dr. philol.* Monika Mihališina savā pētījumā secina, ka profesora P. Šmita veikums

latviešu pasaku un teiku sistematizēšanā savukārt iedvesmoja poļu zinātnieku J. Kšiżanovski sistematizēt poļu tautas pasakas.

Rakstu krājuma noslēgumu veido pētnieku raksti par Pētera Šmita atstātajām dokumentālām liecībām, kuras glabājas Latvijas atmiņas institūcijās. Par šīm unikālajām laikmeta liecībām savos rakstos stāsta LU bibliotēku, muzeja un arhīva speciālisti. LU Bibliotēkas pētniece *Mg. sc. soc.* Ilga Mantiniece savā rakstā raksturo LU Bibliotēkas krājumā esošo Pētera Šmita apjomīgo speciālo kolekciju, kuru profesors testamentā novēlēja Latvijas Universitātei. Par Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas krājumā esošo profesora Pētera Šmita rokrakstu fondu – vēstulēm, manuskriptiem un fotogrāfijām – detalizēti raksta *Mg. philol.* Gunta Jaunmuktāne, kura ir Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas vadītāja. Muzeja speciāliste *Mg. philol.* Ilona Miezīte raksturo Rakstniecības un mūzikas muzeja krātuvē esošo nelielo kolekciju: fotoattēlus, iespieddarbus, korespondenci un rokrakstus, kas, neskatoties uz nelielo skaitu, tomēr sniedz liecības gan par P. Šmita dzīves posmiem Krievijā un Ķīnā, gan par dzīvi un darbu pēc atgriešanās Latvijā.

Dr. hist. Mārīte Jakovļeva raksturo Latvijas Valsts vēstures arhīvā esošo dokumentu klāstu, kuri atspoguļo Pētera Šmita politisko un izglītojošo darbību Vladivostokā Krievijas impērijas sabrukuma laikā, darba gaitas Latvijā, tāpat raksturo profesora personas lietā apkopotos dokumentus. Raksta noslēgumā arhīva speciāliste izsaka varbūtību, ka arhīva krātuvēs, iespējams, vēl ir neatklāti un nepētīti dokumenti par Pēteri Šmitu.

Rakstu krājumā publicētie pētnieku raksti apliecina, cik liels ir profesora ieguldījums vairāku zinātņu nozaru attīstībā Latvijā. Publicētajos rakstos vienkopus no dažādiem aspektiem izvērtēta viņa zinātniskā darbība, uzsverot zinātnisko pēctecību un starptautiskās sadarbības nozīmi Eiropas un Āzijas kontekstā, kā arī pirmo reizi vienkopus raksturotas dokumentālās liecības, kuras glabājas Latvijas atmiņas institūcijās.

Rakstu krājuma sastādītāja izsaka pateicību visiem rakstu autoriem par atsaucību, ieguldīto laiku un darbu, veidojot rakstu krājumā iekļautos rakstus. Personīgs paldies LU Konfūcija institūta Latvijas puses direktoram Pēterim Pildegovičam un LU Konfūcija institūta Ķīnas puses direktoram *Shang Quanyu* (尚劝余) par sirsnīgajām sarunām un pārdomām, kuras bija veltītas Pēterim Šmitam. Pateicoties regulārām tikšanās reizēm, kuras neiztrūkstoši pavadīja abu direktoru dialogi man pilnīgi nesaprotamā ķīniešu valodā, radās doma laikus rūpēties par finansējuma piesaisti grāmatas izdošanai. Ar profesora *Shang Quanyu* ieinteresētību un palīdzību izdevās to īstenot. Rakstu krājums izdots ar Latvijas Universitātes Konfūcija institūta finansējuma atbalstu, patecībā godinot profesora Pētera Šmita piemiņu un saglabājot nākamajām pētnieku paaudzēm dokumentālās liecības, kuras atrodas Latvijas un ārvalstu atmiņas institūciju krājumos.

MĀRĪTE SAVIČA,

Latvijas Universitātes Bibliotēkas direktore, pētniece, rakstu krājuma sastādītāja

Preface

In Autumn 2019, the University of Latvia celebrated its hundredth anniversary. The preparations for the festivities among the staff began in good time, leafing through the pages of the University's history, untwining the thread of events, reflecting upon the established traditions in historical context to celebrate the importance and symbolism of *Alma Mater* in the development of the Latvian state.

For the staff of the University of Latvia, 2019 passed in the atmosphere of centenary with many academic and cultural activities where each event left a permanent imprint of spoken and written word in the first lines of the second centenary's history of *Alma Mater*. In the jubilee year of the University, discussions about the study process, science and intellectual achievements, the role of personalities in their creation and progress in a particular period of time were imperative. Considering the close link between the beginnings of Latvian science and foundation of the University of Latvia as the first national institution of higher education, significant contribution to development of Latvian science was also rendered by scientists who after the First World War came to Latvia from the universities of Dorpat (Tartu), Saint Petersburg and other universities, and passed on their knowledge of pedagogical and research work to the students. One of those scholars and academics was Pēteris Šmits – an outstanding linguist, ethnographer, folklorist and sinologist, in whose honour the International scientific conference “Personality at the crossroads of culture and languages. Pēteris Šmits – 150” was held in April 25–26, 2019 within the framework of the programme dedicated to the centenary of the University of Latvia.

Pēteris Šmits was born in 1869 in Vidzeme, one of the cultural and historical regions of Latvia – Rauna region –, at the winter solstice when the Christian world celebrates the First Christmas on December 25. The future professor spent his childhood and the first years of school in his native Rauna, where he began his education at Rauna Local Community School, Rauna Parish School and Cēsis District School. In the following years, he attended Riga Province Grammar School, and he successfully graduated in 1891. In the same year, the 22-year-old youth went to Moscow with determination to begin studying Slavonic philology at Moscow University. During his first year of studies, young P. Šmits was not very enthusiastic about Slavonic philology, therefore he terminated the studies and in 1892 commenced learning at the University of Saint Petersburg in the Faculty of Oriental Languages, where he turned to acquisition of at that time unfamiliar languages – Chinese and Manchu. It is difficult to surmise why in early youth he had such preference of education and language acquisition which later turned into a profession, but this passion and love for Oriental Studies accompanied P. Šmits throughout his active life. It was brilliantly manifested in almost 30 years of his life, which were spent outside his native country, doing fieldwork, performing diplomatic duties and pedagogical work at Peking University and the Oriental Institute in Vladivostok.

In 1899, P. Šmits was one of the first academics in the abovementioned institute, which was the first centre of Oriental Studies in the Russian Empire. At the age of thirty, he had already considerably scaled the academic ladder – he was a deputy professor of Manchu and Chinese grammar, and in 1902 he obtained the master's degree at Saint Petersburg University with a dissertation about Chinese language Mandarin dialect grammar, and acquired the position of extraordinary professor in Vladivostok. P. Šmits' career in Vladivostok continued until 1920. He performed administrative and public duties: in 1918, he became a professor at the Oriental Institute, from 1919 to 1920 – the Dean of the Faculty of Philology and Philosophy, worked in the Central Bureau of the Latvians in the Far East, in 1919, he was elected the Honorary Chairman of the National Council's Central Council of the Latvians in Siberia and Urals.

Notwithstanding the long years spent abroad, he returned to Latvia in 1920 to take the position of a professor at the University of Latvia Faculty of Philology and Philosophy. He taught a wide variety of courses: "Introduction to Linguistics", "Latvian Mythology", "Introduction to Latvian Folk Traditions", "Folklore", "Indo-European Antiquity". While in Latvia, the professor continued to pass on his knowledge of Oriental Studies acquired during the long years to younger generation of students at the University, delivering the following lecture courses: "Introduction to Chinese Philology", "Chinese Language", "Asian Culture" etc.

P. Šmits was an efficient university lecturer who also actively participated in various academic events. The materials held in Latvian State Historical Archives indicate that P. Šmits successfully fit into the academic atmosphere, because at the very outset – the faculty meeting on April 6, 1923 – it was decided "to equate Professors J. Endzelīns, E. Felsbergs, J. Lautenbahs and P. Šmits to full-fledged doctors with a degree recognized in Latvia as persons, the first of which has a doctorate, and the other three – a master's degree from Russia". Alongside the pedagogical work at the faculty, the professor regularly used the opportunity to go on working visits abroad and upon his return he shared impressions and reflections gained. Thus, at the faculty meeting on November 3, 1928, the professor reports "on the Oxford Congress of Oriental Philology, where he did not give a presentation, but took part in a debate, especially on the significance of the Manchu language in Chinese studies. Among particular events in Oriental research, Professor P. Šmits singles out the important discovery in the land of Ur (Chaldaeia), where many elaborately crafted gold and silver objects were found; no bronze". Whereas, at the faculty meeting on September 19, 1931, the professor informs about the Orientalist Congress attended in Leiden. The professor's trip to Karaļauči (Königsberg) should also be mentioned. For instance, at the faculty meeting on March 9, 1929, Professor P. Šmits and Professor A. Spekke reported on their trip to Karaļauči. There, Professor P. Šmits delivered a lecture on Latvian folksongs, but Professor A. Spekke – on humanism in Livonia.

P. Šmits regular publications reveal the scholar's serious attitude toward performing his scrupulous research work. I will name only a few titles of his publications:

“Sound Changes in Manchu and Mongolian” (*Der Lautwandel im Manschu und Mongolischen*) (1898), “Triple Length in Latvian” (Троякая долгота в латышском языке) (1899), “Classic Chinese Books” (Китайские классические книги) (1900), “Mandarin Grammar with Texts for Exercises” (Опыт мандаринской грамматики с текстами для упражнений) (1902), “The Chinese Chrestomathy for Primary Teaching” (Китайская хрестоматия для первоначального преподавания) (1902), “A Textbook of Manchu in Three Parts” (Учебник манджурского языка в трех частях) (1907), “About the Situation in Scientific Sinology in Western Europe” (О постановке научного китаеведения в Западной Европе) (1908), “Study of China Abroad” (Изучение Китая за границей) (1909), “The Fate of Fan Do. A Story from the Anthology *Jin Gu Qi Guan*” (*Wonders Old and New*) (Судьба Фан До. Повесть из сборника Дзинь-гу ци-гуань) (1909), “Lecture Notes on Political Structure of China” (Конспект лекций по политической организации Китая) (1911). Just as the professor had a variety of lecture topics, also his research interests were multifaceted. For instance, the professor’s publications reveal his interest in folklore and ethnography: “The Collected Articles on Ethnography” (*Etnogrāfisku rakstu krājums*) (1912, 1923), “Latvian Mythology” (*Latviešu mitoloģija*) (1918, 1926). The list of his publications consists of several dozen of titles, but if we speak about the period when he returned to his homeland, Pēteris Šmits’ main scholarly merit is related to folklore: “Latvian Folk-Tales and Legends” (*Latviešu pasakas un teikas*) (1925–1937) and “Latvian Folk-Beliefs” (*Latviešu tautas ticējumi*) (1940–1941) include the folklore that he had collected personally. Interestingly, in 1929 he prepared a publication, wherein he commemorated his native Rauna region: “Folksongs Written in Rauna Dialect” (*Raunas izloksnē uzrakstītās tautas dziesmas*). The professor’s personality and a creative spark as a writer was further manifested in Latvian journalism, as he wrote works of literary criticism, and also poetry.

In Latvia, the diversity and intensity of Professor P. Šmits’ academic and social work was noticed and praised, as attested by several honorary titles awarded to him during his lifetime: Honorary Doctorate of Uppsala University (1927), Honorary Doctorate of Baltic Philology of the University of Latvia (1928).

This is a brief insight into life and personality of Pēteris Šmits: he affirmed his affiliation with the University of Latvia back in 1920, starting his career at the Faculty of Philology and Philosophy as a professor. The greatness of the professor’s personality shone during the previous century, while his scientific and cultural legacy has remained relevant today, both in the context of Latvia and in the whole of Europe.

Pēteris Šmits’ 150th anniversary was celebrated in December of 2019. To commemorate the professor’s merits, in 2019 Pēteris Šmits’ 150th anniversary was included in the UNESCO Calendar of Anniversaries to recognise his contribution to the collection of Latvian folklore and the development of sinology both in Europe and Far East. In April 2019, with support of the UNESCO Participation Programme project “Celebration of the 150th Anniversary of the Linguist, Ethnographer, Folklorist

and Sinologist Pēteris Šmits”, the University of Latvia honoured the outstanding personality of Pēteris Šmits at an international conference. On April 25 and 26, 2019, the International conference “Personality at the Crossroads of Cultures and Languages. Pēteris Šmits – 150” was held at the Great Hall of the University of Latvia, Raiņa bulvāris 19, bringing together 20 speakers representing different spheres and a number of countries.

The fascination of the professor’s character and intellect, the responsiveness of Latvian and foreign researchers to participation in the conference were an impetus for publishing a book to assess Pēteris Šmits’ scholarly heritage and to depict the impact of his work on the development of Baltistics and sinology for the first time within a volume dedicated exclusively to this purpose.

The reports delivered at the International Conference “Personality at the Crossroads of Cultures and Languages. Pēteris Šmits – 150” shaped this collection of articles, which is thematically grouped in four chapters. *Dr. habil. med.* Māris Baltiņš, the author of the first article in the collection, “The Contribution of Professor Pēteris Šmits to the development of the University of Latvia” (“Profesora Pētera Šmita ieguldījums Latvijas Universitātes izaugsmē”), in the article characterizes and assesses the contribution of Professor Pēteris Šmits to the progress of the University of Latvia, paying special attention to his academic career. This insight is followed by the articles of three Doctors of History, revealing the historical context of Latvian community formation in Vladivostok, the Far East, where at that time lived and worked Pēteris Šmits. *Dr. hist.* Ēriks Jēkabsons in the article “Latvians in Vladivostok before the First World War: key features” (“Latvieši Vladivostokā līdz Pirmajam pasaules karam: galvenās iezīmes”) especially focuses on the Oriental Institute where Pēteris Šmits worked as a professor, as well as describes the activity of Latvian community in Vladivostok. Information about the role of P. Šmits in formation of Latvian Riflemen Imanta Regiment in Vladivostok in 1918, as well as the endeavours of P. Šmits in the foundation of Latvian troops in 1918 are described in *Dr. hist.* Uldis Krēsliņš’ article “Pēteris Šmits and the socio-political Efforts of Latvians in Siberia and Far East in 1918–1920” (“Pēteris Šmits un Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu sabiedriski politiskie centieni 1918–1920. gadā”). *Dr. hist.* Tālis Pumpuriņš writes about the involvement and role of P. Šmits in social life of Latvians living in the Far East.

The major thematic section of the collected articles is constituted by the works of researchers, analysing the contribution of Pēteris Šmits to the studies of sinology. More than 100 years have passed since the first publications by Pēteris Šmits, nevertheless, they retain their significance to the present day. The evidence of this assertion is provided by several authors within their articles included in the collection dedicated to P. Šmits’ research on China and the acquisition of the Chinese language. Researchers Luo Wei (罗薇) and Lu Yan (吕妍) from Beijing Foreign Studies University, as well as Professor Shang Quanyu (尚劝余), Director of the Chinese side of the Confucius Institute at the University of Latvia, have addressed these

topics in their articles, aiming to reveal the research dedicated to sinologist P. Šmits and conducted in China. In his article, Professor of the Faculty of Humanities at the University of Latvia *Dr. habil. theol.* Leons Taivans confirms that P. Šmits was the best Manchu language expert of his time, classifying the Tungus-Manchu language group as a separate family of languages. *Dr. h. c. philol.* Pēteris Pildegovičs – Director of the Latvian side of the Confucius Institute at the University of Latvia, arrives at the conclusion that the methodology of teaching Chinese used by Professor P. Šmits and the experience acquired in pedagogical work marked a new trend in Russian sinology. German scholar *Dr. phil.* Hartmut Walravens analyses P. Šmits' contribution in the field of Manchu studies, based on his publications; many of them are rather rare today, as they were published in Vladivostok, Beijing, Leipzig, Riga and Helsinki, in Russian, German and English. Director of the Institute of Oriental Manuscripts at the Russian Academy of Sciences *Dr. hist.* Irina Popova (Ирина Попова) briefly outlines the history of the academic Oriental studies in three countries of the Baltic region – Latvia, Estonia, and Lithuania, – and traces the tradition, which mainly originates from the theological faculties of the old classical universities of Tartu and Vilnius.

Pēteris Šmits' contribution to linguistics is assessed in *Dr. habil. philol.* Ina Druviete's article, where she concludes that P. Šmits' works and statements about the questions of general linguistics indicate his immersion in the theoretical literature of many scientific branches and compliance with the development trends of linguistics at that time. After getting acquainted with Professor *Dr. philol.* Ieva Kalniņa's article, readers will be able to find out, in which novels the authors have outlined prototypical features of Professor Pēteris Šmits.

Dr. philol. Guntis Pakalns, a researcher at the Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia, in his voluminous article argues that P. Šmits is one of the most influential personalities in the history of Latvian folklore studies with his research on the history of folksongs, mythology and the publication of "Latvian Folk-Beliefs". In her research, *Dr. philol.* Monika Mihališina concludes that the work of Professor P. Šmits in systematizing Latvian folktales and legends inspired the Polish scholar J. Krzyżanowski to systematize Polish folk tales.

The conclusion of this volume consists of articles about the documentary evidence left by Pēteris Šmits, which is stored in Latvian memory institutions. Specialists of the library, museum and archive of the University of Latvia describe the preserved unique evidence of that time. In her article, the University of Latvia Library researcher *Mg. sc. soc.* Ilga Mantiniece depicts the extensive special collection of Pēteris Šmits in the stock of the Library, which the professor bequeathed to the University of Latvia. The Head of Misiņš Library of the University of Latvia Academic Library *Mg. philol.* Gunta Jaunmuktāne in detail characterises the manuscript collection of Professor Pēteris Šmits in the stock of the University of Latvia Academic Library – letters, manuscripts and photographs. Museum specialist *Mg. philol.* Ilona Miezīte describes the small collection in the repository

of the Museum of Literature and Music: photographs, printed works, correspondence and manuscripts, which, despite their modest number, provide evidence both of the periods of P. Šmits' life in Russia and China, and his life and work after returning to Latvia.

Dr. hist. Mārīte Jakovļeva describes the range of documents in Latvian State Historical Archives, which reflect the political and educational activities of Pēteris Šmits in Vladivostok during the collapse of the Russian Empire, and the course of work in Latvia, and she also analyses the documents collected in the professor's personal file. At the end of the article, the archival specialist expresses the probability that the archives may still contain undiscovered and unexplored documents about Pēteris Šmits.

The researchers' articles published in the current volume are a confirmation of the professor's contribution to the development of several branches of science in Latvia. The published articles evaluate his scientific activity from various aspects, emphasizing the importance of scientific succession and international cooperation in the European and Asian context. Moreover, this collection is the first single source of documentary evidence stored in Latvian memory institutions.

The compiler of the collected articles expresses her gratitude to all the authors for their responsiveness, time and work contributed to creating the articles included in the collection. A personal acknowledgment is extended to Pēteris Pildegovičs, Director of the Latvian side of the Confucius Institute at the University of Latvia, and Shang Quanyu (尚 勸 余), Director of the Chinese side of the Confucius Institute at the University of Latvia, for their heartfelt conversations and reflections dedicated to Pēteris Šmits. Thanks to the regular meetings, which were inevitably accompanied by dialogues between the two directors in Chinese, which I did not understand in the slightest, the idea arose to take care of the timely raising of funds for the publication of the book. With the personal interest and help of Professor Shang Quanyu, this was achieved. The collection of articles has been published with the financial support of the Confucius Institute at the University of Latvia, paying homage to the memory of Professor Pēteris Šmits and preserving documentary evidence in the collections of Latvian and foreign memory institutions for future generations of researchers.

MĀRĪTE SAVIČA,

Director of the Library of the University of Latvia, researcher,
compiler of the collection of articles

Pētera Šmita darbība
Tālajos Austrumos un Latvijā

Profesora Pētera Šmita ieguldījums Latvijas Universitātes izaugsmē

Contribution of professor Pēteris Šmits
to the development of the University of Latvia

Māris Baltiņš

Dr. habil. med., Valsts valodas centra direktors
maris.baltins@vvc.gov.lv

Rakstā apcerēta ievērojamā latviešu valodnieka Pētera Šmita (1869–1938) dzīve, īpašu vērību veltot viņa akadēmiskajai karjerai. P. Šmits pieder pie tiem retajiem zinātniekiem, kuram ir izcili panākumi divās visai attālās nozarēs, proti, sinoloģijā (pirmā zinātniskā ķīniešu valodas gramatika krievu valodā, daudzi mācību līdzekļi, pētījumi par mandžūru valodu un tai radniecīgajām paleoaziātu valodām) un latviešu valodniecībā un folklorā. Pēc studijām Pēterburgas Universitātes Austrumu fakultātē viņš no 1899. līdz 1920. gadam bija Austrumu institūta profesors Vladivostokā, bet no 1920. gada Latvijas Universitātes profesors. P. Šmits sagatavojis vairākus apjomīgus latviešu folkloras materiālu izdevumus (“Latviešu tautas pasakas un teikas” I–XV, 1925–1937; “Tautas dziesmas” I–IV, 1936–1939; “Latviešu tautas ticējumi”, I–IV sēj., 1940–1941). Starp daudziem citiem P. Šmita nopelniem izceļama pirmās privātās zinātņu akadēmijas izveide, 1932. gadā pārorganizējot Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisiju par Zinātņu komiteju un kļūstot par tās pirmo vadītāju.

Atslēgvārdi: baltu filoloģija, sinoloģija, folkloristika, akadēmiskā karjera.

Nepretendējot kaut cik detalizēti aplūkot tik daudzpusīgu personību kā sinologs un folklorists Pēteris Šmits, šajā apcerējumā galvenā vērība veltīta viņa akadēmiskajai karjerai un ieguldījumam Latvijas Universitātes (turpmāk – LU) Filoloģijas un filozofijas fakultātes izveidē un tās darbībā XX gs. 20. un 30. gados. Viņa ceļš līdz akadēmisko sasniegumu virsotnēm, no vienas puses, ir raksturīgs viņa paaudzes latviešu zinātniekiem, kuri bija spiesti ar lielām pūlēm apliecināt savas spējas, daudzus gadus strādādami ārpus dzimtenes, bet, no otras puses, piemērot apzīmējumu “tipisks” cilvēkam ar tik daudzpusīgām interesēm un paliekošiem sasniegumiem visai attālās nozarēs liekas nedaudz nepiedienīgi. Tad nu nākas meklēt līdzsvaru starp tipisko un unikālo, lai veidotos daudz maz pilnīgs priekšstats par profesoru Pēteri Šmitu.

Pētera Šmita mūža gājums aizsākās 1869. gada 25. decembrī (tātad Pirmajos Ziemassvētkos, turklāt togad šis datums iekritis svētdienā) Raunas Lisēniešu Pekšu saimnieku ģimenē. Kaut gan atbilstoši oficiālajiem ierakstiem personas dokumentos ģimenei bija dubultuzvārds Šmiti-Smiteri, taču kā paša parakstītajos publicistiskajos darbos, tā latviski sacerētajos zinātniskos rakstos figurējis vienīgi uzvārds “Šmits” (līdz XX gs. 20. gadu sākumam biežāk *Schmidts* vai *Šmidts*). Ārpus Latvijas sinologu aprindās viņš atpazīstams ar uzvārda formu *Peter Schmidt* vai *Пётр Петрович Шмидт*, jo tā parakstīti angļu, franču, krievu un vācu valodā publicētie darbi. Ārzemēs viņa saikne ar Latviju nereti palikusi neapzināta, kaut gan plašākajā P. Šmita biobibliogrāfijā tās sastādītājs Hartmuts Valrāvenss (*Walravens*) iekļāvis arī visus apzinātos latviski publicētos darbus (Walravens 1982).

Pēc sākotnējās izglītošanās Raunas pagasta un draudzes skolā viņš savas skolas gaitas turpināja Cēsu apriņķa skolā un pēc tam Rīgas guberņas ģimnāzijā (vēlākajā Nikolaja ģimnāzijā), kurā mācību valoda tolaik bija vācu valoda. Viņa tēvs atbalstīja dēla centienus pēc izglītības, tādēļ “ne pārpilnība un arī ne trūcība ir vārdi, kuriem apzīmējams P. Šmita skolas ceļš materiālā ziņā” (P. S. 1902).

Viņa skolas gadu beigās bija sākusies visai agresīva Baltijas guberņu rusifikācija, kas neapšaubāmi atstāja iespaidu uz Šmita paaudzes latviešu censoņu profesijas izvēli. Tālaika šaubas profesijas izvēlē, biežāk pat pret savu aicinājumu nosveroties par labu kādai praktiskai un drošai izvēlei, savulaik raksturojis Uldis Ģermanis (Ģermanis 1986): “[XIX gs. otrajā pusē] latvieši ar neredzētu centību laužas uz skolām .. Bet izglītību latvietis visumā uzskata tikai par līdzekli, nevis par mērķi un pašvērtību, kam nozīme personības attīstībā. [...] Mūsu pirmie akadēmiski izglītotie ļaudis bija mācītāji un ārsti, tad nāca klāt inženieri un advokāti. Studēt teorētiskas disciplīnas latvietis ilgi uzskatīja par “plānā galdiņa urbšanu”. Ar to gan varēja nodarboties delverīgie, pārsmalcinātie “kungji” (vācieši, cittautieši), bet latviešu zemnieku dēlam bija jāskatās “reāli”.

Līdzīgā veidā šo situāciju raksturoja P. Šmita līdzaudzis Gustavs Reinhardis, akcentējot latviešu jaunekļu grūtības uzsākt darbu augstskolā, kur tad būtu iespēja nodoties teorētiskajām studijām, nevis tikai strādāt praktiskā ārsta, inženiera, jurista vai teologa darbā (Reinhardis 1922): “Jūs ziniet, ka nesen vēl atpakaļ

latviešiem nebij iespējams zinātniski nodarboties, vispirms viņu mantas stāvokļa dēļ un, otrkārt, viņi netika klāt, netika pielaisti pie zinātniskas karjeras. Tērbatas augstskolā reti kādam bija iespējams ar ārkārtīgām grūtībām sagatavoties uz zinātnisku karjeru; Krievijas augstskolās tāpat. Vispirms jau tādēļ, ka Krievijā bija ārkārtīgi maz augstskolu un krievi, saprotama lieta, paši pirmā vietā apmierināja tos cenšoties, kas cēlās no krievu tautas. Tamdēļ nekrieviem bija ārkārtīgi grūti, un tikai sevišķos gadījumos ar ārkārtīgu centību un ar ārkārtīgu apdāvinātību varēja tikt uz priekšu cittautībnieki, sevišķi latvieši.” Turklāt XIX gs. 90. gados pēc atsevišķiem studentu nemieriem visai spilgti izpaudās arī vēlme ierobežot visu tautību nemantīgo šķiru pārstāvju izglītību, ko spilgti raksturojis kāds tālaika Krievijas izglītības ministrs ar vārdiem, ka “virtuveņu bērniem nav vietas universitātē” (*dla kucharkinuh sinovei ņet mesta v universiķeķe*) (Starcs 1952).

Tāds visnotaļ visai nelabvēlīgs fons studijām bija brīdī, kad, ieguvis ģimnāzijas diplomu 1891. gadā, P. Šmits izšķirās par valodniecības studijām Maskavas Universitātē, īpaši interesēdamies par profesora Filipa Fortunatova lekcijām. Taču slāvu filoloģijas nodaļā studiju gaita izrādījās daudz mazāk radoša, nekā viņš bija iedomājies (profesori galvenokārt visai burtiski atstāstīja jau publicētus vācu autoru komentārus klasiskiem tekstiem), turklāt pēc paša liecības viņš drīz vien secinājis, ka “viņam tīkamajos priekšmetos, valodniecībā, kur galvenais priekšmets bija krievu valoda, un arī vēsturē dod allaž priekšroku pareizticīgiem krieviem, .. [tādēļ] ar šādu specialitāti viņam ir maz izredzes nodrošināt savu stāvokli” (Šmits 1929).

Tādēļ P. Šmits jau pēc viena semestra 1892. gadā pārgāja uz Pēterburgas Universitātes Austrumu fakultātes Ķīniešu-mandžūru-mongoļu nodaļu. Četru visai atšķirīgu austrumu valodu (ķīniešu, mandžūru, mongoļu, kalmiku) studijas ilgst līdz 1896. gada pavasarim, kad viņš iegūst pirmo zinātnisko grādu un tiek atstāts pie universitātes, lai gatavotos profesūrai ķīniešu un mandžūru valodā un literatūrā. Reizē ar vispusīgām ķīniešu literatūras studijām, kurā īpaši izcēlies profesora V. Vasiļjeva ķīniešu literatūras kurss, P. Šmits jau šajā laikā aktīvi nodarbojas ar padziļinātām valodniecības un etnogrāfijas studijām. Par studiju sarežģītību liecina kaut vai tas, ka no 40 studentiem, kas reizē ar viņu sāka studijas Austrumu fakultātē, reizē ar viņu 1896. gadā beidza tikai četri. Panākumi valodu apguvē viņam būtu pavēruši dažādas karjeras iespējas valsts pārvaldē, kļūstot par ārlietu, finanšu vai izglītības resora ierēdni, bet P. Šmita intereses saistījās ar pētniecību, tādēļ viņš tika atstāts pie augstskolas, lai gatavotos profesūrai.

Kaut gan varētu domāt, ka četru visai atšķirīgu (pie dažādām valodu saimēm piederošu) valodu apguve prasis visu P. Šmita uzmanību, tomēr Pēterburgas studiju laikā viņš atrod laiku plašākām etnogrāfijas studijām, nodibina pazišanos ar privātdocentu (vēlāko Kauņas Universitātes profesoru) Eduardu Volteri (Endzelins 1940), ar kuru vēlāk noris ilgstoša sarakste, un publicē latviešu laikrakstos pirmos rakstus par folkloru, valodniecību un mitoloģiju, aktīvi vērsdamies pret tautiskā romantisma garā daudzīnātajiem pseidoolimpa dieviem. Tostarp viņš bija no tiem, kas argumentēti pauda noraidošu attieksmi pret apzīmējumu “latvju dainas” (savos

apcerējumos viņš to nekad nelietoja), uzskatīdams, ka daudz precīzāks ir līdz tam parastais “latviešu tautasdziesmas” (Šmits 1894). Var droši apgalvot, ka jau līdz XIX gs. 90. gadu vidum viņš, tāpat kā gadu jaunākais Ludis Bērziņš, bija sabiedrībā pamanīti kā nopietni latviešu folkloras un valodas lietpratēji. Jau jaunībā, kad P. Šmits vasarās viesojās dzimtajā pusē, viņš jau bija izpelnījies sava novada ļaužu ievēribu gan ar teju vai leģendāro dažādu valodu prasmi, gan ar publicētajiem rakstiem (Lapiņš 1928). Līdz ar to P. Šmita darbība baltu filoloģijā aptver vairāk nekā 45 gadus (no pirmā raksta 1893. gadā līdz pēdējā “Latviešu tautas ticējumu” sējuma publicēšanai jau pēc viņa nāves 1941. gadā).

Vērtējot savas plašās un it kā pat nesaderīgās intereses, viņš izteicies šādi: “Var būt dažādi uzskati par to, cik tālu savu studiju izvēlē esmu rīkojies pareizi. Var man pārnest, ka es esmu svaidījies no viena priekšmeta pie otra un strādājis bez kāda noteikta plāna. Zināmā mērā es pats esmu cietis no tās nenoteiktās vispusības .. [..] No otras puses manu brīvību un patstāvīgo studiju izvēli var arī izskaidrot par gluži pareizu rīkošanos. Tiem priekšmetiem, ar kuriem esmu nodarbojies, ir tomēr zināms sakars, kamēr blakus lietas esmu atmetis pats pēc savas pārbaudīšanas.”

Pēc augstskolas beigšanas P. Šmits nodibina ģimeni, 1896. gadā Smiltēnē salaulājoties ar Elfrīdu Mariju Jēgeri, ar kuru jau drīz pēc kāzām devās uz Ķīnu. Pārim 1897. gada 26. jūlijā Pekinā piedzima dēls Pāvils, tomēr laulība nebija veiksmīga un 1910. gadā tā tika šķirta. 1912. gadā P. Šmits apprecējās ar Īdu Zilgalvi. Profesora Šmita dēls Vladivostokā bija mācījies austrumu valodas, ko LU nomainīja ar tautsaimniecības studijām, bet starpkaru periodā viņa darba mūžs bija saistīts ar Latvijas Jaunatnes Sarkanā Krustu, kura biroju viņš gandrīz visu šo laiku bija vadījis. Viņa mūžs noslēdzās ASV.

Gatavošanās profesūrai ietvēra trīs gadus ilgu stažēšanos Pekinā, bet nokļūšana līdz turieni pa sauszemi cauri Sibīrijai, Mongolijai un Gobi tuksnesim bija neaizmirstams pārdzīvojums, kuru P. Šmits visai izvērsti aprakstīja žurnālā “Mājas Viesa Mēnešraksts”. Arī turpmākajos gados latviešu presē atrodami visai daudzi viņa raksti par politiskajām norisēm Tālajos Austrumos, ķīniešu kultūru un sadzīvi, bet par šīm tēmām vairākus apcerējumus publicēja arī viņa dzīvesbiedre, parakstīdamās kā M. Šmite vai Marija Šmite.

Pats profesors uzskatīja, ka tikai stažēšanās laikā viņš pa īstam apguvis ķīniešu sarunu valodu un radījis dziļāku priekšstatu par šīs zemes kultūru. Kā būtisku ieguvumu no Pekinā pavadītajiem gadiem viņš allaž minēja iespēju personīgi iepazīties ar dažādu valstu sinologiem, ar kuriem pēc tam ilgstoši uzturējies zinātniskus kontaktus. Lai papildinātu savus ienākumus, P. Šmits no 1898. gada veicis krievu valodas profesora pienākumus nule atvērta Pekinas Universitātē, kura pat vēlējusies viņu saistīt pastāvīgā darbā. Stažēšanās Pekinā ilga līdz 1899. gada vasarai, jo ar 1899. gada 1. jūliju P. Šmits tika iecelts par profesora pienākumu izpildītāju jaundibinātā Austrumu institūtā Vladivostokā.

Ideja par šādas iestādes nepieciešamību tika pausta jau 1893. gadā (Бартольд 1905), lai sagatavotu administratīvo iestāžu darbiniekus šim reģionam un nodrošinātu

Krievijas Tālos Austrumus un kaimiņu valstis ar rūpniecības un tirdzniecības speciālistiem. Iestādes pragmatisko raksturu tā statūtu apspriešanas laikā 1898. gadā īpaši uzsvēra Krievijas finanšu ministrs Sergejs Vite, kurš par tā misiju uzlūkoja gandrīz vienīgi uzņēmējdarbības speciālistu izglītošanu. Tādēļ Austrumu institūta raksturs nebūt neatbilda P. Šmita sākotnējiem priekšstatiem par tā akadēmisko ievirzi (Šaurums 1940): “.. drīz dabūju pārliecināties, ka maniem sapņiem nebūs lemts piepildīties, jo šis zinātnes templis izrādījās par kādu prozaisku ierēdņu kanceleju. Jau institūta programma bija maisījums no filoloģijas, jurisprudences, komercijas un dievvārdniecības. Studenti tika apkrauti ar visādiem nesistemātiskiem rakstu darbiem, kamēr jaunie profesori bija padoti neaprobežotai direktora varai, kas bija iedomājies vispusīgu austrumu izpētišanu par institūta uzdevumu.”

Par spīti šādam vērtējumam par darba apstākļiem institūtā, paša Pētera Šmita sasniegumi zinātnē un pētniecībā ir visai iespaidīgi. Tā 1902. gada 6. oktobrī viņš Pēterburgas Universitātē aizstāvēja maģistra grādu ķīniešu un mandžūru valodniecībā par darbu “Опыт мандаринской грамматики”. Tiesa, aizstāvēšanās nenoritēja tik gludi, kā tas būtu sagaidāms, jo disertācijā pausto uzskatu dēļ, kas būtiski atšķīrās no vairuma Krievijas sinologu viedokļa, abi oficiālie oponenti (profesors D. Pečšurovs un privātdocents P. Popovs) bija visai noraidoši, uzskatot, ka ķīniešu valodas apgūvē sistemātiska gramatika esot mazsvarīga un pat lieka (P. S. 1902). Maģistra grāda pretendenta nopelnus diskusijā īpaši izcēla salīdzināmās valodniecības speciālists profesors J. Boduēns de Kurtenē, kurš apgāza oponentu novecojušos uzskatus (P. S. 1902), un beigu beigās aizstāvēšana izvērtās ļoti sekmīga. Jāuzsver, ka P. Šmita disertācija bija pirmā krievu valodā sacerētā ķīniešu valodas gramatika, kas kļuva par pamatu šī pētniecības virziena attīstībai. Pēc maģistra grāda iegūšanas P. Šmits tika apstiprināts par pilntiesīgu ārkārtas profesoru, bet viņa gramatika 1915. gadā piedzīvoja otru, paplašinātu un pārstrādātu izdevumu, kļūdamā par vienu no pamatmācību līdzekļiem krievu studentiem ķīniešu gramatikas apgūvē.

Kaut gan viņa profesora pienākumi bija pamatā saistīti ar ķīniešu valodu un literatūru, kā arī ar Ķīnas politiskās situācijas raksturojumu, P. Šmits desmit gadus docēja arī mandžūru valodu, kamēr šim studiju kursam tika sagatavots jauns profesors (Šmits 1929). Vasaras brīvlaikos gandrīz ik gadus viņš devies zinātniskās ekspedīcijās uz Ķīnu, Mandžūriju un Sibīriju, sistemātiski pētidams gandrīz visas tungusu un mandžūru ciltis un aprakstīdams viņu valodu. Šai laikā uzkrātos materiālus viņš turpināja apkopot jau pēc atgriešanās dzimtenē, tas padarīja viņu par visievērojamāko mandžūru valodu lietpratēju starpkaru Eiropā. Jau no šo pētījumu sākuma viņš uzsvēra, ka šīs valodas nepieder somugru valodu saimei, bet veido atsevišķu, pie klasiskajām valodu saimēm nepiederošu valodu grupu, kuras apzīmē ar kopnosaukumu “paleoaziātu (paleosibīrijas) valodas”.

Krievijas impērijā, it sevišķi pēc rusifikācijas laikmeta sākuma XIX gs. 80. gadu vidū, daudziem latviešu censoņiem nācās meklēt karjeras iespējas tālu ārpus dzimtenes. Daudzi no viņiem, kas ieguvuši amatus augstskolās vai ģimnāzijās, pamatā nodevās tikai savai profesijai, palikdami maz zināmi latviešu sabiedrībai

un nereti – atsvešinoties no tās. Tādēļ jo vairāk apbrīnojams, ka Pēteris Šmits, atrazdamies ģeogrāfiski vistālāk no Latvijas esošajā Krievijas augstskolā, vienlaikus ar panākumiem orientālistikā spējēja ik vasaru apmeklēt dzimteni, lai tiktos ar domubiedriem. Laikā līdz Pirmajam pasaules karam viņš ne tikai spēja regulāri izsekot publikācijām dzimtenē, bet līdztekus Jānim Endzelīnam kļuva par visaktīvāko filoloģiskas ievirzes rakstu autoru. Lai aplūkojam kaut vai Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas rakstu krājumus no 1908. līdz 1914. gadam, kuros atrodami plaši apcerējumi par Gliku tulkojuma valodu (XIV sēj., 1908), Kurbadu jeb Lāčplēsi (XIV sēj., 1908), aizguvumiem (XV sēj., 1911), izvilkumi no K. Elversa vārdnīcas un J. Langes vārdnīcas (abi XVI sēj., 1912), apkopojums par pasakām, kurās figurē burvju gredzens (XVII sēj., 1914), un daudziem īsākiem rakstiem un recenzijām par iznākušajām grāmatām. Un tās nebūt nav vienīgās latviski sacerētās publikācijas, no kurām plašākās apvienotas 1912. gadā izdotajā “Etnogrāfisko rakstu krājumā”.

Tādēļ pat visai utopiskajos plānos par latviešu augstskolas atvēršanu ārzemēs (Krievijas impērijā tādu iespēju nebija) Rainis savā dienasgrāmatas ierakstā 1913. gada 2. februārī min P. Šmitu (kopā ar K. Balodi, J. Endzelīnu, K. Kasparsonu, K. Milenbahu, P. Zālīti u. c.) kā vienu no nozīmīgākām personām šādas ieceres īstenošanai (Rainis 1986).

Pirmā pasaules kara laikā, ko pamatoti varam dēvēt par nacionālās mobilizācijas laikmetu, jo tajā būtiski pieauga tautas nacionālā pašapziņa un tika kaldināti plāni par Latvijas kultūras dzīves attīstību, P. Šmits aktīvi iesaistījās domu apmaiņā par latviešu valodas un tautas nākotni, publicēdamies visnacionālāk ievirzītajā Bēgļu laikmeta laikrakstā “Dzimtenes Atbals”, kas iznāca Maskavā (Upīts 1939). Šai laikā nobrieda idejas par Latvijas Augstskolas un nacionālās zinātņu akadēmijas nepieciešamību.

Pēc pirmā plašākā Zinātņu akadēmijas projekta izklāsta 1916. gada aprīlī (Dāle 1916), domu apmaiņā iesaistījās arī P. Šmits. Uzsverot, ka Latviešu akadēmija ir nepieciešama (bet tad vienlaikus jāreformē RLB ZK, lai nebūtu divas iestādes ar līdzīgu ievirzi), viņš raksturoja tās humanitāri nacionālo ievirzi (Šmits 1916a): “Akadēmijas mērķis būtu izpētīt latviešu valodu, etnogrāfiju, arheoloģiju, vēsturi un literatūru. Šim nolūkam būtu jākrāj visādas tautas tradīcijas un senatnes atmiņas, jāvāc ziņas no visādiem arhīviem un jātaisa arheoloģiskie izrakumi. Bez tam akadēmija vēl rūpētos nevien par jaunu rakstu publicēšanu, bet arī par vecu un retu rakstu iespēšanu no jauna. Līdz ar zinātnisko rakstu apgādāšanu akadēmijas pienākums būtu arī sameklēt un sagatavot jaunus darbiniekus.”

Šajā laikmetā būtiski aktualizējās arī nepieciešamība pēc nozaru terminoloģijas veidošanas, jo bez pietiekama terminu daudzuma nebija iedomājama latviešu vidusskolu un pēcāk arī augstskolas tapšana. Šai diskusiju laikā P. Šmits pauda atturīgu attieksmi pret jaunvārdiem, uzsverot, ka allaž jāpieturas pie šādiem trim nosacījumiem (Šmits 1916b): “Pirmkārt, valodas nevajadzētu appūdināt ar pārāk daudz jaunvārdiem, jo liels pulks jauninājumu traucētu valodas dabiskumu un padarītu to par daudz mākslīgu. Otrkārt, jaunvārdiem vajaga būt pareizi atvasinātiem un

viegli saprotamiem, jo valodas kropļi var tikai kavēt valodas pareizu attīstīšanos. Treškārt, nav apkarojami tie zinātniskie termini, kuri gandrīz visās kultūras valodās ir vienādi.” Līdz ar to P. Šmits jau pirms vairāk nekā simts gadiem izvirzījis terminoloģijā un, iespējams arī plašāk, valodas kultūrā būtisko ideju par vairīšanos no liekiem grozījumiem valodas leksiskajā sistēmā, ja tie nenodrošina lielāku izteiksmes precizitāti. Mūsu dienās šo pieeju ieteikts nosaukt par veselīgo konservatīvismu (Baltiņš 2009), lai akcentētu vismaz terminoloģijā vēlamo nostādni, ka grozīšana tikai grozīšanas pēc (atbilstoši principam “jaunais termins nav labāks, bet tikai citāds nekā līdz šim lietotais”) ir nepieņemama.

Uz Maskavu P. Šmits bija nosūtījis arī sava ievērojamā darba “Latviešu mitoloģija” manuskriptu (sagaidot autora simts piecdesmito dzimšanas dienas atceri tā 2019. gadā iznāca atkārtotā izdevumā), bet Krievijas pilsoņu kara dēļ nesaņēma ziņu, ka grāmata 1918. gadā Maskavā iznākusi ar skaistu Jūlija Madernieka vāka noformējumu, tādēļ bija noraizējies, vai rokraksts nav gājis zudībā.

Dzīvodams Vladivostokā, P. Šmits aktīvi iesaistījās turienes latviešu sabiedriskajā dzīvē, bet īpaši aktīva viņa darbība kļuva 1918. gadā, kad viņš iekļāvās Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālās padomes darbā, 1919. gadā kļūdamas par šīs organizācijas goda priekšsēdi.

LU tapšanas laikā iespējas piesaistīt jau pieredzējušus mācībspēkus daudzās nozarēs bija ierobežotas, it īpaši tajās fakultātēs, kuru agrākajā Rīgas Politehniskajā institūtā nebija un kuras bija jāizveido pilnīgi no jauna. Principiāli pastāvēja piecas personu grupas, no kurām varēja nākt topošās nacionālās augstskolas vecākie mācībspēki (profesori un docenti):

- 1) latviskas cilmes augstskolu profesori (taču to maz, ņemot vērā nelabvēlīgos apstākļus cittautiešu akadēmiskajai karjerai cariskajā Krievijā, turklāt tikai dažās nozarēs);
- 2) agrākā Rīgas Politehniskā institūtā docētāji (viņi ar retiem izņēmumiem bija cittautieši, turklāt ar viņiem nebija iespējams pilnībā nodrošināt pat esošās fakultātes);
- 3) latviešu cilmes augstskolu beidzēji, kas īsi pirms Pirmā pasaules kara bija uzsākuši akadēmisko karjeru (tās bija personas, kas daļā gadījumu bija jau ieguvušas zinātnisko grādu un/vai privātdocenta tiesības, bet daudzi no viņiem bija tikai nesen beiguši studijas un atstāti gatavoties profesūrai);
- 4) pieredzējuši dažādu nozaru praktiķi (inženieri, ārsti, juristi, lauksaimnieki u. c.), ko varētu piesaistīt augstskolai;
- 5) bijušās Krievijas augstskolu mācībspēki un ārzemnieki.

Pēteris Šmits piederēja pie pirmās grupas, tādēļ vēl pirms Latvijas Augstskolas oficiālās atklāšanas jau 1919. gada septembra sākumā viņam kopā ar citiem ievērojamākajiem latviskas cilmes zinātnes darbiniekiem Krievijas universitātēs (proti, profesoriem J. Osi un E. Felsbergu Voronežā, J. Endzelīnu un R. Krimbergu Harkovā, J. Rubertu Kijevā) caur Ārlietu ministriju tika nosūtīts oficiāls izglītības ministra uzaicinājums pārnākt darbā uz dzimteni (Dāle 1921). Varam tikai minēt, pēc cik

ilga laika tas P. Šmitu sasniedza, bet ticams, ka viņš par to tika informēts agrāk nekā Eiropas daļā dzīvojošie profesori.

Reāli P. Šmits atgriezās Rīgā ar Imantas pulka karavīriem 1920. gada jūnijā beigās, pirms tam apbraukdams apkārt gandrīz visam Eirāzijas kontinentam un pavadīdams ceļā vairāk nekā trīs mēnešus. Pēc ierašanās Rīgā viņš gandrīz tūlīt tika iesaistīts Latvijas Augstskolas Organizācijas Padomes darbā, tāpat viņam uzticēja Izglītības ministrijas Terminoloģijas komisijas Valodnieciskās komisijas vadītāja amatu. Liekas, ka šai laikā viņš ciešāk satuvinājās ar profesoru Jāni Endzelīnu, kurš Rīgā bija nokļuvis dažas nedēļas agrāk un šai laikā (kopš 1920. gada vasaras) bija gan Filoloģijas un filozofijas fakultātes dekāns, gan Izglītības ministrijas Terminoloģijas komisijas priekšsēdētājs. Abu kopdarbības rezultātā tapa neliela brošūra "Izrunas un rakstības vadonis", lai palīdzētu praksē iedzīvināt jaunās ortogrāfijas principus. Par šī lietišķā darba nepieciešamību toreizējos apstākļos liecina tas, ka brošūra līdz 1926. gadam piedzīvoja sešus izdevumus.

Kad 1920. gada rudenī pēc J. Endzelina ierosmes tika dibināta Latviešu filologu biedrība, tās darbā aktīvi iesaistījās arī P. Šmits, vairākus gadus pildīdams gan tās priekšnieka, gan priekšnieka vietnieka pienākumus. Viņš arī aktīvi publicējies "Filologu biedrības rakstos", kā arī mudinājis to darīt jaunos filologus.

Kā iepriekš minēts, latviskas cilmes augstskolas profesoru Krievijas augstskolās bija visai maz, turklāt no viņiem tikai dažiem bija neliela pieredze akadēmiskā darba organizācijā. Te lieti noderēja P. Šmita pieredze, uz laiku pildot Austrumu institūta direktora un 1918. gadā jaunveidotās Tālo Austrumu Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes dekāna pienākumus, tādēļ viņš vienu gadu (1921./1922. akad. gadā) bija LU studentu lietu prorektors, īslaicīgi viņš bija "Latvijas Universitātes Rakstu" redaktors (II sējuma tapšanas laikā) un pēc tam arī Filoloģijas un filozofijas fakultātes dekāns no 1923. līdz 1925. gadam (atbilstoši LU satversmei ne ilgāk kā divus gadus pēc kārtas).

Aplūkojot profesora Pētera Šmita docētos studiju kursus Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē, tos var iedalīt trīs grupās (Jurēvičs 1939):

- 1) pamatkursi, kas lasīti katru gadu līdz pat profesora nāvei, proti: Ievads valodniecībā (20./21.–37./38.) un Ievads baltu filoloģijā (20./21.–37./38.). Šie kursi lasīti visiem ar valodniecības nozarēm saistītajiem fakultātes studentiem, un to saturu kaut daļēji atspoguļo abas viņa mācību grāmatas: "Ievads valodniecībā" (1921; 1934) un "Ievads baltu filoloģijā" (1936);
- 2) papildkursi, kas galvenokārt saistīti ar etnogrāfijas, folkloras un mitoloģijas jautājumiem un tika lasīti tikai dažus gadus vai tikai vienreiz. Šie kursi neietilpa obligāto mācību priekšmetu skaitā. No tiem var minēt tādas kā Folkloras (20./21., 22./23., 2B./29., 32./33.), Latviešu mitoloģija (21./22., 26./27., 30./31., 34./35., 7./38.), Indoeiropiešu senatne (23./24., 27./28., 31./32., 36./37.) un Ievads latviešu tautas tradīcijās (24./25.). No tiem plašāk pieejams monogrāfijas veidā publicētais darbs "Latviešu mitoloģija" (1918, 1926);

- 3) orientālistikas kursi, kas ļāva interesentiem kaut nedaudz tuvināt savu izpratni par Āzijas tautu kultūru un sinoloģiju, kā Ievads ķīniešu filoloģijā (21./22.), Ķīnas kultūras vēsture (26./27., 30./31.), Ķīniešu valoda (27./28.–37./38.), Āzijas kultūra (34./35., 37./38.). Šī profesora interešu joma izpaudās ar daudzveidīgām publikācijām sinoloģijā, gan ar viņa regulāro dalību orientālistikas kongresos Eiropā 1928., 1931. un 1935. gadā.

P. Šmits zināmā mērā ļāva pārvarēt Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas identitātes krīzi, 1920. gadā uzņemdamies tās priekšnieka pienākumus un atsākdams gan vasaras sapulču organizēšanu, gan komisijas rakstu krājuma izdošanu (1926. gadā viņa vadībā pēc 12 gadu pārtraukuma iznāca tā XVIII sējums). Tomēr bija skaidrs, ka pēc neatkarīgas valsts izveides un LU dibināšanas Zinību komisijas darbība radikāli maināma, jo agrākās darba formas, piemēram, vasaras sapulces, spēja piesaistīt tikai nedaudzus interesentus, izpelnīdamās visai ironiskas piezīmes par tās vecišķumu (Ipiķis 1929).

Tādēļ P. Šmits izlēma, ka agrākās Zinību komisijas kā interesentu kopas vietā izveidojama skaidri strukturēta institūcija, kurai piemistu daudzas zinātņu nacionālām akadēmijām raksturīgas pazīmes, tiesa, bez oficiāla statusa. Iepriekš mēģinājums izveidot valstisku Zinātņu komiteju 1920. gadā bija izrādījies neveiksmīgs gan no organizatoriskā, gan finansiālā viedokļa, jo jaunajai valstij pietrūka resursu, lai vienlaikus ar Latvijas Universitāti veidotu vēl kādu citu zinātnisku institūciju. Tā gan uzsāka darbu Izglītības ministrijas paspārnē 1920. gada 1. oktobrī ar J. Endzelīnu kā prezidentu un Edgaru Lejnieku kā sekretāru (starp tās locekļiem bija arī P. Šmits), bet jau 1922. gada pavasarī tās finansēšana no valsts budžeta tika pārtraukta. Pēc ilgākām pārdomām 1932. gada pavasarī tika publiskots plāns par Zinību komisijas pārveidi par Zinātņu komiteju, kuras uzdevums būtu “krāt, sistematizēt un pētīt materiālus par Latvijas dabu un latviešu valodu, vēsturi un kultūru” un kuru veidotu tās goda biedri, 30 kārtējie biedri (tie piederētu kādai no 15 definētajām disciplīnām) un 60 korespondētājbiedri (B 1932a). Zinātņu komiteja 1932. gadā tika atklāta 1932. gada 23. maijā, un šajā sēdē tās pirmais priekšnieks P. Šmits iepazīstināja ar tās uzdevumiem un nolasīja akadēmisku lekciju “Ko Herodots māca par senajiem baltiem” (B 1932b). Šo organizāciju, kas pamatā apvienoja vadošos LU mācībspēkus, P. Šmits vadīja līdz savai nāvei, diemžēl tās pastāvēšanas laiks bija par īsu (to likvidēja reizē ar Rīgas Latviešu biedrību 1940. gada vasarā), lai tā paspētu pilnībā izvērst savu darbību (Stradiņš 1996).

No P. Šmita mūža pēdējo gadu desmitu darbiem īpaši izceļas trīs fundamentālie folkloras tekstu izdevumi: “Latviešu tautas pasakas un teikas” (I–XV sēj., 1925–1938), turpinot un papildinot Anša Lerha-Puškaiša krājumu; “Tautas dziesmas” (I–IV sēj., 1936–1939), kas iecerētas kā papildinājums Krišjāņa Barona “Latvju dainām” un turpina viņa aizsākto numerācijas un atsauču sistēmu, un “Latviešu tautas ticējumi” (I–IV sēj., 1940–1941). Pēdējais lielizdevums, kurš aptvēra līdz tam visai nesistemātiskā veidā vāktus un apkopotus folkloras materiālus, sāka iznākt jau pēc tā sakārtotāja nāves. Jāuzsver, ka visos šajos izdevumos ir plaši skaidrojumi un komentāri, bet

ticējumu kārtojums uzlūkojams par pilnīgi oriģinālu P. Šmita zinātnisko devumu. Minētie darbi pamato J. Endzelīna piemiņas rakstā pausto domu, ka P. Šmits visu mūžu vairāk bijis tautas tradīciju pētnieks, nevis tīrs lingvists (Endzelīns 1940). Šāda pārliecība viņam radusies jau studiju gados, kad ““Dienas Lapa” bija nacionālā romantisma jūsmotājus apšļākusi ar salta un ne visai tīra ūdens šaltēm, un sakarā ar to daudziem toreiz vīpsnāšana par visu to, kas tautisks, šķita labais tonis esam”, turpretim nedaudzi, tostarp P. Šmits, uzskatījuši, ka “jāatmet tikai viss tas, kas lieks un neīsts, jānoskalo tikai sārņi, bet zelts jāsavāc un jānospodrina” (Endzelīns 1940).

Par saviem darbiem profesors P. Šmits atkārtoti guvis visaugstākās sava laika intelektuālā darba atzinības, vairākkārt saņemdam gan Kultūras fonda (1925. gadā par “Latviešu pasakas un teikas I d.”, bet par šī 15 sējumos izdotā darba nobeigumu 1938. gadā), gan Krišjāņa Barona prēmiju (par apcerējumu “Kristības” 1929. gadā, “Hērodota ziņas par senajiem baltiem” 1934. gadā un “Tautas gara mantas prozā” 1936. gadā). Dažas nedēļas pirms savas nāves, 1938. gada 15. maijā, tikai izsludināts, ka Pēteris Šmits (līdz ar Hermani Enzeliņu, Vili Plūdonu, Vilhelmu Purvīti, Eduardu Virzu un Kārli Zāli) kā pirmais no LU mācībspēkiem kļuvis par Tēvzemes balvas laureātu. LU divdesmit gadu darbības pārskatā minēts, ka profesors P. Šmits visdāsnāk papildinājis fakultātes bibliotēku, dāvinādams un novēlēdams tai 2162 grāmatas.

No oficiālajiem pagodinājumiem, ko P. Šmitam piešķirušas akadēmiskās institūcijas, īpaši izceļams Upsalas Universitātes *Dr. phil. h. c.* 1927. gadā (par godu šīs augstskolas jubilejai reizē ar LU rektoru Augustu Tenteli un pirmo Latvijas izglītības ministru Kārli Kasparsonu) un Latvijas Universitātes *Dr. phil. h. c.* (vienlaikus ar pirmo rektoru Ernestu Felsbergu).

Vairākos piemiņas rakstos uzsvērts Pētera Šmita satīcīgais raksturs, godprātība un kritiskais, pat nedaudz skeptiski noskaņotais prāts (Blese 1938): “Aprīnojams bija tas lielais miers, kas, likās, mīta viņa sirdī, un nenoliedzami viņam bija kāda iekšēja garīguma pilna cienība – pat zināma majestātība, kas izpaudās gan viņa runā, gan gaitā, gan sevišķi tad, kad viņš uzstājās *ex cathedra* lielākas sabiedrības priekšā. Personīgu ienaidnieku viņam nevarēja būt, jo viņa dabā vispār nebija otram ko nepatīkamu vai ļaunu darīt.”

Profesora Pētera Šmita mūžs ir spilgts apliecinājums tam, ka akadēmiskā izcilība pasaules mērogā nekādā ziņā nenonāk pretrunā ar veiksmīgu zinātnisku darbību un latviešu tautai svarīgu jautājumu padziļinātu izpēti. Pēc sava interešu plašuma un publicētajiem darbiem par visdažādākajiem valodniecības, folkloristikas un mitoloģijas nozarēm viņš, iespējams, bija pats daudzpusīgākais LU profesors tās pastāvēšanas simts gados un viens no izcilākajiem gara darbiniekiem latviešu inteliģences vēsturē.

Nākotnē būtu ļoti vēlams sastādīt pilnīgu Pētera Šmita darbu bibliogrāfiju, jo 1982. gada bibliogrāfijā nav atspoguļoti daudzi viņa publicistiskie raksti par valodu, kas iespiesti Pirmā pasaules kara laikā, un sagatavot viņa valodniecisko rakstu izlasi, lai viņa uzskatus par latviešu valodas attīstību varētu vērtēt plašākā laikmeta kontekstā.

AVOTI UN LITERATŪRA

- B (1932a). Jauna latviešu zinātniska organizācija. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 4, 346.–348. lpp.
- B (1932b). Latviešu Zinātņu komitejas atklāšana. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 5–6, 472.–476. lpp.
- Baltiņš, M. (2009). Daži mīti par latviešu terminoloģiju XXI gadsimta sākumā un to kļedēšana. Grām.: *Terminoloģija un speciālā leksika lietojumā un sistēmā*. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 136. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 6.–9. lpp.
- Blese, E. (1938). Prof. P. Šmita piemiņai. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 5–6, 624.–629. lpp.
- Dāle, P. (1916). Latviešu augstskola. Latviešu zinību akadēmija. *Dzimtenes Atbalss*, Nr. 26, 2. aprīlis.
- Dāle, P. (1921). *Vēsturisks pārskats par Latvijas Augstskolas nodibināšanu un viņas darbību pirmā (1919./20.) mācības gadā*. Rīga: Latvijas Augstskolas izdevums, 76 lpp.
- Endzelīns, J. (1940). Pētera Šmita piemiņai. Grām.: *Rīgas Latviešu biedrības Zinātņu komitejas rakstu krājums*. XXIII sēj. A. sērija. Humanitāri raksti. Rīga: Rīgas Latviešu biedrība, 5.–13. lpp.
- Ģērmanis, U. (1986). Kāpēc esam tādi, kā esam. Grām.: *Zināšanai. Raksti par mūsu un padomju lietām*. Stokholma: Ziemeļzvaigzne, 12.–29. lpp.
- Ipiķis (1929). Galvanizētā varde sāk kustēties. *Domas*, Nr. 5, 400.–402. lpp.
- Jurēvičs, P. (1939). Filoloģijas un filozofijas fakultāte. Grām.: *Latvijas Universitāte divdesmit gados. 1919–1939*. I sēj. Rīga: Latvijas Universitāte, 169.–300. lpp.
- Lapiņš, J. (1928). Zinātnieks dzimtenē (Atmiņas par profesoru Pēteri Šmitu). *Burtnieks*, Nr. 6, 505.–509. lpp.
- P. S. (1902). Ķīnas valodas un literatūras profesors P. Šmits. *Dienas Lapa*, Nr. 232, 11. oktobris.
- Rainis (1986). *Kopoti raksti. 24. sēj. Dienasgrāmatas un piezīmes*. Rīga: Zinātne, 597.–598. lpp.
- Reinhardts, G. (1922). *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas. V sesija*. Rīga: Saeima, [B. g.]. 1920.–1922., 1947.–1948. lpp.
- Starcs, P. (1952). Latvijas Universitātes attīstība un panākumi. *Vārti*, Nr. 1, 4.–14. lpp.
- Stradiņš, J. (1996). Rīgas Latviešu biedrības Zinātņu komiteja (1932–1940). Grām.: *Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības*. Rīga: Zinātne, 76.–94. lpp.
- Šaurums, G. (1940). *Profesors Pēteris Šmits*. Pēc autobiogrāfiskiem materiāliem sarakstījis G. Šaurums. Manuskripts LNB retumu fondā. Rīgā, 1940. 20 lpp.
- Šmits, P. (1894). Kādēļ lai latviešu tautas dziesmas saucam par “Latvju dainām”? *Mājas Viesis*, Nr. 2, 5. janvāris.
- Šmits, P. (1916a). Par latviešu akadēmiju. *Dzimtenes Atbalss*, Nr. 41, 28. maijs.
- Šmits, P. (1916b). Par jaunvārdiem. *Lidums*, Nr. 154, 11. jūlijs.
- Šmits, P. (1929). 13. Profesors Pēteris Šmits. Grām.: *Latvijas Universitāte 1919–1929*. Rīga: Latvijas Universitātes izdevums, 185.–191. lpp.

- Upīts, K. (1939). Latvijas neatkarības domas veidošanās bēgļu gaitās. *Dzelzceļnieks*, Nr. 7, 1. aprīlis.
- Walravens, H. (1982). *Peter Schmidt, Ostasienwissenschaftler, Linguist und Folklorist: eine vorläufige Biographie*. Wiesbaden: Harrassowitz. [80] S.
- Бартольд, В. (1905) Восточный институт во Владивостоке. В кн.: *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, доп. т. I: Аа–Вяхирь, с. 462.

SUMMARY

Paper deals with the life of eminent Latvian linguist Pēteris Šmits (Peter Schmidt; 1869–1938) with a special emphasis on his academic career. P. Šmits belongs to the quite rare type of scientists who have achieved outstanding success in two quite remote fields of humanities, respectively, in sinology (the first scientific grammar of Mandarin version of Chinese in Russian, many academic learning aids, research on Manchu language and related paleo-Asiatic languages), and in Latvian linguistics and folklore. After the studies at the Oriental Department of the St. Petersburg University, he spent many years (1899–1920) as a professor of Chinese and Manchu at the Oriental Institute in Vladivostok, but since 1920 was the professor of linguistics at the University of Latvia. P. Šmits compiled several voluminous editions of Latvian folklore (“Latviešu tautas pasakas un teikas” [Latvian Folktales and Legends] I–XV, 1925–1937; “Tautas dziesmas” [Folk Songs] I–IV, 1936–1939; “Latviešu tautas ticējumi” [Latvian Folk Beliefs], Vol. I–IV, 1940–1941). The merits of P. Šmits also includes organization of the first private Latvian academy of science – Scientific Committee of the Riga Latvian Society at 1932.

Keywords: Baltic philology, sinology, folklore, academic career.

Latvieši Vladivostokā līdz Pirmajam pasaules karam: galvenās iezīmes

Latvians in Vladivostok before World War I:
the main features

Ēriks Jēkabsons

Dr. hist., Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes profesors
eriks.jekabsons@lu.lv

Rakstā aplūkota latviešu kopienas izveidošanās, sastāvs un darbība Vladivostokā, Tālajos Austrumos, 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā, kad šeit dzīvoja vairāki simti latviešu tautības ierēdņu, strādnieku, amatnieku, skolotāju un virsnieku. Īpaša uzmanība pievērsta Austrumu institūtam, kur par profesoru strādāja arī Pēteris Šmits, bet austrumu valodas un kultūru apguva samērā daudzi latvieši – Krievijas armijas virsnieki.

Atslēgvārdi: Vladivostoka, latviešu kopiena, Austrumu institūts, Pēteris Šmits.

Vladivostoka izveidota 1859. gadā pēc tikko notikušās mandžūru apdzīvotās teritorijas pievienošanas Krievijas impērijai. No 1871. gada tā bija tirdzniecības centrs ar Ķīnu un Japānu (1880. gadā ieguva pilsētas tiesības), bet 1888. gadā kļuva par Krievijas Piejūras apgabala administratīvo centru. Īpašs pilsētas uzplaukums sākās 1903. gadā, kad tā kļuva par Transsibīrijas dzelzceļa, kas savieno Eiropu ar Tālajiem Austrumiem, galapunktu. Tā bija Krievijas Tālo Austrumu centrs, zināmu iespēju zeme, uz kuru devās daudzi labākas dzīves meklētāji no Krievijas Eiropas daļas. Vienlaikus tā bija viens no galvenajiem Krievijas militārajiem centriem reģionā – faktiski pret Ķīnu un Japānu vērstās politiski militārās ekspansijas centrs, un tā bija pilna ar militārajām iestādēm un karaspēku. Turklāt tā kļuva par Krievijas Klusā okeāna kara ostu (īpaši pēc Krievijas–Japānas kara, kad Krievija zaudēja Portarturu).

Raksta mērķis ir atspoguļot latviešu darbības galvenās iezīmes Vladivostokā, īpašu vērību pievēršot viņu gaitām armijā un militārajās iestādēs, ar kurām lielā mērā arī bija saistīta Vladivostokas un visa reģiona iemītnieku dzīve. Sevišķa vērība pievērsta latviešu darbībai Austrumu institūtā, kur par profesoru strādāja ievērojamākais Vladivostokas latvietis – Pēteris Šmits.

Uz šī vēsturisko notikumu fona Tālajos Austrumos sāka parādīties arī latvieši. Turklāt simboliska ir arī latvieša – luterāņu mācītāja – ierašanās pilsētā: 1880. gadā par Vladivostokas garnizona luterāņu mācītāju tika apstiprināts Augusts Rumpēters, kurš tikko bija beidzis Tērbatas Universitāti un kurš visa apgabala luter ticīgo (gan karavīru, gan civiliedzīvotāju) garīgo aprūpi pārzināja līdz pat savai nāvei 1912. gadā. No 1893. gada viņš bija arī vācu valodas skolotājs Vladivostokas zēnu ģimnāzijā un ar savu darbību kopumā ir atstājis paliekošas pēdas pilsētas un visa Tālo Austrumu reģiona vēsturē.¹

1897. gadā visā Piejūras apgabalā dzīvoja 125 latvieši (112 vīrieši un 13 sievietes), no viņiem pilsētās 89, bet laukos 36. Šajā laikā vairākums latviešu (68%) bija karavīri, pārējie (9,5%) – strādnieki un algādži, 1,5% strādāja lauksaimniecībā, bet vēl 21,03% – citās nozarēs.² Apgabalā kopā bija 250 557 iedzīvotāji, turklāt vīriešu skaits vairāk nekā divas reizes pārsniedza sieviešu skaitu. Tas izskaidrojams gan ar karaspēka īpatsvaru, gan grūtajiem klimatiskajiem un citiem apstākļiem. Vladivostokā bija 29 000 iedzīvotāju, bet nākamajos 10 gados to skaits pieauga trīskārtīgi. Pasaules kara priekšvakarā Vladivostokas iedzīvotāju skaits sasniedza apmēram 100 000 cilvēku, no tiem krievi un ukraiņi veidoja apmēram pusi. Pārējie bija ķīnieši, korejieši, mandžūri, japāņi u. c. Jādomā, latviešu skaits šajā laikā pilsētā sasniedza apmēram 350–450 cilvēku.

1913.–1914. gadā samērā daudzi latvieši strādāja pilsētas administrācijas un citās iestādēs, piemēram, apgabala Zemnieku lietu pārvaldes sekretārs bija Nikolajs Gulbe-Švāns, pilsētas policijmeistars (priekšnieks) – no armijas piekomandētais pulkvedis Heinrihs Ledings (Indriķis Lediņš), viens no četriem policijas pārvaldes nodaļu (galdu) priekšniekiem – kolēģijas reģistrators Mārtiņš Cinis, 2. policijas iecirkņa priekšnieka (pristava) palīgs – kolēģijas reģistrators Kārlis Dzenītis, Okeāna iecirkņa uzraugs – gubernas sekretārs Kaspars Pornieks. Tāpat latvieši

strādāja vadošos amatos arī Vladivostokas pasta-telegrāfa kantori: 1. šķiras ierēdnis kolēģijas sekretārs Jānis Berķis, 4. šķiras ierēdņi gubernas sekretāri Antons Dālderis, Jānis Jansons un Jānis Asaris, kolēģijas sekretārs Pēteris Ābele, 5. šķiras ierēdnis gubernas sekretārs Kārlis Zade, 6. šķiras ierēdnis Ludvigs Bulliņš. Savukārt Usūrijas kazaku karaspēka kara pārvaldē par militāro mērnieku strādāja Ernests Kabucs, Vladivostokas muitnicā – tā saukto “parkhauzu” un kuģu uzraugu palīgs – Nikolajs Sarkanis, tulks Pēteris Zariņš, Akcīžu nodokļu pārvaldē – vecākais kontrolieris Nikolajs Milmanis, “pereseļencu” (faktiski – kolonistu) iecirkņa mērnieks Staņislavs Brežgo, Ķīnas Austrumu dzelzceļa pārvaldē – viens no Vladivostokas stacijas priekšnieka trijiem palīgiem – Mārtiņš Skujiņš, 3. pilsētas skolā – skolotāji Ernests Dinsbergs un Augusts Lieknejs, 10. sieviešu skolā – skolotāja Milda Dinsberga, Krievu Āzijas bankā – ierēdnis Krišjānis Liepa, Brīvprātīgo flotes administrācijā – Eksprešu līnijas nodaļas pārzinis Hugo Kociņš, biedrībā “Espero” – bibliotekārs Jānis Enkurs³ utt.

Kā jau minēts, sevišķi daudz latviešu bija karaspēkā, turklāt viņi sāka ierasties Tālajos Austrumos jau 19. gadsimta 90. gados (galvenais stimuls bija karjeras iespējas, jo šeit trīs dienesta dienas tika skaitītas par četrām, tādējādi paātrinot nākamās dienesta pakāpes piešķiršanas laiku). Piemēram, 1. Kauņas cietokšņa kājnieku bataljona poručiks Jānis Kantinieks 1891. gada rudenī tika pārvietots uz 7. Austrumsibīrijas līnijbataljonu Piejūras apgabalā, 1893. gadā – uz jaunformējamo 9. Austrumsibīrijas līnijbataljonu Vladivostokā, bet 1899. gadā – uz 11. Austrumsibīrijas līnijbataljonu un 1900. gadā – uz 16. Austrumsibīrijas strēlnieku pulku.⁴

Turklāt ļoti lielā skaitā latvieši Tālajos Austrumos un Vladivostokā, kura faktiski kalpoja par karaspēka kustības bāzi, parādījās tieši saistībā ar Krievijas piedalīšanos militārajā konfliktā ar Ķīnu 1899.–1901. gadā un karā ar Japānu 1904.–1905. gadā.

Ķīnā 1899. gadā sākās tā sauktais Bokseru dumpis (politiķu apvienība “Dūre taisnības un miera vārdā” ar ķeizara atraitnes atbalstu uzsāka sacelšanos, kas bija vērsta pret ārvalsti un kristietības iespauda pieaugumu). Savu ielenkto diplomātisko pārstāvniecību aizsardzībai karaspēku uz Ķīnu nosūtīja Lielbritānija, Francija, Itālija, Vācija, Japāna, ASV un Krievija, kurai tas bija viens no skaitliski nozīmīgākajiem. Asiņainās cīņās līdz 1901. gadam starptautiskā ekspedīcija apspieda sacelšanos. Krievija ieņēma Dienvidmandžūriju.⁵

Sākoties karagājienam pret Ķīnu, uz Tālajiem Austrumiem brīvprātīgi devās simtiem virsnieku no Krievijas armijas garnizoniem Krievijā, un starp viņiem bija arī desmitiem latviešu. Pēc konflikta noslēguma daudzi no viņiem atgriezās savās karaspēka daļās, bet daži palika dienestā Tālajos Austrumos un Sibīrijā. Piemēram, 1900. gada decembrī no Daugavpili izvietotā 98. kājnieku pulka uz 2. Vladivostokas cietokšņa kājnieku pulku tika pārcelts štābkapteinis Boriss (Brencis?) Bērziņš un palika turpat dienestā arī pēc tam, kad konflikts ar Ķīnu bija beidzies (1903. gadā karaspēka daļa tika pārdēvēta par 30. Austrumsibīrijas strēlnieku pulku).⁶

Oficiāli karadarbībā Ķīnā piedalījās arī Kvantunas pussalas militārās pārvaldes štābtrotmistrs, Portarturas pilsētas policijmeistars un vēlākais Vladivostokas

policijmeistars, jau pieminētais Indriķis Lediņš.⁷ Tāpat konfliktā piedalījās arī daži latviešu ārsti, veterinārārsti un farmaceiti, piemēram, provizors Vilhelms Krauze 1900. gada augustā tika iecelts par 136. lauka rezerves lazaretas aptiekas pārzini Čītā, tad – Habarovskā un Vladivostokā. No turienes cauri Japānai ieradās Portarturas cietoksnī, tika iecelts par hospitāļkuģa “Carica” aptiekas pārzini un piedalījās ievainoto transportēšanā no cietokšņa uz Vladivostoku, Japānu un Koreju. Pēc Bokseru sacelšanās apspiešanas viņš tika atvaļināts un atvēra savu aptieku Daļņijā, netālu no Portarturas cietokšņa.⁸

Savukārt 1904. gadā sākās Krievijas karš ar Japānu, kurā pirmo reizi modernajā karadarbībā masveidā piedalījās latviešu tautības virsnieki, karavīri un jūrnieki. Tā kā nebija iespējams vienoties ar Krieviju par interešu sfēru sadali Korejā un Mandžūrijā, Japānas bruņotie spēki 1904. gada februārī uzsāka karadarbību pret Krieviju, iznīcinot krievu flotes daļu Portarturā (uz kuģiem gāja bojā arī daudzi latviešu jūrnieki). Pēc tam japāņu spēki ātri ieņēma Koreju un maijā iebruka Mandžūrijā. Krievu karaspēks atkāpās līdz Mukdenai un pēc vairākām smagām kaujām – vēl tālāk uz ziemeļiem. 1904. gada decembrī kapitulēja ilgstoši ielenktais Portarturas cietoksnis. 1905. gada februārī japāņi uzvarēja kaujā pie Mukdenas, bet maijā – pilnībā satrieca ieradušos krievu Baltijas floti. Rezultātā 1905. gada 23. augustā tika parakstīts miera līgums, kurā Krievija zaudēja ievērojamas teritorijas un iespaidu reģionā. Iespaidīgi bija arī dzīvā spēka zaudējumi (31 458 krituši un bez vēsts pazuduši karavīri).⁹ Kaujās piedalījās tūkstošiem latviešu, un kaujās krita apmēram 100 (no viņiem 10 virsnieki), četri latviešu virsnieki tika apbalvoti ar augstāko Krievijas militāro apbalvojumu – Sv. Jura ordeni. Līdzīgi kā konfliktā ar Ķīnu, uz Tālajiem Austrumiem tika pārvietoti karavīri no garnizoniem Eiropā, turklāt gan savu vienību sastāvā (piemēram, Daugavpils garnizona pulki), gan piesakoties brīvprātīgi. Daudziem no viņiem ceļš gāja tieši cauri Vladivostokai.

Pēc kara noslēguma, līdzīgi kā pēc konflikta ar Ķīnu, sekoja pakāpeniska atgriešanās savās karaspēka daļās. Piemēram, 113. kājnieku pulka podporučīks Mārtiņš Kadašs bija brīvprātīgi pieteicies un 1904. gada septembrī devies uz “Mandžūrijas kara lauku”, kur tika ieskaitīts 1. armijas 36. Austrumsibīrijas strēlnieku pulkā, bet pēc kara, jau 1906. gada maijā, pulks tika pārvietots uz Vladivostoku un iekļauts Krievu salas garnizonā (starp citu, šīs salas komandants no 1905. gada decembra apmēram pusgadu bija latvietis apakšpulkvedis Dāvids Sīmansons¹⁰), savukārt tā paša gada decembrī pēc paša izteiktā lūguma viņš tika pārvietots uz bijušo dienesta vietu – 113. kājnieku pulku.¹¹ Turklāt arī atpakaļceļš daudziem veda pa dzelzceļu no Vladivostokas vai pa jūru ar kuģiem no Vladivostokas ostas.

Daudzi palika dienestā Tālajos Austrumos, piemēram, brāļi Drauļi. 1905. gada janvārī ieroču pārziņa amatu 3. kājnieku pulkā atstāja podporučīks Dāvids Draulis pēc tam, kad bija izteicis lūgumu par pārvešanu dienestā “uz aktīvo armiju Tālajos Austrumos” (februārī viņš tika iedalīts 38. Austrumsibīrijas strēlnieku pulkā), bet viņa brālis – 131. kājnieku pulka podporučīks Voldemārs Draulis – tā paša 1905. gada janvārī devās uz Mukdena un tika ieskaitīts Mandžūrijas armijas virsnieku rezervē,

martā–jūnijā atradās aplenkuma stāvoklī izsludinātā Vladivostokas cietokšņa karaspēka sastāvā, pēc tam dienēja tajā pašā 38. Austrumsibīrijas strēlnieku pulkā.¹²

Vairāki virsnieki vēlāk tika apbalvoti ar Japānas ordeņiem, jo bija piedalījušies abu pušu attiecību noregulēšanā. Nikolajevas cietokšņa kājnieku pulka štābkapteinis Pēteris Mucenieks, kurš 1905. gada janvārī bija pārvietots no 70. kājnieku pulka uz Mandžūrijas armiju (sākumā dienēja Habarovskas pulkā Vladivostokas cietokšņī), 1909. gadā saņēma Uzlecošās Saules V šķiras ordeni,¹³ un tieši tādu pašu apbalvojumu 1910. gadā saņēma 199. kājnieku pulka štābkapteinis Aleksandrs Indriksons (kara laikā dienēja 20. Austrumsibīrijas strēlnieku pulkā, bet 1906. gada martā bija nosūtīts uz Vladivostoku pārziņa, kas pārraudzīja karaspēka pārvietošanu un pārvadāšanu pa jūras ceļu, rīcībā un aprīlī–maijā vadīja vienu šādu uz Krieviju evakuējamo karavīru rotu uz tvaikona “Peterburg”).¹⁴

1905. gada februārī Daugavgrīvas cietokšņa kājnieku bataljona poručīks Leonīds Krauklis tika pārvietots uz Vladivostokas cietokšņa gaiskuģniecības rotu, bet tā pašā gada novembrī – uz Gaiskuģniecības mācību parku, pēc tā kursa beigšanas 1906. gada septembrī viņš turpināja dienestu minētajā rotā, bet no 1907. gada janvāra – 2. Austrumsibīrijas lauka gaiskuģniecības bataljonā.¹⁵ 1906. gadā no Daugavgrīvas cietokšņa artilērijas pulka uz Vladivostokas cietokšņa 2. artilērijas pulku tika pārcelts Ulrihs Smilšukalns.¹⁶ Aleksandrs Lignavs, kas 1905. gadā bija beidzis Ģenerālštāba akadēmiju, 1907. gadā kā kapteinis tika ieskaitīts ģenerālštābā un iecelts par 3. Austrumsibīrijas strēlnieku divīzijas štāba vecāko adjutantu, bet 1908. gadā – par Vladivostokas cietokšņa Ģenerālštāba nodaļas adjutantu (amatā līdz 1911. gadam).¹⁷ Štābkapteinis Johans Gāršnieks no 1912. gada maija dienēja Vladivostokas cietokšņa Mīnu bataljonā.¹⁸ No 1913. gada Vladivostokas cietokšņa 3. artilērijas pulkā dienēja podporučīks Jānis Kuplais,¹⁹ podporučīks Andrejs Vanags no 1913. gada – Vladivostokas sapieru brigādē²⁰, apakšpulkvedis Jānis Švolkovskis no 1910. gada bija militāro būvdarbu vadītājs Vladivostokas ostā²¹ utt.

1909. gadā vismaz četri latviešu virsnieki dienēja četros Vladivostokā novietotajos Austrumsibīrijas strēlnieku pulkos (štābkapteinis Dāvids Draulis, poručīki Voldemārs Draulis, Voldemārs Zīverts un Jūlijs Rudzītis),²² bet 33. Austrumsibīrijas strēlnieku pulka poručīks Kārlis Biezais 34 gadu vecumā nomira no kritamās kaites Vladivostokas lazaretē 1911. gada maijā.²³

Austrumu institūts

Starptautiešu tautības virsniekiem sevišķi populārs bija Austrumu institūts Vladivostokā (militārais resors no 19. gadsimta 80. gadiem regulāri komandēja noteiktu virsnieku skaitu uz mācību iestādi, kas bija izveidota Krievijas Ārlietu ministrijas Āzijas departamenta Mācību daļas aizgādībā un kas vēlāk – 1899. gadā – Vladivostokā bija kļuvusi par patstāvīgu institūtu). Primārais iestādes mērķis bija Krievijas interešu ekspansijas atbalstīšana Tālajos Austrumos un Āzijā, sagatavojot atbilstošus augstas raudzes speciālistus, turklāt apstākļi, ka lielāko daļu institūta

klausītāju veidoja aktīvā dienesta virsnieki, labi atspoguļo minētās politikas raksturu – tās tiešo saikni ar militāro faktoru. Tieši ar to izskaidrojams augstais valsts atbalsts minētajai iestādei. Un tieši ar tās vārdu cieši saistās arī ievērojamā latviešu zinātnieka – profesora Pētera Šmita – vārds. Viņš kopā ar vēl vienu latviešu izcelsmes japāņu valodas profesoru Jevgeņiju (Eiženu) Spalviņu bija divi no kopumā septiņiem institūta profesoriem.

Institūtā sevišķs latviešu pieplūdums vērojams 1905.–1914. gadā, taču latvieši institūtā bija arī pirms tam (piemēram, 1888. gadā to pabeidza kapteinis Emanuils Kalniņš). Līdzīgi kā Ģenerālštāba akadēmijā, arī šajā mācību iestādē bija jānokārto divu pakāpju iestājārbaudījumi (sākotnēji – kara apgabala štābā, tad – pašā institūtā), kas liecināja par mācību iestādes lielo prestižu un augsto konkursa līmeni.

1904. gadā Taškentā sekmīgi iestājeksāmenus institūtā nokārtoja 16. Turkestānas strēlnieku bataljona ieroču pārzinis štābkapteinis Mārtiņš Liepa, kurš institūta Ķīnas–Mandžūrijas nodaļu ar I šķiru beidza 1908. gadā (kopš 19. gadsimta beigām mācības tajā ilga trīs četrus gadus), mācību laikā būdams ilgstošos komandējumos valodu apguvei Kobdo pilsētā (Mongolijā), Pekinā un Mukdenā.²⁴ Turklāt viņš mācības bija uzsācis kā brīvklaušitājs, bet 1907. gada aprīlī ieskaitīts kā štata klausītājs. Mācību laikā M. Liepam gan bija zināmas nepatīkšanas, kad viņu izslēdza no institūta sakarā ar “nekorektu uzvedību Bohedū stacijā”, taču pēc pārējo virsnieku-klausītāju iesniegtā lūguma viņu atjaunoja klausītāju skaitā.²⁵ Tāpat 1905. gadā institūtā mācības uzsāka arī Leibgvares Volinijas pulka podporučiks Krišjānis Zellis (pabeidza 1909. gadā).²⁶

1906. gadā, nokārtojot iestājeksāmenus Habarovskā, Austrumu institūtā iestājās 38. (pēc tam 11.) Austrumsibīrijas strēlnieku pulka štābkapteinis Dāvids Draulis (beidza 1909. gadā kā sekmju ziņā pirmais ar zelta medaļu, neilgi pirms kara, 1911. gada sākumā, ceļā uz Londonu gāja bojā kuģa katastrofā),²⁷ 1. strēlnieku pulka podporučiks Voldemārs Zīverts (beidza 1910. gadā, no 1912. gada dienēja Pieamūras kara apgabala štābā, vairākkārt komandēts uz Japānu, Ķīnu un Koreju, prata vācu, franču, angļu un ķīniešu valodu)²⁸ un 1. Austrumsibīrijas strēlnieku pulka poručiks, vēlāk štābkapteinis Voldemārs Gabriks (Mongolijas nodaļu beidza 1910. gadā, studiju laikā 1908. gadā stažējās Ugrā, bija virsnieks un austrumu speciālists Irkutskas kara apgabala štābā līdz 1913. gada sākumam, kad tika ieskaitīts rezervē, bet no 1914. gada strādāja diplomātiskajā dienestā Mongolijā).²⁹ 1907. gadā – 50. kājnieku pulka, pēc tam 21. Austrumsibīrijas strēlnieku pulka podporučiks Pēteris Rušens (1909. gada maijā–septembrī bija mācību komandējumā Aigunā un Cicikarā Ķīnā, 1911. gada maijā beidza ar I šķiru Ķīnas–Mandžūrijas specialitāti, papildus mācījās tibetiešu valodu, turklāt jau 1911. gada janvārī ar priekšniecības atļauju ieskaitīts par Pieamūras kara apgabala Sagatavošanas skolas Japānas nodaļas klausītāju, 1911. gada vasarā komandēts uz Tokiju patstāvīgai japāņu valodas apguvei, no 1914. gada februāra piekomandēts kara apgabala štābam, tulkojis no japāņu valodas grāmatu par Japānas–Krievijas kara vēsturi).³⁰ 1908. gadā – 10. Austrumsibīrijas strēlnieku pulka poručiks, D. Drauļa jaunākais brālis Voldemārs Draulis (beidza

1911. gadā, 1910. gada vasarā, atrazdamies praksē Tokijā, apkopojot praktisko nodarbību rezultātus, balstoties uz tulkoto japāņu virsnieku darbiem, sagatavoja darbu “Apmācība nakts manevriem”).³¹ 1908. gada augustā iestājās un 1912. gada maijā Ķīnas–Mandžūrijas nodaļu ar I šķiru beidza 24. Sibīrijas pulka štābkapteinis Mārtiņš Miza.³² 1911. gadā – Irkutskā izvietotā 25. Sibīrijas strēlnieku pulka poručīks Mārtiņš Jeske (1910. gadā viņš pēc paša vēlēšanās bija pārcelts no Rīgas garnizona uz Tālajiem Austrumiem, beidza institūtu 1914. gada maijā).³³

No 1912. gada, vispirms nokārtojot iestāšanās pārbaudījumus Irkutskas kara apgabala štābā (saskaņā ar vēlāk paša sacīto, no 45 kandidātiem iestājušies seši), līdz kara sākumam 1914. gadā, kad institūtā visi, tāpat kā akadēmijās esošie virsnieki, tika nosūtīti uz karaspēka daļām, mongoļu valodu institūtā mācījās 27. Sibīrijas strēlnieku pulka poručīks Pēteris Būriņš. Turklāt pēc pirmā mācību kursa 1913. gadā, atrodoties praksē Kalganā, Mongolijā, viņš dzīvoja Anglijas konsula namā, apgūstot arī angļu valodu. Viņš arī tulkojis kādu grāmatu no mongoļu valodas, bet 1914. gadā tika komandēts praksē uz Uргу.³⁴

Tāpat 1911. gadā institūta Ķīnas–Mandžūrijas nodaļu ar I šķiru un sudraba medaļu pabeidza liepājnieks, 21. Sibīrijas strēlnieku pulka štābkapteinis Hermanis Freināts (pēc tam bija piekomandēts Ģenerālštāba Galvenajai pārvaldei, 1914. gada jūnijā atvaļināts, paaugstinot par kapteini, dzīvesvieta – Pērterburgā).³⁵ 1910. gadā iestājesāmenu institūtā nesekmīgi Habarovskā kārtoja Nikolajevas cietokšņa kājnieku pulka štābkapteinis Pēteris Mucenīks,³⁶ bet 2. Sibīrijas strēlnieku pulka poručīks Vilhelms Mūrnieks 1913. gada septembrī iestājās institūtā, taču jau decembrī pēc paša vēlēšanās mācības pārtrauca, atgriežoties savā pulkā.³⁷ Savukārt Blagoveščenskas rezerves bataljona podporučīks (1909. gadā paaugstināts par poručīku) Jānis Spandegs mācījās institūtā no 1907. gada septembra līdz 1910. gada maijam, kad saslima ar tuberkulozi un bija spiests mācības atstāt.³⁸ Nesekmīgi institūtā Odesas kara apgabala štābā 1908. gada 21.–27. maijā mēģināja iestāties 136. kājnieku pulka poručīks Kārlis Mieriņš (*Miarin*).³⁹

Institūta absolventi pēc beigšanas vai nu atgriezās karaspēka daļās, vai kļuva par speciālistiem, piemēram, K. Zellis 1910. gada jūlijā–novembrī kā mongoļu valodas tulks piedalījās ģenerālštāba apakšpulkveža V. Popova tirdzniecības ekspedīcijā uz Mongoliju maršrutā Kjahta–Uрга–Zainšabi–Uljasutaja–Irkutska (arī sarunās ar mongoļu kņaziem par Mongolijas neatkarību). Ekspedīcijas vadītājs raksturoja K. Zelli kā “korektu, piekāpīgu, delikātu un pieredzējušu ceļotāju” (saskaņā ar laika-biedru liecībām viņam bija liela autoritāte un viņu cienīja gan mongoļu dižciltīgie, gan vienkāršā tauta). Pēc tam 1912.–1913. gadā viņš tika piekomandēts Krievijas kara aģentam jeb militārajam atašejam Pekinā, vēlāk bija cenzūras punkta priekšnieks Andižanā, Turkestānā. Savukārt V. Gabriks (institūtu beidza 1910. gadā) no 1911. gada piedalījās ekspedīcijās uz Mongoliju un Mandžūriju, aprakstot ceļu stāvokli, 1912. gada janvārī un februārī tika komandēts uz Hailaru (Iekšējā Mongolijā Ķīnā) ar īpašu uzdevumu, 1912. gada rudenī speciālā uzdevumā tika komandēts uz Uргу, bet no 1913. gada oktobra līdz 1914. gada janvārim bija piekomandēts

ārkārtējai Mongolijas vēstniecībai ceļā uz Pēterburgu. Viņa atestācijā atzīmēts: “Par izlūkošanas darbu interesējas, apgūst to .. daudz strādā pie savu austrumu zinātņu zināšanu palielināšanas, kā virsnieks – austrumu speciālists atbilst ieņemamajam amatam.” 1913. gadā viņš gatavojās doties uz Pekinu Krievijas kara aģenta (militārā atašeja) rīcībā, taču tika atvaļināts un pārvietots diplomātiskajā dienestā, jo “Ārlietu ministrijai nepieciešami ierēdņi, kuri prot mongoļu valodu un ir pazīstami ar Mongoliju, lai aizpildītu vakantās vietās konsulātos Mongolijā”. Savukārt P. Rušens (beidza 1911. gadā) uzreiz pēc beigšanas tika ieskaitīts Pieamūras kara apgabala austrumu valodu sagatavošanas kursu japāņu nodaļā (1912.–1913. gadā izdevumā “Vojennyj sbornik” tika publicēti viņa raksti par Japānas armijas kājnieku pulka darbību un imperatora manevru norisi), bet 1913. gadā tika iecelts par Pieamūras kara apgabala štāba virsnieku – austrumu speciālistu.⁴⁰

Viss minētais labi atspoguļo ne vien institūta darbu, bet arī šīs iestādes lielo nozīmi Krievijas politisko, militāro un saimniecisko plānu realizācijā Tālajos Austrumos un Āzijā.

Jāsecina, ka Vladivostoka un Piejūras apgabals kopumā pirms Pirmā pasaules kara bija kļuvis par Krievijas impērijas ģeogrāfiski vistālāko, turklāt samērā nozīmīgu centru, ko lielā skaitā apdzīvo latvieši. Ņemot vērā impērijai svarīgo reģiona militāro un saimniecisko nozīmi, latviešu darbība bija saistīta tieši ar divām minētajām sfērām, kaut gan Piejūras apgabalā bija arī atsevišķi latviešu tautības zemnieki (piemēram, 1915. gadā Krievijas armijā mobilizētā Kārļa Gruzīša piederība tika atzīmēta: “no Piejūras apgabala zemniekiem”⁴¹). Daudzi atradās militārajā dienestā, turklāt lielā mērā par militāra rakstura iestādi jāuzskata Austrumu institūts, kurā strādāja profesors Pēteris Šmits. Daži izvērta uzņēmējdarbību, kam šeit bija īpaši labvēlīgi apstākļi. Tāpat vide salīdzinājumā ar citiem reģioniem deva iespējas straujākai karjerai valsts un privātās uzņēmējdarbības administratīvajās iestādēs. Būtībā Piejūras apgabals un tā centrs uzskatāms savā ziņā par Krievijas impērijas jaunpievienotajām un kolonizējamajām zemēm, kur, neraugoties uz skarbajiem dabas apstākļiem, pavērās dažādas iespējas. Turklāt šeit bija specifiska, multietniska vide ar ļoti lielu ķīniešu, mandžūru un japāņu etnisko grupu nozīmi.

Ļoti labi situāciju Vladivostokā un vietējā latviešu sabiedrībā atklāj literāts Ernests Kārklīņš (Zeltmatis), aprakstot latviešu operdziedātājas Malvīnes Viņneres-Grīnbergas koncertu šajā pilsētā:

[..] Apgabals ap šo pilsētu ir kalnains un klintains: meži, kas še agrāk bijuši, kā stāstīja, kara dēļ izcirsti, lai apkārtne labāk būtu pārredzama. Pilsēta šķiras divās daļās gar “Zelta raga” krastiem. Līdzenu ielu tikpat kā nemaz nav, tās ved kalnā un lejā: tāpat arī nami ir viens par otru augstāk gar kalna malu sabūvēti. Izskats no pilsētas uz jūras līci un ostu, kā arī uz pilsētu no dažādām pusēm sniedz lielisku panorāmu. Divas galvenās ielas bruģētas kalteem klints akmeņiem, citas tādas – ka grūti paiet un pabraukt, bieži izmētāto akmeņu un krauju dēļ. Vietām liekas, ka te nebuht nam eespehjams nobraukt lejā, bet sirgi peeraduschi un prot noturēties. [..]

Koncertā lielā skaitā bij ieradušies latvieši, kuru šē esot ap pāris simtu, un tie nerimstošiem aplauseem izkaulēja dziedātājam daudz piedevu. [...] Mazāk redzēja vāciešus, kaut gan to šē ir ļoti daudz. Dziedātāju sevišķi iepriecēja dārģa japāņu izstrādājumu dāvana, ko kāds latvietis koncertā pasniedza. Daudz jauku brīžu un patīkamu atmiņu mums sagādāja vietējo latviešu viesmīlība un sirsnība. Vispār nedaudzās dienas V-kā pagāja ātri, te pie viena, te otra latvieša ciemojoties. Pēc koncerta tuvāk pazīstamie latvieši palika uz kopējām vakariņām, kur tad omulīgā sabiedrībā tautiskās jūtas izplūda siltos vārdos par tālo dzimteni...

Kā zināms, Vladivostokā dzīvo kāds mūsu tautietis. Kura sirds karsti pukst priekš savas tautas un kurš tai ne vienu vien balvu atsūtījis no Tālajiem Austrumiem, neraugoties uz to, ka viņa ziniskā darbība svešu tautu valodās atļauj maz laika atli-cināt savas tautas valodai. Tas ir austrumu valodu institūta profesors P. Šmits. Viņš ir nenogurstošs darbinieks [...] Bez daudz darbiem krievu valodā, ar ko viņš ieguvis vārdu austrumu valodnieku starpā, viņš sastādījis arī pāris rokas grāmatas priekš ķīniešu un mandžūru valodas iemācīšanās praktiskās dzīves vajadzībām. No šīm grāmatām mās ierēdņi, oficiēri u. c., kam ar vietējiem iedzīvotājiem darīšanas, nepieciešamo sarunas valodu. Tās atzītas par ļoti teicamām. [...] Šmita kgs bija tik laipns, vienu vakaru pavadīt mūs ķīniešu teātrī un paskaidrot izrādīto lugu saturu. No daudzajiem latviešiem, ko Vladivostokā mācījos pazīt, vēl gribētu peeminēt kādu vīru, kas ar savu enerģiju un dabu ieguvis vispārēju cienību un uzglabājis siltu sirdi savas tautas centieniem. Tas ir aldaris Zilgalvis.⁴² Kā nabaga jauneklis viņš pirms japāņu kara atnācis uz Sibīriju, kur, dažus simtus iekrājis, iesācis, uz savu roku un laime viņam izsmaidījuse: tagad viņš ir lielas alus darītavas īpašnieks un nedaudz gadus var skaitīties miljonārs, ja viņa veikals tāpat plaukst, kā tagad. Bet tas nav panākts ar laimes spēli – turpretī viss ir nenogurstošas darbības, apķērības un pašpaļāvības nopelns. Pateicoties viņam, tagad izspiests no Vladivostokas viss amerikāņu, Vācijas un Japānas alus [...] Agrākās, nedzirdēti augstās cenas, 6 rubļ. par vedru, Z. kgs tagad pazeminājis uz 3 rbļ. un zemāk. [...] Un arī Z. kgs, cik tālu tas arī ir šķirts no Latvijas, ar sirdi un dvēseli pieder savai tautai. [...] Bez tam vēl kādam citam latvietim, Liepiņam, šē laime labvēlīgi uzsmaidījuse: viņš atradis bagātus ogļu slāņus Vladivostokas apkārtnē, bet aiz rīcības kapitāla trūkuma un pa daļai arī aiz citiem iemesliem, vēl nav spējis savas bagātās raktuves izmantot. Tad vēl kādam G. kgam ir savs diezgan plašs tirdzniecības veikals, un daži latvieši ir kā priekšstāvji ievērojamās krievu un ārzemju firmās, citi kā kapteiņi uz tvaikoņiem, tad daži oficiēri un mazāk ierēdņi u.t.t.; vispār sakot, šē latvieši ieņem diezgan labas vietas un dzīvo it pārtikuši. Ir arī vienkārši amatnieki un strādnieki, Z. kga alus darītavā vien kādi pāra desmit latvieši.

Šē iekustināts arī nodoms dibināt latviešu biedrību, bet statūti netikuši apstipri-nāti, jāizlabojot. – Protams, kā visur, tā arī šē netrūkst latviešu, kas ne tikvien no savas tautas atsvešinājušies, bet to pat noliedz. Gadījās mantādu eksemplārus sastapt, kas no augšas skatījās uz mūsu koncertu, bet bij tomēr atnācis un nu lieliski sajūsminājās,

ka latviešiem esot šāda dziedātāja, un apsolījās izgādāt koncerta sarīkošanu "vācu biedrībā" – bet mums laiks neatļāva vairs palikt. Arī profesora Šmita kolēģis, Spalvings, diemžēl aizmirsis, ka viņa šūpulis karājies latviešu mājā. [..]⁴³

AVOTI UN LITERATŪRA

- ¹ Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 3727. f., 1. apr., 25. l., 173. lp.
- ² Ķikuts, T. (2015). *Latviešu zemnieku koloniju izveidošanās Krievijas impērijas Eiropas daļā (19. gs. 40. gadi – 1914. gads)*. Promocijas darbs LU Vēstures un filozofijas fakultātē. Rīga: Latvijas Universitāte, 265 lpp. + 44 pielikumi [71 lpp.].
- ³ *Pamiatnaia knizhka Promorskoj oblasti na 1914 god* (1914). Izdanije Primorskogo oblastnogo Statishicheskogo Komiteta, 11, 13–14, 15–16, 17, 22, 25–26, 29, 33, 34–35, 38, 40, 50, 54 s.
- ⁴ Rossijskij Gosudarstvenyj Vojenno-Istoricheskij arhiv (turpmāk: – RGVIA), 409 f., 1 op., 16586 d., 2–4 l.
- ⁵ Sk.: Fiodorov, V. (red.) (2004). *Istorija Rossiji XIX – nachala XX veka*. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 575–576 s.; Kohn, G. (1998). *Encyklopedia wojen*. Warszawa, s. 88.
- ⁶ RGVIA, 409 f., 2 op., 9063 d., 1–8 l.
- ⁷ Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavljen po 1-je Marta 1914 g. (1914). S.-Peterburg, 1324 s.
- ⁸ LVVA, 3727. f., 1. apr., 23. l., 173. lp.
- ⁹ Sk.: Fiodorov V. (red.) (2004). *Istorija Rossiji XIX – nachala XX veka*. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 579–592 s.; Krasnov, V., Daines, V. (2002). *Russkij vojenno-istoricheskij slovarj*. Moskva: Olma-Press, 525–526 s.; Schacillo, V., Schacillo, L. (2004). *Russko-japonskaja vojna 1904–1905*. Moskva, 469 s.
- ¹⁰ RGVIA, 400 f., 12 op., 25065 d., 342–347 l.
- ¹¹ LVVA, 5601. f., 1. apr., 2620. l., 2. –12. lp.
- ¹² RGVIA, 409 f., 1 op., 28600 d., 1–4 l., 38606 d., 1–6 l.
- ¹³ RGVIA, 409 f., 1 op., 190909 d., 6 l.
- ¹⁴ RGVIA, 409 f., 1 op., 43738 d., 1–12 l.
- ¹⁵ RGVIA, 409 f., 1 op., 45550 d., b. p.
- ¹⁶ *Razvedchik*, 1906, 7 nojabria.
- ¹⁷ RGVIA, 409 f., 1. op., 19159 d., 18–26, 28 l.
- ¹⁸ LVVA, 5601. f., 2. apr., 521. l., 4. lp.
- ¹⁹ LVVA, 5601. f., 1. apr., 3378. l., 5. lp.
- ²⁰ LVVA, 5601. f., 1. apr., 6775. l., 15. lp.
- ²¹ LVVA, 5601. f., 1. apr., 6641. l., 3. lp.

- ²² Obshchij spisok oferskim chinam Russkoj Imperatorskoj Armiji. Sostavljen po 1-je Janvaria 1909 g. (1909). Peterburg, 277–379 kol.
- ²³ RGVIA, 409 f., 1 op., 43320 d., 1–8 l.
- ²⁴ RGVIA, 409 f., 1 op., 58139 d., 3 l.
- ²⁵ Gosudarstvennij arhiv Primorskogo kraja (turpmāk – GAPK), 115 f., 1 op., 604 d., 3–14 l.
- ²⁶ LVVA, 2570. f., 14. apr., 1740. l., 17. lp.
- ²⁷ RGVIA, 409 f., 1 op., 28600 d., 1–6 l. [nekrologs]. *Dzimtenes Vēstnesis*, 1915, 27. februāris; *Razvedchik*, 1911, 15 febr.
- ²⁸ LVVA, 2570. f., 14. apr., 1783. l., 1.–29. lp.
- ²⁹ Bashanov, M. (2005). *Russkije vojennye vostokovedy do 1917 goda*. Bibliograficheski slovarj. Moskva: Vostochnaja literatura RAN, 57 s.
- ³⁰ LVVA, 2570. f., 14. apr., 1315. l.
- ³¹ RGVIA, 409 f., 1 op., 38606 d., 1–6 l. [nekrologs]. *Dzimtenes Vēstnesis*, 1915, 27. februāris.
- ³² RGVIA, 409 f., 1 op., 43114 d., 1–8 l.; GAPK, 115 f., 1 op., 698 d., 1–4 l.; Spisok lic, okonchivshih i proslushavshih polnyi kurs Vostochnogo instituta za devyatj vypuskov 1903–1912 gg. (s oboznacheniem ih daljneishei deyateljnosti) (1913). Vladivostok: Tipografija Vostochnogo instituta, s. 26–27.
- ³³ LVVA, 5601. f., 1. apr., 2547. l., 9. lp.
- ³⁴ RGVIA, 409 f., 2 op., 31170 d., 1–6 l.; *Lidums*, 1916, 16. marts.
- ³⁵ RGVIA, 408 f., 1 op., 5320 d., 14 l.; GAPK, 115 f., 1 op., 1159 d., 1–9 l.; Spisok lic, okonchivshih i proslushavshih polnyi kurs Vostochnogo instituta za devyatj vypuskov 1903–1912 gg. (s oboznacheniem ih daljneishei deyateljnosti) (1913). Vladivostok: Tipografija Vostochnogo instituta, s. 22–23; *Razvedchik*, 1914, 1. iulja.
- ³⁶ RGVIA, 409 f., 1 op., 190909 d., 10 l.
- ³⁷ Gosudarstvennij arhiv Habarovskogo kraja. NSB. Prikazanije vojskam Priamurskogo voennogo okruga № 242 ot 4 sentjabrja 1913 g.; № 343 ot 13 dek. 1913 g.
- ³⁸ RGVIA, 409 f., 1 op., 50050 d., 1–5 l.
- ³⁹ RGVIA, 400 f., 9 op., 35107 d., 420–426 l.
- ⁴⁰ Baskhanov, M. (2005). *Russkije vojennye vostokovedy do 1917 goda*. Bibliograficheski slovarj. Moskva: Vostochnaja literatura RAN, 208 s.
- ⁴¹ RGVIA, 409 f., 1 op., p/sp 205.593.
- ⁴² Uzņēmēja Zilgalvja meita kļuva par profesora P. Šmita sievu.
- ⁴³ Zeltmatis (1908). No Pēterburgas līdz Vladivostokai. *Dzimtenes Vēstnesis*, 4. oktobris, 3. lpp.

SUMMARY

The article deals with the formation of Latvian community, its structure and activity in Vladivostok in Far East at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, when many Latvian officials, workers, craftsmen, teachers and officers lived there. A special attention is paid to the Oriental Institute where Pēteris Šmits worked as a professor and relatively many Latvians – officers in the Russian army – studied Oriental languages and culture.

Keywords: Vladivostok, Latvian community, Oriental Institute, Pēteris Šmits.

Pēteris Šmits un Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu sabiedriski politiskie centieni (1918–1920)

Pēteris Šmits and the public political endeavours of Siberian and Far Eastern Latvians in 1918–1920

Uldis Krēsliņš

Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta pētnieks
ul.kreslins@sveiks.lv

Labi zināms ir Pētera Šmita kā izcila zinātnieka – valodnieka, etnogrāfa un folklorista – vārds. Retāk pieminēts un mazāk zināms ir P. Šmita kā sabiedriska un politiska darbinieka devums. Tā galvenais izskaidrojums ir meklējams paša P. Šmita nostājā, kuram viņa zinātniskais darbs vienmēr bija pirmajā vietā. Tomēr, sākoties pasaules karam, kas reizē ar latviešu bēgļu postu deva arī iespēju proklamēt Latvijas valsti, P. Šmits nostājās Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu sabiedrisko un nacionāli politisko centienu priekšgalā. Strādājot par pasniedzēju Tālo Austrumu Valsts universitātē Vladivostokā, viņš piedalījās visu vietējo latviešu biedrību un nacionāli politisko centru dibināšanā un darbā. Īpaši nozīmīga bija P. Šmita loma latviešu strēlnieku Imantas pulka dibināšanā 1918. gadā Vladivostokā, sarunās ar franču kara misiju panākot ne tikai piekrišanu pulka formēšanai, bet ar savu nostāju palīdzot pulkam iegūt arī savu īpatnēji latvisko vārdu. Tomēr galvenais P. Šmita un visu “sibiriešu” nopelns bija tas, ka 1918. gada augustā uzsāktā latviešu karaspēka vienību dibināšana ļāva izglābt no Krievijas jukām un pārvest dzimtenē vairākus tūkstošus latviešu.

Atslēgvārdi: Tālo Austrumu latviešu centrālais birojs, Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālā padome, Imantas pulks.

Ir 20. gadsimta sākums. Kādā svētdienā pie Raunas baznīcas pulcējas cilvēki, kurus ir piesaistījuši kāda vietējā patriota spriedumi: “Rauna varot būt lepna ar saviem lielajiem vīriem, bet Pēteris Šmits esot visgudrākais: viens pats protot 30 valodas. Augstskolā iestājušies veseli 30 cilvēki, bet beiguši tikai trīs. No tiem pašiem divi sajukuši prātā, palicis pāri viens pats Šmits. Ķīniski Šmits protot labāk nekā latviski. Lai to izmācītos lasīt un tikt par mandarīnu, vajagot desmitu gadu, bet Šmits visu iemācījies piecos gados. Tā ir latviešu galva!” Tas ir fragments no rakstnieka un pedagoga Jāņa Lapiņa bērnības atmiņām par savu ievērojamo novadnieku¹.

Šis atmiņas, kurās Pēterim Šmitam² tiek pierakstītas īpašas spējas un nopelni – tostarp arī paša Krievijas cara apmācīšana latviešu valodas prasmē –, ir spilgta ilustrācija latviešu sabiedrības 20. gadsimta sākuma alkām pēc sava nacionālā apliecinājuma, pēc tāda latvieša tēla, kurš, būdams reāls cilvēks, ar savu darbu un uzcītību ir ieguvis brīnumainas spējas un vispārēju atzinību un kura nopelni un slava piešķir jaunu vērtību arī visas latviešu tautas pastāvēšanai. Un tas, ka P. Šmits bija kļuvis par šādu tautas nostāstu varoni, jau pati par sevi bija liecība viņa zinātnisko darbu un sasniegumu nozīmei.

Taču P. Šmits bija ne tikai izcils zinātnieks. Latviešu sabiedrībai un Latvijas valstij grūtākajā brīdī – kad Pirmā pasaules kara izklidētajiem latviešu bēgļiem bija nepieciešams izrauties no Krievijas iekšpolitisko juku virpuļa un palīdzēt jaunās Latvijas valsts izbūvē – P. Šmits uzņēmās arī sabiedriska darbinieka lomu un nostājās Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu nacionāli politisko centienu priekšgalā, ja ne vienmēr ar savu līdzdalību, tad ar savu pasaulē atzīta zinātnieka autoritāti sekmējot šo nacionāli politisko centienu piepildīšanu. Šai P. Šmita darbības mazāk zināmai pusei ir veltīts šis raksts.

Latviešu bēgļi Sibīrijā un Krievijas Tālajos Austrumos un vietējās latviešu sabiedrības organizēšanās palīdzībai bēgļiem

Tāpat kā citur Krievijā, arī Sibīrijā un Tālajos Austrumos grūdienu vietējās latviešu sabiedrības organizēšanās procesiem deva Pirmā pasaules kara izraisītā bēgļu kustība. Sākotnēji, cerot uz drīzu atgriešanos mājās, vairums bēgļu centās palikt Krievijas Eiropas daļā, un tika lēsts, ka 1916. gada sākumā latviešu bēgļu skaits Sibīrijā un Tālajos Austrumos ir aptuveni pieci tūkstoši. Taču 1917. gadā notikusī politiskās varas maiņa Krievijā daudziem bēgļiem lika doties tālāk uz austrumiem, un 1919. gada beigās, pēc Latvijas Ārlietu ministrijas aplēsēm, Sibīrijā un Tālajos Austrumos atradās jau aptuveni 200 tūkstoši latviešu bēgļu³.

Kopš bēgļu kustības sākuma tika dibinātas dažādas palīdzības un apgādības organizācijas. Tālo Austrumu latviešu vidū bēgļu palīdzības darbu uzņēmās Vladivostokas Latviešu saviesīgā biedrība, par kuras priekšnieku tika ievēlēts profesors P. Šmits, kas jau no 1899. gada strādāja Austrumu institūtā Vladivostokā (*Восточный институт во Владивостоке*)⁴.

Interesanti, ka bēgļu palīdzības darbā līdzās organizācijām iesaistījās arī individuāli turīgi latvieši, un viens no viņiem bija Vladivostokas “alus karalis” un miljonārs Teodors Zilgalvis, kura māsa Ida kļuva par P. Šmita dzīves biedri^{5,6}.

Latviešu nacionāli politisko centienu formulēšana un nacionālā karaspēka vienību organizēšana

Latviešu bēgļu stāvoklis Krievijā sarežģījās 1918. gada sākumā, kad pēc 1917. gada oktobrī notikušā apvērsuma parādījās virkne jaunu negāciju. Par nopietnu draudu kļuva pieaugošā vardarbība un jukas gan vietējā pārvaldē, gan demoralizētajā armijā. Tam pievienojās krievu sabiedrībā radusies nepatika un pat naidis pret latviešiem, kuru vēl neseno – izglītota un uzcītīga darbinieka – slavu tagad bija nomainījusi Ļeņina padomju režīma galvenā balsta slava. Tomēr izšķirošo triecienu latviešu bēgļiem deva padomju valdības 1918. gada 3. martā parakstītais Brestļitovskas miera līgums, ar kuru Krievija atteicās no latviešu apdzīvotajiem apgabaliem, nododot tos Vācijai. Šajā situācijā latviešu bēgļu un visas latviešu sabiedrības dienaskārtības priekšplānā izvirzījās politiskie jautājumi.

Krievijas latviešu vidū nacionāli politiskos centienus uzņēmās paust Latvijas Pašnolemšanās savienība, kas bija dibināta 1918. gada 14. aprīlī Pēterpilī pēc latviešu sociāldemokrātu mazinieku iniciatīvas⁷. Par savu galveno uzdevumu savienība izvirzīja darbību, lai nepieļautu okupācijas varas īstenoto latviešu politiskās gribas viltošanu un latviešu apdzīvoto apgabalu pievienošanu Vācijai. Šim nolūkam Pašnolemšanās savienība uzsāka parakstu vākšanu zem savienības sastādītā protesta uzsaukuma⁸. Šis uzsaukums guva lielu atsaucību (pēc dažām ziņām, to parakstīja aptuveni 40 tūkstoši cilvēku), un sākās strauja savienības nodaļu dibināšana, tostarp arī Harbinā un Šanhajā. Savienības politisko centienu nozīmi mazināja tas, ka skatījumā uz Latvijas nākotni savienības programma bija ierobežota, paredzot Latviju kā autonomu vienību Krievijas federatīvas demokrātiskas republikas sastāvā.

Dažāda skatījums uz Latvijas nākotni 1918. gada vasarā rosināja vēstulų diskusiju arī Tālo Austrumu latviešu sabiedrībā. Latvijas Pašnolemšanās savienības Mandžūrijas nodaļai Harbinā (tās redzamākie pārstāvji bija Eduards Zilgalvis un Voldemārs Salnais) bija noteikta pārlicība, ka vairums latviešu – savi 85 procenti – grib palikt nākamās Krievijas federācijas sastāvā, un “mums, kā reāliem politiķiem ir tas noteikti un skaidri jāpastrīpo mūsu lēmumos un rezolūcijās”⁹. Uzsverot, ka latvieši ir “maza tautiņa”, ideju par neatkarīgu Latvijas valsti viņi apzīmēja par “ultrā-nacionālistu” utopiju¹⁰. Atbildot uz to, Šanhajas latviešu kolonijas pārstāvis Roberts Valdmanis noteikti iebilda pret spriedumiem par “mazu tautiņu”, uzskatot, ka Latvija var pastāvēt kā suverēna valsts un šim mērķim ir jāvieno visi “uzticīgie Latvijas dēli”¹¹.

Šajā laikā – 1918. gada augustā – Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu aprindās dzima ideja par latviešu karaspēka vienību dibināšanu. Tas Krievijā uzliesmojušā

pilsoņu kara apstākļos latviešiem ļautu izvairīties no mobilizācijas krievu armijās un viņu ievilkšanas Krievijas iekšējās cīņās.

Pirmie organizēšanos sāka Rietumsibīrijas un Urālu latvieši, kuri 24. augustā saziņā ar čehoslovāku pārstāvjiem Samarā sarīkoja sapulci, kuras dienaskārtībā bija latviešu karaspēka vienību formēšana. Sapulce nolēma dibināt latviešu karaspēka vienību, un ar Sibīrijas valdības (Komuča) kara ministra ģenerāļa Nikolaja Galkina 1. oktobra pavēli tika atļauts formēt Pirmo Latvijas strēlnieku bataljonu, sauktu arī par Pirmo Latvijas brīvošanas bataljonu, nosakot kā formēšanas vietu Troicku Orenburgas guberņā¹².

Tālo Austrumu latvieši organizēšanos sāka ar politisku uzstāšanos. 1918. gada 16. jūnijā sasauktā Harbinas latviešu kolonijas sapulce pieņēma rezolūciju, kurā izteica atbalstu Latvijas Pašnolemšanās savienības protesta uzsaukumam pret Latvijas varbūtējo pievienošanu Vācijai¹³. 22. jūlijā atbalstu šai rezolūcijai izteica arī Šanhajas latviešu kolonijas pārstāvji R. Valdmanis un bijušais latviešu strēlnieku 6. Tukuma pulka poručiks Jānis Ozols, ierosinot rezolūciju pārstrādāt par deklarāciju. Šī uzstāšanās lika sarosīties arī Vladivostokas latviešiem, un 9. septembrī Vladivostokas Latviešu saviesīgā biedrība sasauca sapulci, kurā tika nodibināta Latvijas Pašnolemšanās savienības Vladivostokas nodaļa. Nodaļas pagaidu valdē tika ievēlēti septiņi cilvēki, un līdzās P. Šmitam tās sastāvā bija arī žurnālists V. Salnais un rakstnieks Arveds Švābe¹⁴.

1918. gada augustā arī Šanhajas latviešiem radās ideja par latviešu karaspēka dibināšanu. Lai informētu par šo nodomu Vladivostokas latviešus, R. Valdmanis vērsās ar vēstuli pie P. Šmita. Šo soli Harbinas latvieši novērtēja kritiski. Savus pārmetumus viņi izteica 1918. gada 14. septembra vēstulē R. Valdmanim, apzīmējot vēšanos pie P. Šmita par "netaktisku kļūdu". Uz to R. Valdmanis 7. oktobra vēstulē, noraidot pārmetumus, atbildēja: "Es griezoz pie Šmidta tamdēļ, ka zinu viņu par īstu latvi."¹⁵

Tikmēr jau pieminētais J. Ozols ar R. Valdmaņa atbalstu 1918. gada septembrī devās uz Pekinu, lai noskaidrotu latviešu karaspēka vienības dibināšanas iespēju. Vispirms vērsies pie Krievijas sūtņa Ķīnā kņaza Nikolaja Kudaševa un saņēmis apliecinājumu, ka krievi neiebilstu pret latviešu karaspēka vienības formēšanu, ja tās apgādi un uzturēšanu uzņemtos Sabiedrotie, pēc tam ar čehoslovāku pārstāvja starpniecību J. Ozols tikās ar franču vēstniecības kara atašeju, lūdzot Francijas atbalstu latviešu karaspēka vienības dibināšanai Sibīrijā un Tālajos Austrumos.

No Pekinas J. Ozols ieradās Vladivostokā, kur vietējās Latvijas Pašnolemšanās savienības nodaļas valdes sēdē 30. septembrī ziņoja par sarunām. Sēdē tika nolemts sarunas turpināt, ievēlot sarunu vešanai delegāciju un izvirzot par pamatu sarunām divas nostādnes: pirmkārt, latviešu karaspēka vienības ir paredzētas cīņai pretvācu frontē un tās nedrīkst izmantot Krievijas iekšējās politiskās cīņās un, otrkārt, Sabiedrotajiem ir jāatzīst latviešu pašnoteikšanās tiesības un jāuzņemas latviešu karaspēka vienību uzturēšana. Šie sarunu nosacījumi tika nodoti Francijas Augstajam komisāram Vladivostokā Eiženam Renjo, un 9. oktobrī tika saņemta

Francijas vēstnieka Ķinā Ogista Bopes telegramma, ka franču valdība piekrīt latviešu vienību formēšanai. Mēnesi vēlāk, 1918. gada 3.–5. novembrī, Vladivostokā tika sasaukta Tālo Austrumu latviešu organizāciju un koloniju konference, kas ievēlēja Tālo Austrumu latviešu centrālo biroju. Par biroja priekšsēdētāju tika ievēlēts P. Šmits. 1918. gada 7. novembrī Francijas kara misija kopā ar latviešu centrālo biroju parakstīja uzsaukumu ar aicinājumu stāties formējamās latviešu karaspēka daļās, un 14. novembrī centrālā biroja sēdē par formējamā Latvijas strēlnieku pulka komandieri tika iecelts bijušais 5. Zemgales pulka bataljona komandieris pulkvedis Jānis Kurelis. Tomēr kā jaunās karaspēka vienības gadāsvētki vēlākajos gados tika atzīmēti 11. decembris, jo šajā dienā Tālo Austrumu latviešu centrālais birojs bija devis pulkam viņa vārdu – Imantas pulks, un šis datums bija likts pulka zīmogā kā tā dibināšanas datums. Arī šī lēmuma pieņemšanā savu vārdu bija teicis P. Šmits: centrālā biroja sēdē biroja sekretārs A. Švābe bija ierosinājis nosaukt pulku Raiņa vārdā, pret ko noteikti bija iebildis P. Šmits, un jau pēc tam viens no pirmajiem pulka brīvprātīgajiem, bijušais 1. Daugavgrīvas strēlnieku pulka feldfēbēlis Augusts Meinerts, bija ierosinājis pulku nosaukt Imantas vārdā, ko centrālā biroja sēde arī akceptēja¹⁶.

1918. gada novembra beigās Tālo Austrumu latviešu centrālā biroja iekšienē izcēlās konflikts, par kura rosinātāju un centrālo figūru kļuva P. Šmits. Par konflikta ārējo pieteikumu kļuva biroja 25. novembra sēdē nolasītā P. Šmita vēstule, kurā viņš paziņoja par atteikšanos no biroja priekšsēdētāja amata. Divi viņa minētie atteikuma iemesli – koncentrēšanās uz zinātnisko darbu un laika trūkums sabiedriskai darbībai – skanēja drīzāk kā atruna, tāpēc lielāku uzmanību pelnīja trešais viņa minētais iemesls – nepatīkšanas, kas viņam ir izcēlušās biroja dēļ.¹⁷ Tobrīd šis formulējums palika neskaidrs, un birojs nolēma P. Šmita atteikuma izskatīšanu atlikt. Plašāku skaidrojumu P. Šmits deva dažas dienas vēlāk, norādot, ka kādā Harbinas sapulcē, atreferējot P. Šmita referātu par latviešu skolu, runātājs esot nosaucis viņu par politisku nemākuli, jo referātā viņš esot tik krasi uzbrucis krieviem un visai krievu inteliģencei, ka tas varētu radīt nevēlamu konfliktu ar krievu iestādēm; šajā Harbinas sapulcē esot bijuši klāt arī daži krievi, kuri par P. Šmita referātu bija ziņojuši uz Vladivostoku, un pēc šī ziņojuma viņam no vadības bija dots mājiens nolikt biroja priekšsēdētāja pilnvaras. Bet jau dienu vēlāk, 28. novembrī, P. Šmits izteica noteiktu protestu pret biroja uzņemto “kreiso sociālistu politikas” virzienu. Par konkrēto viņa protesta iemeslu kļuva ierosinājums kā Tālo Austrumu latviešu pārstāvi uz Parīzes miera konferenci pilnvarot Šveicē dzīvojošo Raini. Rainis, pēc P. Šmita vārdiem, kā vienpusīgs sociālists-mazinieks neder biroja kompromisam, turklāt Raiņa vārds ir aptraipīts ar 1905. gada asinīm un fanātisku naidu pret pilsonību. Turklāt šajā ierosinājumā P. Šmits saskatīja arī plašāku tendenci – biroja darbu organizēt pēc kreiso sociālistu uzskatiem, un tam P. Šmits nepiekrita.¹⁸

Šim P. Šmita protestam sekoja viņa polemika ar A. Švābi. Tā notika vēstuļu formā. A. Švābes viedoklis šajā polemikā bija vairāk argumentēts un pārliecinošāks, bet P. Šmita spriedumi skanēja drīzāk emocionāli, tomēr vienu patiesību P. Šmits

bija fiksējis precīzi: latviešu sociāldemokrātu tieksmi uzurpēt tiesības runāt tautas vārdā. Pēc ilgākas vilcināšanās, nesagaidot P. Šmita atkāpšanos no saviem uzskatiem, 6. decembra sēdē centrālais birojs pieņēma P. Šmita atteikšanos no priekšsēdētāja amata, viņa vietā ievēlēja inženieri Jāni Mazpoli.

P. Šmita atteikšanās no Tālo Austrumu latviešu centrālā biroja priekšsēdētāja amata gan nenozīmēja viņa novēršanos no kopējā darba. Tajā pašā 6. decembra sēdē J. Ozols ziņoja par jauno kareivju uzņemšanas gaitu un norādīja, ka viņu apmācībai ir jāizstrādā militārā terminoloģija latviešu valodā. Tūlīt tika ievēlēta īpaša valodas komisija, kuras sastāvā bija P. Šmits, J. Ozols un A. Švābe. Komisijas izstrādātais militārās terminoloģijas projekts birojā tika apstiprināts jau 30. decembrī, kļūstot par pirmo šādu dokumentu latviešu valodā^{19,20}.

Jaunu kvalitāti Tālo Austrumu latviešu centieniem piešķīra viņu aktīvā uzstāšanās, lai Latvijas un latviešu politiskās nākotnes jautājums iegūtu starptautisku nozīmi. Tam bija savs objektīvs priekšnoteikums: šeit bija izvietojusās ne tikai dažādas ārvalstu misijas, bet arī ģenerāļa Morisa Žanēna mītne. Pēc tam, kad franču ģenerālis M. Žanēns 1918. gada beigās tika iecelts par čehoslovāku armijas Krievijā virspavēlnieku, abas latviešu karaspēka vienības – Troickas bataljons un Imantas pulks – formāli bija pakļautas franču pavēlniecībai. Tas Tālo Austrumu latviešiem ļāva cieši kontaktēt ar Sabiedroto, sevišķi franču, kara misijām Tālajos Austrumos, ne tikai risinot militārus jautājumus, bet arī piesūtot tām materiālus par Latviju.

Tomēr 1919. gada sākumā franču misijas nostāja pret latviešu vienībām mainījās, ko, no vienas puses, noteica 1918. gada 11. novembrī Vācijas parakstītais pamiers, ar kuru formāli likvidējas vācu fronte, un, no otras puses, pašas Francijas nostāja par centralizētu Krieviju, redzot Latviju tikai kā autonomiju Krievijas sastāvā. Vienlaikus arvien varmācīgāka kļuva krievu naidīgā attieksme pret latviešiem, un par tās spilgtāko liecību kļuva t. s. Bočkarevas incidents, kad 1919. gada 15. martā Bočkarevas dzelzceļa stacijā (Amūras apgabalā) japāņu karaspēka vienība pēc krievu norādes kā šķietamos lielniekus nošāva 32 jaunreģistrētos Imantas pulka kareivjus, kuri bija ceļā uz Vladivostoku.

Uz šīs situācijas fona 1919. gada 23.–28. martā Irkutskā sanāca visas Sibīrijas latviešu koloniju un nacionālo organizāciju priekšstāvju sapulce, kas nolēma apvienot abus līdzšinējos latviešu centrus – Tālo Austrumu latviešu centrālo biroju Vladivostokā un Rietumsibīrijas latviešu pagaidu nacionālo padomi Omskā –, pie kam cenšoties saglabāt arī abu centru nosaukumus un nodibinot Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālo padomi, kuras vadošais orgāns bija padomes centrālais birojs ar sēdekli Vladivostokā²¹. Par centrālā biroja goda priekšsēdētāju tika ievēlēts profesors P. Šmits, un kopā ar viņu birojā darbojās inženieris J. Mazpolis, bijušais Rietumsibīrijas latviešu pagaidu nacionālās padomes priekšsēdētājs Rūdolfs Zariņš, A. Švābe, V. Salnais u. c.

Ar jaunā vienotā Sibīrijas latviešu centra nodibināšanos rosīgāki kļuva latviešu sabiedriskie centieni. 1919. gada 26. martā Omskā sāka iznākt laikraksts “Brīvais Latvīš”, bet 1919. gada maijā nacionālās padomes Atpakaļgriešanās nodaļa izvērsa

Sibīrijas latviešu reģistrāciju, izsniedzot arī personu apliecības²². Lai finansētu nacionālās padomes darbību, 1919. gada vasarā tika ieviests t. s. pašaplikšanās nodoklis²³ un sarīkota naudas loterija. Aktīvāka kļuva arī latviešu kulturālā dzīve, par kuras centriem kļuva abas latviešu karaspēka vienības. Īpaši aktīva sabiedriskā dzīve notika Imantas pulkā, kurā tika organizēti gan latviešu un angļu valodas kursi, gan boksa treniņi un futbola komandas. Savu artavu tajā ielika arī profesors P. Šmits. Parasti viņš uzstājās kā lektors, piemēram, Imantas pulka sarīkotajos Līgo svētkos Vladivostokā P. Šmits uzstājās ar priekšlasījumu par Līgo svētkiem pagātnē un to nozīmi tagadnē.²⁴ Taču profesors nekaunējās arī publicēties kareivju izdevumos, un Imantas pulka mēnešraksta "Imanta" pirmajā numurā 1919. gadā bija lasāms viņa raksts "Par Latviju un latviešu valodu"²⁵.

Latviešu bēgļu un karaspēka vienību atgriešanās Latvijā

1919. gada beigās arvien aktuālāks kļuva jautājums par Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu bēgļu un karaspēka vienību atgriešanos dzimtenē. Tā tobrīd bija ne tikai saprotama vēlme, bet arī politiskās situācijas diktēta vajadzība. Aleksandra Kolčaka valdības noraidošā attieksme pret latviešu nacionālajiem centieniem un latviešu karaspēka vienībām latviešu stāvokli padarīja nedrošu, tomēr noteicošais bija pārmaiņas frontē, kas Sarkanās armijas uzbrukuma priekšā jau 1919. gada jūlijā beigās lika latviešu saformētajam Troickas bataljonam uzsākt savu vēsturisko pārgājienu uz austrumiem. (Troickas bataljons atstāja Troicku 1919. gada 25. jūlijā, ar kājām noejot līdz dzelzceļa stacijai Makušino (aptuveni 470 verstis), kur 17. augustā iekravājās vilciena sastāvā un 18. augustā sāka ceļu uz Vladivostoku; Vladivostokā bataljons iebrauca 1920. gada 14. jūnijā, kopumā ceļā no Troickas līdz Vladivostokai pārvarot aptuveni 6218 verstis jeb 6633 kilometrus²⁶.) Taču atgriešanās dzimtenē bija saistīta ar vairākām problēmām.

Vispirms tas bija jautājums par šo cilvēku noskaņojumiem. No vienas puses, kā to ziņojumā Latvijas Pagaidu valdībai 1919. gada 5. novembrī pasvītvoja bijušais Rietumsibīrijas latviešu pagaidu nacionālās padomes loceklis Pēteris Bergīis, "tieksme uz māju Sibīrijas latviešos ir ļoti liela"²⁷. Tajā pašā laikā, no otras puses, karā pieredzētais bija atstājis dažādus nospiedumus šo cilvēku uzskatos, un nereti viņu patriotisms vai vismaz lojālā attieksme pret Latviju rosināja šaubas. Uz to norādīja arī valdības pilnvarotais Ķīnā R. Valdmanis, kurš 1919. gada 24. novembrī atbildot uz Latvijas delegācijas (Parīzes miera konferencē) rakstu par pulkveža Kārļa Goppera steidzamu pārvešanu no Sibīrijas uz Latviju, atzina, ka visi līdzšinējie mēģinājumi pārliecināt pulkvedi atstāt savu posteni krievu armijā neko nav devuši, un tas liek domāt, ka viņa attieksme pret Latvijas valsti ir rezervēta²⁸.

Tomēr galvenā problēma bija bēgļu atgriešanās finansiālais jautājums. Latviešu karaspēka vienību – Troickas bataljona un Imantas pulka – pārvešanu uz Eiropu bija uzņēmušies Sabiedrotie, norēķinu vēlāk iesniedzot Latvijas valstij: Lielbritānijas prasība bija 130 064 sterliņu mārciņas, bet Francijas prasība – 180 234 Francijas

franku²⁹. Tikmēr civilajiem bēgļiem par savu atgriešanos dzimtenē bija jā rūpējas pašiem. Straujā Krievijas naudas vērtības devalvēšanās bija būtiski ietekmējusi cilvēku turību, un vairums no viņiem vienkārši nespēja apmaksāt ceļu uz dzimteni. Arī Latvijas valsts tobrīd nebija spējīga segt bēgļiem vajadzīgos ceļa izdevumus. Uz to norādīja Ārlietu ministrijas Koloniju un bēgļu nodaļas vadītāja Ēvalda Šķipsnas parakstītais Latvijas kolonistu un bēgļu reevakuācijas budžeta plāna projekts 1920. gadam: saskaņā ar projekta aplēsēm Sarkanās armijas uzbrukuma rezultātā no Sibīrijas un Tālajiem Austrumiem pa jūras ceļu varēja atgriezties ne vairāk kā 60 tūkstoši bēgļu, no kuriem vēlējās atgriezties aptuveni trīs ceturtdaļas, t. i., 45 tūkstoši bēgļu; pieņemot, ka 1920. gadā varētu reevakuēt pusi no viņiem, t. i., aptuveni 23 tūkstošus, un rēķinot ceļa izdevumus 170 jēnas uz cilvēku, nepieciešamais finansējums būtu 3,9 miljoni jēnu jeb, pārrēķinot pēc kursa, 37 miljoni Latvijas rubļu³⁰. Atzīstot, ka šādu bēgļu reevakuācijai nepieciešamo summu būtu grūti atrast jebkurai valstij, sevišķi pēc kara, kā risinājumu viņš rosināja ceļa izdevumus nokārtot kā valsts aizdevumu konkrētai personai, kuru tā vēlāk atlīdzinātu. Kā liecina saglabājušies dokumenti par Sibīrijas un Tālo Austrumu bēgļu atgriešanos, šis Ē. Šķipsnas ierosinājums arī tika pieņemts, un civilie bēgļi pirms izbraukšanas uz dzimteni parakstīja apņemšanos atmaksāt valstij savus ceļa izdevumus.

Mazliet citāda bija profesora P. Šmita atgriešanās dzimtenē. Tāpat kā daudzus, arī viņu bija skārušas finansiālas problēmas, un vēstulē savam brālīm Jānim Latvijā P. Šmits rakstīja, ka ar saviem līdzekļiem viņam nekādi nav iespējams atgriezties Latvijā³¹. Šajā situācijā 1919. gada 25. decembrī P. Šmits raksta vēstuli Latvijas valdībai³². Iespējams, šī bija viena no nedaudzām un varbūt pat vienīgā epizode P. Šmita dzīvē, kad viņa spriedumos skanēja izmisums, aizvainojums un savas nozīmības izcēlums. Vēstulē, atsaucoties uz Zigfrīda Meierovica atbildi, kuru P. Šmits bija saņēmis no Parīzes un kurā savulaik Z. Meierovics bija solījis viņu uzaicināt uz Latviju un nodrošināt vietu Latvijas Augstskolā, P. Šmits pārmeta, ka šādu uzaicinājumu viņš vēl nav saņēmis, lai gan dotais solījums ir licis viņam pagaidām atturēties no sarunām par Amerikas piedāvājumu (šajā laikā P. Šmits bija saņēmis uzaicinājumu no Kolumbijas Universitātes Ņujorkā pieņemt tajā Ķīniešu valodas katedru³³); norādot, ka “pie latviešiem es tomēr esmu laikam vienīgais etnogrāfs” un “esmu arī ne mazumu strādājis Sibīrijas latviešu pulcināšanā un kara spēku nodibināšanā”, P. Šmits lūdza sniegt palīdzību, lai kopā ar sievu varētu pārbraukt Latvijā, solot visus ceļa izdevumus vēlāk valdībai atmaksāt. Ziņas par P. Šmita smago finansiālo situāciju 1920. gada februārī parādījās arī Latvijas presē, pārmetot gan sabiedrībai, gan valdībai vienaldzību pret P. Šmita likteni³⁴; atbildes rakstā uz šiem pārmetumiem tika norādīts, ka ar kurjeru, kurš 23. februārī ir izbraucis uz Vladivostoku, Izglītības ministrija ir nosūtījusi P. Šmitam oficiālu uzaicinājumu atgriezties dzimtenē, bet ceļa izdevumiem nepieciešamais finansējums nav piešķirts, un pie tā sagādāšanas vajadzētu ķerties pašai sabiedrībai³⁵. Šie atgādinājumi par P. Šmita likteni lika sarosīties arī oficiālajai varai: sekoja aktīva sarakste starp Latvijas valdības institūtiem, lai izsūtītu P. Šmitam ceļa izdevumiem nepieciešamo summu un

vēlāk pārliecinātos, ka P. Šmits ir izbraucis uz dzimteni. Šo pūļu rezultātā P. Šmits atgriezās dzimtenē kopā ar Imantas pulka otro daļu ar kuģi "Dania", kas 1920. gada 23. martā izbrauca no Vladivostokas un pēc trīs mēnešiem, 1920. gada 21. jūnijā, iebrauca Liepājas ostā³⁶.

Secinājumi

Jautājums par Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu nacionāli politisko centienu devumu un nozīmi Latvijas valsts izcīnīšanā nav vienkāršs. Daudziem Latvijā šie Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu centieni likās nenozīmīgi, un viņiem bija sava taisnība: valsts neatkarība bija izcīnīta Brīvības cīņās jau pirms "sibīriešu" atgriešanās. Taču ir grūti apstrīdēt, ka Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu skaļie protesti pret Vācijas aneksijas plāniem 1918. gadā un aktīvā vēršanās pie ārvalstu pārstāvjiem bija tas, kas neļāva Sabiedrotajiem aizmirst par latviešu un Latvijas likteni. Bet varbūt svarīgākais šo centienu rezultāts bija tas, ka 1918. gada augustā uzsāktā latviešu karaspēka vienību dibināšana ļāva izglābt no Krievijas jukām un pārvest dzimtenē vairākus tūkstošus latviešu.

Viens no "sibīriešiem" bija arī P. Šmits, un to viņš vēlreiz apliecināja, 1928. gadā piedaloties Sibīrijas latviešu 10 gadu atceres vakarā³⁷. Un P. Šmita dzīvē šis Sibīrijas posms izcēlās ar kādu īpašu akcentu, kad līdzās zinātnieka un pasniedzēja darbam viņš bija uzņēmies arī sabiedriski politiska darbinieka pienākumus.

Vērtējot P. Šmita lomu un ieguldījumu Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu sabiedriskajos un nacionāli politiskajos centienos, ir jāatzīst noteikts duālisms. No vienas puses, būtu pārspilējums apgalvot, ka P. Šmits bija apzināti izvēlējis sabiedriski politiska darbinieka lomu, kurš šajā darbā ir atradis savu misiju. Drīzāk var teikt, ka sabiedriskie procesi bija atraduši P. Šmitu un izveidojusies vēsturiskā situācija viņam lika uzņemties Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu sabiedriski politisko centienu izteicēja lomu. Taču tajā pašā laikā, no otras puses, ar viņa vārdu tā vai citādi bija saistīta Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu visu nozīmīgāko sabiedrisko organizāciju darbība, un to darbā viņš uzņēmās kaut arī varbūt formāla, bet līdera lomu. Šis duālisms parādās arī pašā P. Šmita nostājā: viņš nenoliedz savu latviskumu un nevairās no tā, tāpat kā vajadzīgā brīdī viņš arī neslēpj savu pārliecību un uzskatus, taču viņš vairās no ārēja skaļuma un publiskām savas pārliecības un uzskatu deklarācijām.

AVOTI, LITERATŪRA UN PIEZĪMES

¹ Lapiņš, J. (1928). Zinātnieks dzimtenē. *Burtnieks*, Nr. 6, 506. lpp.

² P. Šmita uzvārda rakstībā pastāv vairākas versijas, dažkārt rakstot "Šmidts", bet dažkārt lietojot arī formu "Šmits-Smiteris"; šajā rakstā ir izmantota labāk zināmā un biežāk izmantotā viņa uzvārda rakstības forma.

- ³ Latvijas Ārlietu ministrijas raksts Valsts Kancelejas direktoram 1919. gada 6. decembrī. LVVA, 2570. f., 10. apr., 15. l., 37.–38. lp.
- ⁴ Pārskats par Sibīrijas latviešu centrālo organizāciju darbību. LVVA, 2574. f., 2. apr., 11. l., 2. lp.
- ⁵ Bēgļi-latvieši Sibīrijā (1915). *Jaunās Pēterpils Avīzes*, 31. oktobris, 3. lpp.
- ⁶ Latviešu miljonāru liktenis (1953). *Laiks*, 19. augusts, 6. lpp.
- ⁷ Dziļleja, K. (1928). Latvijas pašnolemšanās: 2. *Domas*, Nr. 10, 361.–368. lpp.
- ⁸ Latvijas Pašnolemšanās savienības Pagaidu Centrālā komiteja (1918). Eiropas tautām. *Brīvā Latvija*, Nr. 2, 1.–2. lpp.
- ⁹ Latvijas Pašnolemšanās savienības Mandžūrijas nodaļas komitejas vēstule Šanhajas latviešu kolonijai 1918. gada 30. jūlijā. LVVA, 2574. f., 2. apr., 11. l., 162. lp.
- ¹⁰ Latvijas Pašnolemšanās savienības Mandžūrijas nodaļas vēstule R. Valdmanim Šanhajā 1918. gada 14. septembrī. LVVA, 2574. f., 2. apr., 11. l., 169. lp.
- ¹¹ Vēstule Latvijas Pašnolemšanās savienības Mandžūrijas nodaļai 1918. gada 7. oktobrī. LVVA, 2574. f., 2. apr., 11. l., 173.–175. lp.
- ¹² Štrauhs, K. (1921). 1. Latvijas brīvošanas bataljons. *Kaija*, Nr. 6, 155.–163. lpp.
- ¹³ Pārskats par Sibīrijas latviešu centrālo organizāciju darbību. LVVA, 2574. f., 2. apr., 11. l., 1. lp.
- ¹⁴ Bērziņš, P. (1928). *Latvijas brīvības cīņas 1918–1920*. Rīga: A. Gulbis, 108.–109. lpp.
- ¹⁵ Valdmanis, R. (1918). Vēstule Latvijas Pašnolemšanās savienības Mandžūrijas nodaļai 1918. gada 7. oktobrī. LVVA, 2574. f., 2. apr., 11. l., 173.–175. lp.
- ¹⁶ Asars, H. (1921). Imantas pulka gada svētkos. *Latvis*, 11. decembris, 1. lpp.
- ¹⁷ Pārskats par Sibīrijas latviešu centrālo organizāciju darbību. LVVA, 2574. f., 2. apr., 11. l., 8.–9. lp.
- ¹⁸ Turpat, 11.–12. lp.
- ¹⁹ Turpat, 19. lp.
- ²⁰ Bērziņš, P. (1938). Latviešu nacionālo karaspēka vienību nodibināšanās Sibīrijā. Grām.: Mārtiņš Peniķis (galv. red.). *Latvijas atbrīvošanas kara vēsture, II*. Rīga: Literatūra, 435. lpp.
- ²¹ Saeima (1919). Saeima Irkutskā. *Brīvais Latvis*, Nr. 12, 19. aprīlis, 2. lpp.
- ²² Aizrādījumi, kas jāievēro Apgabala nodaļām, kā arī katram latviešu reģistrētājam, izdarot latviešu reģistrēšanu (1919). *Brīvais Latvis*, 10. maijs, 2. lpp.
- ²³ Noteikumi par pašaplikšanās nodokli. LVVA, 1307. f., 3. apr., 4. l., 13.–14. lp.
- ²⁴ No Vladivostokas (1919). *Brīvais Latvis*, 14. jūlijs, 2. lpp.
- ²⁵ Šmidts, P. (1919). Par Latviju un latviešu valodu. *Imanta*, Nr. 1, 13.–15. lpp.
- ²⁶ Lauks, K. (1978). *Troickas pulks: Dienas grāmata par pulka gaitām*. Toronto: Autora izdevums, 213.–222. lpp.
- ²⁷ Bergis, P. (1919). Bijušā Rietumsibīrijas Latviešu pagaidu nacionālās padomes locekļa ziņojums Latvijas Pagaidu valdībai 1919. gada 5. novembrī. LVVA, 2570. f., 10. apr., 5. l., 21. lp.

- ²⁸ Valdmanis, R. (1919). Vēstule Latvijas delegācijas Parīzes miera konferencē sekretāram 1919. gada 24. novembrī. LVVA, 2570. f., 10. apr., 55. l., 54.–55. lp.
- ²⁹ Pakalns, K. (1928). Mūsu valsts parādi. *Ekonomists*, Nr. 12, 558.–560. lpp.
- ³⁰ Šķipsna, Ē. [b. d.] Latvijas kolonistu un bēgļu reevakuācijas projekts. LVVA, 2570. f., 10. apr., 15. l., 100.–104. lp.
- ³¹ Šmits, J. (1920). Raksts Latvijas Ārlietu ministrijai 1920. gada februārī. LVVA, 2570. f., 10. apr., 55. l., 29. lp.
- ³² Šmits, P. (1919). Raksts Latvijas valdībai 1919. gada 25. decembrī. LVVA, 2570. f., 10. apr., 55. l., 56. lp.
- ³³ Albāts, B. (1953). Vīrs, kurš prata ķīniešu valodu. *Latvija Amerikā*, 27. maijs, 6. lpp.
- ³⁴ Prof. P. Šmits (1920). *Latvijas Sargs*, 24. februāris, 3. lpp.
- ³⁵ Sibīrijas latviešu delegāti (1920). Profesora P. Šmidta atgriešanās lietā. *Latvijas Sargs*, 27. februāris, 3. lpp.
- ³⁶ Sveiki, dzimtenē! (1920). *Kurzemes Vārds*, 22. jūnijs, 1. lpp.
- ³⁷ Sibīrijas latvju 10 gadu atceres vakarā (1928). *Jaunākās Ziņas*, 22. oktobris, 8. lpp.

SUMMARY

Pēteris Šmits (Peter Schmidt) has been recognised as an outstanding scholar – linguist, ethnographer and folklorist. His contribution as a public and political figure is less widely known and discussed. The main explanation can be found in the position of P. Šmits himself, as he always put his scientific work first. However, the outbreak of World War I, along with the misery of Latvian refugees driven out by the war, also brought an opportunity to proclaim the state of Latvia, and P. Šmits took the lead in the public and national political efforts of the Siberian and Far Eastern Latvians. If not always with his own involvement, then exercising his authority as a world-renowned scientist he contributed to fulfilment of these national political endeavours. While working as a lecturer at the Far Eastern University in Vladivostok, he participated in founding and activities of all local Latvian societies and national political centres. P. Šmits had a particularly decisive role in establishing the Latvian Riflemen's Imanta Regiment in Vladivostok in 1918: beyond achieving the agreement for the formation of the Regiment by negotiating with the French Military Mission, he helped the Regiment acquire its distinctive Latvian name. His work also included controversial aspects. In November 1918, P. Šmits had a sharp controversy about bringing left-wing socialist politics into the work of the Far Eastern Latvian Centre. There was another critical moment in P. Šmits' life at the end of 1919, when the issue of return to his homeland came to the fore in the face of the Red Army's offensive, but due to the sharp devaluation of money he was unable to pay for his family's return. Active participation of the society compelled the Latvian government to take action, and the return of P. Šmits to his homeland was a recognition of his scientific and political activity.

Keywords: Far Eastern Latvians Central Bureau, Siberian and Uralic Latvians National Council, Imanta Regiment.

Pētera Šmita līdzdalība latviešu patriotisma popularizēšanā Pirmā pasaules kara laikā

Participation of Pēteris Šmits in promotion of Latvian patriotism during World War I

Tālis Pumpuriņš

*Dr. hist., Cēsu Vēstures un mākslas muzeja vēsturnieks
talis.pumpurins@cesis.lv*

Izcilais valodnieks un folklorists Pēteris Šmits vairāk nekā divdesmit mūža gadus aizvadīja Tālajos Austrumos, kur nodarbojās ar pedagoģisko un zinātnisko darbu. Profesors Šmits aktīvi iesaistījās Tālajos Austrumos dzīvojošo latviešu sabiedriskajā dzīvē. Viņa sabiedriskā darbība pieauga un kļuva īpaši nozīmīga Pirmā pasaules kara laikā, kad klāt nāca rūpes par Sibīrijā un Tālajos Austrumos mītošajiem bēgļiem no Latvijas. Pēteris Šmits gan Vladivostokas latviešu aprindās, gan ar preses starpniecību arī dzimtenē popularizēja patriotismu jau pirms Latvijas valsts dibināšanas. Tas izpaudās polemikās gan par latviešu nacionālo karogu, gan citiem tobrīd sabiedrībā aktuāliem jautājumiem. Ļoti liela loma viņam bija arī, aizstāvot latviešu bēgļu intereses pie Sabiedroto valstu pārstāvēniecībām. Tāpat nozīmīgu ieguldījumu Pēteris Šmits devis nacionālā karaspēka organizēšanā Sibīrijā un Tālajos Austrumos, kā arī bēgļu un karavīru iespējai atgriezties dzimtenē – Latvijā.

Atslēgvārdi: Vladivostokas latviešu biedrība, latviešu sarkanbaltsarkanais karogs, latviešu bēgļi un nacionālais karaspēks Sibīrijā un Tālajos Austrumos.

Raunas Smiltenes pusē dzimušais Pēteris Šmits (1869–1938) lielāko pusi no sava darba mūža pavadījis ārpus Latvijas: Maskavā un Pēterburgā (1891–1896), apgūstot zināšanas; Pekinā (1896–1899), mācot krievu valodu; Vladivostokā (1899–1920), pasniedzot ķīniešu, mongoļu, mandžūru un leišu valodu. Tikai mūža pēdējos 18 gadus viņš bija Latvijas Universitātes profesors, kurš atstājis aiz sevis skolniekus, iespaidīgus folkloras materiālu krājumus, zinātniskus pētījumus, savu vērtīgo bibliotēku. Lai vai kur būtu Šmits, viņš nekad nepārtrauca sakarus ar Latviju. Līdz Pirmajam pasaules karam viņš regulāri ieradās Rīgā, lai piedalītos Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas vasaras sapulcēs un pavadītu brīvlaiku savas tautas vidū.¹ 1915. gada sākumā laikrakstā “Dzimtenes Vēstnesis” Pēteris Šmits ar savu literāro pseidonīmu Kalēju Pēteris publicēja nelielu informatīvu rakstu par latviešiem Vladivostokā, kas vēlāk arī pārpublicēts Pēterburgas latviešu laikrakstā “Ņevas Viļņi”. Tur viņš norādījis, ka, pēc Vladivostokas adrese galda ziņām, “šejiens latviešus varot skaitīt līdz divtūkstošu dvēselēm. To starpā esot labi daudz tādu, kas še dzimuši un auguši un latviešu valodu vairs neprot. Lielum lielā daļa no šejienes latviešiem pieder pie strādnieku kārtas”.

Šmits norādījis, ka “Vladivostoka nav nekāda zelta zeme, ka no 2000 tautiešiem tikai divi ir tikuši pie mantas”. Nobeigumā atzīmēts, ka “Vladivostokas latvieši taisoties patlaban dibināt biedrību”.² Marta beigās laikrakstā “Līdums” publicēti Krasnojarskā dzīvojošā literāta Augusta Melnalkšņa ziņojumi rubrikā “Latviešu koloniju dzīve”, kur arī, atsaucoties uz laikrakstu “Daļņij Vostok”, vēstīts par latviešu biedrības nodibināšanos Vladivostokā. Autors atzīmējis: “Tā kā Sibīrijas pilsētu latvieši parasti ilgi nedzīvo uz vietas, bet bieži maina savu dienestu, tad dzīvai darbībai Sibīrijas latviešu biedrībās grūti nodibināties: te tās pamostas, te atkal pamirst.” Tālāk atzīmēts, ka jaunās biedrības mērķis ir “kopot še izkaisītos latviešus un garīgi tuvināt dzimtenes kultūras dzīvei”. Pārskata nobeigumā autors atzīmējis, ka biedrībai spēku netrūkst, kā arī uzsvēris: “Nedrīkst aizmirst – ka starp Vladivostokas latviešiem uzturas arī mūsu valodnieks prof. P. Šmidta kgs.”³

Profesoru Šmitu ievēlēja par biedrības priekšnieku. Laikrakstā “Dzimtenes Vēstnesis” aprīļa beigās ievietots Kalēju Pētera, t. i., paša Šmita, sagatavota informācija “Par Vladivostokas latviešiem”, kurā ziņots, ka jaundibinātā biedrība 5. aprīlī noturējusi pirmo vispārīgo sapulci, kurā piedalījušies 34 biedri. Tā kā bija samērā augsta biedru maksa, tad Šmits izteicis vēlējumu, “lai šī biedrība kalpotu nevien izpriecai, bet arī tautiešu vienošanai un izglītībai”. Pārsteigumu un sarūgtinājumu viņam sagādāja biedrības amatpersonu vēlēšanas, kad “sešpadsmit runas vīru un viņu palīgu amatos nav izvēlēts neviens biedrs ar augstāku izglītību, lai gan piecas vai sešas tādas personas ņēma dzīvu dalību pie biedrības dibināšanas”⁴. Turpat nobeigumā viņš atzīmējis, ka latviešu piemēram vēlas sekot Vladivostokas igauņi, kuri grib izmantot tās pašas telpas. “Tādā ziņā mēs varēsim tuvāki salīdzināt šejienes latviešus ar igauņiem un novērot abu kaimiņu tautu vienādības un savādības.”⁵ Lai gan biedrība tika nodibināta jau laikā, kad norisinājās Pirmās pasaules karš, vēl papildu korekcijas tās iecerētajos darbos ienesa gan Rīgas

rūpniecību evakuēšana, gan bēgļu kustība, ko bija izraisījis vācu karaspēka iebrukums Kurzemē un Zemgalē.

1916. gada 29. jūnijā Vladivostokas latviešu saviesīgā biedrība ar svētku aktu un muzikāli literāru vakaru atzīmēja savus pirmos gada svētkus. “Svētkus atklāja biedrības priekšnieks prof. Šmits pie bagātīgi klātiem galdiem ar īsu uzrunu norādīdams, ka pus dzimtenes ieņemta no ienaidnieka un uzsaukdams “urrā” Augstajam armijas Virspavēlniekam. Pēc tam skolotājs un ērgelnieks Dinsbergis iepazīstināja kātesošos ar biedrības vēsturi. Pēc viņa pārskata kājās stāvot nodziedāja reizes divas “Dievs, svēti Latviju!” un sākās mielasts. Ap plkst. 10 prof. Šmits runāja par latviešu mitoloģiju un viņas pētības galveniem avotiem, uzsvērdams, neaizmirst nacionālās tradīcijas arī svešumā. Korespondents atzīmējis: “Tā bija vakara vērtīgākā daļa, bet tā kā visiem bij pilni vēderi, tad tā skanēja gar kurlām ausīm.”⁶ Jau sākot ar 1915. gada otro pusi, Pēteris Šmits rūpju lokā bija ne tikai Vladivostokas latviešu biedrības darbības jautājumi, bet daudzas problēmas, kas Pirmā pasaules kara laikā nodarbināja latviešu prātus gan dzimtenē, gan svešumā. Īpaši strauji situācija mainījās pēc Krievijas 1917. gada Februāra (Marta) revolūcijas.

Ar preses starpniecību Vladivostokā dzīvojošais Pēteris Šmits centās sekot līdzi notikumiem Latvijā. Īpaši atzīmējama profesora Šmita līdzdalība latviešu karoga izveides procesā. Polemika par latviešu karogu presē aizsākās, kad pirmie nacionālie karogi bija redzami sarīkojumos un demonstrācijās. Laikraksta “Līdums” slejās šo domu apmaiņu ierosināja Dr. Oskara Voita publikācija “Latviešu nacionālās krāsas”.⁷ Kā pirmie un gandrīz vai vienīgie nopietnākie polemizētāji presē bija rakstnieks Linards Laicens un valodnieks, folklorists Pēteris Šmits. Plašāku aprindu neiesaišīšanās domu apmaiņā acīmredzot izskaidrojama ar to, ka daudziem latviešiem jau kopš 19. gadsimta beigām vairāk vai mazāk sarkanbaltās krāsas bija pazīstamas un tādēļ tika pieņemtas lietošanā bez lielas apspriešanas. Polemika būtībā bija par krāsu proporcijām un karoga izveidi adekvātāk Atskaņu hronikā minētajam aprakstam.

9. aprīļa “Līdumā” L. Laicens rakstā “Latvijas karogs” sākumā jautāja: “Kur ir Latvijas karogs? Paceļat Latvijas karogu!” un turpat tālāk centās dot atbildi.⁸ Viņaprāt, nacionālā karoga radīšanai iespējamās vismaz divas metodes – psiholoģiskā un vēsturiskā. Pēc Laicena domām, “jāiet pie vēstures un jāuzskata tā par autoratīvu avotu un spriedēju, kaut arī viņas kronikas vajadzētu kritizēt, tagad ir jāiet uz priekšu ar karogu!”⁹ Atsaucoties uz Matisa Siliņa tulkoto Atskaņu hroniku, L. Laicens aicināja pieņemt tur aprakstīto karogu, jo šo hronikas vēstījumu par pareizu atzinis Oto fon Rutenbergs.¹⁰ Ar vairākām publikācijām par sarkanbaltsarkanā karogu diskusijā iesaistījās Vladivostokā dzīvojošais un strādājošais valodnieks un folklorists Pēteris Šmits. Viņš iebilda pret M. Siliņa hronikas tulkojumu, ka latviešu karogs bijis tikai ar vienu baltu svītru. P. Šmits, tāpat kā jau pagājušā gadsimta beigās vēsturnieks Jānis Krodznieks, Atskaņu hronikā minēto vietu par cēsnieku karogu tulkojis: “Ar karogu sarkanā krāsā, kas bija ar baltu svītrots.”¹¹

Sava tulkojuma pareizībai viņš apstiprinājumu meklēja arī folkloras materiālā – tautasdziesmās, kuras daudzinaja “rakstītus cimdus, jostas, villaines, kreklus

un citas apģērba daļas”. Tādēļ, pēc Šmita domām, “Vai tad nu arī šie karoga raksti būtu pastāvējuši no vienas pašas baltas svītras? Ja pieņemam, ka karogam bijušas vairākas svītras, tad saskan kronikas un tautas dziesmu ziņas.”¹²

L. Laicens, apskatot P. Šmita izteikto viedokli, ka hronikā minētais karogs bijis ar vairākām paralēlām baltām strīpām, domāja, ka profesors pārpratis tulkojumu. “Ja arī varētu tulkot, ka karogs bijis sarkans un balti strīpots, tad tomēr mūsu laikā to tādu vairs nevaram lietot. Noteikti jāpaliek pie sarkana ar baltu samērīga lieluma strīpu pa vidu.”¹³ Atšķirībā no Jāņa Lapiņa, kurš vēlākos gados uzskatīja, ka Šmita ieteiktais karogs būtu nepraktisks daudz šūto vīļu dēļ, L. Laicens domāja, ka latvieši tik bezgaumīgi vienkārši nepieņemt.

Nav liecību, ka 1917. gadā latviešu aprindās lietoti šādi ar vairākām baltām svītrām darināti karogi. Arī karoga izveides pamatojuma meklēšana folklorā šajā laikā neguva lielu atsaucību. Tautasdziesmās minētiem karogiem plašā pētījumā “Kara dainas” mēģinājis izsekot literāts un vēsturnieks Arveds Švābe (1888–1959), kurš šai laikā darbojās Tālajos Austrumos.¹⁴ Jāatzīmē arī P. Šmita prasme karoga lietā piekāpties vairākuma priekšā, tādējādi parādot spēju nošķirt zinātnē diskutējamās problēmas no politikas. Publikācijā “Kāds bijis seno latviešu karogs?” viņš rakstīja: “Jau no vairāk pusēm ir aizrādīts, ka sarkanbaltsarkans karogs esot jāatzīst par latviešu tautas karogu. Šis vienprātības dēļ vien jau būtu mums jāpieņem šāds karogs, bet viņam par labu vēl runā zināma līdzība ar citu tautu karogiem un saskaņa ar vecām kronikas ziņām. Tā tad turpināt par šo jautājumu debates būtu lieks darbs.”¹⁵ Tomēr “Liduma” 18. maija numurā ievietots neliels rakstiņš ar nosaukumu “Kāds bijis seno latviešu karogs?”, kura autors “J. A-nš” vēlreiz pārmet P. Šmitam, ka viņš nepareizi tulkojis Atskaņu hronikas vārdus par karoga izskatu. Pēc raksta autora domām, loģiski pilnīgi pareizs ir M. Siliņa tulkojums: “[.] tādēļ, ka zem sarkana ar baltu pušu grieztā (jeb pārdalitā) karoga var tikai iedomāties sarkanu karogu ar vienu baltu strīpu vidū.”¹⁶ Atbildot uz pārmetumiem, P. Šmits bija spiests vēlreiz atgriezties pie karogam vēltītās publikācijas. Viņš joprojām atzina par pareizu savu hronikas tulkojumu par karogu ar vairākām baltām svītrām, “jo arī tautas dziesmās daudzminātais “rakstītais Karogs” zīmēties uz izgreznojumu ar vairāk svītrām”.¹⁷ Līdz ar šo 28. jūnija “Lidumā” ievietoto atbildes rakstu beidzās karoga apspriešana 1917. gada presē.

Atskaņu hronikas tulkotājs Matiss Siliņš, kura vārds šai laikā vairākkārt tika minēts sakarā ar sarkanbaltsarkano karogu, presē neizteica savu viedokli. Pēc vēlāko gadu liecībām, viņš domājis, “ka latviešu karogs būs bijis rūtains, varbūt krustots zils ar baltu, vai zaļš ar baltu”¹⁸.

Laikam pēc Krievijas Februāra revolūcijas bija raksturīgs nacionālās kustības uzplaukums arī Sibīrijas, Urālu un Tālo Austrumu latviešu aprindās. Rosīgi darbojās Latvijas Pašnolemšanās savienības nodaļas Vladivostokā, Mandžūrijā un Šanhajā, kuras 1918. gadā no 3. līdz 5. novembrim izveidoja Latviešu centrālo biroju Tālajos Austrumos.¹⁹ Tam jau pirms Latvijas valsts proklamēšanas bija zīmogs, kura centru rotāja nacionālā karoga attēls.²⁰ Biroja vadībā bija ievēlēti arī profesors Pēteris Šmits un Arveds Švābe, kuri bija iesaistīti diskusijās par karogu.

Latvijas bēgļu aprindās centrālais jautājums bija par iespējam atgriezties Latvijā. Ne vienkārši Latvijā, bet brīvā valstī.²¹ Laikabiedri aprīnāja, ar kādu enerģiju un pašreizējai latviešu nacionālās kustības attīstībai pievērsās tās vadošie darbinieki ar profesoru P. Šmitu priekšgalā.²²

Latvijas valsts nodibināšanu ar lielu prieku uzņēma kara laikā izkaisītie latviešu bēgļi. Skopās ziņas par notikumiem Latvijā, kas šad un tad parādījās presē, deva jaunus impulsus bēgļu sabiedriskajai darbībai.

Laikā, kad Latvijas bruņotie spēki cīnījās pret savas valsts ienaidniekiem, vēl joprojām lielākā daļa bēgļu atradās ārpus dzimtenes. Pēc Ārlietu ministrijas sniegtās informācijas, 1919. gada decembra sākumā dažādās valstīs esošo bēgļu un karagūstekņu skaitu rēķināja "uz 800 000 cilvēku".²³ Lielākā daļa bēgļu atradās dažādās vietās bijušajā Krievijas impērijā, kur bija nodibināta padomju vara vai arī notika pilsoņu kara cīņas starp lieliniekiem un dažādiem militāriem grupējumiem, kas karoja par vienotās Krievijas atjaunošanu, vai arī ar karaspēku, kas nacionālās nomalēs cīnījās par savu valstisko neatkarību. Šajos apstākļos bēgļu mājupeļš uz Latviju bija stipri apgrūtināts. To vēl vairāk sarežģīja apstākļi, ka liela daļa bijušo latviešu strēlnieku, galvenokārt piespiedu kārtā, cīnījās Sarkanās armijas rindās. Tas ar propagandas palīdzību tika vērsti pret latviešiem kopumā.

Stāvokli, kāds bija Sibīrijā, raksturoja Sibīrijas Latviešu centrālā biroja protests pret krievu administrāciju, ko iesniedza 1919. gada 3. martā angļu konsulam Vladivostokā.²⁴ Savukārt 1919. gada 24. martā visa Sibīrijas latviešu priekštāvju sapulce Irkutskā griezās pie Anglijas valdības ar ziņojumu, kurā, raksturojot stāvokli, norādīja, ka ir spēki, kas cenšas aizkavēt latviešus cīņā par patstāvību. Šim paziņojumam savā sapulcē Vladivostokā 19. aprīlī vienbalsīgi pievienojušies Tālo Austrumu Latviešu centrālā biroja locekļi. Parakstītāju vidū arī profesors Šmits.²⁵ Viskrievijas un Urālu latviešu saeima, kas sanāca Irkutskā 1919. gada 23.–28. martā, nodibināja Vissibīrijas latviešu centrālo orgānu, kurā apvienojās līdzšinējie centri – Latviešu nacionālā padome Omskā un Latviešu centrālais birojs Vladivostokā. Jauno veidojumu nosauca par Vissibīrijas un Urālu latviešu pagaidu nacionālo padomi, bet padomes vadošo orgānu par centrālo biroju. Paredzēja, ka centrālais birojs atradīsies Vladivostokā un uzturēs visus sakarus ar sabiedrotām tautām, Latvijas pagaidu valdību utt. Par centrālā biroja goda priekšsēdētāju ievēlēja profesoru Pēteri Šmitu.

Šis jaunradītais Sibīrijas un Urālu apgabala latviešu centra orgāns var runāt tagad visu turienes latviešu vārdā, t. i., izteikt apmēram 100 000 latviešu domas svarīgākajos Latvijas politikas jautājumos.²⁶ Ar Vissibīrijas un Urālu latviešu pagaidu nacionālās padomes atbalstu Sibīrijā un Tālajos Austrumos tika uzsākta latviešu nacionālās karaspēka formēšana. Tuvāk neapskatot 1. Latvijas brīvošanas bataljona (iesākts formēt Troickā) un Imantas pulka (dibināts novembrī Vladivostokā) gaitas, jāatzīmē dažas epizodes, kas raksturo arī Pēteri Šmitu saistībā ar latviešu nacionālo karaspēku.

Imantas pulka formēšanas stadijā radās grūtības ar kareivju apmācīšanu, jo latviešu valodā nebija izstrādāta militārā terminoloģija. 1918. gada 6. decembrī centrālais birojs ievēlēja īpašu valodas komisiju, kurā darbojās profesors P. Šmits,

kapteinis J. Ozols un rakstnieks A. Švābe. Mēneša laikā komisija izstrādāja 58 pirmos latviešu militāros nosaukumus. Piemēram, krievu jēdziena “rota” vietā tā ieteica lietot vārdu “simts”, vārda “komandir” vietā – “pavēlnieks” u. c. Šo terminoloģiju ieviesa Imantas pulkā.²⁷

Pulka karavīriem tika organizēti angļu valodas kursi, kā arī profesors P. Šmits lekcijās iepazīstināja ar Latvijas vēstures un folkloras jautājumiem.²⁸ 1920. gadā sākās latviešu karavīru un bēgļu garais jūras ceļš uz mājām. Pirmie imantieši Vladivostoku atstāja 25. februārī ķīniešu kuģī “Gweneth”, kas brauca zem angļu karoga un pēc 103 dienu ilga ceļojuma, Dancigā pārsēžoties Latvijas kuģī “Pomona”, 5. jūnijā ieradās Rīgā. Imantas pulka karavīru lielākā daļa no Vladivostokas izbrauca ar angļu tvaikoni “Dania” 22. martā un Liepājā ieradās 21. jūnijā.²⁹ Arī uz kuģa, kur noritēja intensīva sabiedriskā dzīve, Pēteris Šmits piedalījās lekciju lasīšanā.³⁰

Pēterim Šmitam atgriešanās Latvijā tomēr bija ar zināmu vilšanās piegaršu. Par to, ka viņa zinātniskā, bet īpaši pēdējo gadu sabiedriskā darba nopelni Latvijā netika pienācīgi novērtēti un ka viņš netika gaidīts, rakstīja arī prese.

Viņa gandrīz septiņdesmit gadu ilgajā mūžā, vairāk nekā četrus gadus desmitu ilgajā zinātnieka darbības laikā prof. Pēteris Šmits latviešu sabiedrībai parādījis gan kā karsts latviešu tautas dēls un cītīgs savas tautas garīgā pūra pētnieks savos studenta gados, gan kā latviešu taisnīgās lietas cīnītājs, it sevišķi pasaules kara gados, kad viņš aktīvi propagandējis latviešu tautas pašnoteikšanās tiesības, stāvējis kūmās arī latviešu karapulku organizēšanai un, beidzot, kā mācības spēks kopš 1920. gada rudens Latvijas Universitātē, lasīdams lekcijas par latviešu folkloru, mitoloģiju, vispārējo valodniecību un baltu filoloģiju, ķīniešu valodu un Austrumāzijas kultūru, bagātīgi dalījies zinības studējošai jaunatnei un mūsu jaunajiem zinātniekiem no savu zināšanu dziļā pūra.³¹

AVOTI, LITERATŪRA UN PIEZĪMES

- ¹ Miris prof. Pēteris Šmits (1938). *Jaunākās Ziņas*, Nr. 126, 8. jūnijs, 3. lpp.
- ² [Kalēju Pēteris] (1915). Par latviešiem Vladivostokā. *Ņevas Viļņi*, Nr. 19, 6. marts.
- ³ Latviešu koloniju dzīve (1915). *Lidums*, Nr. 85, 30. marts.
- ⁴ Kalēju Pēteris (1915). Par Vladivostokas latviešiem. *Dzimtenes Vēstnesis*, Nr. 115, 29. aprīlis.
- ⁵ Turpat.
- ⁶ Vladivostoka (1916). Latviešu biedrības gada svētki Klusā okeāna malā. *Jaunais Vārds*, Nr. 167, 23. jūlijs.
- ⁷ Voits, O. (1917). Latviešu nacionālās krāsas. *Dzimtenes Vēstnesis*, Nr. 72, 31. marts.
- ⁸ Laicens, L. (1917). Latvijas karogs. *Lidums*, Nr. 80, 9. (22.) aprīlis.
- ⁹ Laicens, L. (1916). Tautas zīmes. *Dzimtenes Atbalss*, Nr. 15, 24. februāris.
- ¹⁰ Laicens, L. Latvijas karogs.
- ¹¹ Šmits, P. (1917). Kāds bijis seno latviešu karogs. *Lidums*, Nr. 108, 14. (27.) maijs.
- ¹² Turpat.

- ¹³ Laicēns, L. Latvijas karogs.
- ¹⁴ Švābe, A. Kara dainas. *Taurētājs*, Nr. 1, 27.–34. lpp. A. Švābes “Kara dainas” turpinājumos sāka iespiest 1917. gadā Maskavā iznākošajā žurnālā “Taurētājs”. Diemžēl karogam veltītās nodaļas iznāca 1919. un 1920. gada numuros. Tā kā A. Švābes ceļi Vladivostokā šai laikā bieži krustojās ar P. Šmita, tad pilnīgi iespējama savstarpēja ietekmēšanās.
- ¹⁵ Šmits, P. Kāds bijis seno latviešu karogs.
- ¹⁶ J. A-nš. (1917). Kāds bijis seno latviešu karogs? *Lidums*, Nr. 111, 18. (31.) maijs.
- ¹⁷ Šmits, P. (1917). Vēl reiz par seno latviešu karogu. *Lidums*, Nr. 145, 28. jūnijs (11. jūlijs).
- ¹⁸ Dzirkalis, K. (1936). *Latvijas karoga vēsture*. Rīga: Grāmatu draugs, 44. lpp.
- ¹⁹ Pumpuriņš, T. (2000). *Sarkanbaltsarkanās – Latvijas karoga krāsas. Pētījumi, atmiņas un dokumenti par Latvijas valsts karoga tapšanas vēsturi*. Cēsis: Cēsu Vēstures un mākslas muzejs, 96. lpp.
- ²⁰ Turpat, 95. lpp.
- ²¹ Turpat, 96. lpp.
- ²² Šmits, J. (1920). Jautājums uz jautājuma. *Latvijas Sargs*, Nr. 85, 16. aprīlis.
- ²³ Latviešu bēgļi un gūstekņi ārzemēs (1919). *Valdības Vēstnesis*, Nr. 83, 11. decembris.
- ²⁴ Iz Sibīrijas latviešu dzīves (1919). *Valdības Vēstnesis*, Nr. 21, 24. augusts.
- ²⁵ Turpat.
- ²⁶ Viskrievijas un Uralu latviešu saeima (1919). *Valdības Vēstnesis*, Nr. 61, 14. novembris.
- ²⁷ Bērziņš, P. (1928). *Latvijas brīvības cīņas 1918.–1920*. Rīga: Gulbis, 97. lpp.
- ²⁸ Pumpuriņš, T. *Sarkanbaltsarkanās – Latvijas karoga krāsas*, 168. lpp.
- ²⁹ Kaija (1922). *Imantas pulka strēlnieku žurnāls sešos skrējienos*. Rīga: Valters un Rapa, 172., 173. lpp.
- ³⁰ Turpat, 162. lpp.
- ³¹ Profesors Pēteris Šmits miris (1938). *Brīvā Zeme*, Nr. 126, 8. jūnijs.

SUMMARY

The outstanding linguist and folklorist Pēteris Šmits spent more than 20 years of his life in Far East, implementing pedagogical and scientific work. Professor Šmits took an active part in social life of Latvians of Far East. His social activity increased and became especially significant during World War I, when the additional endeavour was needed to take care of Latvian refugees in Siberia and Far East. Pēteris Šmits popularised patriotism both in Vladivostok Latvian community and in Latvia through the press long before the state of Latvia was established. That manifested itself in polemics about Latvian national flag and other topical issues in Latvian society at the time. He also played a very important role defending the interests of Latvian refugees in the missions of United States. Similarly, Pēteris Šmits has significantly contributed to organising National Army in Siberia and Far East, as well as helped the return of refugees and soldiers to their fatherland – Latvia.

Keywords: Latvian society in Vladivostok, Latvian red-white-red flag, Latvian refugees and National Army in Siberia and Far East.

Pētera Šmita ieguldījums
sinoloģijas studijās

Orientalists of the Baltic region and their contribution to academic studies worldwide

Baltijas reģiona orientālisti un to devums
akadēmiskajām studijām visā pasaulē

Irina Popova

Dr. hist., Director of the Institute of Oriental Manuscripts
of the Russian Academy of Sciences at Saint Petersburg
irina_f_popova@mail.ru

The paper briefly outlines the history of the academic Oriental Studies in three countries of the Baltic region – Latvia, Estonia, and Lithuania – and traces the tradition, which mainly originates from the theological faculties of the old classical universities of Tartu (Estonia) and Vilnius (Lithuania). The paper also mentions the outstanding figures, who have influenced the Oriental Studies in Russia and the Soviet Union – Robert Christian Lenz, Antoni Muchliński, Jozef Szczepan Kowalewski, Emil Bretschneider, Peter Schmidt, Otto Rosenberg, Yuri Lotman. It is concluded that the Oriental Studies in the Baltic region have been developed on the solid foundations and, therefore, have a very bright future.

Keywords: Oriental Studies, Latvia, Estonia, Lithuania.

The history of Oriental Studies in the Baltic region reaches much farther back in time than the history of the three countries themselves, which presently are jointly referred to as Baltic states. The new history of independent Latvia, Estonia, and Lithuania starts as late as 1991, but the culture, science and education of these three countries incorporate indigenous heritage of the region on a line between Eastern and Western Europe. The tradition of Oriental Studies in the Baltic region is connected with the Evangelical and Jesuit schools and theological faculties of the oldest classical universities of Tartu (Estonia) and Vilnius (Lithuania). At the outset, in the scheme of the Baltic universities, Oriental Studies almost naturally were destined to be ancillary to the exegesis of the Bible.

The University of Tartu was established in 1632 by Gustavus Adolphus (1594–1632), King of Sweden, as the *Academia Gustaviana*, thus being one of the oldest universities in the region. It was closed because of the surrender to the Russian forces in 1710, and then reopened in 1802 as Imperial Dorpat University under the reform-minded Alexander I, Emperor of Russia. As in other countries of Europe, the teaching of Oriental languages started with that of the Semite languages at the Department of Exegetic Theology and was connected with the names of Johann Wilhelm Friedrich Hezel (von Hetzel, 1754–1824), who was teaching Arabic, Hebrew, Syriac in 1802–1820; Samuel Gottlieb Henzi (1794–1829), professor of Arabic, Persian and Sanskrit in 1820–1829; Adolf Friedrich Kleinert (1802–1834), professor of Arabic, Hebrew, Syriac, Chaldaic in 1829–1834, and Carl Friedrich Keil (1807–1888), professor of Arabic, Syriac, Chaldaic, Sanskrit in 1838–1858.

Among the outstanding students of the Department was Robert Christian Lenz (*Роберт Христианович Ленц*, 1808–1836), who upon the graduation of the Dorpat University studied Sanskrit and Oriental Literatures in Berlin, published a number of works dedicated to Indian Studies,¹ and in 1836 started teaching Sanskrit and comparative philology at the Imperial St Petersburg University. Unfortunately, his brilliant career was broken by his untimely death.

Dorpat University is also famous for being one of the cradles of the Armenian Studies of the world, as the brilliant generation of Armenian romantics and enlighteners graduated from the University in 1840–50s and greatly contributed to the propagation of the Armenian written sources in the studies of the Middle East. A prominent Armenian publisher and Orientalist Stepanos Nazarian (*Степан Исаевич Назарян*, 1812–1879) graduated from the Department of Philosophy in 1840. In 1849, he became a professor of Persian and Arab literature in the Lazarev Institute of Oriental Languages (*Лазаревский институт восточных языков*) in Moscow, the central institution of the first half of 19th century for training of Russian civil servants and interpreters in Armenian, Persian, Arabic, Turkish and Georgian languages, history and culture. Kerope Patkanian (*Керопэ Петрович Патканов*, 1833–1889), the alumnus of 1852, became a professor of St. Petersburg University by obtaining the master's degree in 1863 for his study on the history of Sassanid Dynasty according to Armenian sources.

At that time, Dorpat University had a dual nature in that it belonged both to the set of German (by the language of instruction) and to Russian (by administration) universities. The University was open intellectually, good conditions for the professoriate and student mobility were ensured, the specialists of the highest level at the time were invited to give lectures from Berlin and Paris, and active exchange of the new research literature was maintained.

The academic environment of the other European international centre for Oriental Studies at the first half of the 19th century, the Vilnius University, was even better. Vilnius University was founded in 1579 by Stefan Batory (1533–1586), the King of Poland and Grand Duke of Lithuania. After the partitions of Polish-Lithuanian Commonwealth, Vilnius became a part of the Russian Empire. However, the Commission of National Education of Poland, the world's first ministry of education, retained control over Academia and University until 1803, when tsar Alexander I accepted the new statute of it as the Imperial University of Vilnius.

In 1803–1832, the courses of the Oriental Studies and Oriental Languages, mainly Hebrew and Arabic, were taught at the Faculty of Moral and Political Sciences by professors S. Żukowski (1782–1834), Jonas Krizostomas Gintila (1788–1857), T. Kucharzewski (1732–1807), archpriest Mikhail Bobrowsky (1784–1848), lecturer in classic philology Gottfried Ernst Groddeck (1762–1825/1826). In 1810, some steps were taken to set up the Department of the Eastern Languages, the first special unit for Oriental Studies. In 1822, adjunct Kazimieras Kontrimas (1777–1839) handled a memorandum to the Educational Curator of Vilnius District on the establishment of the Institute of the Oriental Languages at the University of Vilnius. The Institute's purpose was teaching of Mongol, Armenian, Turkish, Arabic, Persian and some other languages, but at that time the project was not accepted.

At the early 19th century, the most outstanding of the University of Vilnius staff in Humanities was Joachim Lelewel (1786–1861). His works were mainly devoted to Polish history, world geography and numismatics. They were based on minute and critical study of the documents, including that in Arabic.² In 1814, he became a lecturer of the University on history, geography, the Hebrew and the Arabic languages. Teaching a course of world history, he paid much attention to Oriental realities and widely presented the tableau of the history of Asia, including that of China, in his lectures. His talks that were based on higher criticism and focus on the sources, invariably enjoyed great popularity and enthusiasm. Some of his outstanding students later on influenced the main trends of the development of Oriental Studies in the world.

One of the most bright stars in this constellation was Jozef Julian Senkowski (Sękowski, *Осип Иванович Сенковский*, 1800–1858), a Polish-Russian Orientalist and journalist. In 1819, he graduated from the University of Vilnius, where he mastered the Arabic, Persian, and Hebrew languages, and was assigned to the Russian mission in Constantinople, and this occupation gave him ample opportunities

to travel in Syria, Ethiopia, and Egypt. In 1822, he started teaching of the Arabic language and the relative cross-cultural courses at the Imperial St. Petersburg University. Probably the most prolific writer of his time, Senkowski contributed articles on the wide range of topics, from mathematics to medicine, including some notes on the Chinese, Mongolian, and Tibetan Studies.³ In the history of the Chinese Studies, he is primarily known for his keen criticism of the works of one of the founders of Russian sinology, Yakinf Bichurin (*Иакинф, Никита Яковлевич Бичурин, 1777–1853*).⁴

In his vast review “China and Chinese”, paying homage for complete professionalism and substantial contribution of father Yakinf into the knowledge of the time, Senkowski criticized him for idealizing “China and whole of China” and the absence of deep processing of historical evidence.⁵ Still, Senkowski himself offered no alternative contribution into the Chinese studies.

The other student of J. Lelewel, Antoni Muchliński (*Антон Осипович Мухлинский, 1808–1877*), in 1828 graduated from the University of Vilnius and in 1835 started teaching Arabic and Ottoman Turkish in St. Petersburg University. Muchlinski was the first in Europe to compile manuals and reading books on the Turkish language for the teaching purposes at the university. Both Senkowski and Muchlinski were associated with the Asiatic Museum (now Institute of Oriental Manuscripts), Russian Academy of Sciences, the oldest specialized institution for Oriental studies in Russia.

Obviously, the first among the scholars from the Baltic region, who started studying the Chinese language for academic purposes, became an outstanding Russian and Polish orientalist, the founder of the fundamental school in Mongolian studies was Jozef Szczepan Kowalewski (*Осип Михайлович Ковалевский, 1801–1878*).

Just like his professor J. Lelewil, he was among the founders and leading figures of the Philomatic Association (Society of Friends of Learning), a secret student organization that existed in 1820s at the Imperial University of Vilnius. In 1824, he was convicted by the authorities for pro-independence Polish activity and exiled into Russia. Still, he was allowed to study at the Kazan University, where he started with Mongolian language and Tibetan Buddhism. In 1828, he was detached to educational 5-years trip to Siberia, Mongolia and China, where he spent 7 months and started the study of the Chinese language. In 1833, he founded the Department of Mongolian Studies at Kazan University, which was the first in Europe. In 1844–1849, he published his major work, the Mongolian – Russian – French dictionary.⁶ He left 72 published works on linguistics, literature, history, ethnography and religion of Mongolian peoples. Some of his works were concerned with subjects related to China.⁷

Unfortunately, a part of Kowalewski’s unpublished works was lost, and some of them perished in the fire in Warsaw. The archive materials of Kowalewski, including his correspondence, are now kept in a number of Institutes in St Petersburg, Kazan, Vilnius, Krakow and Warsaw. His books enriched the libraries of the Faculty

of Oriental Languages of St Petersburg University and Vilnius University.⁸ His legacy and academic significance is still explored by the researchers in Mongolian studies and historians of science.⁹

Among the outstanding natives of the Baltic region, whose legacy enriched sinology worldwide, we should highlight Emil Bretschneider (*Эмилий Васильевич Бретшнейдер*, 1833–1901), the brilliant Russian sinologist, botanist and geographer. He was born in Governorate of Courland in the family of forestry officer. He graduated from the Medical Faculty of Dorpat University and in 1862 was appointed a medical officer to Russian Embassy in Teheran, after that he spent 22 years (1866–1884) in Beijing, where he excelled in the Chinese language under the tutorship of outstanding sinologist Palladiy Kafarov (*Палладий, Петр Иванович Кафаров*, 1817–1878). E. Bretschneider's investigations mostly were focused on botany, although his scholarly interests were rather wide-ranging, he worked on the problems of history, historical geography, ethnography, etc.¹⁰ Bretschneider himself made the botanical teas, which are now kept in a number of botanical gardens in Europe and the United States of America, with the main part of the collection in St. Petersburg. Owing to his efforts, the European agriculture accepted species from China, some of them were named after him (*Hydrangea Bretschneideri*, *Bretschneidera sinensis*). His most important work "Botanicon Sinicum" has been published in English in 1882–1895, and still remains a leading encyclopaedia of Chinese flora.¹¹ Directly related to this work was his "Map of China in 4 Sheets to Illustrate the Author's History of European Botanical Discoveries in China" (St. Petersburg, 1896). Other important maps authored by the scholar were published in Russia, Great Britain and France¹².

According to Bretschneider's will, his books and papers after his death came to the Asiatic Museum (Institute of Oriental Manuscripts), Russian Academy of Sciences. His papers, including drafts, travel notes, extracts, epistles, maps and pictures are deposited in the Archives of Orientalists of the Institute (*Архив востоковедов, Институт восточных рукописей РАН*) and form Collection (*Фонд*) No. 8.

Another all-round scholar who came from the Baltic region was Alexander von Staël-Holstein (1877–1937). Born in Testama, Estonia, after graduation of the University of Dorpat he went to Germany to continue his studies of Classics and begin Sanskrit, Tibetan and Chinese. In 1900, he received his Ph.D. from the University of Halle upon presentation of thesis "Karmapradīpa. II. Prapāthaka". The study of the Sanskrit text transliterated with the Chinese characters, and the reconstruction of the ancient pronunciation of the Chinese became the main direction of his research for years.¹³ When he returned to Russia, the Sanscritologists Th. I. Stcherbatsky (*Федор Ипполитович Щербатской*, 1866–1942) and S. F. Oldenburg (*Сергей Федорович Ольденбург*, 1863–1934) urged him to teach in the St. Petersburg University, but he postponed teaching activity and entered the Asiatic Bureau of the Russian Foreign Office as an interpreter in the Indian

section. It was only in 1909, after spending 5 years in India, he was appointed privatdozent at the Imperial St. Petersburg University upon having delivered a lecture entitled “Hsüan-tsang and the Results of the Contemporary Archaeological Surveys”. Paragraph after paragraph, he showed how the archaeological discoveries were made, based on the information in Xuan-zang’s diary; thus, he facilitated the work of the British explorer Aurel Stein (1862–1943), as well as the undertakings of many other scholars. During the First World War, Staël-Holstein asked permission to go to China, and in May 1916 arrived to Peking, not knowing that the Chinese capital was to become his permanent residence. His Chinese name was Gang Hetai 鋼和泰. After the October Revolution of 1917 in Russia, he accepted Estonian citizenship, but remained in Peking, where he obtained a teaching position of Sanskrit in the Peking University and continued his studies. In 1926, he published the important work on Kāçyapaparivarta, giving the original and unique Sanskrit text with its’ Tibetan and Chinese translations¹⁴. In 1928–1929, he was teaching in Cambridge and Harvard and upon his return to Peking established the Sino-Indian Institute. Chinese scholars appreciated his work, and he was elected a member of Academia Sinica. For his academic activities, the French government decorated him with the cross of the Legion of Honour. Staël-Holstein also travelled to Japan and had good contacts with the Japanese scholars. He passed away in 1937 in Peking. Part of his papers is currently stored in the Archives of Orientalists, Institute of Oriental Manuscripts RAS (*Архив востоковедов, Институт восточных рукописей РАН. Фонд 51*).

The current paper deliberately omits the natives of the Baltic region, mainly the representatives of nobility families, who graduated from the European universities outside Baltics and brought their culture, erudition and knowledge to other countries. However, let us make an exception for an outstanding scholar, whose monumental contribution to the Oriental studies of early 20th century ensured a significant step forward. Otto Karl Julius Rosenberg (*Оттон Оттонович Розенберг*, 1888–1919), born in Friedrichstadt (now Jaunjelgava), Latvia, became a student at Faculty of Oriental Languages of St. Petersburg University in 1906. He studied Sanskrit, Prakrits, Pali, Tibetan, Mongolian, Chinese and later Japanese. Among his mentors were Th. I. Stcherbatsky, S. F. Oldenburg in St Petersburg University, Hermann Jacobi (1850–1937), who instructed O. Rosenberg during his stay in Bonn, and Rudolf Lange (1850–1933), the professor of Japanese studies in Berlin. In 1912, Rosenberg was sent to Japan, where he spent 4 years studying Buddhist philosophy and living immersed in Japanese religious tradition. By his return to Russia in 1918, he defended a thesis “Introduction into the study of Buddhism on Chinese and Japanese sources” and became a privatdozent at the University and a researcher of the Asiatic Museum.

In August 1919, O. Rosenberg took an active part of the famous “First Buddhist Exhibition”, which was organized in Petrograd in the Russian Museum in the very heat of the civil war in Russia.¹⁵ In 1919, O. Rosenberg moved to Tallinn, where he

passed away of scarlatina at the age of 31. Despite his early demise, his achievements were remarkable. He is internationally known for the work “The Problems of the Buddhist Philosophy” (published in Russian in 1918 and in German in 1924).¹⁶ His main topic of research was “Abhidharmakośa” (“The Encyclopaedia of Adhidharma”) by Vasubandhu (the 4th–5th centuries), the fundamental source for the study of Buddhist canonical philosophy. The Sanskrit original of this work was found only in 1935 and published in 1967. When Rosenberg started his research on the treatise, there were only Chinese and Tibetan translations at his disposal, but nevertheless he paved a sound pathway toward understanding the initial subject of the Abhidharma philosophy.

In Japan, he completed the Chinese Dictionary,¹⁷ in which the characters were grouped according to the Russian graphical system. Rosenberg developed the system of V. P. Vassiliev (*Василий Павлович Васильев*, 1818–1900) and first used it for the search in a published dictionary. This system has now become a basis for all the Chinese-Russian dictionaries, published in Russia.

The mysterious fate of the brilliant young Orientalist attracts much attention of the researchers until today.¹⁸

In the second part of 19th century, the Dorpat University (in 1893–1919 called as Yuriev University) remained a world-class teaching and academic centre. One of the most successfully developed realms of knowledge there was comparative linguistics, founded and furthered by a prominent linguist and Slavist Jan Nieciśław Ignacy Baudouin de Courtenay (*Иван Александрович Бодуэн де Куртенэ*, 1845–1929). His work had a major impact on the entire linguistic theory of the 20th century, and it served as a foundation for several schools of phonology. In 1883–1893, he was the Head of Linguistics Faculty at the University of Tartu.

Simultaneously, at the end of the 19th century, new courses of Biblical Archaeology, and History of Ancient Orient and Turkey were added to curriculum of the University of Tartu. In 1898–1918, Dmitri Kudryavski (*Дмитрий Николаевич Кудрявский*, 1867–1920) taught Sanskrit, Comparative Philology and Religious Studies. Theologians Karl von Bulmerincq (1868–1938) and Otto Emil Sezermann (1866–1945) in their courses were paying much attention to culture and religions of Asia. Before the Second World War, Professor Aleksander Pridnik started teaching courses on Ancient Orient.

After the Second World War, some steps toward sinology in Estonia were made by jurist Leo Leesment (1902–1986) and linguist Pent Nurmekund (1906–1996). In 1955–1962, P. Nurmekund, who is considered to be the most famous polyglot of Estonian origin, was teaching Chinese at the Cabinet of Oriental studies at the University of Tartu. Leo Leesment published the first direct Chinese-Estonian translation of the novel by the anonymous Ming dynasty author. Theologian and philosopher Uku Masing (1909–1985) commenced his lectures on Buddhism.

In the early 1960s, the relations between some humanitarian schools in Moscow and Estonia created a kind of international workshop, which lasted for

about two decades, and which is known by the name Tartu-Moscow Semiotic School (*Московско-тартуская семиотическая школа*). In Tartu, it was concentrated around a prominent formalist critic, semiotician and culturologist Yuri Lotman (*Юрий Михайлович Лотман, 1922–1993*).

One of the central figures of the branch of Oriental studies in the Tartu-Moscow Semiotic School in 1960s and 1970s was an Orientalist and Buddhologist Linnart Mäll (*Линнарт Эдуардович Мяль, 1938–2010*). He was one of the first of those who applied the methods of semiotic analysis for investigation of Buddhist texts and other texts of classical Oriental thought. Linnart Mäll graduated from the Tartu State University in 1962 with a major in general history. In 1964–1966, he continued his postgraduate studies at the Institute for Oriental Studies of the Academy of Sciences of USSR in Moscow, and in 1985 obtained his Ph.D. in history with a thesis “*Ashtasāhasrikā Prajñāpāramitā as a Historical Source*”. In 1969–1973, he served as a lecturer of the Chair of General History at University of Tartu, and later was dismissed for anti-communist views. Subsequently, he worked for ten years as an engineer of the Cabinet for Oriental Studies. From 1994 to his demise in February 2010, he was the Head of the Centre for Oriental Studies, an inter-departmental unit under the auspices of the Department of History of Philosophical Faculty, University of Tartu. Since 1998, he headed the research project “*Fundamental humanistic texts in the history of mankind*”. His main research fields included Buddhist Mahāyāna texts, Buddhist mythology, classical Indian literature and culture, classical Chinese texts, Tibetan Buddhist texts and the history of small nations and peoples¹⁹. Today, these studies are continued by his students and followers, with Mart Laanemets among them. Besides the Centre for Oriental Studies of University of Tartu, there is a small institution for Oriental Studies in Tartu, called Institute of Buddhism with the purpose of education in Buddhist Studies. In 2009, the Department of Middle Eastern and Asian Studies was established at the Tallinn University.

The history of sinology in Latvia is connected with the University of Latvia, founded on 28 September 1919, at the time named “*Higher School of Latvia*”, and with the name of Peter Schmidt (*Pēteris Šmits, Пётр Петрович Шмидт, 1869–1938*), Latvian by origin and alumnus of the Petrograd University. Schmidt was born in Governorate of Livonia in a wealthy farmer’s family. In 1891, he entered the Faculty of History and Philology of Moscow University, but the next year moved to St. Petersburg laying out plans to study in the Chinese-Manchurian-Mongolian class at the Faculty of Oriental Languages. Upon the graduation, he spent 4 years (1896–1899) in China, advancing his knowledge of Chinese and doing some field research of Chinese phonetics. He was among the first teachers of the Russian language at the recently open Peking University, and published his first work there.²⁰ In 1899, the Oriental Institute (*Восточный институт*) was founded in Vladivostok with a goal to prepare the specialists to fulfil practical needs of the Russian state in the Far East. P. Schmidt started to teach the Chinese language at the Institute. In 1902, he published “*Essay of Mandarin Grammar*” and later on, a number of textbooks

and manuals for requirements of practical teaching.²¹ After the October Revolution, in 1920, he moved to Riga and became a professor of the University of Latvia.

The studies of P. Schmidt also embraced the Latvian language and languages of peoples of Siberia and Far East. He left a legacy of notes and papers on Latvian folklore and mythology. In his letter to linguist, academician E. A. Walter (1856–1940) of 15 October 1915, he wrote that three languages Latvian, Chinese and Manchurian existed in his research as a trinity.²² His books and papers after his demise came to the Scientific Library of the University of Latvia, the National Library of Latvia, the Library of the Latvian Academy and the Latvian Museum of Fine Arts.²³

In Soviet times, Latvia fostered a sound tradition of Indian studies, since Latvia for a long time was influenced by German love of Sanskrit, the works of Tagore were translated in Latvian in 1920s–1930s, and when the Department of Oriental Studies was established at the University of Latvia Faculty of Foreign Languages, Viktors Ivbulis, the prominent Indologist, became its head. The study of Oriental religions was a part of the programmes concerned with teaching of religious studies. In the last two decades, Latvian phonologist Pēteris Pildegovičs continued working on the Latvian-Chinese dictionary, which was recently published.

In 1991, Sinological programme was re-established at the former Faculty of Foreign Languages at the University of Latvia. The head of the programme between 1991 and 2004 was Professor Jelena Staburova (*Елена Юрьевна Стабурова*), who graduated from Leningrad University with a major in Chinese History. J. Staburova completed her post-graduate programme in Moscow, at the Institute of Oriental Studies and published a number of works in Russian, including 2 monographs dedicated to the history of political thought in China at the 1st half of the 20th century.²⁴ She is an author of the two first translations of Chinese classics *Lun yu* and *Lao-zi* into Latvian. In 2004, J. Staburova founded the Confucius Centre at Stradiņš University in Riga. From 2004 to 2010, Professor Leons Taivans, a theologian and specialist in Indonesian Studies, was a head of the Department of Asian Studies at the University of Latvia.

In May 2010, Professor Frank Kraushaar, a specialist of Chinese classical literature, was elected head of the Department of Asian Studies at the newly founded Faculty of Humanities of the University of Latvia. In June 2010, a Research Centre of East Asian Studies was founded to promote regular research projects, especially in the field of classical and modern Chinese literature, Chinese philosophy, Buddhist Studies and research dedicated to literary translation from classical Chinese into contemporary Western languages. In July 14–18, 2010, the Department hosted and successfully organized the XVIII Biennial Conference of the European Association of Chinese Studies.

In Lithuania, during the independence period between two wars, the Oriental Studies were supported by efforts of devoted scholars. One of them, Egyptologist Marija Rudzinskaitė-Arcimavičienė (1885–1941) taught at the Faculty of Humanities

at Lithuanian University and accumulated a rich collection of Egyptian art at Kaunas Museum. Travelers A. Poška and M. Šalčius contributed to spreading the name of Lithuania while visiting and collecting anthropological material in a number of Asian countries. In 1993, the Centre of Oriental Studies was founded at Vilnius University with the objective to prepare specialists in the field of Asian Studies needed for scientific research and teaching. The Head of the Centre is Audrius Beinorius, professor in Indology and Buddhist Studies, Dr. Loreta Poškaitė is a head of Chinese programme. The Centre issues an annual scholarly journal *Acta Orientalia Vilnensia*.

In 2010, Confucius Institutes were founded independently of the respective academic departments at Tallinn University in Estonia and at the University of Latvia.

During the last years, the cooperation among sinologists of Estonia, Latvia, and Lithuania has significantly intensified. This cooperation has brought numerous benefits, including selections of papers from international conferences, permanent seminars as, for example, titled “Human in the Sciences of Traditional and Contemporary China” at Vilnius University. The Oriental Studies in the Baltic region are developed on the solid basis and, therefore, have a very bright future.

REFERENCES AND NOTES

- ¹ Lenz, R. (1833). *Urvasia fabula Calidasi*. Textum sanscritum edidit, interpretationem latinam et notas illustrantes adiecit Robertus Lenz Dr. Ph. Berolini; Lenz, R. (1833). Bericht über eine im Asiatischen Museum der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu St. Petersburg deponierte Sammlung Sanskrit-Manuscripte, von Dr. R. Lenz. *Abgedruckt aus der St. Peterburgischen Zeitung*, No. 219–223. St. Petersburg; Lenz, R. (1834). Apparatus criticus ad Urvasiam, fabulam, Calidasi, quem, tanquam suae eius libri editionis appendicem, Londini conscripsit Robertus Lenz. Berolini.
- ² Lelewel, J. (1844). *Histoire de Pologne*. 3 vol. Paris; Lelewel, J. (1846). *La Pologne au moyen âge*. 3 vol. Poznań; Lelewel, J. (1841). Études numismatiques et archéologiques. Bruxelles; Lelewel, J. (1852–1857). *Géographie du moyen-âge*. 5 tomes en 4 vol. Bruxelles; Lelewel, J. (1851). *Géographie des Arabes*. 2 vol. Paris; Lelewel, J. (1835). *Numismatique du moyen-âge, considérée sous le rapport du type, accompagnée d’une atlas*. 2 vol. Paris.
- ³ Supplément a l’Histoire générale des Huns, des Turks et des Mogols, contenant un Abrégé de l’histoire de la domination des Uzbèks dans la grande Bukharie, depuis leur établissement dans ce pays jusqu’ a l’an 1709, et une continuation de l’histoire de Kharèzm, depuis la mort d’Aboul-Ghazi-khan jusqu’ à la même époque. Par Joseph Senkowski. СПб, 1824; Сенковский, О. И. (1833). О книге Френа: Монеты ханов Улуса Джучиева. *Северная пчела*, № 17; Сенковский, О. И. (1834). Чин-Чун или авторская слава. *Новоселье*, с. 9–44; Сенковский, О. И. (1835). Аму-Дарья. *Библиотека для чтения*, т. XI, ч. III, с. 138–174; Сенковский, О. И. (1835). Историческое обозрение ойратов или калмыков. *Библиотека для чтения*, т. XI,

- ч. V, с. 1–30; Сенковский, О. И. (1851). Ярлык хана Золотой Орды Тохтамыша к польскому королю Ягайлу. *Библиотека для чтения*, т. CVI, ч. VI, с. 1–5. Сенковский, О. И. (1854). О сродстве языка славянского с санскритским. *Библиотека для чтения*, т. CXXIII, ч. V, с. 1–42; CXXIV, ч. V, с. 1–42.
- ⁴ Бичурин, Н. Я. (1833). *История Тибета и Хухунора с 2282 года до Р. Х. до 1227 года по Р. Х. с картою на разные периоды истории*. СПб; Бичурин, Н. Я. (1834). *Историческое обозрение ойратов или калмыков с XV столетия до настоящего времени*. СПб; Бичурин, Н. Я. (1840). *Китай, его жители, нравы, обычаи, просвещение*. СПб; Бичурин, Н. Я. (1848). *Китай в гражданском и нравственном состоянии*. В четырех частях. СПб; Бичурин, Н. Я. (1842). *Статистическое описание Китайской империи*. С приложением географической карты на пяти страницах. В двух частях. СПб.
- ⁵ Сенковский, О. И. (1859). *Китай и китайцы. Собрание сочинений Сенковского (барона Брамбеуса)*, т. VI, СПб, с. 344–479.
- ⁶ Ковалевский, О. М. (1844–1849). *Монгольско-русско-французский словарь. Dictionnaire mongol-russe-francais*. Kasan, т. I, 1844, т. II, 1846, т. III, 1849.
- ⁷ Bibliography of J. Kowalewski see: Kotwicz, W. (1948). Józef Kowalewski. *Orientalista (1801–1878)*. Wrocław, p. 145–161.
- ⁸ Яхонтов, К. С. (1986). *Каталог книг на маньчжурском языке, хранящихся в фондах библиотеки восточного факультета Ленинградского университета*. Л.; Alexeev, K., Yakhontov, K. (1992). The J. Kowalewski's Collection of Chinese, Manchu, Mongolian and Tibetan books in Vilnius. *Петербургское востоковедение* (St. Petersburg Journal of Oriental Studies). Вып. 1. СПб, 1992, с. 301–338; Uspensky, V. L. (1999–2000). *Catalogue of the Mongolian Manuscripts and Xylographs in the St. Petersburg State University Library*. Tokyo.
- ⁹ Шамов, Г. Ф. (1983). *Профессор О. М. Ковалевский: Очерк жизни и деятельности*. Казань; *Монголовед О. М. Ковалевский: биография и наследие (1801–1878)*. (2004). Научный ред. Р. М. Валеев. Отв. ред. И. В. Кульганек. Авт. предисл. А. Г. Сазыкин. Казань; *Наследие монголоведа О. М. Ковалевского и современность* (2002). Доклады и сообщения международной научной конференции. 21–24 июня 2001 г. Казань; *Россия–Монголия–Китай. Дневники монголоведа О. М. Ковалевского 1830–1831*. (2005–2006). Подг. к изд., предисл, глоссарий, коммент. и указ. Р. М. Валеева, И. В. Кульганек. Казань. СПб.
- ¹⁰ Bibliography of E. Bretschneider see: Палибин, И. (1901). *Э. В. Бретшнейдер*. Некролог. СПб.
- ¹¹ Bretschneider, E. (1882–1895). *Botanicon Sinicum. Notes on Chinese Botany from Native and Western Sources*. Part I–III. Shanghai.
- ¹² Bretschneider, E. (1898). *Map of China. Supplementary Maps: Part I–V*. Engraved and printed by A. Iliin. St. Petersburg; Матусовский, З. (1900). Карта Китайской империи. Исправлена и пополнена по современным сведениям в Маньчжурии и Тонкине д-ром Э. В. Бретшнейдером. СПб.
- ¹³ Bibliography of A. Staël-Holstein see: Elisséeff, S. (1938). Staël-Holstein's Contribution to Asiatic Studies. *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. III, pp. 6–8.
- ¹⁴ Staël-Holstein, A. (1926). *The Kāṣyaaparivarta, a Māhayanāsūtra of the Ratnakūṭa Class*, edited in the Original Sanskrit in Tibetan and in Chinese. Shanghai.

- ¹⁵ Public lectures during the the exhibition were delivered by S. F. Oldenburg (Buddha), Th. I. Stcherbatsky (Teaching of Buddha and his community), B. Ya. Vladimirtsov (Buddhism in Tibet and Mongolia), O. O. Rosenberg (Buddhist World Outlook in Japan).
- ¹⁶ Розенберг, О. О. (1918). *Проблемы буддийской философии*. Петроград; Rosenberg, O. (1924). *Die Probleme des buddhistischen Philosophie. Materialien zur Kunde des Buddhismus*, 7/8 Heft. Heidelberg.
- ¹⁷ ロゼンベルグ,オ.五段排列漢字典. 東京, no year.
- ¹⁸ Пятигорский, А. М. (1971). О. О. Розенберг и проблемы языка описания в буддологии. *Ученые записки Тартуского государственного университета*. Вып. 284. Тарту, с. 423–436; Михайлова, Ю. Д. (1987). Выдающийся буддолог О. О. Розенберг (1888–1919). *Проблемы Дальнего Востока*, № 3, с. 87–96; Игнатович, А. Н. (1991). О. О. Розенберг и его труды по буддизму. *О. О. Розенберг. Труды по буддизму*. Москва, с. 6–13; Ермакова, Т. В. (1993). Формы буддийского мировоззрения в концепции О. О. Розенберга. *Буддизм в переводах*. СПб, с. 410–424; *Otto Ottonovich Rosenberg and His Contribution to Buddhology in Russia*. (1998). Ed. by K. Kollmar-Paulenz and J. S. Barlow. Delhi; Ляэнеметс, М. (2000). Новые сведения об обстоятельствах смерти О. О. Розенберга. *Буддизм России (Buddhism of Russia)*, № 33, с. 66–69; Островская, Е. П. (2009). О. О. Розенберг как теоретик буддологических исследований (к 90-летию со дня смерти). *Письменные памятники Востока*, № 2(11), с. 204–215.
- ¹⁹ Mäll, L. (2003). *Studies in the Astasāhasrikā Prajñāpāramitā and other Essays*. Tartu (Delhi, 2005); Mäll, L. (2004, 2005). *Budismi pühad raamatud*. Pt. 1. Tartu, 2004, Pt. 2. Tartu, 2005; *Dhammapada*. Tartu, 2005.
- ²⁰ Schmidt, P. (1898). *Der Lautwandel im Mandschu und Mongolischen*. *Journal of Peking Oriental Society*, Vol. IV, s. 29–78.
- ²¹ Шмидт, П. П. (1902). *Опыт мандаринской грамматики с текстами для упражнений*. Пособие к изучению разговорного китайского языка пекинского наречия. Ч. 1–2. Владивосток, 1902 (1914, 1915); Шмидт, П. П. (1901). *Китайские классические книги*, Владивосток; Шмидт П. П. (1902). *Начальные чтения по китайскому языку*. Владивосток; Шмидт, П. П. (1902). *Китайская хрестоматия для первоначального преподавания*. Владивосток; Шмидт, П. П. (1902). *Лингвистическое введение в изучение китайского языка*. Владивосток.
- ²² St. Petersburg Branch of the Archives of the Russian Academy of Sciences. Fond 178. Inv. 2, unit 308.
- ²³ Yakhontov, K. S. (1993). Manchu Blockprints and Manuscripts in Riga (The Peter Schmidt Collection). *Петербургское востоковедение* (St. Petersburg Journal of Oriental Studies). Вып. 4. СПб, с. 281–312.
- ²⁴ Стабурова, Е. Ю. (1983). *Анархизм в Китае. 1900–1921*. Москва; Стабурова, Е. Ю. (1992). *Политические партии и союзы в Китае*. Москва.

KOPSAVILKUMS

Rakstā īsumā aplūkota akadēmisko orientālistikas studiju vēsture trīs Baltijas reģiona valstīs – Latvijā, Igaunijā un Lietuvā – un ieskicēta tradīcija, kas galvenokārt cēlusies veco klasisko universitāšu teoloģijas fakultātēs – Tartu (Igaunijā) un Viļņā (Lietuvā). Rakstā arī pieminētas izcilas personības, kas ietekmējušas orientālistikas studijas Krievijā un Padomju Savienībā, – Roberts Kristiāns Lencs, Antonijs Muhlinskis, Juzefs Ščepans Kovaļevskis, Emīls Bretšneiders, Pēteris Šmits, Otto Rozenbergs un Jurijs Lotmans. Tas liecina, ka orientālistikas studijas Baltijas reģionā ir attīstījušās uz stabila pamata un tāpēc tām ir ļoti spoža nākotne.

Atslēgvārdi: orientālistikas studijas, Latvija, Igaunija, Lietuva.

Peter Schmidt and the turn of centuries in China, Russia, and Latvia

Pēteris Šmits un laiku grieži Ķīnā, Krievijā, Latvijā

Leons Taivans

Dr. habil. theol., Professor of the Faculty of Humanities of the University of Latvia
leons.taivans@lu.lv

Peter Schmidt (Pēteris Šmits, *Петр Петрович Шмидт*, 1869–1938) is the founder of Latvian sinology and of the Russian Chinese language didactics. He was the best contemporary expert on Manchu languages, he classified the Tungus-Manchu linguistic group as the separate family of languages. P. Schmidt began his academic career in China in the midst of Boxer uprising. He was a representative of much-hated imperialist educators coming from Russia. It could make his life in Peking at least unpleasant. In latter days, Russia became the main ally of Communist China, but P. Schmidt did not belong to this political current. He left Soviet Russia as soon as it was possible for the newly established state of Latvia. The dramatic turn of centuries and political regimes to the great extent destroyed the brilliant career of P. Schmidt as sinologist. At the University of Latvia he could no longer develop his China studies and had to switch to Latvian folklore.

Keywords: Latvian sinology, Manchu language, Tungus language.

Peter Schmidt, the founder of Latvian sinology, is a complicated academic personality and to a great extent he is the subject of his time – the turn of 19th and 20th centuries. It is not easy to spell his name to an English reader. He was a native Latvian, and his name – Pēteris Šmits. When he was born in a provincial Rauna parish, it was a part of the Russian Empire, but the region itself for two centuries had been the autonomous territory of German culture. Schmidt is a German family name and the story how his parents or grandparents got it is unknown. Yet, the first encounter with Russian language probably happened when young Peter was enrolled as a student of Moscow University in 1891. To him, philology lacked interest, and a year later he moved to St. Petersburg University to study Chinese language and ethnology. Then he became *Петр Шмидт*. Moving from place to place, the name was changing. In addition to the movement of people from place to place, the turn of centuries also brought considerable social and political changes.

The second half of the 19th century was a time of imperialistic expansion of European Powers into China. Russia was not an exception, and the young Latvian practitioner of Chinese language in Beijing represented there the hostile Russian Empire. Peter Schmidt turned out to be a curious researcher and educator. Later, in his mature years, he remembered that he had participated in the procedure of establishment of the Beijing University together with other foreigners, devoted Chinese language and culture experts. Peter then taught to Chinese students the Russian language, which was not his native tongue. Imperialist penetration into the Chinese land reached beyond economic or strategic interests. There were a lot of missionaries, scholars, and educators, who tried to “enlighten” Chinese people, or vice versa – to spread the knowledge about China among the peoples of respective imperialist states.

Peter Schmidt belonged to the Russian academic elite, because his native Latvia was made a part of Russia in 1721. The independence would be restored later, after World War I. He arrived in China as a Russian student of Chinese language. Russia already had deep historic roots in China. A Russian religious institution in Beijing was established according to Treaty of Kyahta (1727). It was not the first step into a missionary field. Russian/Siberian Orthodox missionaries arrived in China earlier – in 1685.

The first established missionary centre was erected in 1715 at Beijing by an Orthodox Archimandrite, Hilarion. This mission is first recorded in the Russo-Chinese Treaty of Kyakhta. Under Russia’s pressure, the Chinese government conceded to the Russians the right to build an Orthodox chapel at the ambassadorial quarters of Beijing. The Russian embassy still remains there. The mission was not purely religious but combined scholarly activities with religious ones. In 1850s, it began to publish volumes of research in Chinese studies. Two clerics became well known for scholarship in the subject, N. J. Bichurin, alias monk

Iakin, the outstanding linguist, historian and ethnographer, while the second was P. I. Kafarov (Archimandrite Palladius), who compiled a dictionary. Both monks are the founders of Russian sinology. Peter Schmidt was the third prominent linguist in the history of Russian Chinese studies. He was not a priest and his mission was to provide Russian Empire with Chinese language experts for practical purposes. During the Boxer Rebellion, the mission suffered greatly, including the destruction of its library. Chinese believed that missionaries were enemies trying to subvert the ancient Chinese culture. Fortunately for P. Schmidt, he had to leave for Russia shortly before the siege of Beijing by insurgents took place. Russian soldiers were among the pacifiers of Boxers.

The Peter Schmidt's predecessor N. J. Bichurin authored the Chinese grammar and textbook for Russian learners (Иакинф 1838). P. I. Kafarov created the Russian transliteration of Chinese spelling used to present day. Chinese grammar and textbook were used by Russian students for a little less than a century, until P. Schmidt wrote his "Grammar of Mandarin language", published in Vladivostok in 1915 (Шмидт 1915; Шмидт 1900/1901). It was the adaption of his MA thesis "Linguistic introduction to the study of Chinese language" (1900/1901) (*Методы современной лингвистики для изучения китайского языка* [s. a.]). Peter Schmidt updated the language courses, introduced contemporary scholarly outlook onto the Chinese grammar and vocabulary.

Peter Schmidt graduated from the St. Petersburg's University in 1896, and instantly was sent to China for three years to learn the colloquial Chinese. Three years later, he returned to Russian Far East. In 1899, the Oriental Institute was created with an aim to teach Chinese to the state officials before their work or military service in China. P. Schmidt was appointed a professor of Chinese and Manchu languages. As a scholar, he developed utilitarian fields, such as Chinese dialects, local languages, and ethnography.

P. Schmidt wrote several scholarly works dealing with Tungus and Manchu languages. Manchu language was one of the official languages during Qing dynasty (1644–1912). Russia was building the Eastern China Railway through the territory of Manchuria (1897–1903). It was believed that knowledge of Manchu language could facilitate the diplomatic and military missions performed by Russian officials, because Manchu dynasty was in power.

In the 20th century, after October Revolution, when the capital of Russia once again became Moscow, sinology turned into the handmaid of communist expansion in Asia. Sinology was centred around political analysis, diplomacy, and communist theory. In 1920s, the Oriental Institute was transformed into the Far East University at Vladivostok. In 1939, it was erased on ideological grounds together with the Oriental Faculty. Practical need forced to re-establish the Oriental Faculty in 1962, and it was transformed once more into Oriental Institute. Recently, the Far Eastern Federal University in Vladivostok closed its Oriental Institute down. (Karlin 2017)

P. Schmidt and the international situation at the turn of the 19th and the 20th century

Peter Schmidt was one of the Russian language instructors at the newly established Beijing University. The oldest university in China was founded as a part of the modernization of the country. The need for established higher education and development of science and humanities in China was urgent. China developed a school system closely based on the American model, which promoted a utilitarian curriculum. Institutions established during this period concentrated on introducing foreign/Western knowledge. The curriculum of the School of Combined Learning [Tongwen Guan], an affiliated agency to the Qing government's Department of Foreign Affairs, was established in 1862. It mainly contained foreign languages, practical technologies, natural sciences, and Western political systems. This model was implemented in the Beijing University. (Wu, Zha 2018, 598–615)

Outside forces have played a large role in the nation's educational development. The First Opium War of 1840, for example, opened China to the rest of the world. As a result, Chinese intellectuals discovered the numerous Western advances in science and technology. This new information greatly impacted the higher education system and curriculum. A new Western education system was the other side of imperialist expansion, exploitation and territorial dismemberment of China. Consequently, the foundation of the University took place in dramatic international context.

When the industrializing European states attempted to entice China into the newly forming world economy in the late 1700s and early 1800s, their overtures were rebuffed by the Chinese, who felt that they had little to gain from trade with these states. Western military power was far superior to that of the Chinese, and China was defeated in a series of military confrontations and forced to sign "unequal treaties" that opened Chinese ports (known as "treaty ports"), first to European, and then to American and Japanese traders. Huge territories of the country were divided between imperialist powers – Great Britain, France, Japan. Russia was one of them.

Russia created the huge zone of economic and political control in Northern Manchuria. In 1858–1860, Russia captured Chinese lands laying North from the Amur River and east from the Wusuli River. The Chinese were further humiliated by having to relinquish legal jurisdiction over sections of port cities and foreigners residing in China. The Trans-Siberian Railway was one of such ex-territorial enclaves. As its construction commenced in 1891, it was also the cause of a major war, which turned into one of Russia's most humiliating defeats – the Russo-Japanese War starting in 1904. The war marked the first time a non-Western power defeated a Western state in the modern era. This lesser-known war, with such far-reaching consequences, started with the Trans-Siberian Railway.

Meanwhile, South China was greatly subdued by France. In 1874, France initiated diplomatic measures aiming to capture the Indochina territories belonging to

Qing Empire. The Treaty of Tientsin, signed in 1885, required China to recognise the French protectorate over Annam and Tonkin.

The Treaty of Shimonoseki was signed in 1895 between the Empire of Japan and the Qing dynasty. It was another humiliating experience, which ended the First Sino-Japanese War (1894–1895) with a clear victory of Japan. In this treaty, China had to recognize the independence of Korea. It also ceded the Liaodong Peninsula and the islands of Formosa (Taiwan) and Penghu (Pescadores) to Japan. China also paid Japan a war indemnity of 200 million Kuping taels, payable over seven years, and a commercial treaty was signed, which was similar to the ones previously signed by China with various Western powers in the aftermath of the First and Second Opium Wars. This commercial treaty confirmed the opening of various ports and rivers to Japanese trade.

The Chinese were also forced under the treaties to allow Western Christian missionaries to proselytize in the interior of the country. Between the first major confrontation, the Opium War of 1839–1842, and the early 1900s, the British, French, Germans, Americans, and Japanese competed for “spheres of influence” within China, including the right to spread European, American, Japanese, or Russian culture and education there. Christian missionaries and educators have been described as the cultural arm of Western imperialism and stand accused of having denationalised many Chinese converts and having disintegrated both the body and the spirit of the nation. (Roberts 1999, 195)

Until the early nineteenth century, Christianity made little progress in China. The Catholic mission, which the Jesuits had initiated in the sixteenth century, had become subject to restriction and persecution. In the 1830s, a few missionaries were sent to China by several European Protestant mission societies and others came from the United States. The aforementioned Russian Mission had no great experience in proselytising and therefore is seldom noted.

The position of Christian missionaries in China was transformed by the provisions of unequal treaties and associated agreements. The extraterritorial agreements protected not only Western missionaries but also mission property and mission converts. Under these conditions, missionary activities increased rapidly. In 1844, Roman Catholic missions claimed to have only 240 000 converts; by 1912 this figure had risen to around one and a half million. Protestant missionaries had more stringent criteria for conversions than those of the Catholics. By 1914, there were over a quarter of a million of converts. By that time, over 5000 foreign missionaries were working in China, missions had been established in all of China’s 18 provinces. The missionaries carried the medical missions, running about 2500 hospitals and medical institutions and educational institutions – over 2000 missionary schools. Missionaries had founded universities offering Western curriculum. (Roberts 1999, 196) Peter Schmidt belonged to this sort of people, at least from the viewpoint of Chinese nationals.

From the 1860s, anti-missionary incidents became commonplace. For instance, in 1870, the tensions between Chinese residents of the north-eastern port city

of Tianjin (Tientsin) and Western missionaries came to a head in a spontaneous eruption of anti-Western protest dubbed the Tianjin Massacre. In June 1870, rumours spread throughout China concerning Catholic nuns who used to give small cash rewards to people who brought homeless or unwanted children to their orphanages. This led illicit child-brokers to engage in kidnapping. Throughout 1870, deaths at these orphanages increased due to outbreaks of disease. A crowd of local protesters believed that the orphans were being abused. Sixteen French men and women and three Russians, including the consul and ten nuns, were killed in a single day as a crowd of Chinese responded violently to the Western presence. The event represented the largest single anti-Western protest in China prior to the Boxer Uprising of 1900, although smaller-scale anti-Christian protests were not infrequent. (Greene 2009)

Behind these riots stood Chinese gentry. Chinese response to the religious and cultural message, to the social activities ranged from disappointing to violently hostile. The main opponents were representatives of the local gentry, who reacted against a threat to their position in rural society. Christianity had long been rejected by Confucian scholars as intellectually spurious. Taiping rebels were accused for plagiarized the Christianity and thus harming China and its traditional morals. The Christian believers did not bow (kowtow) before the altars of Confucius and the tablets of ancestors, they did not participate at the ceremonies performed before idols of local spirits and this created the rage of the learned elite, which explained it as the subversive activity towards the Chinese identity. Thus, Christianity in the minds of people became the cause of xenophobia.

This sentiment to a great extent influenced the Boxer (*Yihetuan*) movement, which burst out during the years when Peter Schmidt was studying and teaching in Beijing. The Boxer movement arose in Zhili and Shandong, provinces at the centre of the great drought famine of 1876–1879, which had wiped out between nine and thirteen million people. In 1898, the Yellow River burst its banks and caused extensive flooding. Years later, another prolonged draught inflicted a further loss of life. The region had also suffered from Western economic imperialism, for example, the importation of machine-spun yarn had affected the cotton-growing areas in the West. Several missionary societies were acting aggressively in the area. Banditry was an endemic problem, and to combat it the governor of the province had permitted the formation of military forces. In the south of the province, this provided a cover for the emergence of the Big Sword Society, a martial arts society which became prominent in the conflict between Christian congregations and the rest of population.

The Boxers derived from a group calling itself Spirit Boxers, which appeared in north-west Shandong in 1896. They professed the simplest ethical principles – respect your parents, live in harmony with your neighbours – and engaged in ritual boxing – calisthenics, which was not a martial art but an activity originally associated with healing, and later developed as an invulnerability which provided protection against the power of the Christians.

After appropriate rituals, Boxers went into trance, foamed at the mouth, and arose prepared for combat because they were now invulnerable to swords or bullets. Anyone could be possessed and so for the moment become a leader. No hierarchic organization was necessary. The aim was the simple slogan, "Support the Qing, destroy the foreign." Boxers never used firearms, because they symbolized the foreigners. The Boxer movement spread across North China so quickly that the Manchu princes, and even the Empress Dowager felt they heard the voice of the common people, the final arbiter of Chinese politics. (Fairbank, Goldman 2006, 230–231)

Foreign legation guards in the spring of 1900 went out shooting Boxers to intimidate them. By June 13–14, Boxers broke into Beijing and Tianjin, killing Christians and looting. On June 21, the Empress Dowager and the dominant group at court formally declared war on all the powers. In response, an international army thoroughly looted Beijing. During that summer, several thousands of Chinese Christians, 250 foreigners, mainly missionaries, had been killed across North China. Luckily, Peter Schmidt finished his practice years in China and safely returned to Vladivostok.

In response to the Boxer Rebellion, the Eight-Nation multi-national military alliance was set up. The eight nations were Japan, Russia, Britain, France, the United States, Germany, Italy and Austria-Hungary. (Gardner 2016, 127) In the summer of 1900, when the international legations in Beijing were besieged by Boxer rebels supported by the Qing government, the coalition dispatched their armed forces, in the name of humanitarian intervention, to defend their respective nations' citizens, as well as a number of Chinese Christians who had taken shelter in the legations. The incident ended with a coalition's victory and the signing of the Boxer Protocol. Russia supplied the second largest force after Japan, with 12 400 troops, consisting mainly of garrisons from Port Arthur and Vladivostok. (Wolff 1999, 67) On 30 November 1900, Admiral Alekseyev compelled the Chinese military governor of Shenyang, Zeng Qi, to sign an agreement that effectively ended Chinese sovereignty over Manchuria and placed it under Russian control (March 1996, 171), thus, the main winner was Russia. Consequently, Peter Schmidt turned out to be the representative of imperialistic power instead of the noble humanitarian.

Modern Russian authors stress that P. Schmidt and other representatives of the Academia did not support the international policy of Russian government. There are no documents confirming this version, but his political participation in the movement of Latvian independence demonstrates his inner opposition to the Empire.

At the very end of the 19th century, during the reactionary and disappointing historic period there was an episode which lasted 103 days, when Beijing University (*Beida*) was founded. The official date is 8th of September, 1898, and Peter Schmidt was an active participant of that process. The initiator of the project was a legendary personality in the history of Modern China Kang Yuwei. It was founded

as the Imperial University of Peking, and was the successor of the Guozijian, or Imperial College. William Alexander Parsons Martin, a missionary, was appointed by the Guangxu Emperor as the inaugural president (Xixue zongjiaoxi), or general educator for Western learning. Peter Schmidt had to work under his direct guidance. An institution focusing on both Chinese and Western learning, the backbone of the faculty at the university consisted of American, European, and Japanese scholars. English served as a significant working language. (Yixing 2011) (Sun Jianai, the minister of personnel at the time, served as “guanli daxuetang shiwu dachen” [guanxue dachen], combining the roles of the [education] minister for the new imperial university’s affairs, “recteur” in the French system, and non-resident “university chancellor” in the UK system).

Emperor Guangxu’s reform initiatives were intensely opposed by powerful conservatives of the Qing court. On September 21, 1898, Empress Dowager Cixi, with support from conservatives, abruptly ended the Hundred Days’ Reform and put Guangxu under house arrest at the Summer Palace. Cixi’s coup d’état was followed by immediate rescinding of all policies and laws enacted by Guangxu and his reform-minded supporters. Ultimately, the Imperial University of Peking was the only part of the reform that survived.

Starting from the early 1920s, the university became the centre for China’s emerging progressive movements. Faculty and students held important roles in originating the New Culture Movement, the Fourth of May Movement protests, and other significant cultural and socio-political events, to the extent that the university’s history has been closely tied to that of modern China. Peking University has educated and hosted many prominent modern Chinese figures, including Mao Zedong, Lu Xun, Gu Hongming, Hu Shih, Mao Dun, Li Dazhao, Chen Duxiu.

University career in Russia and Latvia

Edward Said would call Peter Schmidt one of the “orientalists, or ideologues of colonialism”. The later historic events would rehabilitate him. As a result of 1917, October Revolution Russia cancelled all the treaties with semi-colonies, such as China, in the name of solidarity of oppressed peoples. Russia was supported by the popular leaders of China, such as Mao Zedong, Sun Yat-sen, and others. China to a great extent followed Russian experience in making the revolution and relied on its economic expertise and military support. Russian language became the first foreign language studied by Chinese instead of English.

Peter Schmidt was active in the post-revolutionary events. The Far East region of Russia was a home for some 200 000 Latvians, part of whom were coscripted to Manchurian railway building and operation. The majority of Latvian refugees wanted to return to their homeland, and P. Schmidt was active in organizing the repatriation which was an expensive and complicated matter because of Civil war in Russia and Siberia. (The details of the story are available in Slare

2008, 180–190). Some 20 years before, in 1899, he had been appointed to perform the duties of the professor of Chinese and Manchu languages in the newly founded Institution of The Far East. In 1902, he received his MA degree in the St. Petersburg University. In 1918, after founding of the Far Eastern University in Vladivostok, he became the extraordinary professor of the University, but in 1919 and 1920 he was the dean of the Faculty of Philosophy and Philology. His career in Russia ended in 1920 when, at last, emerged the possibility to leave Vladivostok for Latvia. Together with a Latvian military regiment, he sailed around Asian continent to his native country, which two years before had regained its independence.

As a professor and dean of the Far Eastern University, he elaborated a completely new methodology of teaching Chinese, which was introduced in all Russian institutions, where Chinese language was taught. He was the president of the Society for the Research of Amur Region (*Общество изучения Амурского края*). This position allowed to get the necessary permits to visit small Machu and Tungus linguistic groups and to describe their languages. He was the first philologist who discovered the Tungus-Manchu linguistic group and produced the first scholarly description thereof. He argued that Tungus-Manchu tongues formed a separate family of languages.

Despite of his active lobbying, the establishment of oriental studies at the University of Latvia was not successful. The political establishment of Latvia at the time considered the Asian studies unpractical for a new and small European state. Professor Schmidt, who once again had become Pēteris Šmits, switched to Latvian folklore. His research in the new field made him famous in his homeland. Many volumes of Latvian folktales collected by him were read by everyone from an early childhood. The huge collection was accompanied with a respectable scholarly comment. From 1923 to 1925 he was the Dean of the Faculty of Philosophy and Philology, but from 1922 he was the Vice-President of the University. The University of Latvia developed Chinese studies much later – after the end of Soviet occupation, in early 1990s.

REFERENCES

- Fairbank, J. K. and Goldman, M. (2006). *China: A New History*. Cambridge (Mass): Harvard University Press, pp. 230–231.
- Gardner, H. (2016). *The Failure to Prevent World War I: The Unexpected Armageddon*. New York: Routledge.
- Greene, J. M. (2009). *Tianjin Massacre, 1870*. First published: 20 April 2009. Available: <https://doi.org/10.1002/9781405198073.wbierp1452> [Accessed 19-08-2019].
- Karlin, A. (2017). The State of Russian Sinology: Past Chequered, Present Dismal, Future Uncertain, November 26, 2017. Available: <http://www.unz.com/akarlin/russian-sinology/> [Accessed 18.08.2019].

- March, P. G. (1996). *Eastern Destiny: Russia in Asia and the North Pacific*. Westport-London: Greenwood.
- Roberts, G. A. G. (1999). *A History of China*. Palgrave Macmillan.
- Slare, L. (2008). The Latvian Refugees' Organizations in Russian Far East, 1918–1920. *Acta Universitatis Latviensis. Oriental Studies*, No. 722. Riga: University of Latvia, pp. 180–190.
- Wolff, D. (1999). *To the Harbin Station: The Liberal Alternative in Russian Manchuria, 1898–1914*. Redwood: Stanford University Press.
- Wu, H., Zha, Q. (2018). History_of_Chinese_Higher_Education. In: *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory*. Publisher: Springer, pp. 598–615. Available: <https://www.researchgate.net/publication/331574378>
- Yixing, C. (2011). In the beginning was the word. *Anniversary Special* (Peking: Peking University). Available: http://newsen.pku.edu.cn/News_Events/News/Campus/8184.htm [Accessed 21-08-2019].
- Иакинф (1838). Хань-вынь-ци-мынь. Китайская грамматика, сочинённая монахом Иакинфом. Напечатана по высочайшему повелению. Ч. I–II. СПб.
- Методы современной лингвистики для изучения китайского языка [s. a.]. Available: <https://habr.com/ru/post/135074/> [Accessed 18.08.2019].
- Шмидт, П. П. (1900/1901). Лингвистическое введение в изучение китайского языка. Владивосток.
- Шмидт, П. П. (1915). Опыт мандаринской грамматики. Владивосток.

KOPSAVILKUMS

Pēteris Šmits (*Peter Schmidt, Пётр Петрович Шмидт*, 1869–1938) ir Latvijas sinoloģijas un Krievijas ķīniešu valodas didaktikas dibinātājs. Viņš bija labākais sava laika eksperts mandžūru valodās, viņš klasificēja tungusu-mandžūru valodu grupu kā atsevišķu valodu saimi. P. Šmits savu akadēmisko karjeru Ķīnā sāka Bokseru sacelšanās laikā. Viņš bija dziļi nīsto imperiālistu pedagogu pārstāvis, kas ieradies no Krievijas. Tas varēja padarīt viņa dzīvi Pekinā vismaz nepatīkamu. Vēlākajos gados Krievija kļuva par komunistiskās Ķīnas galveno sabiedroto, bet P. Šmits nepiederēja šim politiskajam strāvojumam. Viņš pameta Padomju Krieviju, tiklīdz tas bija iespējams, un devās uz jaundibināto Latvijas valsti. Dramatiskie pavērsieni gadsimtu mijā un politiskie režīmi lielā mērā izpostīja P. Šmita spīdošo sinologa karjeru. Viņš vairs nevarēja attīstīt Ķīnas studijas Latvijas Universitātē un bija spiests pievērsties latviešu folklorai.

Atslēgvārdi: Latvijas sinoloģija, mandžūru valoda, tungusu valoda.

Peter Schmidt as a Manchurist

Pēteris Šmits – mandžūrists

Hartmut Walravens

Dr. phil., Chairman of the International ISMN Agency
hwalravens@gmx.net

The paper analyses Schmidt's contributions in the field of Manchu studies, based on his publications; many of them are rather rare, as they were published in Vladivostok, Beijing, Leipzig, Riga and Helsinki, in Russian, German and English. Of particular interest today are Schmidt's contributions to comparative linguistics – the discovery of certain phonetic rules (sound changes in Manchu and Mongolian), loan-words in Manchu, and the classification of Tungus languages. Some light is shed on Schmidt's living conditions and the working situation in Vladivostok by quotes from his correspondence with his colleague Berthold Laufer (1874–1934), an Orientalist and Manchurist of note, in Chicago.

Keywords: History of Oriental Studies in Russia, Oriental Institute in Vladivostok, Manchu linguistics.

Peter Schmidt had a strong interest in Latvian traditions, and therefore he decided to study linguistics with the celebrated Professor Fortunatov¹ in St. Petersburg after he commenced Russian studies at Moscow University (1891–1892). His reasons for transferring to East Asian languages remain unclear; when he took classes in the *kitajskij-maňčžurskij razrjad* of the Oriental Faculty, at the very outset it was clear that he would not learn only Chinese but also Manchu, as until 1912 both were official languages of China. As he received a silver medal in 1895, for a paper *Sud'ba Minskoj dinastii na juge Kitaja* (together with A. Bel'čenko), we may assume that he was an outstanding student. This interpretation is further supported by his appointment for a study trip together with A. V. Rudakov² to Peking, where he spent the period from 1896 to 1899. The small Chinese and Manchu library that he owned was certainly collected during these years. Among the Manchu items were the *Liaozhai zhiyi* 聊齋誌異 by Pu Songling, a collection of popular tales on ghosts and foxes, written in a good style, the dictionary *Cing han wen hai* 清漢文海 (1821), *Qingwen xuzi lei* 清文虛字類 and *Qingwen xuzi ge* 清文虛字歌 (both on grammatical particles, the so-called “empty words”), a Manchu manuscript without Chinese title, and a Chinese-Manchu mixed text.³

In addition, there are *Julgei šu fiyelen* (1851)⁴, *Cing wen ki meng bithe*⁵ (1730), *Gu wen yuwan giyan bithe*⁶ (the comprehensive literary anthology of the Qianlong era, 1685/6) *Fe gisun be jofoho acabuha bithe*⁷ (1702), *Monggo gisun-i uheri isabuha bithe* (蒙文總書1891)⁸, *Tongwen huiji* 同文彙集⁹, *Hôlahu suduri-i šošohon be leolehe bithe*¹⁰, *Daicing gurun-i yooni bithe* (大清全書), *Qingwen zonghui* 清文總彙¹¹ (1897), all in all, 33 titles.

In 1898, a very important linguistic work was published by Schmidt: *Der Lautwandel im Mandschu und Mongolischen* [Sound change in Manchu and Mongolian]¹², a pioneering effort. This is an excellent study which correlates sounds in both languages, adding parallels from other languages and dialects. One of the results is what may be called Schmidt's Law – it states that initial f in Manchu corresponds to Tungusic ch, while in Mongolian the respective initial is missing. Ramstedt¹³ later added to it that the original Altaic initial should have been p.

The many examples and comparisons offered by Schmidt make this paper a thrilling read for linguists, even if not all the derivations and equations of this truly pioneering effort may hold water in the light of modern science.

In 1899, Schmidt was appointed to a professorship of Chinese and Manchu at the newly established Oriental Institute at Vladivostok – in the beginning, as acting professor at the Chair of Chinese Philology. The first director of the Institute was the renowned Mongolist, Professor Aleksej Matvevič Pozdnev.¹⁴ Some programmes of the lectures and classes are given in the journal of the Institute, *Izvestija Vostočnogo Instituta*. The beginnings were not easy – there was not much of an infrastructure, the building was simple, the teaching level was not particularly high. Vladivostok was, after all, a harbour town, with a strong military influence. The professors seem to have had military ranks (at least the extant photographs show them

all in uniform), and the discipline was strict. The main aim of the Institute was to provide language command of Chinese, Manchu, Korean, and Japanese. Additional classes provided a background in history, economy, administration, law and religion of the respective countries. Amir Khisamutdinov dealt with the history and achievements of the Institute in a number of publications.

Textbooks were not available, therefore the professors had to prepare them. Schmidt offered his master's thesis in 1902: *Opyt mandarinskoj grammatiki s tekstami dlja upražnenij. Posobie k izučeniju razgovornogo kitajskogo jazyka Pekinskogo narečija* (Vladivostok 1902. VIII, 208, 94 pp.) which has an important linguistic introduction which served Russian students for several decades. The publications of the Institute are listed in a useful catalogue by Baubekova.¹⁵ In 1904, the directorship of the Institute changed – A. M. Pozdneev resigned and his brother Dmitrij¹⁶, sinologist and Japanologist, took over.

In 1907, Schmidt gave an introductory lecture on the Manchu language¹⁷. Apparently, that year he started teaching Manchu – he also published *Pokorenje Albazina. Mandžurskij tekst. Dlja 3-go kursa kitajsko-mandžurskogo otdelenija Vost. Instituta*. Vladivostok: Vostočnyj Institut 1907. 46 pp. [autographed] [The conquest of Albasin. Manchu text, for the 3rd course of the Chinese-Manchu section of the Oriental Institute] and *Učebnik mandžurskago jazyka v treh častjah. Č. 1–2*. Vladivostok: Vostočnyj Institut 1907–1908 (IVI 1906/1907 akd. g., vyp. 1–2). VI, 21; 20 pp. [Add. titlepage:] *Lehrbuch der mandschurischen Sprache in 3 Teilen*. (Anthology of Manchu (pt. 1) and Chinese texts (pt. 2); the notes and explanations, which would have turned this into a textbook (pt. 3) were never published.) Both publications served as teaching and study materials.

The textbook contains excerpts from:

Cing wen ki meng bithe (1730) 清文啟蒙

Manju gisun-i oyonggo jorin-i bithe (1809) 清文指要

Dehi meyen (*meyen 1–5; ed. 1878*) 清話問答四十條

Liyoo jai j'i i bithe (5th tale: *Loo śan alin-i doose* 勞山道士) 合璧聊齋誌異

The second part offers the respective Chinese texts.

In 1909, a lithographed list of Schmidt's classes on Chinese and Manchu grammar was published¹⁸ providing a good insight into what was actually offered.

In 1915, Schmidt contributed a short piece to an anniversary volume: *Ėtnografija Dal'nego Vostoka*. In: *Vivat Adademia* (Vladivostok, 1915), which is a revised version of his introductory lecture of 1907, where he gave a classification of the Manchu-Tungus languages.¹⁹

In this brief piece, Schmidt suggested two ethnic groups, a Northern and a Southern one, based on the spoken languages:

Tungusic group:

Tungus (Ewenki), Orochon, Manegir, Solon, Lamut, Negidal, Samagir

Manchu group:

Manchu, Goldi (incl. Ul'ča and Orok), Oroč (incl. Kyakal and Udehe)

Vera Cincius later came to a similar though not identical classification in her *Sravnitel'naja grammatika tunguso-mańčžurskih jazykov* (Leningrad: Učpedgiz 1949). Schmidt, by the way, is credited for having coined the term "Tungus-Manchu Languages".

Schmidt's reports on travels in Eastern Mongolia in 1910 and in China and Mongolia in 1911–1912 are preserved in the Latvian National Library. *Russkie knigi* 1921: 2, p. 32 cites an alleged publication by Schmidt: *Mańčžuro-mongol'skija zaimstvovanija v russkom jazyke (Slovař i ob-jasnitel'naja zapiska)* [Manchu-Mongol loanwords in Russian, dictionary and explanatory essay], Moskva 1918. As this title is not quoted anywhere else, it probably never saw the light of day.

In 1919/20, Schmidt served as the dean of the philological-philosophical faculty of the Far Eastern University, into which the Oriental Institute had grown. Afterwards, owing to the newly gained independence of Latvia, Schmidt decided to leave Vladivostok for good and accept a professorship in linguistics and ethnography at the University of Latvia in Riga.

Working conditions in Chinese and Manchu studies were far from ideal in Vladivostok. There was no university, no library with good holdings, other centres of leaning were far away, the connections were slow and unreliable. The war and the revolution led to a worsening of the situation. Schmidt wrote on 2/15 Oct. [1917?]:

"Nobody can say, how will end the war and the Russian revolution, but one fact seems to be true that our proletarians do not want any sinologists. Therefore, it is possibly (!) that in case of farther developments of the socialism in Russia I can remain without any means and so I am compelled to be your advice and protection. For every well-meant answer I shall be very thankful to you."

Berthold Laufer²⁰ advised him to contact President Butler²¹ of Columbia University in New York as the position of the professor of Chinese was vacant. Schmidt wrote:

Together with this letter I send a petition to President Butler, but I am not convinced that my wish will be satisfied because the Chinese chair at Columbia University seems to be taken.

A scientific society of the United States has sent many expeditions to Eastern Siberia, and I think that I am not worse for linguistical and ethnographical exploration of this country than many young men of these expeditions. I am a magister of the Manchurian language, have studied all printed books about Tungusian and have made a new classification of all Manchu-Tungusian peoples. I was sent to the Tungusian tribes for scientific purposes and have conducted the ethnographical expeditions of our students to Eastern Siberia. At present I have interesting manuscripts about Tunguses, Goldis, Olchas, Negidals and Samagirs. I can arrange my manuscripts and translate them into English, if possibly (!), with the support of an

Englishman. After the revolution in Russia has come to a close, I could finish my task and return to my native country if the society or the university does not want my further services. But if I am compelled to live here, I fear that I can lose not only my library and my manuscripts, but perhaps also my life. (Dec. 10/23, 1917).

The chair of Chinese at Columbia University seems to be a post of honor, and the pretendants of such a post must be masters of the English language, orators, men of the high life or celebrities. I, as a poor Russian professor, have no of these qualities and do not wait for a favorable reply. (Febr. 25, 1918)

I am very sorry that I am not able to print my linguistical investigations; 1. the paper and the compositors are very dear, 2. we have at present no means, 3. our compositors acknowledge neither an orthography nor a correction. Can you perhaps arrange an ethnographical section in your museum and recommend me for the post? I am convinced that it is impossible to live here one year more. (March 2, 1918)

At present I am going to Riga, where I shall teach ethnography in the new university. Although I must leave the far east and the sinology, but I shall continue my Chinese and Manchu studies too. In the Oriental Institute I had 5–50 dollars salary for one month, while the workmen earned 50–100 dollars. Notwithstanding the American government spent millions of dollars for the rich workmen, but not one cent for the starving learned men. The Americans seem to prefer the bolshevism to the science. I return as a poor man to my native place, but am glad that I could leave the “free” Russia. (March 28, 1920)

At the university I read ethnography and introduction to linguistics, and only give private lectures on China. [...] My salary here is not high but I can live comfortably, and I do not have to starve and freeze like in Vladivostok. (Nov. 8, 1920)

I am now quite satisfied that I did neither stay in Russia nor went to America. I hardly believe that my Oriental studies could be interesting to American students. The situation of a strange and boring professor is probably not to be envied. In my home country I can apply my skills much better. The Chinese language is here only a minor and I had to switch to general linguistics and Latvian folklore. These are also subjects I like. (May 17, 1928)

Work in Vladivostok also had its advantages – China, and especially Manchuria, were relatively close, and in easy reach for field trips. Schmidt had also a few colleagues who were good Manchurists, like A. V. Rudakov and A. V. Grebenščikov²², and at least during the first years, the director A. M. Pozdneev was not only a Mongolist but also an able Manchurist, as shown by his Manchu chrestomathy²³.

During his time as professor in Riga, Schmidt was not able to do any new research in the Manchu-Tungus field despite his good intentions: he was cut off from the centres of Manchu (and Chinese) studies and had to rely on his own small working library. Also, he was kept busy by his work and his publications – among these, the impressive collection of Latvian folktales and legends and the four volumes of Latvian folklore.

Nevertheless, he was worried about his collections and the means for publishing them.

“At present I have finished the Chinese elements in the Manchu (about 3000 words), an Olcha dictionary (about 3000 words) with a grammar and texts, Negdalian (about 1000 words) and Samagirian (about 400 words) vocabularies. If possibly (!), I shall yet arrange my Goldish material, the Amoor Tungusian (about 1000 words) and the Orochian words (only some hundreds). I study also the Jučen, but I have only the book of Grube. The Jučen inscription in our museum in Vladivostok has only Jučen characters without a Chinese transcription.

In an introduction to the “Chinese Elements” I shall write also about the Jučen and have some new etymological, phonetical and morphological additions. The Jučen does not belong to the “fe mandžu” of the South Manchuria (cf. čī and dži instead of Manchuria ci and dzi), but it is one of the North Manchurian dialects. There are some contacts with the Dahurian, Mongolian, Tungusian, Goldish, Olcha, Orochian and perhaps also Negdalian. (Febr. 25, 1918)

You write that the original home of the Tungusians is to be sought for in Manchuria. I have some arguments to search the cradle of the Manchus and Tungusians about the basin of the Selenga. I think, at least, that before the Juchen scarcely a people in Manchuria can be attributed to the Tungusians. The old Chinese loanwords in the Manchu refer to the time about the T’ang dynasty and many of them are found in all Manchu dialects (Golde, Olcha, Orok, Oroche). The Tungusian dialects (Orochon, Samagir, Negdal and Lamut), have very few Chinese elements, and as I think, only indirectly borrowed words. The Corean loan-words in the Manchu are strikingly few and seem to be only new ones. These facts are more important for the history of the Manchus than the fancies of the *Man-chou yüan-liu k’ao* [Manzhou yuanliu kao] [滿洲源流考]. About this I shall write in the introduction to the “Chinese elements”. (March 2, 1918)

“But what shall I do with my Russian manuscripts? I have a work on Chinese loan-words in Manchu (appr. 10 printing sheets), Goldi, Olcha, and Negdal vocabularies with some texts and materials for a third edition of my Chinese grammar, at least for the linguistic introduction which I would like to completely revise. In Russia it will be impossible for years to print sinological works. In Riga we do not have Chinese and Manchu characters. It would be cumbersome to translate it all into German, and perhaps also unnecessary as in Germany there will be little interest in China. I could not manage a printable English version myself, and probably I would only win few friends in England. I even had the intention to revise the Manchu-Russian dictionary! Will there be Middle Ages for Chinese studies?” (Nov. 8, 1920)

Schmidt managed to publish most of his collected materials during the following years:

Chinesische Elemente im Mandschu. *Asia Major* 7 (1932), 573–628; 8 (1933), 233–276, 353–436.²⁴

This is actually a Manchu-German dictionary of Manchu words which were influenced by Chinese loan-words. Manchu words are given in script and in the author's phonetic transliteration. The body of the work is preceded by twenty-six pages of introductory remarks on phonetics, dialects, dictionaries, etc. A review by Nicholas Poppe was published in *Bibliografija Vostoka* 5/6.1934, 95–98. The work was also reviewed by Erwin von Zach²⁵ who correctly pointed out that it might have been better if the author/compiler had focused on veritable loan-words from Chinese, neologisms, and hybrid words, and left out other material, which did not exactly fit the title. He then added lists of corrections and explanations. One correction to Zach's notes, which may be of interest, as it refers to Lithuania: Zach states (p. 164) that he is convinced that *holo* represents Italian *uro* (Auerochs); as a matter of fact, it goes back to Latin *gulo* (wolverine) and was included in the Manchu dictionaries based on a description of this animal in Ferdinand Verbiest S. J. *Kunyu tushuo* 坤輿圖說 as quoted in an imperial bilingual animal album.

The language of the Olchas. *Acta Universitatis Latviensis* 8 (1923), 229–288. Republished in Schmidt 1983, 321–380.

This Tungus tribe, located on the Amur River, north of the Goldis, speaks a language very close to Goldi and Manchu. A few remarks on phonetics and some sample texts form the introduction to a sizeable Olcha-English vocabulary in which Manchu, other Tungus dialects, and Mongolian are often given. "I collected these linguistic materials in 1908 when living among the Olchas and the Goldis. My intention was to write down their epic songs, using the vocabulary as a preliminary work, but the war and the revolution in Russia upset my design. Some Olcha words were given me by Professor P. Krastin in Vladivostok [..]" For a criticism of this and the Negidal paper, see Shirokogoroff: Study of the Tungus languages. *Journal of the North China Branch of the RAS* 55 (1924), 261–269.

The language of the Negidals. *AUL* 5 (1923), 3–38. Republished in Schmidt 1983, 285–320.

A study of the Tungus dialects spoken by the small Negidal nation in the Amgun valley. A short phonetic sketch precedes a Negidal-English vocabulary which is the main part of this paper. Manchu, other Tungus dialects, and Mongolian equivalents are also given.

The language of the Oroches. *AUL* 19 (1928), 17–62. Republished in Schmidt 1983, 189–234.

The Oroches are a Manchu tribe living in the Siberian maritime province who speak a language very close to Manchu. There is a phonetic preface followed by a very useful Oroche-English vocabulary. Manchu equivalents are given in the majority of cases; Goldi, Tungus, Olcha, Mongolian, and others are also given.

The language of the Samagirs. *AUL* 19 (1928), 219–249. Republished in Schmidt 1983, 381–411.

A stimulating preface which is very useful for Manchu phonetics precedes the Samagir and Samar vocabularies. These vocabularies also include Manchu and other Tungus dialects. The language of the Samagirs, a Tungus tribe, in the valley of Amgun, has been greatly influenced by Goldi. Actually, Schmidt already stated that the Samagirs had been widely goldified during a period of only fifty years. Reviewed by E. von Zach, 2006, 80–81.

Altaische Zahlwörter. *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 67 (1933), 365–368. Republished in 1983, 185–188.

Comparative etymology of the Altaic numerals – mainly Manchu, Mongol, and Turkish.

To sum up:

Schmidt was a very gifted linguist with particular interest in Chinese and Manchu, where he mainly dealt with phonetics, morphology and comparisons. He was also interested in ethnography and field-work. In Vladivostok, he had to focus on teaching and preparing teaching materials. His major works in the Manchu-Tungus field were published outside of Russia – Peking, and after his return to Latvia.

REFERENCES AND NOTES

- ¹ Filipp Fedorovič Fortunatov (1848–1914), linguist, professor at Moscow University, founder of the Moscow Linguistic School. Member of the St. Petersburg Academy of Sciences. Cf. *Bol'shaja Sovetskaja Ėnciklopedija* 58 (1936), pp. 249–260.
- ² 1871–1949; cf. Walravens (1983); Khisamutdinov (2010).
- ³ According to Boris Riftin: V poiskah redkich rukopisej i ksilografov. *Narody Azii i Afriki* 1965: 3, pp. 243–247.
- ⁴ 翻譯古文, Guwen anthology in chronological order, Manchu and Chinese, translated by Mengboo.
- ⁵ Textbook of the Manchu language, by Uge Šouping 舞各壽平.
- ⁶ 古文淵鑑. Translator: Minggong. In Manchu only. The work was published, partly in transliteration, partly in facsimile, by Martin Gimm: *Die Kaiserliche Ku-wen (Guwen)-Anthologie von 1685/6*. Wiesbaden: Harrassowitz 1969, 1995. 3 Bde.
- ⁷ 滿漢成語對待, Manchu-Chinese conversations.
- ⁸ *Mongyol üsüg-i bügüde quriyaysan bičig*, Mongol-Chinese-Manchu dictionary in alphabetical order. A. M. Pozdneev published the first section in 1901: *Mon-gol'sko-kitajsko-mañčurskij slovař v russko-francuzskom perevode. Izvestija Vostočnogo Instituta* 3,1 (1901), pp. 1–48.

- ⁹ Jeanne-Marie Puyraimond: *Catalogue du Fonds Mandchou*. Paris: Bibliothèque nationale 1979, No. 94: Chinese-Manchu dictionary organised by subjects. 1700.
- ¹⁰ 讀史論略 [On the study of history], by Du Zhao 杜詔, translated by Qing Jingzhai 慶敬齋. 1849.
- ¹¹ A combination of the two dictionaries *Qingwen huishu* and *Qingwen buhui*.
- ¹² *Journal of the Peking Oriental Society* 4 (1898), pp. 29–78 (originally a lecture given before the Society).
- ¹³ Gustav John Ramstedt, 1873–1950, linguist, Altaist, cf. N. Poppe (1951). Gustav John Ramstedt, 22 Oktober 1873–25 November 1950. *Harvard Journal of Asiatic Studies* 14, pp. 315–322.
- ¹⁴ 1851–1920, cf. H. Walravens (1994).
- ¹⁵ Baubekova, S. A. (2014). Review in *Monumenta serica* 63 (2015): 1, pp. 223–226.
- ¹⁶ 1865–1937, cf. Pozdneev (2003).
- ¹⁷ Schmidt (1907).
- ¹⁸ Schmidt (1908).
- ¹⁹ Näher (2002). See also the discussion of a classification in Rachewiltz (2010), p. 255.
- ²⁰ Berthold Laufer (1874–1934) was one of the outstanding sinologists (Tibetologists, Manchurists, linguists and ethnologists) of his time. See Walravens (1982).
- ²¹ Nicholas Murray Butler, 1862–1947, philosopher and journalist; 1902–1945 president of Columbia University in New York.
- ²² 1880–1941, Manchurist, cf. Walravens (1983).
- ²³ Pozdneev (1904).
- ²⁴ Republished in Walravens (1984), pp. 1–184.
- ²⁵ Zach (2006), pp. 162–165, 167–168.

BIBLIOGRAPHY

- Baubekova, S. A. (2014). *Izvestija Vostočnogo Instituta (načalo XX veka): iz fondov bibliotek Vladivostoka. Bibliografičeskij ukazatel'*. Vladivostok: Dal'nevostočnyj federal'nyj universitet, Naučnaja biblioteka. 171 pp.
- Bol'shaja Sovetskaja Ėnciklopedija* (1936). 58, 249–260.
- Gimm, Martin (1969–1995). *Die Kaiserliche Ku-wen (Guwen)-Anthologie von 1685/6*. Wiesbaden: Harrassowitz. 3 vols.
- Khisamutdinov, A. A. (2000). O čem rasskazali kitajskie l'vi. K istorii Vostočnogo instituta [What the Chinese lions (at the entrance) tell. On the history of the Oriental Institute] Vladivostok: DVG TU.
- Näher, C. (2002). Aus der Geschichte der Tungusologie. Peter Schmidts Klassifikation der tungusischen Sprachen. *Proceedings I.C.M.T.S.* Vol. 1, 67–76.
- Poppe, N. (1951). Gustav John Ramstedt, 22 Oktober 1873–25 November 1950. *Harvard Journal of Asiatic Studies* 14, 315–322.

- Pozdneev, A. M. (1901). Mongol'sko-kitajsko-maņčžurskij slovar' v rusko-francuzskom perevode. *Izvestija Vostočnogo Instituta* 3: 1, 1–48.
- Pozdneev, A. M. (1904). *Opyt sobranija obrazcov maņčžurskoj literatury*. Vladivostok 1904. 360 pp.
- Pozdneev, D. M. In: *Ljudi i sud'by. Bibliografičeskij slovar' vostokovedov žertv političeskogo terrora v sovetskij period (1917–1991)*. St. Peterburg: PV 2003, 304–306.
- Puyraimond, J.-M. (1979). *Catalogue du Fonds Mandchou*. Paris: Bibliothèque nationale.
- Rachewiltz, I. de; Volker Rybatzki (2010). *Introduction to Altaic philology*. Leiden: Brill.
- Riftin, B. (1965). V poiskah redkich rukopisej i ksilografov. *Narody Azii i Afriki* 1965: 3, p. 243–247.
- Schmidt, P. (1898). Der Lautwandel im Mandschu und Mongolischen. *Journal of the Peking Oriental Society* 4, 29–78.
- Schmidt, P. (1907). *Vstupitel'naja lekcija po maņčžurskomu jazyku, čitannaja v Vostočnom Institute v 1907 g.* Vladivostok [1907]. 10 pp.
- Walravens, H. (1982). Peter Schmidt, Ostasienwissenschaftler, Linguist und Folklorist. Eine vorläufige Bibliographie. *Florilegia manjurica in memoriam Walter Fuchs*. Wiesbaden: Harrassowitz, 106–185.
- Walravens, H. (1983). *Zwei wenig bekannte Ostasienwissenschaftler: A. V. Rudakov und A. V. Grebenščikov. Biobibliographien*. Hamburg. (Han-pao tung-Ya shu-chi mu-lu.17.)
- Walravens, H. (1984). *Peter Schmidt: Gesammelte Arbeiten zur Tungusologie und Mandjuristik*. Hamburg, 411 pp. (Han-pao tung-Ya shu-chi mu-lu 18.)
- Walravens, H. (1994). A. M. Pozdneev: eine Bibliographie des Mongolisten. *Mongolian Studies* 17, 21–76.
- Walravens, H., Laufer, B. (1982). *Neue Deutsche Biographie* 13, 710–711.
- Walravens, H. (1998). Aus China, Lettland und Berlin. *Mitteilungsblatt. Deutsche China-Gesellschaft e.V.* 1998: 2, 16–21 [Peter Schmidt on the *Tushu jicheng* 圖書集成.]
- Walravens, H. (2001). Die ersten Übersetzungen chinesischer Lyrik ins Lettische [by P. Schmidt]. *Mitteilungsblatt. Deutsche China-Gesellschaft* 2001/1, 36–39.
- Walravens, H. (2010). Pēteris Šmits as a Manchu and Chinese expert. His relations with Berthold Laufer and Erwin von Zach. *Miscellanea Asiatica. Festschrift in honour of Françoise Aubin*. Ed. by Denise Aigle, Isabelle Charleux, Vincent Goossaert and Roberte Hamayon. St. Augustin: Monumenta Serica Institut, 765–779 (Monumenta Serica Monographs 61.)
- Zach, E. von (2006). *Gesammelte Rezensionen: Chinesische Sprache und Literatur in der Kritik*. Wiesbaden. Harrassowitz 2006. (Asien- und Afrika-Studien der Humboldt-Universität zu Berlin 26.)

KOPSAVILKUMS

Rakstā analizēts P. Šmita ieguldījums mandžūru studijās, balstoties uz viņa publikācijām; daudzas no tām pašlaik ir diezgan liels retums, jo tās publicētas Vladivostokā, Pekinā, Leipcīgā, Rīgā un Helsinkos krievu, vācu un angļu valodā. Īpašu interesi mūsdienās raisa

Šmita ieguldījums salīdzināmajā valodniecībā, atklājot noteiktus fonētikas likumus (skaņu pārmaiņas mandžūru un mongoļu valodā), aizguvumus mandžūru valodā un tungusu valodas klasifikāciju. Ieskatu par P. Šmita dzīves apstākļiem un darbu Vladivostokā var gūt no viņa sarakstes ar kolēģi – izcilu orientālistu un mandžūristu, amerikāņu sinologu Bertoldu Lauferu (1874–1934).

Atslēgvārdi: orientālistikas studiju vēsture Krievijā, Austrumu institūts Vladivostokā, mandžūru valodniecība.

Profesora Pētera Šmita ieguldījums ķīniešu valodas apmācības metodoloģijā

Contribution of Professor Pēteris Šmits to the Chinese language
teaching methodology

Pēteris Pildegovičs

Dr. h. c. philol., LU Konfūcija institūta Latvijas puses direktors
peteris.pildegovics@lu.lv

Cenšoties izprast prof. P. Šmita veikumu kultūru un valodu krustcelēs, interesanti ieskatīties pētījumos par prof. P. Šmita ieguldījumu principiāli jaunas mācību iestādes – Austrumu institūta – izveidošanā Krievijas impērijā (Vladivostokā). Atzīmējot Austrumu institūta simtgadi (1999), Tālo Austrumu Federālajā universitātē šim notikumam tika veltīta zinātnisku rakstu sērija. Mūsdienu Krievijas orientālisti nāca pie secinājuma, ka 1899. gadā izveidotais Austrumu institūts kļuva par mācību iestādi, kurā tika izstrādāta jauna austrumu valodu pasniegšanas metodoloģija un jaunas austrumu valodu mācību grāmatas. Savukārt mūsu novadnieks prof. P. Šmits kopā ar prof. A. Rudakovu tiek dēvēti par praktiskās sinoloģijas pamatlicējiem. Līdz ar to prof. P. Šmita vārds ierindojas blakus citiem tālaika izcilākajiem Krievijas impērijas Tālo Austrumu pētniekiem.

Atslēgvārdi: Austrumu institūts, Pētera Šmita pedagoģiskais darbs, ķīniešu valoda, Pētera Šmita izstrādātā metodoloģija.

XIX un XX gs. mijā Krievijas stratēģisko interešu nodrošināšana Tālo Austrumu reģionā radīja nepieciešamību veidot principiāli jaunas attiecības ar Austrumāzijas valstīm, un tas, savukārt, atspoguļojās Krievijas valdības strauji augošajā pieprasījumā pēc augsti kvalificētiem orientālistiem.

Šādā starptautiskā kontekstā 1899. gada 3. novembrī Vladivostokā tika svinīgi atklāts Austrumu institūts (*Восточный институт*). Atzīmējot šī institūta simtgadi, 1999. gadā šajā pilsētā Tālo Austrumu Valsts universitātē (*Государственный Дальневосточный университет*, patlaban – Tālo Austrumu Federālā universitāte, *Дальневосточный федеральный университет*) minētajam notikumam tika veltīta zinātnisku rakstu sērija, kas mūsdienu cilvēkiem sniedz izsmeļošas ziņas par Austrumu institūta rašanos, veidošanos un attīstību. Šai sakarā varētu minēt O. Jelancevas^{1,2}, Ž. Baženovas,³ V. Serova,⁴ E. Jermakovas,⁵ A. Dibovska,⁶ A. Hohlova,⁷ un S. Vradija⁸ pētījumus, kā arī tādu Krievijas impērijas orientālistu vārdus kā brāļi A. un M. Pozdņejevi, A. Rudakovs, A. Kjuners, G. Cibikovs un daudzus citus austrumu valodu speciālistus, kas paši piedalījās Austrumu institūta dibināšanā un tālākajā attīstībā.

Pie minētās mācību iestādes veidošanās un izaugsmes īpaši interesanti pakāvēties tāpēc, ka vairāk nekā gadsimtu seno notikumu analīze šajā visattālākajā Krievijas impērijas Tālo Austrumu pētniecības mācību iestādē nav atdalāma no divu latviešu orientālistu aktīvas dalības – ne tikai jaunas mācību iestādes izveidošanā un principiāli jaunu mācību materiālu sagatavošanā, bet arī vēl nebijušas austrumu valodu pasniegšanas metodoloģijas ieviešanā Austrumu institūtā Vladivostokā. Mūsu tautiešu – sinologa profesora Pētera Šmita un japāņu valodas profesora Eižena Spalviņa – vārdi tikpat kā iegravēti savam laikam novatoriskā Austrumu institūta vēsturē.

Ieskatisimies atziņās, pie kurām nonākuši iepriekš minētie Tālo Austrumu Valsts universitātes zinātnieki, protams, koncentrējoties uz mūsu tautiešu, šīnī gadījumā profesora P. Šmita, pienesumu sarežģītajā jaunās austrumu valodu mācību iestādes tapšanā Vladivostokā.

Pēc Krievijas impērijas izglītības ministra N. Bogoļepova vārdiem, jaunās augstskolas uzdevums ir “sagatavot cilvēkus ar krietnām ķīniešu valodas zināšanām un otras Tālo Austrumu valodas prasmēm, kas būtu pietiekami izglītoti, lai izprastu sarežģītās mūsdienu Āzijas problēmas un Krievijas valsts administratīvajās struktūrās, kā arī tirdzniecības jomā sekmīgi kalpotu Krievijas interesēm Tālajos Austrumos”.⁹ Viens no Austrumu institūta direktoriem – A. Rudakovs –, koncentrējoties uz jaunās augstskolas misiju, norādīja: “Praktisku uzdevumu īstenošanai izveidotajam Austrumu institūtam vērīgi jāieklausās Tālo Austrumu reģiona tautu garīgās, politiskās un ekonomiskās dzīves attīstības notikumos.”¹⁰

Kā redzam, Krievijas Tālo Austrumu pirmajai augstskolai tika izvirzīti praktiskās orientālistikas mērķi, kas līdz šim Krievijas Tālo Austrumu studijās nekad nav bijuši akadēmiski priekšmeti. Līdz ar to – Austrumu institūta izveidošana bija izaicinājums vispirmām kārtām tiem pedagogiem, kas iekļāvās Krievijas Tālo

Austrumu pirmās augstskolas veidošanā... Galveno ķīniešu valodas slodzi uzņēmās jaunie, iniciatīvas bagātie un darba spējīgie orientālisti A. Rudakovs un P. Šmits. Viņi abi izglītību bija ieguvuši Pēterburgas Universitātes Austrumu fakultātē un no 1896. līdz 1899. gadam stažējās Ķīnā, kur ķīniešu valodas vidē padziļināja un nostiprināja savas ķīniešu valodas zināšanas. Ķīnas studiju gados P. Šmits kā viens no pirmajiem ārzemju pedagogiem 1898. gadā atklātajā Beidzjinas Universitātē mācīja krievu valodu. Šeit gribētu piebilst, ka prof. P. Šmits savā dzīvē apbrīnojamā kārtā vairākkārt spēja būt īstajā laikā un īstajā vietā. Šie vārdi pilnā mērā attiecināmi uz P. Šmita darba uzsākšanu 1899. gadā Austrumu institūtā Vladivostokā. Jau ar pirmo mācību gadu A. Rudakovam un P. Šmitam bija skaidrs, ka Austrumu institūtam izvirzīto uzdevumu sasniegšana nav iedomājama bez jaunām mācību grāmatām un labu sarunvalodas skolotāju iesaistīšanas austrumu valodu pasniegšanā. Pirmajā Austrumu institūta pastāvēšanās gadā izstrādātajā "Nolikumā" tika norādīts uz divām ķīniešu valodas skolotāju kategorijām. Pie pirmās kategorijas tika pieskaitīti profesori – eiropieši, pie otrās kategorijas – lektori, kuriem ķīniešu valoda vai arī kāda cita no Tālo Austrumu reģiona valodām bija dzimtā valoda.¹¹

Kopumā ņemot, jaunā augstskola bija orientēta izmantot Pēterburgas Universitātes Austrumu fakultātes pieredzi. Tomēr, sākot jau ar pirmo mācību gadu, Austrumu institūts gāja tālāk, ieviešot jaunus elementus ķīniešu valodas pasniegšanas metodoloģijā. 1900. gada 23. februārī Austrumu institūta konferences dalībnieki pieņēma lēmumu par to, ka "turpmāk ķīniešu valodas nodarbību kopīgi vadīs profesors un lektors, pie kam profesors studentiem izskaidros ķīniešu valodas teorētisko aspektu, savukārt lektors piedāvās analizējamās gramatiskās kārtulas piemēru, ko lektors vairākkārt atkārtos un pēc tam lūgs katru studentu šo piemēru atkārtot, koncentrējoties uz pareizu izrunu un atbilstošu intonāciju".¹²

XIX un XX gs. mijā šāda austrumu valodu pasniegšanas nostādne Krievijā bija jauna parādība un tajā pašā laikā – jaunās metodoloģijas rašanās un nostiprināšanās nebija atdalāma no Austrumu institūtam izvirzītā uzdevuma – sagatavot speciālistus ar teicamām ķīniešu sarunvalodas zināšanām.

Austrumu institūta pedagogi, uzsākot austrumu valodu apmācības, saskārās ar vairākām problēmām. Galvenās no tām – bibliotēkas un arī metodoloģisko materiālu trūkums, no vienas puses. Austrumu institūta bibliotēkas izveidošanā un tālākajā komplektēšanā, kas notika daudzu gadu garumā, lieli nopelni ir japāņu valodas profesoram E. Spalviņam, bet tas varētu būt atsevišķs pētījums.

No otras puses, – grūtības ar ķīniešu sarunvalodas skolotāju – lektoru piemeklēšanu un uzaicināšanu darbā Austrumu institūtā.

Galveno ķīniešu valodas pasniegšanas slodzi uzņēmās Austrumu institūta jaunie, iniciatīvas bagātie un darba spējīgie profesori A. Rudakovs un P. Šmits. 1901. gadā nāca klajā prof. P. Šmita "Lingvistiskais ievads ķīniešu valodas apgūšanā". Nākamajā 1902. gadā tika publicēts prof. P. Šmita "Ķīniešu sarunu valodas sākumkurss. Mācību līdzeklis ķīniešu sarunu valodas Beidzjinas (Pekinas) dialekta apgūšanā". Šiem darbiem sekoja 1902. gadā izdots "Mandarīnu valodas

gramatikas eksperiments ar tekstiem un vingrinājumiem”. Svarīgi atzīmēt, ka šis darbs tika atkārtoti izdots 1915. gadā. Īsā laika posmā vairāki klajā nākušie mācību materiāli liecina par to, ka prof. P. Šmits blakus intensīvam pedagoga darbam ne mazāk intensīvi strādāja pie Austrumu institūtam nepieciešamo un Krievijas sinoloģijā jauno metodoloģisko mācību līdzekļu sagatavošanas. Šie zinātniski praktiskie pētījumi lika pamatus jaunam sinoloģijas virzienam, kas tika apzīmēts kā lietiskā vai arī zinātniski praktiskā sinoloģija.¹³

Līdz ar pirmajiem pedagoģiskās prakses soļiem A. Rudakovs un P. Šmits īstenoja rūpīgu jaunās metodoloģijas elementu pētījumu aprobāciju un ieviešanu dzīvē. To, kā strādāja prof. P. Šmits, atceras pazīstams Krievijas sinologs I. Baranovs, kas Austrumu institūtā mācījās no 1907. līdz 1911. gadam. “Ķīniešu valodas studijas mēs uzsākām pēc prof. P. Šmita grāmatas “Mandarīnu valodas gramatikas eksperiments”. Ķīniešu valodas nodarbību vadīja pats prof. P. Šmits – kopā ar ķīniešu sarunvalodas skolotāju, kura pienākumos bija – uz tāfeles rakstīt hieroglifus, dzimtajā ķīniešu valodā uzturēt sarunu ar studentiem, labot studentu veidotos teikumus, kā arī precizēt ķīniešu valodas izrunu. Savukārt prof. P. Šmits studentiem skaidroja ķīniešu valodas gramatiku, ķīniešu valodas teikumu veidošanas principus, sekoja tam, kā studenti tulko teikumus uz ķīniešu valodu vai arī no ķīniešu valodas.”

Kā raksta I. Baranovs, citā gadījumā ķīniešu valodas skolotājs veidoja dialogu ar kādu no studentiem, uzjautrinot auditoriju ar vārdu spēli homonīmiem bagātajā ķīniešu valodā.

Šeit gribētos piebilst, ka abu skolotāju klātbūtne auditorijā studentiem piedāvāja lielisku iespēju ieklausīties, kā attiecīgais teikums skan nevainojamā krievu vai ķīniešu valodā, kā teikums tiek tulkots vienā vai otrā valodā.

Austrumu institūtā izvirzītie mērķi – iemācīt studentus runāt, lasīt un rakstīt – īstenībā ir ļoti līdzīgi ķīniešu valodas pasniegšanas metodoloģijai, kas tiek izmantota mūsdienu Ķīnā, ārzemniekiem mācot ķīniešu valodu. ҘTR izmantotās ķīniešu valodas pasniegšanas pamatnostādnes – 听 (dzirdes uztveres vingrināšana), sarunvalodas prasmes, lasīšanas prasmes, 写 (rakstīšanas prasmes) – savietojamas ar tām nostādnēm, kas tika praktizētas Austrumu institūtā Vladivostokā XIX un XX gs. mijā.

Līdz ar to varam secināt, ka prof. P. Šmita izmantotā ķīniešu valodas pasniegšanas metodoloģija un arī pedagoģiskajā darbā iegūtā pieredze iezīmēja jaunu Krievijas sinoloģijas virzienu. Otra svarīga atziņa – prof. Šmita izmantotā metodoloģija apsteidza savu laiku un nav zaudējusi savu aktualitāti arī mūsdienās. Īpaši, ja runa ir par Austrumu institūtā ierosināto un arī īstenoto praksi ar divu skolotāju vienlaicīgu darbu auditorijā.

Cenšoties dziļāk saprast Austrumu institūtā uzkrāto atšķirīgo pieeju ķīniešu valodas pasniegšanā salīdzinājumā ar Pēterburgas Universitātes Austrumu fakultātē uzkrāto pieredzi, redzam, ka Austrumu institūtā galvenā uzmanība tika veltīta praktiskām auditorijas, kā arī ārpus auditorijas sarunvalodas nodarbībām un tai noteicošajai lomai, kas šajā procesā tika ierādīta profesoram un sarunvalodas skolotājam. Atbilstoši izvirzītajiem mērķiem Austrumu institūtā mācības notiek divos

virzienos – praktiskās sarunvalodas nodarbības, kā arī ķīniešu rakstības un literārās valodas apgūšana.

Austrumu institūtā ir atšķirīga pieeja. Šeit profesors studentiem nelasa ķīniešu valodas teorētiskos kursus un nav austrumu tekstu tulks. Austrumu institūtā profesors pirmām kārtām, ja tā varētu teikt, ir pedagogs ķīniešu valodas apmācību jomā. Valodas apmācības notiek, izmantojot pasniegšanas metodes ar divu skolotāju dalību. Pateicoties tām, jau ar pirmajām nodarbībām iedibinās dzīvs kontakts starp pedagogu un studentiem un klausītāji iepazīstas ar dzīvo sarunvalodu.

Šādā darbā parasti piedalās visa auditorija. Katra klausītāja uzmanība tiek ievirzīta kopējā guļtnē, un tālāk seko sasprindzināts darbs. Nodarbības laikā profesoram ir iespēja uz dažām minūtēm pievērst uzmanību katram studentam, cenšoties kontrolēt mācību materiāla apgūšanas pakāpi un palīdzot tajos gadījumos, ja kaut kas nav pietiekami labi saprasts.

Vēl – pēc prof. A. Rudakova un prof. P. Šmita domām – katram studentam nodarbības laikā ir aktīvi jāstrādā, nevis pasīvi jāuzturas auditorijā. Tālāk abi minētie profesori uzsver, ka “labam studentam ar sarunvalodas skolotāju veidojas koleģiālas attiecības un kopā ar šo skolotāju pāiet lielākā dienas daļa – ne tikai auditorijā, bet arī atpūtas laikā, pastāvīgi vingrinoties ķīniešu valodā”.¹⁴

Tādā veidā tika likti pamati spējām runāt ķīniešu valodā. Ar katru jaunu nodarbību attīstās studenta varējums apgūt jaunus un nepazīstamus svešās valodas izteicienus.

Sarunvalodas iemaņu patiesai nostiprināšanai tika izmantoti vasaras komandējumi uz Ķīnu, kas nodrošināja nepārtrauktas nodarbības ķīniešu valodas vidē. Tādā veidā panākumus ķīniešu valodas apgūšanā garantēja profesoru, sarunvalodas skolotāju un pašu studentu melnais ikdienas darbs, kā arī valsts atbalsts vasaras komandējumu nodrošināšanā.¹⁵

Interesanti atzīmēt, ka prof. P. Šmits 1915. gadā tika uzaicināts apmeklēt Harbinas komercskolu – iepazīties ar ķīniešu valodas pasniegšanas metodoloģiju šajā mācību iestādē. Harbinas komercskolā strādāja vairāki Austrumu institūta absolventi – bijušie prof. P. Šmita studenti. Tādējādi Harbinas vīriešu komercskolas un Harbinas tirdzniecības skolas apmeklējumi prof. P. Šmitam deva iespēju iepazīties ar savu audzēkņu darbu, kā arī novērtēt savu ieguldījumu Austrumu institūta absolventu sagatavošanā. Ziņojumā Austrumu institūta vadībai par saviem vērojumiem minētajās Harbinas skolās prof. P. Šmits raksta: “Audzēkņu atbildes ķīniešu valodas eksāmenā uzskatu par apmierinošām. Gandrīz visi audzēkņi lasīja, analizēja un tulkoja tekstus un bez grūtībām ķīniešu valodā atbildēja uz jautājumiem. Man šķiet, ka pēdējais izlaidums sagatavots labāk nekā trīs agrākie izlaidumi, ar kuriem es strādāju Austrumu institūtā.”

Prof. P. Šmita ierosinājumi par mācību procesa organizāciju Austrumu institūtā: “Rēķinoties ar ķīniešu valodas un rakstības grūtībām – studentiem nepieciešamas 6 ķīniešu valodas nodarbības nedēļā. Studentu praktisko zināšanu nostiprināšanai jānotiek vasaras nometnēs Ķīnā. Katram studentam jāizmanto vasaras nometnes

Ķīnā – pārejot no I kursa uz II, no II uz III un no III uz IV.” Nebūs vienkārši pašreiz nosaukt Krievijas vai citas valsts universitātes Austrumu fakultāti, kas mūsdienās spēj nodrošināt tādu austrumu valodas nodarbību skaitu nedēļā, kā arī tādu vasaras nometņu skaitu četros studiju gados, kāds tika īstenots Austrumu institūtā tad, kad šajā mācību iestādē strādāja prof. P. Šmits.

Atsaucoties uz maniem Tāļajos Austrumos pavadītajiem gadiem, vēlos paskaidrot, ka no Vladivostokas līdz Krievijas–Ķīnas robežai pa gaisa līniju ir 80 kilometru. Nedaudz vairāk ir līdz Tumanganas upītei, kur saskaras Krievijas, Ķīnas un Korejas robežas. Komentārs attiecas uz Krievijas ieceri tieši Vladivostokā atvērt Austrumu institūtu un līdz ar to – apstiprināt Krievijas klātbūtni šajā reģionā. Mūsdienās Āzijas – Klusā okeāna reģions atrodas pasaules attīstības dinamikas epicentrā.

Prof. P. Šmits orientālista izglītību bija ieguvis Pēterburgas Universitātes Austrumu fakultātē. Uzsākot darbu Austrumu institūtā, jau ar pirmajiem soļiem viņš saprata, ka, cenšoties īstenot šai mācību iestādei izvirzītos uzdevumus, jāatbrīvojas no viņa paša studiju gados saskatītajiem Krievijas sinoloģijas trūkumiem.

Austrumu institūtā katrs students visas nodarbības laikā jāiesaista aktīvā darbā, kas prasa koncentrēt visu uzmanību un ir pretstatā ar miegainu lekciju klausīšanos, cerot uz profesora lekciju konspektu semestra noslēgumā. Studentiem jau ar pirmajām nodarbībām jāsāk runāt ķīniešu valodā. Šāds rezultāts tiek panākts ar to, ka dzīvās valodas mācību materiāls tiek nodrošināts mutvārdu formā, nevis notiek tekstu analīze – visā šāda procesa neveiklajā izteiksmē, ar smagnējiem pārlikumiem dzimtajā valodā un pārlieku izvērstām gramatikas vai leksikoloģijas pasāžām, kas klausītāju prātos sarunvalodu atstāj kā nedzīvu balastu.

Vēl viena prof. P. Šmita atziņa: “Kā galveno trūkumu es uzskatu studentu nepareizo izrunu. Manā skatījumā studenti vārdus iegaumē galvenokārt pēc mūsu transkripcijas, kuras uzdevums ir praktiski mērķi, bet mūsu transkripcija neder vārdu iegaumēšanai.”¹⁶ XIX un XX gs. mijā Krievijā ķīniešu hieroglifu transkripcijai tika izmantota kirilica, ar kuras palīdzību grūti vai pat neiespējami atspoguļot ķīniešu valodas skaņu īpatnības.

Tālāk prof. P. Šmits šajā sakarībā raksta: “Pēc manām domām, vajadzētu labot mūsu transkripcijas nepilnības. Vārdu pareizā izruna būtu jāmācās no sarunvalodas skolotājiem.”¹⁷

Viss iepriekš teiktais par prof. P. Šmita ieguldījumu Austrumu institūta zinātnisko rakstu, nepieciešamo mācību grāmatu sagatavošanā, jaunās un atšķirīgās ķīniešu valodas pasniegšanas metodoloģijas izstrādāšanā, kā arī par viņa ierosinājumiem institūta mērķiem atbilstošu mācību programmu sagatavošanā ļauj pievienoties Krievijas pētnieku viedoklim, ka prof. P. Šmits bija viens no Krievijas sinoloģijas jaunās zinātniski praktiskās skolas pamatlicējiem.

AVOTI UN LITERATŪRA

- ¹ Еланцева, О. (2015). Восточный институт: история и современность. *Известия Восточного Института*, 25.01.2015.
- ² Еланцева, О. (2015). «Совершенно новое учреждение и неизведанное дело»: к истории становления Восточного института во Владивостоке. *Известия Восточного Института*, 28.04.2015.
- ³ Баженова, Ж. (2015). Восточный институт – начало развития высшего образования на Дальнем Востоке. *Известия Восточного Института*, 28.04.2015.
- ⁴ Серов, В. (1994). Становление Восточного института (1899–1909 гг.). *Известия Восточного института*.
- ⁵ Ермакова, Э. (2004). Издательская деятельность Восточного института. *Известия Восточного института*.
- ⁶ Дыбовский, А. (2018) Алексей Матвеевич Позднеев (1851–1920) и практическое востоковедение России. *Историческая и социально-образовательная мысль*.
- ⁷ Хохлов, А. (1994). А. М. Позднеев – основатель Восточного института во Владивостоке. *Известия Восточного института*.
- ⁸ Врадий, С. (1999). Профессор китаеведения А. В. Рудаков. *Известия Восточного института*.
- ⁹ Еланцева, О. (2015). Восточный институт: история и современность. *Известия Восточного Института*, 25.01.2015.
- ¹⁰ Врадий, С. (1999). Профессор китаеведения А. В. Рудаков. *Известия Восточного института*.
- ¹¹ Еланцева, О. (2015). Восточный институт: история и современность. *Известия Восточного Института*, 25.01.2015.
- ¹² Баженова, Ж. (2015). Восточный институт – начало развития высшего образования на Дальнем Востоке. *Известия Восточного Института*, 28.04.2015.
- ¹³ Еланцева, О. (2015). «Совершенно новое учреждение и неизведанное дело»: к истории становления Восточного института во Владивостоке. *Известия Восточного Института*, 28.04.2015.
- ¹⁴ Шмидт, П. (1902). *Начальные чтения по китайскому языку: пособие к изучения разговорного китайского языка Пекинского наречия*. Владивосток: Паровая Типо-литогр. газ. «Дальний Восток».
- ¹⁵ Шмидт, П. (1901). *Лингвистическое введение в изучение китайского языка*. Владивосток: Паровая Типо-литогр. газ. «Дальний Восток».
- ¹⁶ Шмидт, П. (1902). *Начальные чтения по китайскому языку: пособие к изучения разговорного китайского языка Пекинского наречия*. Владивосток: Паровая Типо-литогр. газ. «Дальний Восток».
- ¹⁷ Шмидт, П. (1902). *Опыт мандаринской грамматики с текстами для упражнений*. Владивосток: Типография Т-ва Сущинский и Ко.

SUMMARY

Professor P. Šmits' contribution is reflected in preparation of scientific articles, necessary textbooks and developing a new and advanced methodology for teaching Chinese language, as well as suggesting syllabus design which would meet objectives of the Oriental Institute. All of the above permits us to concede to the viewpoint of Russian researchers that Professor P. Šmits was one of the founders of scientific-practical school of Russian sinology. The Chinese language teaching methodology used by P. Šmits and the experience acquired in pedagogical work marked a new trend in Russian sinology. Another important conclusion – the methodology used by P. Šmits has been way ahead of its time and retains its significance today.

Keywords: Oriental Institute, pedagogical work of Pēteris Šmits, Chinese language, methodology developed by Pēteris Šmits.

Textbook that opens a window of contemporary Chinese teaching in Russia: Mandarin Grammar with Texts for Exercises by P. P. Schmidt

Mācību grāmata – logs uz mūsdienu ķīniešu valodas pasniegšanu Krievijā: “Praktiskā mandarīnu dialekta gramatika ar vingrinājumiem paredzētiem tekstiem”, P. Šmits

Luo Wei

Professor of the Beijing Foreign Studies University

罗薇 (Beifa) <15909858309@163.com

In the late 19th and early 20th centuries, with the increasing power of Russia in the Far East and the establishment of the Oriental Institute in Vladivostok, Russia needed a great number of applied oriental language talents. In addition to the above historical reasons, the orientation of linguistics from comparative and general linguistics to modern linguistics in this period also provided necessary academic soil for the development of Chinese teaching and research in Russia at this time. In this historical background, Schmidt's Chinese research achievements – “Mandarin Grammar with Texts for Exercises” (*Опыт Мандаринской Грамматики с текстами для упражнений*) came into being. As a textbook for novice Chinese scholars in the Oriental Institute during this period, it had an epoch-making influence in the history of Russian Chinese teaching and research. The main part of the book is divided into two sections: “Introduction to Chinese linguistics” and “Elementary Chinese reading”, which elaborates Chinese grammar from two aspects, respectively, theory and practice. The former introduced Chinese grammar in detail from a grammatical point of view: the status of Chinese among languages of the world, Chinese dialect, the formation of the Mandarin dialect, the root of Chinese, stress, Chinese characters, Chinese character component radical, the style of Chinese dictionary and Chinese character phonetic notation, etc. In brief, Schmidt tried to study Chinese language from the perspective of linguistics. Beyond comparing the similarities and differences between Chinese and other languages, and establishing the status of the Chinese language in the world, P. Schmidt also successfully applied the theory of general linguistics to divide, analyse and interpret the official Beijing Mandarin – the language spoken at that time. On the basis of summarizing the previous studies on Chinese grammar, this book opened the modern stage of Russian Chinese teaching.

Keywords: Russian sinology, Mandarin grammar, Oriental Institute, linguistics, spoken Chinese.

Schmidt's life and Chinese studies

P. Schmidt, a Latvian-Russian sinologist, and his research “Mandarin Grammar with Texts for Exercises” have exerted an important influence on the history of Chinese teaching and research in Russia. In this work, Schmidt studied Chinese from the perspective of linguistics and compared the similarities and differences between Chinese and other languages, which was of a great enlightening significance for the Chinese studies of Russian scholars and opened the modern stage of Chinese teaching in Russia.

Schmidt's life

Peter Petrovich Schmidt (*Пётр Петрович Шмидт*, 1869–1938), famous orientalist (particularly noted for his Manchurian and Chinese studies), ethnographer, folklorist, author of several academic theories and methodologies. Reshetov (*А. М. Решецов*, famous modern ethnographer and historian of Russia) worded his recognition of Schmidt, as follows: “Professor Schmidt – a distinguished Russian and Latvian scholar – has left a large and versatile academic heritage. He was fortunate to combine the disciplines of a sinologist, Manchurist, chronicler, linguist, ethnographer, folklorist, religious scientist, educator, propagandist and popularist. He has in-depth knowledge of every area of expertise.”¹

P. Schmidt was born on December 25, 1869, to a peasant family in what was then the Russian empire (in the present-day Latvia). In 1891, at the age of 22, he graduated from a secondary school in Riga – the provincial capital, and went to Moscow for further studies.

After studying at the Imperial Moscow University (*Императорский Московский университет*) for one year, he transferred to the department of Oriental languages at the Saint Petersburg Imperial University (*Императорский Санкт-Петербургский университет*) in 1892. He received his diploma in April 1896, and was sent to China as an intern in December of the same year at the age of 27.

The young Schmidt was one of the first Russian teachers at Peking University (born in 1898). After three years of internship in China, Schmidt successfully obtained the qualification of university teacher in Russia. For 20 years, from 1899 to 1920, he was engaged in the research of orientalism and ethnology in Russia. It can be regarded as the brilliant period of his academic career, during which many representative works were completed.

In the spring of 1920, Schmidt moved to Riga, the capital of Latvia. From 1923 to 1925, Schmidt served as professor at University of Latvia (founded in 1919) and attempted to set up Oriental courses there. In Riga, Schmidt for many years devoted himself to the study of chronology, especially the studies of Latvian folk beliefs and literature.

He died in Riga on June 5, 1938, aged 69.

P. Schmidt's Chinese studies

Schmidt began teaching Chinese at Vladivostok Oriental Institute (*Восточный институт*) in 1899. In 1902, Schmidt, then 33, earned a master's degree in Manchu-Chinese literature and a professorship by compiling the textbook "Mandarin Grammar with Texts for Exercises". In 1909, he was elected as a member of Harbin Russian Oriental society. 1919–1920, the head of the department of history and language at the Far East National University.

While teaching in Russia, he wrote a series of papers on Tungus-Manchu, in addition to the trial compilation of the Chinese-textbook, which made him famous. In 1908, he began to study Tungus-Manchu in the Far East of Russia. Relevant materials could not be published in Russia until he arrived in Latvia in 1920, when he successively published works on Tungus-Manchu in the Far East. At the same time, he also attended the international Oriental conference and published several articles in the discipline of Oriental studies in local journals.

To sum up, Schmidt's research on Chinese and Manchu occupies an important position in Russian sinologists, leaving nearly 20 works to later generations. His works are regarded as the foundation for the "New academic practice school" of Russian sinology.

Schmidt is an author of numerous works, of those, the main publications related to Chinese teaching and research include:

- 1) "Chinese classics (*Китайские классические книги. Известия Восточного института. Т. II. Вып. III. Владивосток, 1901*);
- 2) "An introduction to linguistics of Chinese learning" (*Лингвистическое введение в изучение китайского языка. Известия Восточного института. Т. II. Вып. IV. Владивосток, 1901*);
- 3) "Primary Chinese reading" (*Начальные чтения по китайскому языку. С приложениями китайских текстов для упражнения. Известия Восточного института. Т. III. Вып. I, II, III. 1902*);
- 4) "Primary Chinese teaching text selection" (*Китайская хрестоматия для первоначального преподавания. Вып. 1. Владивосток, 1902*);
- 5) "Mandarin Grammar with Texts for Exercises" (*Опыт мандаринской грамматики с текстом для упражнений. Пособие к изучению разговорного китайского языка Пекинского наречия. Владивосток, 1902. Изд. 2-е. Владивосток, 1915*);
- 6) "Chinese Mandarin texts" (*Тексты к Мандаринской грамматике. Владивосток, 1903*).

Background of the textbook

In "Chinese historical thought in the 19th and 20th centuries"² (*Историческая мысль в Китае в XI–XX вв.*), the author points out that³ one of the major events that brought about the new situation in the Far East was the establishment of Oriental

Institute in Vladivostok in 1899. The college is dedicated to cultivating practical talents who master Chinese, Japanese and other languages of Far East. The first President (1899–1903) of the Institute was Pozgneev (*A. M. Позднеев*). During that period, two of graduates from St. Petersburg university became founding members of the institute, they are Rudakov (*A. B. Рудаков*) and Schmidt (*П. П. Шмидт*). It is worth mentioning that “Oriental Institute Newspaper” regularly publishes the academic achievements of its teachers and students. Among them, the most famous are: Schmidt’s “Mandarin Grammar with Texts for Exercises” (1902, the second edition of 1915), Rudakov’s “Historical Materials of Jilin Chinese Culture” (1903), and so on.

Thus, Schmidt’s experience in Chinese teaching and research and his book are related to the historical background at that time. The author thinks that the geographical significance of Vladivostok and the establishment background of Oriental Institute are directly related to it. In addition, from the perspective of language itself, Schmidt’s book was also influenced by the worldwide development of linguistics and the existing research results of Chinese and Western languages.

Vladivostok (old name: Hai Shenwai) and the Trans-Siberian railway

Historically, Hai Shenwai has seen human and animal activities since Tang, Liao and Jin dynasties. In the mid-17th century, Russia invaded the East, looking for ice-free ports in the Far East, and had territorial disputes with the Qing dynasty. Although in Kangxi period of Qing dynasty, the “Treaty of Nerchinsk” indicate that Hai Shenwai belong to China, but as the it became weaker and weaker, the Qing government signed the “Treaty of Aigun” and “Chinese-Russian Beijing Treaty” with Russia, ceding 400 000 square kilometres East of the Wusuli River to Russia, including Sakhalin island and Vladivostok, which later became an important Russian military base in the Far East.

In 1891, the Transsiberian railway was opened, there began to be shipping routes from here to Kobe, Nagasaki and Shanghai, China and other places. After the completion of the Trans-Siberian railway, it brought great benefits to Russia in political, economic, military, demographic, cultural and other fields. Under the momentum of the development of the Far East, Oriental language talents were in urgent need, so Oriental Institute emergds at the appropriate historic moment.

The establishment of Oriental Institute

In 1899, Vladivostok established the Orient Institute, which quickly developed into Russia’s first centre for Chinese studies in the Far East. It makes full use of the geographical advantages of Vladivostok’s Far East gateway and plays a complementary social function to Russia’s policies and activities in the Far East. Its Chinese teaching is for practical purposes. The constitution of the institute

stipulates that: Orient Institute is an institution of higher learning that trains talents for business administration institutions in East Asia and its neighbouring regions. The main task is to train Chinese, Japanese, Korean, Mongolian and Manchu talents according to the actual needs. The length of schooling is 4 years, the first year is Chinese learning, the second-year students will be allowed to learn in 4 different professional directions: Han-Japanese, Han-Korean, Han-Mongolian and Han-Manchu. In addition, there are some compulsory courses, such as English, Sino-Japanese and Korean history, geography, ethnography, economic geography, political economy, law, commodity science, accounting and other courses.

While cultivating practical talents in the Far East for Russia, Orient Institute also played an extremely important role in spreading Chinese language and its culture in the Far East.

Schmidt's own academic background

Under the relatively open academic atmosphere, Schmidt was diligent in studying and rigorous in his studies. Finally, within three years after his appointment, he has finished the writing of "Mandarin Grammar with Texts for Exercises" and applied it in his teaching, achieving great results. However, the writing of this book cannot be separated from the professional academic training the author received before, as well as his excellent and outstanding spirit of learning.

According to the Central Historical Archives of St. Petersburg (*Центральный государственный Исторический Архив Санкт-Петербурга*), in April 1896, Mr. Schmidt received a degree from the St. Petersburg Imperial University, which proved that after being enrolled into the Manchu-Han-Mongolian classes of the Oriental Language Department in 1892 he was accepted, and studied Chinese literature, Chinese history, Manchu, Mongolian, Manchu literature, Mongolian literature, Old dialect, General theory of Oriental history, History of East Central Asia, Indo-European linguistics, Lithuanian, History of Roman law, Introduction to law and national law, International law, Politics, Economics and English courses, and also passed an examination in German (ЦГИА СПб., д. 28710, л. 45).

In China, Schmidt studied Manchu very diligently and systematically, as he did Chinese dialects. He also taught Russian at Peking University. In Beijing, Schmidt published his first academic book, which attested to his keen interest in phonetics (Schmidt, 1898).

Development of linguistics and the accumulation of Chinese and Western studies

Many chapters in this book are based on relevant theories of linguistics, demonstrating that linguistics has a great impact on Schmidt's writing. At the turn of the 19th and the 20th century, linguistics underwent the following transformations:

historical comparative linguistics tended to mature, general linguistics formed a system, and modern linguistics was budding. Therefore, the linguistics at the turn of the century had to be influenced by the above three factors. The author's Chinese studies are also influenced by the linguistic trends of the Young Grammar School, the Russian Kazan School and the Moscow School of Languages.

From the perspective of the existing Chinese teaching and research, Schmidt quoted quite a wealth of examples in his book, summarizing the existing experience of predecessors, and bringing forth the new through the old. The Chinese textbooks quoted in the book include: 《語言自邇集》“Progressive Course of Colloquial Chinese” (T. F. Wade) (1886), “Einführung in die Nordchinesische Umgangssprache” (C. Arendt) (1894), 《鉛槧彙存》“Manuel de langue mandarine” (A. Théophile Piry) (1895), 《官話萃珍》“A Character Study in Mandarin Colloquial” (C. Goodrich) (1898), “Rudiments de Parleret de Style Chinois” (Léon Wieger) (1899), 《西蜀方言》“A Course of Mandarin Lessons Based on Idiom” (C. W. Mateer) (1900), 《官話類編》“Western Mandarin” (A. Grainger) (1900) etc. And then for the Chinese people to learn such as: 《官話指南》《正音撮要》《北京風土編》《清文啟蒙》. At the same time also cited a considerable number of Chinese dictionaries: “A Dictionary of Chinese Language” (R. Morrison) (1815), And famous dictionaries of ancient China: 《爾雅》《說文》《類篇》《五音類聚》《字彙》《五音集韻》《佩文韻府》《經籍纂詁》《清漢文海》《五元方音》《李氏音鑿》《經韻集字譜》《康熙字典》.

Summary of contents of this book

The textbook is 330 pages long and has been written in 1902. The main contents of the book were published in volumes 2 and 3 of the “Oriental Institute Newspaper” (*Известия Восточного института*). The cover of the book makes it clear that the book is suitable as a teaching material for oral learning of Beijing dialect (then known as “Beijing Mandarin”). In addition, the book can also be used as an introduction to linguistics and a primary Chinese reading textbook in the field of Chinese studies.

For the purposes of reviewing, the author of the current article intends to divide the book into three parts. The first part includes the preface, the catalogue, the appendix and the revision at the end of the book; The second part is an introduction to linguistics of Chinese learning (*Лингвистическое введение в изучение китайского языка*). The third part is the elementary Chinese reading handout (*Начальные чтения по китайскому языку*). The latter two form the core of the book.

In the Preface, Schmidt mainly stated two aspects: firstly, the reasons for writing this textbook; secondly, the intention of setting up the sections of the book. Schmidt has opened a window for readers and learners to re-understand and learn Chinese grammar through the gradual progress of the two aspects.

First of all, the reasons for compiling this textbook. It can be briefly summed up as “bring forth the new through the old”. The author points out at the beginning: “Recently, there have been so many Chinese grammar books and textbooks written in European languages that the publication of new ones can be considered unnecessary. After learning more about these books, I am sure they they are not compatible to our needs... In view of all the above problems, I think it is rather necessary to write a new grammar book than to just translate something from a foreign language textbook. What I have borrowed from others will be marked in the respective places. Besides, I should not only add some old rules, but also set up some new ones.”⁴ Later, the author emphasizes the special status of grammar in the study of Chinese once again.

Secondly, there are two major sections in this textbook. In particular, the author emphasizes the importance of the first part, Introduction: “I may be accused of starting with a fairly detailed academic overview, in contrast to the brief practical grammar. The textbook is designed to meet the learning needs of students at Oriental Institute, at the institutions of higher learning, however, a strict division between academic and applied sphere may not be reasonable.”

In addition, the author also points out two important functions of the Introduction: “It is possible to start learning a new language without any academic introduction because the general features of the grammatical system are the same for all Indo-European languages, and a more detailed understanding of the history of a language can be found in our linguistic literature. However, the rather unique grammar, pronunciation, tone and characters of Chinese undoubtedly require us to make a more detailed preliminary explanation of the language before starting the practical learning.”

A ground-breaking first look at this book

Why is it said that this is a textbook “which opens the window of modern Chinese teaching in Russia”? What was Chinese teaching in Russia like before it? In what ways has it ushered in a new era? This is a question that calls for a profound consideration.

In the 19th century, the sinology centre in Russia was St. Petersburg University, and the books widely used by Chinese learners were: “Analysis of Chinese Characters, the Strokes of Chinese Character System” by V. P. Vasiliev (*В. П. Васильев*), “Russian-Chinese Dictionary” by D. A. Peschuroff (*Д. А. Пешуров*), “Great Chinese-Russian Dictionary” by P. S. Popov (*П. С. Попов*), etc. The first Chinese grammar textbook that can be considered as a real system was written by N. Ya. Yakinf (*Н. Я. Якуинф*) – “Chinese Grammar” (1835), which was intended for the language teaching in the Kiaktu Chinese school. Starting from the two parts of “basic concepts of Chinese and Chinese characters” and “grammatical rules of Chinese”, the author described Chinese language from the perspective of phonetics and grammar. It has been used in more than half a century. The grammatical part mainly divides

Chinese words into parts of speech from the perspective of Western grammar, and presents the grammatical meaning of Chinese with the real and virtual characters of exegesis.⁵ This book lacks a deep analysis of important lexical and syntactic methods from the perspective of modern linguistics, so it has gradually become incompatible to the new learning and research requirements.

Let's start by examining the style and content of Schmidt's grammatical work. As mentioned in the Preface, "only the Lesson notes are used for study, while the introduction to linguistics should be mainly used for reading and inquiry". The introduction and the notes complement each other.

Introduction – an introduction to linguistics of Chinese learning

This section spans 105 pages and is titled "Introduction to linguistics of Chinese learning" (13 chapters). In this volume, the author introduced Chinese grammar in detail from a grammatical point of view: the status of Chinese among the languages of the world, Chinese dialect, the formation of the Mandarin dialect, the root of Chinese, stress, Chinese characters, Chinese character component radical, the style of Chinese dictionary and Chinese character phonetic notation, etc. It is worth mentioning that in the appendix of the last chapter, Schmidt also made a relatively comprehensive summary of the eight common Chinese Mandarin pinyin schemes in the form of a table, to enable learners to clearly distinguish the similarities and differences of each pinyin scheme in a table. They are: modern Russian pinyin scheme; Yakin pinyin scheme; S. Ritter von Fries and Paul Georg von Mollendorff pinyin scheme; Thomas Francis Wade pinyin scheme; Samuel Wells Williams pinyin scheme; Seraphin Couvreur phonetic system; Angelo Zottoli pinyin scheme; Old Portuguese pinyin system.

Handout – Elementary Chinese reading

This section consists of 205 pages with the general title "Elementary Chinese reading". This part is the core of the book, which covers most of the grammatical points that can be encountered by learners of basic Chinese. This section can also be regarded as Schmidt's compilation of Chinese Lesson notes. In general, most lessons contain five sections: grammar point explanation, word explanation, sentence spelling, Russian to Chinese translation practice, and annotation.

The whole volume consists of 64 lessons, each of which has a distinct grammatical theme. The content has almost covered all the parts of speech and syntactic components of Beijing mandarin. The parts of speech involved are summarized, as follows:

- 1) Nouns (Lesson 10 – Overview of nouns; Lesson 13 – Case of nouns; Lesson 23 – Understanding and application of some nouns; Lesson 32 – Plural nouns);

- 2) Verbs (Lesson 11 – Overview of verbs; Lesson 24 – Phenomena in nature and the use of verbs 下, 打 and 颯; Lesson 28 – The tenses of verbs; Lesson 40 – 有 and 是; From Lesson 45 to 56, a detailed explanation has been given of more than ten verbs and phrases commonly used in spoken English, such as 當, 打, 發, 放, 弄, 出, 可, 住, 開, 起, 到, 動, 倒, 來, 去, etc. Lesson 62 – How to express the possibility of completing the action);
- 3) Adjectives (overview of adjectives – in Lesson 12);
- 4) Pronouns (Lesson 2 – Speaker personal pronouns; Lesson 3 – Demonstrative pronouns; Lesson 5 – Pronoun 這, 那; Common personal pronouns – in Lesson 6);
- 5) Numerals (Lesson 1 – Numerals and quantifiers; Lesson 4 – Cardinal numbers and ordinal numbers; Lesson 7 – On divisors and fractions; Lesson 9 Numerals without quantifiers);
- 6) Quantifiers (Lesson 1 – Numerals and quantifiers; Lesson 14 – The scale of money and weight; Lesson 34 – Quantifiers);
- 7) Adverbs (Lesson 36 – Overview of adverbs; Lesson 60 – 剛 and 纔);
- 8) Prepositions (Lesson 38 – Overview of prepositions);
- 9) Conjunctions (Lesson 57 – 和);
- 10) Auxiliary words (Lesson 29 – How to use 了; Lesson 30 – How to use 過, 來, 着; Lesson 41– The use of 的; Lesson 44 – How to use 得);
- 11) Modal words (Lesson 39 – The modal words at the end of a sentence).

In addition, in terms of syntactic composition, the book involves topics such as interrogative sentences (Lesson 26), imperative sentences and imperative forms (Lesson 27), passive sentences and passive forms (Lesson 37), negative sentences and infinitive forms (Lesson 59), word order problems (Lesson 64) and so on.

Finally, it should be pointed out that the function and topic orientation of second language learning also appear in the notes. For example, the language materials related to clothing, furniture, food and knowledge are listed in Lessons 16 to 19, respectively.

Case analysis of innovative writing concept

The previous section has already explained the innovation of the writing style and content structure of this book. Next, we will focus on the path-breaking character of this book viewed from the perspective of the concept of writing. Similarly, it also analyses the innovation in the study of Chinese grammar from the perspective of grammar theory and practical grammar.

Firstly, in the aspect of grammar theory, reposition Chinese language with the methods of historical comparative linguistics and general linguistics.

It is necessary to make a brief analysis of the history of Western linguistics before the 20th century. In the process of the history of world linguistics, the period between the 19th century and the turn of the 20th century is a relatively complex

stage. On the basis of the historical comparative study of various languages, general linguistics came into being – the study and comparison of various languages from the perspective of theoretical generalization. From the 19th century to the 20th century, the concept of studying language from the perspective of internal structuralism quickly swept over various fields, and thereby the study of language entered the period of modern linguistics. Schmidt’s book, which was written at the beginning of the 20th century, is permeated with the ideas of general linguistics and historical comparative linguistics, among which are some of the main ideas of masters and major schools: William Humboldt’s view of Chinese – “there is neither form nor part of speech”, “the means of marking the connection of words are function words and word order”, etc. In the late 19th century appeared the Young Grammatical School – “research on living modern languages and dialects”, “comparison and analogy of linguistic rules”, etc. At the end of the 19th century, Kazan School’s view of language – “phonemes and morphemes are the basic atoms of language”, “language is a social psychological phenomenon”; The Moscow School of Linguistics in Russia at the end of the 19th century expounded upon – “The research object of linguistics is modern language and its history”, “word form (stem and end)”, “phrase theory and sentence theory”, etc.

Taking the idea of “studying living modern languages and dialects” and “comparing and analogizing the laws of language” of the Young Grammar School as an example, we examine how Schmidt applied and enriched the ideas of this school in his own teaching materials. Here is a simple example. In the preface, the author particularly emphasizes the importance of studying “living” languages: “Recently, even philologists have come to a belief that it is more important to study living languages than to compare rigid words according to dictionaries.” In Chapter 5 titled “Introduction – vowels and their inflections”, based on the historical comparative linguistics thinking, the author contrasts the present Mandarin, the surrounding dialects and Indo-Chinese languages of the pronunciation, sorted out the phonetic changes of vowels one by one. Although there are some cognitive errors in various languages and dialects, it cannot be denied that he did practice the concept of “studying living modern languages and dialects” of the Young Grammar School at the level of the language view of textbook:

In Mandarin dialect, consonants [ʒ](ж), [ʃ](ш), [tʃ’](ч) and [tʃ](чж) do not lose the vowel [i](и), but in a single syllable, its pronunciation actually turned out to be the [i](ы) as described above. The vowels [in’](инь) and [in](ин) after the consonants above have become the [ɛn’](энь) and [ɛn](эн). Such as:

<i>Chinese characters and their meanings</i>	<i>Phonetic articulation</i>	<i>Hakka pronunciation</i>	<i>Korean pronunciation</i>	<i>Japanization</i>
人 [ʒɛn ²] (жэнь ²) person человек	*[r'in'] (ринь)	nyin	[in'] (инь)	[p'in] (пин)
眞 [tʂɛn ¹] (чжэнь ¹) true настоящий	[tʂ'in'] (чинь)	chin	[tʂ'in'] (чинь)	[s'in] (син)
瞋 [tʂ'ɛn ¹] (чэнь ¹) angry сердиться	[tʂ''in'] (ч'инь)	chin	[tʂ''in'] (чинь)	[s'in] (син)
葚 [ʃɛn ²] (шэнь ²), [ʒɛn ⁴] (жэнь ⁴) mulberry ягода тутового дерева	[dʒ'im] (джим)	shim	[s'im] (сим)	[s'in] (син)
身 [ʃɛn ¹] (шэнь ¹) body тело	[ʃ'in'] (шинь)	shin	[s'in'] (синь)	[s'in] (син)
甚 [ʃɛn ²] (шэнь ²) even весьма	[ʒ'im] (жим)	shim	[s'im] (сим)	[s'in] (син)

Legend (the following 2 points are the translation of the translator's notes, not in the original text):

1. The Chinese phonetic consists of two parts: the latter is the Russian phonetic alphabet of the original text, the former is Russian phonetic corresponding to international phonetic alphabet, the aim which is to make it easy for readers who do not understand Russian;
2. The square brackets in the column above use ' to indicate the softening of the sound and ˈ to indicate the aspirated sound.

For “the comparison and analogy of linguistic laws”, we can use the section “Chapter 7 of Introduction – Word roots” as an example. As can be seen from the following examples, each group of words is related to the pronunciation and meaning of “word root”. The author analogies the similarity law of “word derivation” in Chinese and draws a similar conclusion.

According to the derivation of words... The similarity of some words has also been concerned and the sources of many words have been identified. Such as:

*Root *[tʂ'a](ча) — разделяться, разветвление (separate, separation).*

叉[tʂ'a⁴](ча⁴) — развилка (branches); 鏟[tʂ'a²](ча²) — вилка (metal fork); 叉[tʂ'a³](ча³) — взять вилками (use a fork); 杈[tʂ'a⁴](ча⁴) — развилка дерева (branch); 岔[tʂ'a⁴](ча⁴) — разветвление дороги (the branch of the road); 汨[tʂ'a⁴](ча⁴) — разделение реки (the diversion of the river); 差[tʂ'a¹](ча¹) — различаться, ошибаться (be different from, make mistakes); 拆[tʂ'aj¹](чай¹) — разломать (split); 爹[tʂa¹](чжа¹) — раскрыть, расширять (open, expand), 摘[tʂaj¹](чжай¹) — рвать, срывать (pick and tear).

Root *[da](да) — большой, увеличиваться (large, increase).

大[da⁴](да⁴) — большой (big), [daj⁴](дай⁴) — великий (great), [do⁴](до⁴) — большой, огромный (big, large); 泰[taj⁴](тай⁴) — великий, весьма (great, very); 多[do¹](до¹) — много (many); 台[taj²](тай²) — высокий, почтенный (tall and respectable); 太[taj⁴](тай⁴) — весьма, слишком (exceedingly); 臺[taj²](тай²) — терраса (terrace).

Root *[s'aɔ](сяо) — маленький, уменьшаться (small, reduce).

小[s'aɔ³](сяо³) — маленький (small); 銷[s'aɔ¹](сяо¹) — расплавить, покончить (melt, eliminate); 消[s'aɔ¹](сяо¹) — растаять, истощаться (melt, run out of); 少[ʃaɔ³](шао³) — мало (less), [ʃaɔ⁴](шао⁴) — молодой (young); 稍[ʃaɔ³](шао³) — уменьшать, ничтожный, малый (reduce, tiny, small); 捎[ʃaɔ¹](шао¹) — искоренить, отряхать (eradicate, shake off).

Secondly, in the aspect of grammar practice, we should summarize the previous research results, and bring forth the new through the old.

In the grammar notes of the second part, each grammar point is explained with a high degree of clarity and accuracy. Here we choose Lesson 49 – Basic usage of 弄 – to illustrate Schmidt's sensitivity and induction to grammatical phenomena. The translation is, as follows:

The original meaning of the verb 弄[nun⁴](нун⁴) is: to play, for recreation, its glyph is also depicted a pair of hands holding jade. But in contemporary spoken Chinese, 弄 usually expresses all the movements of a person, especially the hand movements. The meaning of this word in Mandarin can be divided into four categories.

1. When used with a noun, 弄 means to be ready, ready to make, ready to collect. Such as: 弄菜[nun⁴-tsaj⁴](нун⁴-цай⁴) — стряпать, готовить (cook a meal); 弄飯[nun⁴-fàn⁴](нун⁴-фан⁴) — id. (same as above); 弄花兒[nun⁴-хуа²(-э) r][нун⁴-хуа²(-э) p] — рвать, собирать цветы (pick and collect flowers); 弄錢[nun⁴-ts'an²](нун⁴-цян²) — нажить деньги (нечестно) [to make money (unjustly)].
2. 弄 is used with an adjective to indicate how well done it is. Such as: 弄臟[nun⁴-tɕən¹](нун⁴-цзэн¹) — запачкать (make something dirty); 弄好[nun⁴-хаɔ³](нун⁴-хао³) — поправить (get something done).

3. As the central verb, 弄 makes the action have practical significance and in front of the action. Such as:

弄來 [nùn⁴-laj²](нун⁴-лай²) — принести (bring something here);

弄去 [nùn⁴-ts'uj⁴](нун⁴-цую⁴) — унести (take something there);

弄沒了 [nun⁴-mèj²-laj¹](нун⁴-мэй²-ла¹) — потерять (throw something away);

弄滅 [nun⁴-m'è⁴](нун⁴-мё⁴) — потушить, погасить (put out the fire);

弄壞 [nun⁴-хуй⁴](нун⁴-хуй⁴) — портить (destroy something);

弄翻 [nun⁴-fàn¹](нун⁴-фån¹) — опрокинуть (turn something over);

弄死 [nun⁴-sǐ³](нун⁴-сǐ³) — убить, заучить (kill, torture).

4. If 弄 comes after a verb, it has no general meaning. Such as:

戲弄 [s'ì⁴-nun⁴](сì⁴-нун⁴) — играть, забавляться (tease, play games and have fun);

哄弄 [хуй⁴-nun⁴](хуй⁴-нун⁴) — обманывать (cheat);

擺弄 [bài³-nun⁴](бай³-нун⁴) — играть, заигрывать, вертеть (play, tease, turn);

撥弄 [dō²-nun⁴](dō²-нун⁴) — обращаться, держать в порядке (address and appeal, organize).

Also in the first category is the phrase 弄火 [lun²-хǒ³](лун²-хǒ³) — зажечь, затопить (to light a fire, to make a fire), in which case the word 弄 is always pronounced [lun²](лун²) and can be replaced with the word 籠 [lun²](лун²).

It can be seen that the author has a strong awareness of the collocation of part of speech, and has made a strict distinction between 弄 and the collocation of nouns, adjectives and behavioural verbs, and summarized a relatively complete set of 弄 usage methods. In the after-class translation, examples from textbooks for contemporary sinologists such as Goodrich, Arendt, Mateer, Wieger and Wade were selected. We cannot find complete and clear grammatical explanations like Schmidt's in their books, and their textbooks are still at the stage of laying out sentences and texts in front of readers with almost no specific explanation of grammatical rules. This consideration shows that Schmidt's grammar book really achieves the purpose of using existing linguistic concepts to analyse and study grammar, and express grammatical phenomena.

Impact and evaluation

Positive evaluation of predecessors

“Linguistic Encyclopaedic Dictionary” (Лингвистический энциклопедический словарь) states that Russian and soviet sinology has a long historical tradition. The specialized academic research on Chinese began to take shape since the “Chinese Grammar” (Китайская грамматика) (1838) written by Yakinf in the first half of the 19th century. In the 19th century, V. Vasiliev (В. П. Васильев) and other sinologists studied the non-hieroglyphic writing system of Chinese

characters. At the beginning of the 20th century, V. Alexeyev (*В. М. Алексеев*) attempted to study Chinese phonetics systematically. In the period before the great patriotic war, a considerable number of Chinese dictionaries appeared in Russia. In the early 20th century, in the early 20th century appeared the works dedicated to Chinese grammar in Russian language, such as Popov's (*П. С. Попов*) and Schmidt's (*П. П. Шмидт*) works dedicated to Chinese grammar. In the tentative compilation of the grammar of Mandarin, Schmidt first put forward the view that there are parts of speech (*части речи*) in Chinese⁶.

From the syntactic component and part of speech division, some scholars also explained from the perspective of microscopic study, one of the representative such as Shatravka (*А. В. Шатравка*) wrote in her article "Learning methods of azimuth words in modern Chinese grammar"⁷ (*Грамматические способы выражения места в современном китайском языке*) points out that the characteristics of the expression of azimuth words and spatial relations in modern Chinese grammar have been mentioned in the works of many linguists at various times. Numerous famous scholars of Russian sinology have paid special attention to this issue, such as P. Schmidt (*П. П. Шмидт*), A. Dragonov (*А. А. Драгунов*), N. Tiapkina (*Н. И. Тяпкина*), V. Korelov (*В. И. Горелов*) and so on. Clearly, the author has a positive attitude towards Schmidt's achievements in the definition of position words in modern Chinese grammar.

In "Modern linguistic methods of Chinese learning"⁸ (*Методы современной лингвистики для изучения китайского языка*), it is pointed out that Russian sinology in the 19th century was influenced by historical comparative linguistics and studied by the comparative method of the external structure of language. Russian sinology near the 20th century has made a great progress in Chinese studies because of the influence of historical comparative linguistics. The sinology study has introduced language material system of knowledge (pronunciation, vocabulary, grammar, etc.), and yields a preliminary understanding of the concept of structure division in modern linguistics. The examples thereof are found in many books including Schmidt's. In this particular period, the professional sinology of Russia came into being, which provided the foundation for further differentiated studies in many fields.

In his book "Peter Petrovich Schmidt (1869–1938)" (*Петр Петрович Шмидт (1869–1938)*), A. M. Rechetov (*А. М. Решетов*) quotes sinologist Skachkov as saying: "I feel that rather than believing in some of the glowing criticisms of the respected sinologist, I should listen to others. Skachkov (*П. Е. Скачков*), an outstanding expert in the field of Chinese history, spoke highly of Schmidt's Chinese tutorials, selected texts and textbooks in Manchu, especially "Mandarin Grammar with Texts for Exercises – an Introduction to Linguistics of Chinese Learning", which constituted an era in the history of Russian sinology. (*Скачков*, 1975, с. 182) This view of Schmidt's intellectual legacy is accurate and fair [...]. Each of his works has a new perspective and value for contemporary researchers. Moreover, today I would

like to emphasize the academic importance and reality of his views on the diversity of spoken Chinese described and summarized in the “Mandarin Grammar with Texts for Exercises” [...] What is of historical significance is not only Schmidt’s views on the status of Chinese in lexical and genealogical classification, but also his development of the concept of the Indo-Chinese language family, which, according to him, encompasses a range of languages including Chinese-Tibetan, Burmese, Siamese (Thai) and others”⁹

Lack of research

The article “Morphology of biological terms in different language systems – based on modern Chinese and Tajik corpus”¹⁰ (*Словообразование терминов (биологических) в разносистемных языках: на материале современных китайского и таджикского языков*) by H. A. Раксана pointed out that Schmidt began his book by describing the position of Chinese in the genealogy of other languages in the world from the root of Chinese development, but as for the grammatical system of Chinese, he only gave a rough explanation in a limited volume, and did not form a systematic and complete discussion.

In addition, according to Rechetov’s research, in October 1902, Schmidt defended his master’s thesis on this work, which was mainly criticized by professor Peschuroff (*Д. А. Пещуров*) and professor Попов (*П. С. Попов*). The former disapproved of the thesis respondent’s argument about the existence of grammar in Chinese, while the latter believed that the author overstated the kinship between Chinese and other languages of the world (*Новое время*, 1902).¹¹

Summary

In the late 19th and early 20th centuries, with the increasing power of Russia in the Far East and the establishment of the Oriental Institute in Vladivostok, Russia needed a large number of practical oriental language talents. A group of sinologists including Schmidt made a great contribution to the cultivation of Chinese language talents in Russia. In addition to the above historical reasons, the orientation of linguistics from comparative and general linguistics to modern linguistics in this period also provided the necessary academic grounds for development of Chinese teaching and research in Russia at the time. Against this historical background, Schmidt’s Chinese research achievements – “Mandarin Grammar with Texts for Exercises” came into being.

As a textbook for beginners – Chinese scholars in the Oriental Institute during this period, it had an epoch-making influence in the history of Russian Chinese teaching and research. The main part of the book is divided into two sections: “Introduction to Chinese linguistics” and “Elementary Chinese reading”, which, respectively, elaborates Chinese grammar from two aspects – theory and practice.

In brief, Schmidt tried to study Chinese language from the perspective of linguistics. In addition to comparing the similarities and differences between Chinese and other languages, and establishing the status of the Chinese language in the world, he successfully used the theory of general linguistics to divide, analyse and interpret the official spoken Beijing Mandarin language at that time. In addition, he successfully promoted the evolution of the old and brought forth the new on the basis of Chinese grammar studies by scholars at home and abroad. He extracted the essence of grammar from the numerous texts and sentences with appropriate exercises.

To sum up, from the perspective of the style, content and concept of the textbook, it can be regarded as a practical and theoretical model of beginner-level Chinese textbooks for colleges and universities. It ended the history of Russian sinology in the past 100 years dominated by Yakinf's "Chinese Grammar", and started the modern stage of Russian Chinese teaching. Schmidt represented a new era in the history of Russian sinology and even beyond – in the Chinese teaching history of the world.

REFERENCES AND NOTES

- ¹ Решетов (2009), p. 103. The original: Велико и разнообразно научное наследие выдающегося российского и латвийского ученого проф. П. П. Шмидта. В нем счастливо соединились синолог, маньчжурист, латтонист, лингвист, этнограф, фольклорист, религиовед, педагог, пропагандист и популяризатор знаний. И в каждой конкретной области своих занятий он добился впечатляющих результатов.
- ² Кузищин, В. И. (2002). Историография истории Древнего Востока: Иран, Средняя Азия, Индия, Китай. В кн.: Историческая мысль в Китае в XI–XX вв., СПб.: *Алетейя*, p. 148.
- ³ 本文根据需求对其进行了删减, 原文如下: Одним из мероприятий, призванных ответить на вызов новой ситуации на Дальнем Востоке, явилось открытие в 1899 г. Восточного института (ВИ) во Владивостоке, нацеленного на подготовку практических работников со знанием китайского, японского или другого дальневосточного языка. Его первым директором (1899–1903) стал А. М. Позднеев, переведенный туда из ПУ, а преподавателями – ученики Васильева, выпускники того же университета: П. П. Шмидт, А. В. Рудаков, возглавлявший институт в 1907–1917 гг., Н. В. Кюнери др. ВИС самого начала своего существования обладал единственной в России типографией с восточными шрифтами: монгольским, маньчжурским, затем китайским, японским и пр., а начиная с 1907 г. печатавшей книги и на русском языке. Им же издавались «Известия Восточного института». Все это способствовало научному творчеству его сотрудников и студентов. Из более значимых работ можно назвать: Шмидт П. П. «Опыт Мандаринской грамматики...» (1902,

II издание – 1915); Рудаков А. В. «Материалы по истории китайской культуры в Гириной провинции» (1903); «Образцы маньчжурского официального языка» (1908); Позднеев А. М. «Опыт собрания образцов маньчжурской литературы» (1904); Кюннер Н. В. «Коммерческая география Китая» (1903, 1907, 1908–1909), «Лекции по истории Китая» (1903, 1919), «Исторический очерк развития основ китайской культуры...» (1909), «Описание Тибета» (ч. 1–2, 1907–1908). Часть этих трудов и в первую очередь «Описание Тибета» – энциклопедия знаний об этой стране – не утратили значения и поныне. Кроме того, ВИ издал большое количество разного рода учебных пособий. Его деятельность оставила заметный след в истории российского китаеведения.

⁴ Шмидт (1915), 482 с.

⁵ 柳若梅: 《俄国汉学史上第一部汉语语法书——〈汉文启蒙〉》, 福建师范大学学报(哲学社会科学版), 2010年第2期, 总第161期, 第138–147页。

⁶ Ярцева, В. Н. (ред.) (1990). *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Советская энциклопедия. The original quote, as follows: Русская и советская китаистика имеет давние традиции. Научное изучение китайского языка восходит к работе Н. Я. Бичурина «Китайская грамматика» (1837). В 19 в. русские китаисты В. П. Васильев, С. М. Георгиевский и другие изучали иероглифическую письменность, В. М. Алексеев (1910) – фонетику китайского языка. В начале 20 в. появились работы по грамматике (П. С. Попов, П. П. Шмидт). В «Опыте мандаринской грамматики» Шмидта (1915) проводилась идея о наличии в китайском языке частей речи. В предреволюционный период в России были созданы крупные словари китайского языка.

⁷ Шатравка, А. В. (2018). Available: <http://www.synologia.ru/>, 2018-10-28. The original is as follows: Описание особенностей выражения пространственных отношений и указания местоположения в современном китайском языке можно найти в работах многих филологов-грамматистов, которые рассматривали данный вопрос в различные периоды времени. Так, в отечественном китаеведении этой проблеме уделяли внимание такие известные учёные, как П. П. Шмидт [5], А. А. Драгунов [3], Н. И. Тяпкина [4], В. И. Горелов [2] и др.; в китайском языкознании это Ли Цзиньси [8], Ван Ли [7], Чжао Юаньжэнь [10], Люй Шусян [9], Чжу Дэси [11], Ван Сяоцин [1] и др.

⁸ The article is derived from the Internet, the author is unknown. Available: <https://habr.com/post/135074/> (2018-10-28). The text reads as follows: Российская китаистика в 19 веке (в рамках сравнительно-исторического языкознания, с применением метода внешней реконструкции) тесно связана с именами таких учёных как Петр Иванович Кафаров (Палладий) («Китайско-русский словарь», 1888), Василий Павлович Васильев («Графическая система китайских иероглифов», 1867, «Анализ китайских иероглифов» 1866, 1884), Сергей Михайлович Георгиевский («Анализ иероглифической письменности как отражающей в себе историю жизни древнего китайского народа», 1888; «О корневом составе китайского языка в связи с вопросом о происхождении китайцев», 1888), Алексей Осипович (Иосифович) Ивановский («Материалы для истории инородцев Юго-Западного Китая», 1888, «Юньнаньские инородцы в период династий Юань, Мин и Дайцин», 1886), Дмитрий Алексеевич Пещуров («Китайско-Русский словарь по ключевой системе», 1897, «Китайско-Русский словарь

по графической системе», 1891), Павел Степанович Попов («Китайско-русский словарь», 1879, «Краткое введение к изучению китайского языка», 1908), Дмитрий Матвеевич Позднеев («Новый иероглифический японо-корейско-китайский словарь как попытка определения минимального числа иероглифов, общих для трех языков», 1910), Апполинарий Васильевич Рудаков («Практический словарь служебных слов литературного китайского языка», 1927), Петр Петрович Шмидт (Петерис Шмитс) («Опыт мандаринской грамматики», 1915, «Лингвистическое введение в изучение китайского языка», 1900/1901). Представляется возможным утверждать, что к началу 20 века китаистика в России была развитой отраслью знаний о языке, в которой применялся метод сравнительно-исторического языкознания. Китаистика того времени обладала системными знаниями о языковом материале (фонетике, лексике и грамматике китайского языка) и была готова к восприятию идей структурной лингвистики (в подтверждение данного утверждения смотри работы – Алексея Ивановича Иванова, Василия Михайловича Алексева, Александра Ефграфовича Любимова, Георгия Феофановича Смыкалова). Именно в тот момент зарождается национальная структурная школа китаистики, продолжается дальнейшая специализация китаистов, занимающихся различными проблемами китайского языка.

⁹ Решетов (2009), pp. 97–98.

¹⁰ Насритдинова, Аслитдинова Раксана (2007). Словообразование терминов (биологических) в разносистемных языках: на материале современных китайского и таджикского языков: диссертация кандидата филологических наук: 10.02.20. Душанбе, р. 169. 61 07-10/945.

¹¹ Решетов (2009), p. 94.

BIBLIOGRAPHY

- Гридина, Н. П. (1996). Первый вуз на Дальнем Востоке России. Становление и развитие центра востоковедения. Россия и Азиатско-Тихоокеанский Регион, № 2.
- Кочешков, Н. В. (1999). Они были первыми. Профессор Петр Петрович Шмидт. Россия и Азиатско-Тихоокеанский Регион, № 2.
- Решетов, А. М. (2009). Петр Петрович Шмидт (1869–1938). Восток (Oriens), № 2.
- Шмидт, П. (1915). Опыт Мандаринской грамматики. Пособие к изучению разговорного китайского языка Пекинского наречия. Известия Восточного института. Томы LI–LII. Владивосток: Издание и печать Восточного института, 482 с. (Картонный твердый переплет, Увеличенный формат.)
- П. Е. Скачкин, В. С. Мясисник, 柳若梅译, 《俄罗斯汉学史》, 社会科学文献出版社, 2011.
- 董海樱: 《西人汉语研究述论——16–19世纪初期》, 浙江大学, 2005.
- 林玉山: 《世界语言学史》, 湖南人民出版社, 2009.
- 柳若梅: 《俄国汉学史上第一部汉语语法书——〈汉文启蒙〉》, 《福建师范大学学报 (哲学社会科学版)》, 2010, No. 161(2): 138–147.

威廉·汤姆逊：《十九世纪末以前的语言学史》，世界图书出版公司北京公司，2009。

姚小平：《西方语言学史》，外语教学与研究出版社，2011。

张西平：《世界汉语教育史》，商务印书馆，2009。

KOPSAVILKUMS

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā, pieaugot Krievijas ietekmei Tālaajos Austrumos un izveidojoties Vladivostokā Austrumu institūtam, Krievijā rodas nepieciešamība pēc liela daudzuma praktisku talantu austrumu valodās. Piedevām jau minētajiem vēsturiskajiem cēloņiem valodniecība šajā periodā no salīdzināmās un vispārējās valodniecības pievērsās modernajai valodniecībai, kas radija arī nepieciešamo akadēmisko augsni ķīniešu valodas mācīšanas un izpētes attīstībai Krievijā. Uz šī vēsturiskā fona radās P. Šmita sasniegumi ķīniešu valodas izpētē – “Praktiskā mandarīnu dialekta gramatika ar vingrinājumiem paredzētiem tekstiem”. Kā mācību grāmatai, ko šajā periodā Austrumu institūtā izmantoja jaunākie ķīniešu valodas speciālisti, tai bija epohāla ietekme uz ķīniešu valodas mācīšanas un pētniecības vēsturi Krievijā. Grāmatas pamattekstus iedalīti divās nodaļās: “Ievads ķīniešu valodniecībā” un “Vienkārši vingrinājumi ķīniešu valodā”, kas aplūko ķīniešu gramatiku no teorijas un praktiskā lietojuma aspekta. Pirmā nodaļa detalizēti iepazīstina ar ķīniešu gramatiku: ķīniešu valodas stāvoklis pasaules valodu saimē, ķīniešu dialekti, mandarīnu dialekta veidošanās, ķīniešu valodas sakne, uzsvars, ķīniešu rakstu zīmes, ķīniešu rakstu zīmju saknes komponents, ķīniešu vārdnīcas veids un ķīniešu rakstu zīmju fonētiskais attēlojums utt. Īsumā P. Šmits centās aplūkot ķīniešu valodu no valodniecības perspektīvas. Viņš ne vien salīdzināja līdzības un atšķirības starp ķīniešu valodu un citām valodām un noteica ķīniešu valodas stāvokli pasaulē, bet arī veiksmīgi izmantoja vispārējās valodniecības teoriju, lai sadalītu, analizētu un interpretētu tālaika oficiālo Beidzjinas mandarīnu sarunvalodu. Pamatojoties uz iepriekšējo ķīniešu valodas gramatikas pētījumu apkopojumu, šī grāmata iesāka moderno posmu ķīniešu valodas mācīšanā Krievijā.

Atslēgvārdi: Krievijas sinoloģija, mandarīnu valodas gramatika, Austrumu institūts Vladivostokā, valodniecība, ķīniešu sarunvaloda.

Research on Latvian sinologist Peter Schmidt in China: contemporary perspective and significance

Ķīnas pētniecība un Pēteris Šmits kā sinologs:
šīs pētniecības nozīme mūsdienu skatījumā

Shang Quanyu

South China Normal University, currently Chinese Director
of the Confucius Institute at the University of Latvia

Lv Yan

Beijing Foreign Studies University, PhD student at the University of Latvia

shangquanyu@hotmail.com

Two international commemorations marked by UNESCO in 2019 are related to Latvia, – the 100th anniversary of the foundation of University of Latvia and the 150th anniversary of Peter Schmidt (1869–1938).¹ His 150th birth anniversary is an occasion to acknowledge his significant contribution to the progress of social science and education, as well as culture in general both in his home country and worldwide. Among his many achievements, Schmidt is also remembered as the forefather of sinology in Latvia. Against this background, the present paper provides a critical literature review of the studies undertaken by contemporary Chinese scholars pertaining to Schmidt and his works. This endeavour aims to promote awareness of studies on Schmidt in China and to call for more future research that would give the scientist full credit as one of the paramount unofficial ambassadors in the promotion of cultural exchanges between Russian and Latvian speaking world and China.

Keywords: Latvian sinology, Peter Schmidt.

Current situation

Generally speaking, compared with the studies on Schmidt in Europe, research related or dedicated to work of Schmidt in China lags far behind both in quantity and quality. An incomplete library research carried out for the present paper finds only a dozen publications in China that partially or specifically concern Schmidt and his works, 10 of which are articles and 2 – books (see References below). In terms of content, these publications can be divided into three types: (1) introduction to Schmidt and/or his works, (2) translation of Schmidt's works, and (3) academic research dedicated to Schmidt.

Introduction to Schmidt

Of the dozen existing publications in China where the name of Schmidt can be found, seven introduce Schmidt to Chinese readers either briefly or providing some detail. Furthermore, all these introductory accounts of Schmidt are a part of the survey of the historical development of Manchuology, sinology or the teaching of Manchurian or Mandarin in Russia or Latvia. In these accounts, Schmidt is introduced as but one of many members of the relevant academic community. Sketchy introductions provide just a few lines on Schmidt's educational background and career; lengthy accounts include some details but close reading reveals certain inaccuracies. When presenting his career, some of the accounts make no reference to his Latvian origin, while others emphasize only his works on Mandarin and Manchurian languages, overlooking his research on other minority languages in China. To err is human, but some of the errors mentioned above are regrettable and need to be redressed.

The earliest publication in China that mentions the name of Schmidt is the journal article entitled "A Survey of Manchuology in Russia" (Huang 1996). Enumerating the research institutes and experts of Manchuology in Russia prior to 1917, the survey found that Russia at the time occupied a position of world leader in Manchuology and Manchu language teaching. With the support from the government and the Orthodox Church, a large number of excellent institutions engaged in activities related to research and teaching of Manchurian language and culture.² The survey also established that Russian scholars of Manchuology were highly professional and therefore were considered as valuable asset by the government and respected by the general public.³ The survey introduces Schmidt briefly, as follows, "Schmidt graduated in 1896 from the Department of Oriental Studies, St. Petersburg University. He then worked as a professor in the Oriental Institute, teaching Mandarin and Manchurian. He was also the author of *A Textbook of Manchurian*." (Huang 1996, 119)

Likewise, in the framework of a survey of Manchuology and Manchuologists in Russia, another journal article presents Schmidt in very similar fashion (Dong 2006). When introducing the activities and achievements of 35 Manchulogists

in the Russian Empire and later the USSR in a chronological order, it is written, “Schmidt, the alumnus of St. Petersburg University, studied Mandarin and Manchurian at the Department of Oriental Studies and graduated in 1896. He began his career of teaching Mandarin and Manchurian in the Oriental Institute in 1899. His publications and translated works include “A Textbook of Manchurian” (1908), “The Conquest of Albazins” (translated from Manchurian), “Mandarin Elements in Manchu Language”, etc.” (Dong 2006, 140)

Still in the same field, a survey of Manchurian teaching outside of China titled “Investigation Report of Manchu Language Teaching” (Wang et al. 2007) gives a passing reference to Schmidt. Looking at the early development of Manchuology and Manchurian teaching as a foreign language in Russia from the early 18th century to the mid-19th century, the article states that “Kashan University was the first higher educational institution in Russia to offer a course in Manchurian. Then, the Department of Oriental Studies at St. Petersburg University set up the undergraduate programme of Manchurian, where A. O. Ivanovsky (*Ивановский А. О.*), Professor Schmidt, as well as others worked as teachers of Mandarin and Manchurian”. (Wang et al. 2007, 56) The information here is obviously faulty, as Schmidt studied at St. Petersburg University, but never worked there, and his career as a Manchurian teacher began at the Oriental Institute in Vladivostok.

An investigation of the collection of Manchurian manuscripts in Latvia, Sweden and Denmark yields a systematic account of the collection made by Schmidt (Wang 2016). Most of the manuscripts in Schmidt’s collection came into his possession in the 1920s and were donated to University of Latvia after he passed away in 1938. These manuscripts include rare copies of history, Manchurian language textbooks and reference books. (Wang 2016, 189–193)

Emphasizing his works on Mandarin, the remaining three publications present Schmidt first and foremost as a sinologist. The journal article titled “Mandarin Teaching at University of Latvia” (He 2000) is the first account of Schmidt’s contribution to Mandarin teaching in his home country. The brief presentation reads “Pēteris Šmits (1869–1938), the founder of Centre of Sinology at University of Latvia. Publishing extensively in the field, Professor Schmidt laid a solid foundation for theoretical studies of Chinese and Chinese teaching in Latvia. Apart from his research in sinology, Professor Schmidt also collected a large number of books from China. Over 1000 copies of Chinese and Manchurian books from his collection are currently stored in the library of University of Latvia.” (He 2000, 111) This article correctly points out that Schmidt was the founder of sinology in Latvia, but two facts are wrong. Firstly, it was in 1920, not 1919, when Schmidt finally returned to his home country and began his career there.⁴ Secondly, when working at University of Latvia, Schmidt did not establish any research centre of sinology. Nor did he start any academic journal in this field. It had been said that, upon his return, Schmidt was fully intent upon setting up a centre of sinology but for unknown reasons had to abandon the idea later. However, the validity of such an

account is yet to be proven. Throughout his 18-year-long career at the University of Latvia (1920–1938), he served as a vice rector and dean. Besides the considerable administrative responsibility, he remained active in the academic field but his research interests shifted from sinology to ethnological studies of Baltic languages, Latvian mythology, folklore, legend and religious belief. All his publications in this period were on subjects tied to his newly found research interests except for one, “Chinese Folk-Tales”.⁵ But even here, it is safe to say that the book rather indicates his drift away from sinology. While continuing to teach courses like Mandarin and Introduction to Chinese Languages, he opened new courses related to his research and findings in the field of ethnology.

The book “History of Sinology in Russia” (Yan 2006) contains by far the most detailed introduction of Schmidt to Chinese readers (Yan 2006, 376–379). The account covers the experiences and achievements of Schmidt during his years in Beijing, the Far East of Russia, and Latvia. Special attention is given to his “Mandarin Grammar with Texts for Exercises”. For the first time, it is clearly written that Schmidt was born in Latvia and therefore a Latvian by nationality, a small but very significant detail indeed.

Similarly, Chinese Education in Russia before 1917 (Han 2011) introduces Schmidt as one of the pioneers in the Oriental Institute in Vladivostok. Founded in 1899, the Oriental Institute soon distinguished itself from the other similar institutions thanks to its favourable geographical location and its pragmatic spirit. As pointed out in the article, teachers at the Oriental Institute edited a number of high-quality textbooks which focused on language in use and the improvement of students’ pragmatic abilities. Based on his research and teaching, Schmidt edited and published several textbooks on Mandarin teaching and learning, including “Introduction to Chinese Linguistics, Elementary Chinese Reading, Selected Readings of Elementary Chinese, A Treatise on Mandarin Grammar with Texts for Exercises, and Syllabus of Chinese and Manchurian Grammar by Professor Šmits in Academic Year 1907–1908”, etc. (Han 2011, 172–174)

Translation of Schmidt’s works

Of the large number of publications made by Schmidt, only two journal articles (published in *Latvijas Universitātes Raksti*) and one book have been translated into Chinese so far, namely, “The Language of Negidals” (1923, 3–38), “The Language of Oroches” (1928, 17–62), and “Mandarin Grammar with Texts for Exercises” (1902).

Translated from English and published in the journal *Manchu Studies*, the Chinese versions of “The Language of Oroches” (Wang 2014) and “The Language of Negidals” (Wang 2016) for the first time present to Chinese scholars Schmidt’s research findings on ethnology in the Far East based on extensive first-hand field research and in-depth investigation. Living in the Siberian mountainous area, the Oroches belong to Manchus-Tungus tribes and are sub-divided into the proper

Oroches, the Udihe and the Kyakar. The Oroche language and the Udihe language are not two independent languages, but two dialects of a certain language. In addition to many shortened words, the Oroche language has many elements of Paleo-Asiatic language. Turks, Mongolian, Tungus and Manchus all originate from the Gobi Desert and its surrounding area in the central Asia, since Manchuria and Siberia were occupied by Paleo-Asiatic tribes. (Wang 2014, 58–60)

The Negidals also belong to Manchus-Tungus tribes. They live in the valley of river Amgun, a branch of lower course of Heilongjiang. At the beginning of the 20th century, its total population was only a few hundred, but it was divided into several tribes and spoke four different dialects. The Negidal language together with the proper Tungusian, Lamut, Samagir, Orochon and Managir, form Tungusian languages of Tungus – the Manchu branch of Altaic family. While preserving elements from Paleo-Asiatic language, Negidal language has also borrowed a great part of its vocabulary from the languages of the Oroches, the Goldis, the Olchas. Many of these loan words are also present in Manchurian, but not in other Tungusian languages. (Wang 2016, 74–78)

The translation of “Mandarin Grammar with Texts for Exercises” from Russian to Chinese (Liu and Luo 2018) was completed in 2018, and the book is forthcoming. Originally, this book was based on Schmidt’s dissertation defended in 1902. It was turned into a textbook for Chinese learners at the beginner level in the Oriental Institute. On the cover page of the original version, it is clearly written that this textbook can serve multiple teaching purposes. It can be used as a textbook (1) for the teaching and learning of oral Chinese, i. e. Mandarin or Peking dialect, (2) the linguistics related course that introduces Chinese language studies, and (3) for extensive reading in Chinese.⁶

Academic research on Schmidt

The past two years have witnessed the beginning of genuine efforts to make more focused research on Schmidt – in the sense of academic analysis. The conference paper entitled “A Phonetic Synchronic Comparison of Beijing Mandarin and Surrounding Languages/Dialects in “Mandarin Grammar with Texts for Exercises” by P. P. Schmidt” (Luo 2017) is the first result of this effort. Based on a critical analysis of the characteristics of Schmidt’s “Mandarin Grammar with Texts for Exercises”, the paper makes a preliminary evaluation of its significance and limitations. As pointed out in the paper, “Mandarin Grammar” not only provided a comprehensive account of the uniqueness of Mandarin in terms of its phonetics, grammar, tones and characters but also showed the relationship between Mandarin and other Oriental languages. Schmidt’s insights in these respects were highly original. The comparison of Peking dialect with the dialects spoken in the neighbouring regions also gives contemporary readers an overview of the phonetic mapping in the area in the late Qing Dynasty. A historical hindsight reveals that the book lacks

in theoretical depth. However, this shortcoming is understandable, given the fact that modern linguistics at the time was in its budding stage. The greatest value of the book perhaps is found in the large amount of first-hand written data and audio materials. They provide a reliable source of reference for today's scholars for more in-depth historical study on the evolution of Mandarin or a comparative study between Mandarin and other languages/dialects.⁷

Two years later, the same researcher analysed Schmidt's "Mandarin Grammar with Texts for Exercises" from a different angle (Luo 2019). The author finds that by his synchronic and comparative study on Mandarin, Schmidt established the position of Chinese language among the world's languages. At the same time, he also applied concepts and classification of the theory of general linguistics emergent at the time to the descriptive analysis of spoken Peking dialect. On the basis of this innovative analysis, he developed the large number of examples and exercises in the textbook, ensuring the cultivation of students' pragmatic competences. "Mandarin Grammar with Texts for Exercises" effectively put an end to the domination of "Chinese Language Enlightenment" by Nikita Iakovich Bichurin and ushered in a new epoch in Mandarin teaching in Russia.⁸

To sum up, the survey shows that the studies dedicated to Schmidt in China are still in their nascent state. The existing publications are small in number and most offer only background information – sometimes inaccurate – about Schmidt and his versatile activities and colourful career. While celebrating the 150th anniversary of the birth of Professor Schmidt today, we are cognizant of the importance and impendency to raise awareness of Schmidt among Chinese scholars and call for more comprehensible and in-depth studies on the life and works of this great scholar.

Significance

Throughout his life, Schmidt's academic endeavours and his social activities have been intertwined and informed each other. He undertook major pioneering works in language study and teaching in China, Latvia and Russia, encompassing his first language, Russian, Mandarin and several minority languages in China. In chronological order, the academic career of Schmidt can be divided into three main periods (or stages), each in a different country, with various accomplishments as a linguist and a language educator. A quick glance at these three periods might offer colleagues in China ideas of possible research venues in the future.

Period 1: 1896–1899, academic field trips in China

1892, after one year of linguistics study at Moscow University, 23-year-old Schmidt left for undergraduate studies at the Department of Oriental Languages of the St. Petersburg University. For the next four years, young Schmidt studied

Mandarin, Manchurian, Mongolian and Kalmyk languages and graduated in 1896. Immediately after graduation, he was sent by the Russian government to China to undertake scholarly field trips – comparable with today’s internship – which would prepare him for his future career as a Chinese language professor. In the subsequent year, Apollinarij V. Rudakov joined him in China.⁹ These three-year-long field trips (1896– 1899) made Schmidt’s knowledge of languages, culture and society of China more profound and laid a solid ground for his future research. He also came into contact with fellow sinologists from Europe. While diligently, in great detail documenting his observations and experiences, Schmidt was not a mere passive spectator. He published a series of articles in Russia, sharing his concerns and love of China with Russian readers. To our knowledge, in some of the articles he also offered insights into the future development of China.

In 1898, Schmidt was engaged as one of the first Russian teachers by Imperial University of Peking, i. e. today’s Peking University. He had proven himself to be a responsible and talented teacher and was invited by the university to extend his teaching service after the conclusion of his internship in 1899. He would have loved to oblige, but was ordered by the Russian government to report to his teaching post at the newly founded Oriental Institute in Vladivostok.¹⁰

In this period, Schmidt had borne witness to great transition of China. As Qing China was weakened by the two Opium Wars (1839–1842, 1856–1860) and continued to be threatened by European powers, ruling elites and reformers in China launched the Tongzhi Restoration (1861–1895) or the Western Affairs Movement, and the Hundred Days’ Reform (1898) or Wuxu Reform, to bring about much-needed economic, military and educational modernization and hopefully – institutional reforms.

To learn from Europe, the Chinese government in 1862 established a college of foreign languages, the Tongwen Guan in Beijing. Translated literally, “Tongwen” means “the same language”, thus indicating learning and teaching of foreign languages. The college offered foreign language courses ranging from English (1862), French (1863), Russian (1863)¹¹, German (1871) to Japanese (1897).¹² It was in this college that foreigners were first officially hired as teachers in China.

The Imperial University of Peking, the first modern university in China, was established in 1898 but its operation was interrupted and suspended in 1900 – at first by the Boxer Uprising, and then – by the Eight-Nation Alliance intervention. In 1902, when teaching finally resumed at the Imperial University of Peking, Tongwen Guan was merged with the Foreign Language Department of the university.¹³

The fact that Schmidt observed China in a particularly troubled epoch at a close range makes this period of his life a highly valuable study subject. Moreover, as mentioned earlier, he was more than a merely passive spectator; working as one of the Russian teachers in the newly established Imperial University of Peking, he had directly participated in the commencement of modern higher education in China. A wide range of interesting questions can be raised on this period. What was

the status of the Russian students like Schmidt during their internship in China? What kind of arrangement between the two governments made such undertaking possible? Under what circumstances were Russian students like Schmidt hired as language teachers at the Imperial University of Peking? What were their roles and responsibilities? How should we access the legacy of such practice? Beside his contribution in Russian teaching, what studies did Schmidt carry out in this period? What were his findings? So on and so forth. In short, contextualized and systematic study of his activities, experiences and writings in this period would shed light on Schmidt and his works, the transition of China, as well as relationship of China and Russia at the time.

Period 2: 1899–1920, Oriental Institute in Vladivostok

In October 1899, under a decree issued by the Russian Emperor Nicholas II, Oriental Institute was inaugurated in Vladivostok, the first classical higher educational institution in Eastern Siberia and the Far East region of the country. Alexei Pozdnev, professor of the Oriental Languages Department at the St. Petersburg University was appointed as the first rector and, naturally, recruited his brightest protégés, Schmidt included. So, when his scholarly field trips to China ended in the same year, Schmidt reported to his post and became a professor of Mandarin in the newly established Oriental Institute in Vladivostok. He worked there for 21 years – from 1899 to 1920. Apart from Chinese languages teaching, he conducted extensive research and shouldered responsibility in administration – serving as the Rector from 1917 onward.¹⁴

As one of the founding members and a senior staff member, Schmidt had made invaluable contribution to the development of Oriental Institute in Vladivostok and the teaching and research of Chinese languages in Russia. Over the years, he had taught a number of Chinese languages, including Mandarin (since 1899), Manchurian (since 1903), Mongolian and Altaic languages. He compiled his own syllabus and teaching materials, which eventually found their way into a number of textbooks for Mandarin and Manchurian languages and cultural courses, such as “Introduction to Chinese Linguistics (1901), Selected Readings of Elementary Chinese (1902), Elementary Chinese Reading (1902), A Treatise on Mandarin Grammar with Texts for Exercises (1902), Chinese Ancient Books (1901), Teaching Materials on China’s Political Structure (1911), Teaching Materials on Elementary Manchurian Language (1907), Manchu Textbook (1908), Syllabus of Chinese and Manchurian Grammar by Professor Šmits in Academic Year 1907–1908 (1908), and Mandarin Grammar with Texts for Exercises” (revised version, 1915).¹⁵

Necessity is the mother of invention, or, in the case of Schmidt, edition of textbooks. Prior to the foundation of Oriental Institute in Vladivostok in 1889, Schmidt’s *Alma Mater*, St. Petersburg University was the only higher educational institution offering Oriental studies.¹⁶ While language teaching was an

important part of the curriculum there, the Department of Oriental Languages at the St. Petersburg University prided itself more as an academic institution specialized in Oriental Studies than a language centre. However, when Tsar Nicholas II decreed the creation of Oriental Institute in Vladivostok, he had in mind the strategic need of the Russian Empire to train first and foremost military officers fluent in oriental languages. Of about 500 graduates from the Institute from 1899 to 1917, over 200 were military officers.¹⁷ Given the differences in the overall objectives of the two higher educational institutions, Schmidt considered it unfit to simply borrow the textbooks used by his teachers and decided to laboriously compile his own curriculum and syllabus from scratch. Based on the theories that he had acquired at the St. Petersburg University, these textbooks emphasized the training of students' applied language competences.

Among these publications, "Mandarin Grammar with Texts for Exercises" (1902) counts perhaps as Schmidt's most important language textbook, as well as linguistic studies on Mandarin. Prior to the publication of this textbook, the teaching of Mandarin grammar in Russia relied on "Chinese Language Enlightenment" by Nikita Iakovich Bichurin and textbooks edited by sinologists from other European countries. Critical evaluation of these textbooks led Schmidt to the conclusion that they could not fully serve the educational purpose in Russia. It was necessary to edit his own textbooks, taking into account the linguistic and cultural differences between China and Russia, as well as the needs of his students. Expanding on the grammatical rules previously summed up by others, Schmidt's "Mandarin Grammar with Texts for Exercises" illustrates the abstract rules with examples and provides useful exercises. Used as the textbook for the first-year students of Mandarin in the Oriental Institute since its publication, "Mandarin Grammar with Texts for Exercises" symbolized the end of the era dominated by Nikita Iakovich Bichurin's "Chinese Language Enlightenment" and ushered in a new era of Chinese grammar research and teaching in Russia.¹⁸

Besides language teaching, Schmidt continued to carry out extensive empirical and theoretical research on languages and ethnography in China. His interests were not limited to languages and culture of the dominant Han Chinese and Manchurians, but extended to various ethnic groups of Manchu-Tungusian language – the Negidals, the Oroches, the Olchas (Ulchis), the Samagirians, the Goldis, the Jucēn. He went on many field trips – often with his colleagues and students – to China's Manchuria, Mongolia, the Far East of Russia and Siberia and collected a large amount of first-hand ethnographic materials. He was the first scholar to discover the manuscript of Nisan Shaman in China's Manchuria.¹⁹ In his letters to Prof. Berthold Laufer from Field Museum, Chicago, USA, he mentioned his linguistic and ethnographical explorations in China and his fruitful research findings in detail.²⁰

This period covered the most productive years in Schmidt's career in terms of Chinese languages teaching and studies. The sheer quantity and quality of his achievements in this period open up a wide range of research venues. In the long

run, the contextualized research on Schmidt and his works in this period would also provide interesting perspectives on the understanding of grander subjects such as history development of Chinese language teaching in Russia, relationship between foreign language training and foreign policy, evolution of languages and ethnicity in China, etc.

Period 3, 1920–1938, final years in Latvia

On November 18, 1918, the Republic of Latvia proclaimed its independence from Russia. Schmidt returned to his motherland in 1920 to join the academic staff in the newly established Higher School of Latvia²¹ and served as a vice-rector for student affairs in 1922, and the dean of the Faculty of Philology and Philosophy from 1923 to 1925. As the founding father of sinology in Latvia, Schmidt delivered lectures in Latvian mythology, Introduction to Chinese Philology, Chinese Language and Asian Culture, etc.

In terms of research, this period witnessed a reorientation in Schmidt's research interests. He did not abandon his research of China. In fact, the extensive field trips made during his years in Vladivostok bore fruits in the form of many journal articles. Rich in first-hand data and sound in analysis, his articles on the minority languages in China remain important literature and references for scholars in the related fields.²² However, it was clear that Latvia had replaced China as the focus of his research interest in this period. He spent a lot of time and energy to collect, classify and compile Latvian fables, tales and fairy-tales, and published a number of such compilations. Up to date, his compilations are still used as important source for research of Latvian folklore tradition, studies of Latvian language and ethnography. As evidenced in the literature review above, Schmidt's ground-breaking research on minority languages in China remains by and large unknown in China. Then again, investigation of the reorientation of his research interests might shed light on the role of intellectuals in the process of nation-building.

Besides research and teaching, Schmidt is also remembered today as a great collector of rare books and a generous donor. He donated 2162 units – books and manuscripts, etc. to the Library of University of Latvia. These sources cover Oriental studies, like sinology, Manchuology, Altaistics, Mongolistics, Japanistics, and other academic fields. The pearls of this collection are Chinese and Manchu books and manuscripts, especially xylographs. The manuscripts are in original Chinese, Manchu, Japanese, Mongolian, Tungusian, Udege, Nanai etc. Many are rare editions. Some of the manuscripts in xylograph are the only copies in the world.

In 1928, Schmidt was awarded the title of Honorary Doctor by Uppsala University, the oldest university in Sweden and one of the world's 100 top universities, to celebrate his great achievements. In 1938, he was awarded "the Order of the Three Stars" by the Latvian government, the highest civilian order awarded for meritorious service to the country.

Today, when celebrating the 150th anniversary of his birth, we call for more research on Schmidt and his works. There is no better way to show our gratitude and remembrance than by giving his ideas a new life in our future research.

NOTES

- ¹ Peter Schmidt (Pēteris Šmits in Latvian, 1869–1938) is known worldwide as a linguist, ethnographer, folklorist and sinologist who studied philology at University of Moscow (1891–1892) and Oriental languages at University of Saint Petersburg (1892–1896) and had internship in Peking (1896–1899), and worked in Oriental Institute in Vladivostok (1899–1920) and University of Latvia (1920–1938).
- ² The key institutions included Russian Orthodox Ecclesiastical Mission in Beijing, the Asiatic Museum of the St. Petersburg Imperial Academy of Sciences, Department of Oriental Studies of Kazan University, the department of Oriental Studies of the St. Petersburg University, Oriental Institute in Vladivostok, Imperial Oriental Society and Society of Russian Orientologists. See Dingtian (1996), p. 116.
- ³ For example, Васильев, В. П., Позднеев, А. М., Гребенщиков, А. В. and so on were granted doctoral degree; Войцеховский, О. П, Васильев, В. П., Ивановский, А. О., Peter Schmidt, Ребенщиков, А. В. and so on were granted the highest honor of Russian Academy of Sciences either as corresponding members or members. See Dingtian (1996), p. 120.
- ⁴ 1920, Schmidt boarded S. S. Dania in Vladivostok and left for Latvia via Egypt and Singapore. This is evidenced by a letter dated March 28, 1920 addressed to Professor Berthold Laufer in Chicago, which reads: “At present, I am going to Riga, where I shall teach ethnography in the new university. Although I must leave the Far East and the sinology, I shall, nevertheless, continue my Chinese and Manchu studies too.” See Walravens (1982), p. 182.
- ⁵ Schmidt, P. (1936). *Chinese Folk-Tales*, Riga: Valters and Rapa.
- ⁶ Schmidt, P. P. *Mandarin Grammar with Texts for Exercises*. Translated by Liu Ruomei and Luo We in 2018, forthcoming.
- ⁷ Wei (2017).
- ⁸ Wei (2019).
- ⁹ A. Rudakov (1871–1949) sinologist, linguist, historian in former Soviet Union. Rudakov graduated from the department of Oriental languages of the University of St. Petersburg in 1896. In the period of 1897–1902, he made scholarly field trips to China. From 1906 to 1917, he was a director of the Oriental Institute in Vladivostok. From 1920 to 1939, he was a professor at the Department of Oriental Studies at the University of the Far East in Vladivostok.
- ¹⁰ Guodong (2006), pp. 376–377.
- ¹¹ The Eluosi Wenguan (“Russian College”) was set up by the Qing Dynasty in 1708, due to the importance of Russia as a security threat to Qing-dynasty China’s north-west border. Its students were selected from the Eight Banners. There were twenty-four

students for each grade level, and they were examined every five years. The Russian college was merged into the Tongwen Guan in 1863.

- ¹² Besides foreign languages, teaching also extended to chemistry, medicine, machine-making, astronomy, mathematics, geography and international law.
- ¹³ In 1912, with the overthrow of Qing Dynasty and establishment of Republic of China, Imperial University of Peking was renamed Peking University.
- ¹⁴ In his letter to Prof. Berthold Laufer from Field Museum, Chicago, USA on May 16, 1917, Prof. Peter Schmidt said, “At present I am the president of the Oriental Institute but don’t know, how long”, see Walravens (1982), p. 179.
- ¹⁵ Guodong (2006), pp. 378–379.
- ¹⁶ Kazan University (founded in 1804) started Chinese teaching in 1833 but under the decree of Tsar Nicholas I Chinese teaching there was merged into the newly created Department of Oriental Languages at St. Petersburg University in 1854.
- ¹⁷ Li (2011), p. 174.
- ¹⁸ Guodong (2006), pp. 377–378.
- ¹⁹ See translator’s note in Schmidt (1923), p. 74.
- ²⁰ Walravens (1982), pp. 179–181.
- ²¹ The Higher School of Latvia was founded on September 28, 1919 on the basis of the former Riga Polytechnic (founded in 1862). The first rector of the university was chemist Paul Walden. In 1923, the school received its current name with the approval of its constitution, University of Latvia.
- ²² Schmidt (1923), p. 74.

REFERENCES

- Difei, Wang (Heilongjiang University) (2016). A Brief Introduction to Manchu Collection in Europe – Taking Latvia, Sweden, and Denmark as An Example. *Heilongjiang National Series*, No. 3.
- Dingtian, Huang (Heilongjiang Academy of Social Sciences) (1996). Manchuology Reserches in Russia. *Manchu Studies*, No. 2.
- Guodong, Yan (Nankai University) (2006). *History of Sinology in Russia*. People’s Publishing House.
- Jie, He (Nankai University) (2000). Chinese Teaching in University of Latvia. *Chinese Teaching in the World*, No. 2.
- Keli, Tong (Xinjiang Academy of Social Sciences) (2006). Russian Manchuologists and Manchuology Reserches. *Manchu Studies*, No. 1.
- Li, Han (Lanzhou University) (2011). Chinese Education in Russia before 1917. *Journal of Qiqihar University*, No. 1.
- Schmidt, P. P. (1902; Transl. 2018). *A Treatise on Mandarin Grammer with Texts for Exercises*. Translated by Liu Ruomei and Luo Wei (Beijing Foreign Studies University) in 2018, forthcoming.

- Schmidt, P. P. (1928; Transl. 2014). The Language of Oroches. Translated by Wang Dake (Harbin Normal University). *Manchu Studies*, No. 2, 2014.
- Schmidt, P. P. (1923; Transl. 2016). The Language of Negidals. Translated by Wang Dake (Harbin Normal University). *Manchu Studies*, No. 2, 2016.
- Walravens, Hartmut (1982). *Peter Schmidt Ostasienwissenschaftler, Linguist und Folklorist, Eine Vorläufige Biographie*. Florilegia manjurica, Wiesbaden.
- Wei, Luo (Beijing Foreign Studies University) (2017). A Phonetic Synchronic Comparison of Beijing Mandarin and Surrounding Languages/Dialects in *A Treatise on Mandarin Grammar with Texts for Exercises* by P. P. Schmidt, The First Eurasian Doctoral Colloquium (Transnational Contacts and Knowledge Transfer), September 29–October 1.
- Wei, Luo (Beijing Foreign Studies University) (2019). A Textbook that Opens the Modern Window of Chinese Teaching in Russia – *A Treatise on Mandarin Grammar with Texts for Exercises* by P. P. Schmidt : International Conference on Personality at the Crossroads of Cultures and Languages, Pēterim Šmitam 150, April 25–26.
- Zhonghuan, Wang, Xianfeng, Wang, Xuefeng, Zeng, Binxin, Ma (Heilongjiang University) (2007). Investigation Report of Manchu Language Teaching. *Manchu Studies*, No. 2.

KOPSAVILKUMS

Kā vienam no Austrumu institūta dibinātājiem latviešu lingvistam un sinologam Pēterim Šmitam bija nozīmīga loma Tālo Austrumu valodu pētniecībā, attīstot metodes un materiālus ķīniešu valodas mācīšanai, bagātinot Ķīnas studiju saturu, kā arī vācot un saglabājot pētniecības grāmatas par valodām un Ķīnu. 2019. gads bija P. Šmita 150. jubilejas gads. Tās atzīmēšana tika iekļauta UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas kalendārā. Tas liecina par P. Šmita zinātnisko darbu nozīmi Latvijā un arī visā pasaulē. Šī raksta mērķis ir atklāt pašreizējo stāvokli Ķīnas pētniecībā attiecībā uz P. Šmitu kā sinologu. Ķīnas datubāzē atrodamo publikāciju un dokumentu analīze izmantota kā galvenais instruments, lai veiktu izpēti. Balstoties uz pētījumu, izstrādāti ieteikumi vadošajiem zinātniekiem, lai veicinātu apziņu par P. Šmita studiju nozīmīgumu un izveidotu starptautisku sadarbību pētniecībā. Nākotnē varēs veikt daudz aptverošāku un dziļāku P. Šmita darbības izpēti un prezentēt sinoloģijas tēva milzīgo ieguldījumu gan Ķīnas, gan Latvijas kultūrā.

Atslēgvārdi: Pēteris Šmits, Latvijas sinoloģija.

Pētera Šmita ieguldījums valodniecībā un folklorā

Vispārīgās valodniecības jautājumi Pētera Šmita darbos

Pēteris Šmits on General Linguistics

Ina Druviete

Dr. habil. philol., profesore, Latvijas Universitātes prorektore
humanitāro un izglītības zinātņu jomā
ina.druviete@lu.lv

Latviešu filologs Pēteris Šmits plašāk pazīstams ar pētījumiem latviešu etnogrāfijā un folkloristikā, kā arī darbiem sinoloģijā, tomēr vismaz trīsdesmit dažāda apjoma rakstus un grāmatas viņš veltījis latviešu valodas sistēmas un dažādu līmeņu valodas parādību izpētei. Daudzos P. Šmita darbos izteikti arī vispārīgi vērojumi un pārspriedumi par cilvēku valodas universālo būtību un valodu kā cilvēku sabiedrības neatņemamu iezīmi. Plašās zināšanas par dažādu tautu kultūrām un valodām zinātniekam sniegušas iespēju arī latviešu valodas parādības skatīt plašākā kontekstā, šādi papildinot visai plašo vispārīgās valodniecības jautājumiem veltīto pētījumu klāstu latviešu valodniecībā (J. Velme, R. Jirgens, K. Milenbahs u. c.). Nozīmīgākie Pētera Šmita darbi, kuros vienkopus redzami viņa teorētiskie uzskati par valodu, ir grāmatas "Ievads valodniecībā" un "Ievads baltu filoloģijā". Valodu P. Šmits uztver kā tautu kultūras sakaru liecinieci, šādā aspektā pozitīvi vērtējot arī vārdu aizgūšanu. Zinātnieks arī uzsvēris valodu daudzveidības saglabāšanas nozīmi, kaut nav noliedzis mākslīgas valodas izmantošanu praktiskiem mērķiem. P. Šmita darbi liecina par iedziļināšanos daudzu zinātnes nozaru teorētiskajā literatūrā un atbilstību tālaika valodniecības attīstības tendencēm.

Atslēgvārdi: latviešu valoda, valodniecība, vispārīgā valodniecība, valodniecības vēsture, valodas standartizācija.

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā latviešu valodas izpēte bija kļuvusi par vienu no attīstītākajām latviešu akadēmiskās inteliģences zinātniskās darbības jomām. Turpinot vācbaltu praktiskās un zinātniskās valodniecības tradīcijas, universitāšu izglītību ieguvušie valodas pētnieki gan iekļāvās Eiropas kopīgajos zinātnes procesos, publicējot izvērstus pētījumus galvenokārt vācu un krievu specializētajos žurnālos (J. Lautenbahs, J. Kauliņš, K. Milenbahs, J. Endzelins, P. Šmits u. c.) un iedzīvinot populārzinātnisku apceru un apskatu tradīciju latviešu periodiskajos izdevumos¹. Līdz 19. gadsimta 90. gadiem, kad valodnieka ceļu izvēlējās Pēteris Šmits, latviešu lasītājam jau bija pieejamas ne tikai latviešu gramatikas un vārdnīcas, kas atspoguļoja latviešu valodas sistēmu un leksisko bagātību, bet arī apcerējumi par valodas būtību. Šādas ievirzes darbi piederīgi vispārīgās valodniecības apakšnozarei.

Vispārīgā valodniecība pievēršas valodai kā īpašai cilvēku sabiedrības iezīmei, meklējot universālijas, kas kopīgas visām pasaules valodām neatkarīgi no to ģenealogiskā, tipoloģiskā vai areālā raksturojuma. Šīs valodniecības apakšnozares ietvaros tiek meklētas atbildes uz jautājumiem par cilvēku valodas cilmi, valodas saistību ar kognitīvajiem un psiholoģiskajiem procesiem, valodas sistēmu un tās apguvi, pasaules valodu daudzveidību un tās izveidi. Kaut arī kopīgo iezīmju ilustrēšanai tiek izmantots konkrētas valodas materiāls, gan zinātniski, gan populārzinātniski apcerējumi vispārīgajā valodniecībā tiecas abstrahēties no vienas valodas runātāja pieredzes, skatoties uz valodu pasauli no plašākas perspektīvas. Pētījumi vispārīgajā valodniecībā bieži sasauca ar filozofijas, etnoloģijas vai psiholoģijas atziņām. Nereti viens un tas pats pētnieks pievēršas gan vienas valodas vai valodu grupas leksikas, gramatikas vai semantikas izpētei, gan vispārīgai cilvēku valodas fenomena analīzei.

Grāmatas, populārzinātniski raksti un lekciju kursi ar nosaukumu “Ievads valodniecībā” vai “Valodniecības pamati” ir populāri arī mūsu dienās; vai visās Eiropas kultūrās ir radīti dažāda apjoma apcerējumi par valodu. Latviešu valodā, ja neskaitām atsevišķas rindkopas vācbaltu kultūras darbinieku rakstos, šī tradīcija aizsākas jaunlatviešu laikos. Valodniecības teorija atspoguļojas gan J. Alunāna, gan A. Kronvalda apcerējumos par latviešu valodas tiesībām un tās attīstības ceļiem. Nopietns pētījums saistošu vēstuļu formā ir J. Velmes “Vēstules par valodniecību”, kas publicētas vairākos viņa vadītā mēnešraksta “Austrums” gadagājumos no 1885. gada līdz 1889. gadam. J. Velme ir arī pirmais, kas mēģina sniegt lasītājam vispārīgās valodniecības definīciju: “Valodniecība nopūlas saprast valodu tiklab viņas vienkopībā kā vispārīgu līdzekli cilvēkam izteikt savas domas [...], viņa mēģina izziņāt valodu vienādības un savādības cēloņus [...], nodarbojas iedalīt visas valodas grupās un šķirās, izpētīt, kādā sakarā stāv domas ar tām skaņām, caur kurām viņas dara zināmas, kādā vīzē viņa cēlusies [...], kāds svars valodai priekš cilvēka gara un kāda loma cilvēces attīstībā.”² J. Velmes darbā minētas arī hipotēzes par valodas izcelšanos un sniegtas norādes uz līdzībām dažādu valodu sistēmā.

1892. gadā tiek publicēts R. Jirģena raksts “Valodas attīstīšanās”³, kas ievirzes un terminoloģijas ziņā atrodas uz robežas starp zinātnisku un populārzinātnisku

apceri. Šis darbs, visticamāk, tapis neatkarīgi no plašākā un pazīstamākā darba latviešu vispārīgajā valodniecībā 19. gadsimtā – K. Mīlenbaha apcerējuma “Par valodas dabu un sākumu”, kas domāts tiem, kuri “ar valodu sevišķi nenodarbodamies, tomēr kāro pēc cik necik dziļākiem ieskatiem valodas dabā un darbnīcā”⁴. Atsaucoties uz vairāk nekā trīsdesmit ārvalstu zinātnieku pētījumiem, K. Mīlenbahs sniedz ieskatu valodu klasifikācijā, dažādās teorijās par valodas cilmi, valodas izpētes pamatprincipos. Arī 1898. gadā publicētajā K. Mīlenbaha grāmatā “Teikums” ne tikai aplūkoti sintakses jautājumi, bet arī sniegts ieskats valodas un valodniecības teorijā. Tāpat līdz laikam, kad valodniecības studijas uzsāk Pēteris Šmits, Latvijā valodniecība jau kļuvusi par attīstītu nozari, aptverot gan zinātniskā pamata izstrādi latviešu valodas lietošanas nostiprināšanas un standartizācijas vajadzībām, gan Eiropas līmeņa teorētiskus pētījumus vairākos virzienos, gan valodniecības kā zinātnes popularizēšanu.

Kad 1869. gadā Raunā dzimušais Pēteris Šmits absolvē ģimnāziju, viņa intereses ir skaidras: tās saistās ar valodu un literatūru. Jau skolas gados viņš pastiprināti pievērsies etnogrāfijai un mitoloģijai. Kā raksta pats P. Šmits, “1890. gada pavasarī noliku ģimnāzijas gala eksāmenu .. Jau sen biju nospriedis studēt valodniecību, bet tikai vēl nezināju, kādu nodaļu ņemt par savu specialitāti. Vairāk gan prātoju par austrumu valodām, bet nedabūju par tām nekādu tuvāku ziņu. K. Ozoliņš [...] man ieteica Maskavas filologus, sevišķi F. Fortunatovu, un, viņa pierunāts, nospriedu braukt uz Maskavu”⁵. Maskavā P. Šmits sāk studēt krievu valodu un literatūru, tomēr ātri saprot, ka “viņam kā latvietim un luterticīgam nekādu praktisku izredžu savā izvēlētajā specialitātē nebijis”⁶. Viņu nevilināja arī klasisko valodu vai vācu valodas skolotāja karjera. Un uzņēmīgais latvietis jau 1891. gada rudenī dodas uz Pēterburgu, kur sāk studēt austrumu valodas, kā arī klasiskās valodas un salīdzināmo valodniecību, lai, iespējams, pievērstos diplomātiskajai karjerai. Tomēr īstais aicinājums izrādās akadēmiskais darbs – no 1896. gada Pekinā, no 1899. gada Vladivostokā, vēlāk Latvijas Universitātē. P. Šmits atzīst, ka “minētās nodaļas studentiem bija jāmacās četras austrumu valodas: ķīniešu, mandžūru, mongoļu un kalmuku. [...] Par valodniecību un etnogrāfiju ķīniešu nodaļā gan nebija it nekādas runas. V. Vasiļjevs, D. Peščurovs, A. Ivanovskis – “valodu mācīja bez jebkādas sistēmas”, A. Pozdņejevs “katrā valodas parādībā meklēja loģikas un prātniecības pamatus”, Georgijevskis norādīja, ka “visas viņam pazīstamās valodas ir savā starpā rada”. Reti kāds mācījās valodas ar interesi. Tiem pašiem tika iepotēti pavisam nepareizi uzskati par valodniecību un specializēšanās vietā dzišanās pēc nenoteiktas vispusības”⁷.

Sev tik tuvo Austrumvalstu etnogrāfiju un kultūru P. Šmits apgūst galvenokārt pašmācības ceļā. Studiju laikā viņš neaizmirst pievērsties arī latviešu valodai, kultūrai un etnogrāfijai. Zinātniskās darbības sākumā P. Šmits publicējas galvenokārt populāros periodiskos izdevumos, apcerot latviešu kultūrai nozīmīgus jautājumus, bet iepazīstinot latviešu lasītāju arī ar Austrumu kultūru.⁸ Kopumā no 1893. gada līdz 1938. gadam Pēteris Šmits publicējis ap 130 dažāda apjoma darbu; A. Ozola sastādītajā bibliogrāfijā ir mēģināts grupēt šos darbus pēc zinātnes nozarēm: 1) par

etnogrāfiju, mitoloģiju, folkloru, vēsturi, 2) par Ķīnu un tās kultūru, arī par Tālajiem Austrumiem, 3) par lingvistiku, 4) recenzijas, kritikas, polemika, 5) par sabiedriskās dzīves un sava laika aktuāliem jautājumiem, 6) tulkojumi un oriģināla dzeja. Uz lingvistiku attiecināti gandrīz 30 dažāda apjoma darbi, tomēr attiecībā uz tik universālu zinātnieku kā Pēteris Šmits nošķirt valodai, kultūrai un etnogrāfijai veltītos darbus ir praktiski neiespējami. Par P. Šmita plašo interešu loku arī valodas izpētē liecina kaut vai darbu virsraksti: “Par akcentu latviešu valodā” (1893), “Somu-ugru valodu radniecība” (1894), “Der Lautwandel im Mandschu und Mongolischen” (1898), “Austrumu vārdi latviešu valodā” (1903), “Glika Bibeles valoda” (1908), “Ko valodniecība māca par latviešu, leišu un prūšu senatni” (1911), “Langes latviešu vārdnīca” (1912), “Altajiešu valodu vārdi latviešu valodā” (1927), “The language of the Oroches” (1928), “Chinesische Elemente im Mandschu” (1932).

Kaut arī P. Šmits, aprakstot viņa analizēto valodu vēsturi un gramatisko sistēmu, ievēroja tradicionālās valodniecības, īpaši komparatīvisma, pieeju, viņa rakstos tika noārdītas zinātņu nozaru robežas – daudzviet rakstos par valodu parādījās etnogrāfiskas atkāpes. Līdzīgas iezīmes gan bija jau P. Šmita priekšteča K. Mīlenbaha un vēlāk E. Bleses darbos. Ernests Blese atzina, ka “mēs starp viņa rakstiem veltī meklēsim darbus, kas būtu līdzīgi kādai gramatikai, vai arī pētījumus, kas būtu veltīti kādām valodas skaņu, formu, vārdu atvasināšanas vai arī sintakses problēmām. Šm. vispārīgi nebija valodnieks tādā nozīmē kā, piem., Mīlenbahs un it īpaši prof. Endzelīns [...] Šm. turpretī vispirms ir etnologs, zināmas tautas kultūras vēstures pētnieks, un tādēļ viņa uztverē centrā ir vārds ar savu nozīmi, ar savu etnoloģisko, etnogrāfisko un kultūrvēsturisko aizmuguri, citiem vārdiem sakot, ar to, ko šis vārds var dot zināmas vienas vai pat divu un vairāku tautu kulturālās pagātnes vai kultūras sakaru noskaidrošanai attālākā vai mūsu dienām tuvākā pagātnē. Tikai retos gadījumos Šm. nodevies vairāk tīri valodnieciska rakstura jautājumiem, bet arī tad viņš neieslīgst tajos līdz dibenam un aprobežojas vairāk ar vispārīgiem novērojumiem, ar materiālu krāšanu un to vispārīgu noskaidrošanu [...] Šmits visumā bija cilvēks ar konkrētāku un vispusīgāku domāšanas veidu, kas nevarēja samierināties ar valodnieku teorētisko pieeju atsevišķiem, nereti sīkiem, jautājumiem, pie kam uzskatu bagātība un dažādība šais jautājumos ir visai liela ne tikai atsevišķu pētnieku starpā, bet nereti arī viena un tā paša pētnieka atzinumos dažādu viņa darbības posmu rakstos. Tādēļ Šmita garā gan laikam mita zināms skepticisms pret valodnieku darbību. [...] Ja runājam par Šm. vietu mūsu valodas pētīšanā, tad jāsaka, ka viņš vairāk bija cilvēks, kas mūsu valodu mīlēja, kas interesējās par to, bet ne tiešs valodnieks šaurā nozīmē”⁹.

Iespējams, Ernests Blese ir bijis pārāk kategorisks, noliedzot “gramatikai līdzīgus” pētījumus P. Šmita darbībā. Valodnieka sastādītajās austrumu valodu gramatikās un valodu aprakstos ir ievērota noteikta sistēma, kas aptver arī problemātisko jautājumu izpēti. Arī viens no pirmajiem P. Šmita rakstiem, ar ko viņš kļūst pazīstams valodnieku aprindās – Pēterburgas Zinātņu akadēmijas Rakstu krājumā publicētais “Trojakaja dolgota v latiškcom jazike” (1899) –, ir stingri valodniecisks.

E. Blese gan min, ka “tomēr Šm. necenšas iegremdēties jautājumā visā tā teorētiskā plašumā un neatzīmē pat agrākos darbiniekus, kas par trejādo garumu rakstījuši pirms viņa [...] .. jautājuma tīri teorētiskā, valodnieciski-vēsturiskā puse viņu tik dziļi neinteresē [...]. Tīrā, sausā salīdzināmā valodniecība viņu interesē maz. Pa daļai tas gan tādēļ, ka viņš nebija salīdzināmo valodniecību studējis, un tādēļ šīs zinātnes metodes un šai zinātnei raksturīgā pieeja valodas faktiem tā nebija ieaugusi viņa garā kā īstajiem lingvistiem: austrumu valodu pētīšanā jau piestāv citas metodes un citāda pieeja pētījamiem faktiem”¹⁰.

Pats Pēteris Šmits gan vēstulē E. Volterim sniedz šādu skaidrojumu: “Es, protams, esmu vainīgs tai ziņā, ka pēc sava Trejādā garuma es vairs neko neesmu rakstījis valodniecībā. Bet manā vietā tagad raksta Milēnbahs, Endzelīns, Plāķis un citi filologi, tā ka man ir grūti ar viņiem sacensties. Toties es strādāju savā specialitātē un latviešu etnogrāfijā. Un saņemu ļoti glaimojošas atsauksmes no ārzemēm.”¹¹

Lai izprastu P. Šmita teorētisko skatījumu uz valodu, noderīgi vai visi viņa darbi gan valodniecībā, gan citās nozarēs, jo pa teikumam, kur ievīti vispārināti vērojumi, varam atrast daudzviet, piemēram, rakstos “Mūsu valodas pārgrozišana” (1894), “Par valodas bojāšanu” (1895), “Piezīmes par valodu” (1903), “Jaunās pareizrakstības lietā” (1911).

Nozīmīgākie Pētera Šmita darbi, kuros vienkopus redzami viņa teorētiskie uzskati par valodu, ir grāmata “Ievads valodniecībā” un daļēji arī darbs “Ievads baltu filoloģijā”¹². Lekciju konspekts ar tādu pašu nosaukumu “Ievads valodniecībā” izdots jau 1921. gadā. Ne “Ievada valodniecībā” titullapā, ne pašā darbā nav nekādu norāžu, kādam lasītājam tas domāts – vai tas ir mācību līdzeklis studentiem vai populārzinātnisks darbs plašākas publikas ieinteresēšanai par valodu. Darbs tapis uz plašas pētnieka un profesora pieredzes pamata – vispārīgas ievirzes kursu P. Šmits lasījis jau Tālo Austrumu Valsts universitātē Vladivostokā, pēc atgriešanās Latvijā no 1920. gada līdz 1937. gadam P. Šmits LU Filoloģijas un filozofijas fakultātē ir lasījis kursus “Ievads valodniecībā” un “Ievads baltu filoloģijā”, par ko E. Blese izsakās: “arī šajosursos parādās Šm. raksturīgā kultūras vēsturnieka un etnologa pieeja valodas parādībām.”¹³ J. Endzelīns grāmatu “Ievads valodniecībā” atzīst par “latviešu publikai ļoti derīgu”¹⁴. E. Blese gan uzskata: “No valodnieka viedokļa raugoties, darbam vietumis drusku neprecīzs izteiksmes veids. Bet tas jau nu sākums. Pašā saturā atkal sastopam uzsvērtu visu to, kam ir kultūras vēstures nozīme, bet maz to, kas varētu interesēt tieši valodniekus [...]” Arī “Ievadā baltu filoloģijā”, pēc E. Bleses domām, “tīri valodnieciska rakstura parādības apgaismotas maz”¹⁵.

Grāmata “Ievads valodniecībā” strukturēta 11 nodaļās: *Valodniecības uzdevums, Rakstu vēsture, Valodniecības vēsture, Indoeiropiešu valodu saime, Citas valodu saimes, Fonētika, Semasioloģija un semantika, Vārdu šķiras, Morfoloģija, Teikums, Valodas pareizība*. Grāmatā ietverts arī plašs alfabētisks priekšmetu rādītājs, kas liecina par bagātīgi izmantoto teorētisko literatūru un atbilstību tālaika valodniecības attīstības tendencēm.

Valodniecības uzdevumu Pēteris Šmits raksturo šādi: “Tas priekšmets, ko valodniecība pētī, nav vis kāda atsevišķa valoda jeb valodu grupa, bet gan vispārīgi cilvēku valoda. Lai gan pasaulē ir ļoti daudz un dažādas valodas, mēs tomēr varam arī runāt par vienu cilvēces valodu, zīmējoties uz cilvēka dabas vienādību. [...] Valodniecības uzdevums nav mācīt valodu praktiskām vajadzībām (p.p.: runāšanai, rakstu lasīšanai u. t. pr.), bet viņas mērķis ir vispārīgi atrisināt cilvēka valodas īpašības un attīstības gaitu.”¹⁶ P. Šmits min šādas valodniecības nozares: valodas filozofija, valodas psiholoģija, skaņu fizioloģija, fonētika, eksperimentālā fonētika, morfoloģija, sintakse, leksikoloģija, leksikogrāfija, stilistika, semasioloģija, lingvistiskā paleontoloģija. Viņš atzīst, ka “valodniecību var pieskaitīt arī plašākai zinātnei, ko sauc par filoloģiju, kas pētī tautas vēsturi, etnogrāfiju, literatūru un citas līdzīgas disciplīnas”¹⁷. Zinātnieks arī norāda, ka valodniecība ir patstāvīga zinātne, kaut tā nebūt nevar iztikt bez filozofijas un psiholoģijas.

Interesi izraisa arī P. Šmita viedoklis par valodu konkurenci un valodu saglabāšanas nepieciešamību: “.. kādas valodas apspiešana ir nevien netaisnība, bet arī zināms ļaunums visai cilvēces kultūrai. Ar katru izmirušu valodu ir gājušas bojā savas kultūras mantas, kuras uzvarētāju valodas gan nekad nevarēs pilnīgi atsvērt.”¹⁸ Šāda atziņa tiek plaši izplatīta mūsdienās, bet 20. gadsimta 30. gados nebūt tik populāra nebija. P. Šmits arī norāda uz starptautiskas saziņas valodas lietderību: “Lai arī liela valodu dažādība ar savu savstarpējo konkurenci veicina kultūras progresu, tomēr satiksmes atvieglināšanas dēļ būtu vēlama arī kāda vispārīgi pieņemta pasaules valoda.” Viņaprāt, uz šādu godu varētu pretendēt angļu, vācu, franču, spāņu vai itāļu valoda, tomēr viņš nenoliedz arī iespēju attīstīt kādu mākslīgu valodu.

Saskaņā ar latviešu valodniecības tradīciju pie pētījumiem vispārīgajā valodniecībā nereti tiek pieskaitīti arī teorētiski darbi par valodas kopšanas resp. normalizācijas un standartizācijas pamatnostādņem. Latviešu valodas kopšanai P. Šmits pievērsies jau darbības sākumposmā, publicējot īsas apceres par konkrētiem vārdiem vai sintaktiskajām konstrukcijām izdevumos “Mājas Viesis”, “Mājas Viesa Mēnešraksts”, “Dzimtenes Vēstnesis” un citos.

Visvairāk P. Šmits izteicies par aizguvumu un svešvārdu vietu valodā. Viņa viedoklis skaidri nojaušams jau vienā no pašiem pirmajiem rakstiem: “Valodu zinātne nepazīst tādas valodas, kura būtu tīra no svešiem piemaisījumiem. Tāpat vēsture mums aizrāda, ka pilnīgi ieviesušos svešvārdus no valodas izskaust ir ļoti grūti, pa lielākai daļai pavisam neiespējami. Bet tā kā latviešu rakstos jau ir pazīstama lieta, ka rakstnieki karo ar drošu dūšu pret zinātniskiem aizrādījumiem, arī saprotams, ka valodas grozīšanu pie mums daži uzskata par augstu uzdevumu. Karš pret aizņemtiem vārdiem ir gandrīz vispārīgs, tikai sikumos ir domu starpība. [...] Daži valodnieki domā, ka mūsu valodā esot vēl daudz vārdu, kas aizņemti no kādas svešas nepazīstamas valodas. Kas tad nu mums vēl paliktu pāri no saviem vārdiem? Ja kādam šāds aizrādījums aizķertu viņa patriotiskās jūtas, tad viņš var apmierināties ar to, ka citas valodas nemaz nav patstāvīgākas.”¹⁹

P. Šmita pārlicība, ka ne vienmēr jāvēršas pret aizguvumiem, pausta arī "Ievadā valodniecībā": "Nav mums šaubu par to, ka aizvēstures cilvēki stipri vien atšķīrās no mūsu dienu ļaudīm, bet šo lielo starpību mums tomēr nevajaga pārspīlēt. Ja mēs tagad ēdam *malaju sago* un *japāniešu soju*, dzeram *ķīniešu tēju*, *arābiešu kafiju* un *meksikāņu šokolādi*, smēķējam *Amerikas tabaku* ar *spāniešu cigāriem*, tad nevaram vis apgalvot, ka aizvēstures cilvēki būtu izturējušies tikai naidīgi pret visām svešām lietām un svešiem vārdiem."²⁰ Viņš drīzāk iebilst pret nevajadzīgu jaunvārdu veidošanu: "Katras valodas attīstības gaitā iznīkst daži vecāki vārdi un formas un arvienu rodas jauni nosaukumi un jaunas formas. Bet grūti būtu atrast piemērus, kur ar tādu kaislību un stūrgalvību groza un lāpa tautas valodu, kā tas pie mūsu rakstniekiem redzams."²¹

Arī mūsdienās aktualitāti nav zaudējis P. Šmita viedoklis par aizgūtu īpašvārdu atveidi: "Mūsu tautai celsies daudz lielāks ļaunums no tā, ja mēs veicināsim pie svešiem īpašvārdiem nepareizu izrunu, nekā kad mēs šo vārdu rakstību pielāgosim savai ortogrāfijai. Tikai nevalodnieki un apstākļu nepazinēji var prātot par tādām lietām, ka visi sveši īpašvārdi esot jāraksta oriģinālu ortogrāfijā."²²

Ortogrāfijas jautājumi P. Šmitu interesēja jau Krievijas periodā. Viņš iesaistījās 1908.–1912. gada "ortogrāfijas karos", piedalījās RLB vasaras sapulcēs, publicēja vairākus rakstus, paužot latviešu jaunās ortogrāfijas pamatlicējam K. Milēbaham tuvu viedokli. Pēc atgriešanās Latvijā P. Šmits izdod lakonisku ieteicamo vārdu un konstrukciju rokasgrāmatu²³ un kopā ar J. Endzelīnu sastāda "Izrunas un rakstības vadoni"²⁴, kas piedzīvo astoņus izdevumus. J. Endzelīns šo sadarbību raksturo šādi: "Būdams valodas lietās vispāri konservatīvs, viņš, cik man zināms, nav pats radījis neviena jaunvārda, bet gan lietāja citu radītus vārdus, ja tos atzina par labiem. [...] Ir jau iespējams, ka par vienu vai otru valodas prakses jautājumu Šmitam bija arī vēlākajos gados varbūt citādas domas nekā man, bet, saprazdams, ka lietas labā filologiem ir internas nesaskaņas jāpatur pašu mājās un uz ārieni jāuzstājas vienotā frontē, viņš nekad nav bijis jaucējs valodas prakses un rakstības lietās."²⁵

Kopš 1937. gada ir arī oficiālās pareizrakstības komisijas loceklis. Kā norāda E. Blese, "Šai komisijā Šm. aizstāvēja to virzienu, ko aizstāv arī prof. Endzelīns un es, proti, ka līdz šim pastāvējušā pareizrakstība reformējama pavisam nedaudz, ka latviešu vārdos paturama neskarta mūsu valodas vispārīgā jau sen izstrādātā gramatiskā sistēma, šīs sistēmas vispārīgie vēsturiskie pamati, it īpaši morfoloģijā, un ka jācenšas joprojām visur panākt jo lielāku vienādību un saskaņu starp valodas izrunu un rakstību, t. i., starp valodas fonētisko un ortogrāfisko sistēmu."²⁶ Pats Pēteris Šmits savu darbību valodas kopšanā raksturojis šādi: "Mans nolūks nebija uzstāties par kādu stingru likumu devēju valodas lietās, jo daudz nepareizi un lieki vārdi vairs nebūs izsviežami no mūsu rakstiem un vienā otrā gadījumā valodniekam būs arī jāpiekāpjas pret kultūras valodu iespaidu. Rakstnieku pienākums tomēr ir ieturēt tādu kārtību, ka mūsu raksti netiek pārpludināti ar visādām nepareizībām un ka netiek apkarotas vecas valodas mantas."²⁷

P. Šmita darbi un izteikumi par vispārīgās valodniecības jautājumiem liecina par iedziļināšanos daudzu zinātnes nozaru teorētiskajā literatūrā un atbilstību tālaika valodniecības attīstības tendencēm. Mūsu dienās, kad atkal atgriezāties pie plašāka skatījuma uz valodu saistībā ar tautas kultūras vēsturi, šī vispusīgā zinātnieka darbi var būt gan fakts un ideju avots, gan rosinājums turpmākiem pētījumiem.

AVOTI, LITERATŪRA UN PIEZĪMES

- ¹ Piemēram var minēt šādus apcerējumus: K. Biezbārdis. *Mūsu valoda un viņas rakstība*. Rīga, 1869; J. Lautenbahs. Latviešu gramatikas vēsture. *Pagalms*, 1881, Nr. 11, 12, 13, 14, 15; Kažoku Dāvis. Mūsu rakstu valoda un mūsu tēvu valoda. *Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas Rakstu krājums*, Nr. 8, 1893, 16.–68. lpp.
- ² Velme, J. (1885). Vēstules par valodniecību. *Austrums*, Nr. 3, 143.–144. lpp.
- ³ Jirgens, R. (1892). Valodas attīstīšanās. *Pūrs, darināts un pielocīts ar populāri zinīškiem apcerējumiem*. Rīga, 2. sēj., 14.–57. lpp.
- ⁴ Mīlenbahs, K. (1891). *Par valodas dabu un sākumu*. Jelgava: Ā. Reinbergs, 64. lpp.
- ⁵ *Profesors Pēteris Šmits* (1940). Pēc autobiogrāfiskiem materiāliem sarakstījis G. Šaurums. Rīgā, 8. lpp.
- ⁶ Blese, E. (1939). Profesora Pētera Šmita dzīve un viņa darbība valodniecības laukā. *Filologu Biedrības Raksti*, 19. sēj., 9. lpp.
- ⁷ *Profesors Pēteris Šmits*, 11. lpp.
- ⁸ Ozols, A. (sast.) (1939). Prof. P. Šmita iespiesto rakstu rādītājs. *Filologu Biedrības Raksti*, 19. sēj., 31.–50. lpp.
- ⁹ Blese, E. (1930). Profesoram P. Šmitam viņa 60. dzimundienā. *Filologu Biedrības Raksti*, 10. sēj, 17., 19.–20. lpp.
- ¹⁰ Turpat, 17.–19. lpp.
- ¹¹ P. Šmita vēstule E. Volterim 1916. gada 16. martā (krievu valodā). LU Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa. Fonds “Dažāda sarakstīšanās I”, 86.–93. lpp.
- ¹² Šmits, P. (1934). *Ievads valodniecībā*. Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums; Šmits, P. (1936). *Ievads baltu filoloģijā*, Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums.
- ¹³ Blese, E. Profesoram P. Šmitam viņa 60. dzimundienā, 19. lpp.
- ¹⁴ Endzelīns, J. (1940). Pētera Šmita piemiņai. *Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas Rakstu Krājums*, 23 A, 10. lpp.
- ¹⁵ Blese, E. Profesoram P. Šmitam viņa 60. dzimundienā, 19. lpp.
- ¹⁶ Šmits, P. *Ievads valodniecībā*, 3. lpp.
- ¹⁷ Turpat, 6. lpp.
- ¹⁸ Turpat.
- ¹⁹ Šmits, P. (1895). Par valodas bojāšanu. *Mājas Viesis*, Nr. 5, 2. lpp.

- ²⁰ Šmits, P. *Ievads valodniecībā*, 20. lpp.
- ²¹ Šmits, P. (1921). *Valodas kļūdas un grūtumi*. Rīga: A. Gulbis, 4. lpp.
- ²² Šmits, P. (1929). Par svešu īpašvārdu rakstību latviešu valodā. *Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas Rakstu Krājums*, 19. sēj., 84. lpp.
- ²³ Šmits, P. *Valodas kļūdas un grūtumi*.
- ²⁴ Endzelins, J., Šmits, P. (1921). *Izrunas un rakstības vadonis*. Rīga: J. Pēterona drukātava.
- ²⁵ Endzelins, J. (1940). Pētera Šmita piemiņai. *Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas Rakstu Krājums*, 23. sēj., 10. lpp.
- ²⁶ Blese, E. Profesoram P. Šmitam viņa 60. dzimūdienā, 14. lpp.
- ²⁷ Šmits, P. *Valodas kļūdas un grūtumi*, 4. lpp.

SUMMARY

Latvian philologist Pēteris Šmits is more widely known for his studies in Latvian ethnography and folkloristics, as well as his achievements as an outstanding synologist. However, at least thirty of his articles and books have been devoted to Latvian language system and language phenomena. His articles also highlight some general observations and reflections on the universal nature of human language and deal with language as an integral feature of human society. Extensive knowledge of cultures and languages of various nations has enabled him to analyse Latvian-language phenomena in a wider context, thus contributing to the wide range of studies on reflections of general linguistics in Latvian linguistics (J. Velme, R. Jirgens, K. Milenbahs etc.). The most important contributions by P. Šmits revealing his theoretical views on language are the books “Introduction to Linguistics” (1936) and “Introduction to Baltic Philology.” In the book “Introduction to Linguistics” P. Šmits describes the mission of linguistics, as follows: “The subject that linguistics studies is not a separate language, or a group of languages, but a general human language. Although there are very many different languages in the world, we can also talk about one language of humanity because of the identical human nature. The task of linguistics is not to teach language for practical purposes (e.g. speaking, reading etc.), but to resolve the general features and development of human language”. Language for P. Šmits is a witness to the cultural contacts of nations, therefore he also welcomes the purposeful borrowing of lexical units. The scholar has stressed the importance of preserving present lingvodiversity, although he has not denied the use of artificial language for practical purposes. P. Šmits contributions and views on general linguistics are in line with the trends of linguistics at the turn of centuries and are considered an important contribution to the general theory of linguistics and language standardisation in Latvia.

Keywords: the Latvian language, linguistics, general linguistics, history of linguistics, language standardisation.

Pētera Šmita tēls latviešu literatūrā

Image of Pēteris Šmits in Latvian literature

Ieva Kalniņa

Dr. philol., Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes profesore
ieva.kalnina@lu.lv

Latviešu literatūrā divu romānu tēlos ieraugām prototipiskas profesora Pētera Šmita iezīmes. V. Egliša romānā “Domājošā Rīga” profesors Šmits ārējā veidolā, uzskatos un principos tēlots nav, bet Īliņš (Lautenbahs-Jūsmiņš) tiek konfrontēts ar personu – profesoru Tievo, kurā kompilēti literatūras vēsturnieka Teodora Zeiferta izskats un saistība ar 19. gadsimta 90. gadu “jaunstrāvnieciskajiem uzskatiem”, kad T. Zeiferts proponēja reālismu, ar P. Šmita folkloristiskajiem uzskatiem, kurš vērsās pret pseidomitolģiju. A. Sakse romānā “Dzirksteles nakti” profesoru Šmitu nodēvējusi par Šildi, viņš ir atpazīstams ar savu aizraušanos ar Ķīnu, studenti par viņu zobojas, jo viņš savas lekcijas iesāk un nobeidz ar vecās Ķīnas slavinājumu. 1992. gadā filozofs Uldis Tīrons uzraksta ceļojumu aprakstu “Vēstules no Gobi”, viņš ir atkārtojis Šmita ceļojumu no Maskavas līdz Pekinai. Aprakstā ievietoti P. Šmita ceļojuma piezīmju citējumi, kuri bija publicēti 19. gadsimta 90. gadu laikrakstos.

Atslēgvārdi: Ķīna, latviešu romāns, ceļojumu apraksts.

Raksta tēma ir nedaudz provokatīva: kāpēc kādam LU profesoram būtu jāklūst par literatūras tēlu? Pētera Šmita dzīve ir cieši saistīta ar 20. gadsimta pirmās puses Latvijas vēsturi, un tajā ir arī atsevišķi netradicionāli dzīves pagriezieni, kuri spētu ieinteresēt rakstniekus. Latviešu kultūrā plašāk ir zināmi divi Pēteri Šmiti, folklorists un sinologs Pēteris Šmits un Lubānas pagasta skolotājs Pēteris Šmits (1878–1949), kuram dzejoļus veltījusi Bronislava Martuževa un tēlojumu rakstnieks Jānis Liepiņš.

Tomēr jautājums par profesoru Pētera Šmita tēlu, zinot latviešu literatūru, nemaz tik provokatīvs nav, jo vairāki rakstnieki savos romānos ir aprakstījuši Latvijas Universitātes vēsturi, un tajos īpaša uzmanība ir pievērsta baltu filoloģijas studentiem, mācībspēkiem un viņu gaitenim Latvijas Universitātes galvenajā ēkā, kurš bija nodēvēts par Rožu gaiteni. Savukārt P. Šmita ceļojums no Maskavas līdz Pekinai cauri ir izrādījies ierosmes vērts jauna ceļojuma apraksta rakstīšanai.

Nozīmīgākie romāni par Latvijas Universitāti ir Teodora Zeltiņa romāns “Rožu gaitenis” (1958) un Annas Sakses darbs “Dzirksteles naktī” (1957), un daļēji Viktora Eglīša romāns “Domājošā Rīga” (1934), kas veltīts Latvijas Universitātei un dievturības kā jaunas reliģijas iedibināšanai.

Kādās attiecībās ar LU bija romānu autori? Rakstā ir svarīga viņu kā autoru pozīcija, jo visos trijos romānos galvenā varoņa skatījumā un rīcībā ir arī atsevišķas autora *alter ego* iezīmes.

Viktors Eglītis bija latviešu literatūras lektors pašos Latvijas Universitātes sākumos 1919.–1923. gadā. Tā kā viņš savas klasiskās filoloģijas studijas Tērbatas Universitātē nebija pabeidzis, viņam darbs LU bija jāatstāj. Viktors Eglītis noteikti ir daudz spēcīgāks literatūrzinātnieks nekā Jēkabs Lautenbahs-Jūsmiņš vai modernāks nekā Teodors Zeiferts, kuri palika strādāt universitātē. Tā kā, atšķirībā no latviešu valodas, latviešu literatūras vēsture nevienā universitātē pirms Pirmā pasaules kara mācīta netika, LU kaut cik latviešu literatūras docēšanu atrisināja tikai 30. gadu otrajā pusē, kad sāka strādāt Jānis Kārklis un Jānis Alberts Jansons. Kā raksta literatūras vēsturniece Vera Vāvere, Viktoram Eglītim vienmēr bijušas problēmas ar prototipiem, jo “viņš aizvien nevarēja pietiekami attālināties no aprakstāmā cilvēka, lai to neaizvainotu” (Vāvere 2012, 316). Latviešu literatūras zinātnē prototipu jautājums V. Eglīša romānā “Domājošā Rīga” īpaši pētīts nav, bet V. Vāvere atzīst: “Romānā var atpazīt veselu plejādi tālaika kultūras darbinieku: Jēkabu Lautenbahu, Teodoru Zaļkalnu, Kārli Zāli, Romānu Sutu, Jūliju Sproģi un daudzus citus.” (Vāvere 2012, 312)

“[Anna] Sakse studē Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē (1925–1927), sākotnēji Pedagoģijas nodaļā, cerot iegūt pamatskolas skolotājas tiesības, tad pāriet uz Baltu filoloģijas nodaļu”. (Daukste-Silasproģe 2001, 152) Studijas viņai nākas pārtraukt gan materiālu apstākļu dēļ, gan arī nenoturīgās intereses dēļ, gan īpaši padomju laikā akcentētajā neapmierinātībā ar filozofijas nacionālistisko ievirzi. (Daukste-Silasproģe 2001, 153) Acīmredzot viņa ir saglabājusi savas pierakstu klades (iespējams, dabūjusi arī no citiem bijušajiem studentiem),

jo romānā “Dzirksteles naktī” sīki aprakstīts, ko galvenā varone dzird un redz lekcijās. Romānā “Dzirksteles naktī” ieraugām profesoru P. Dāles, T. Celma, P. Zālītes, J. Lautebaha-Jūsmaņa, P. Šmita, A. Dagues prototipus.

Teodors Zeltiņš, romāna “Rožu gaitenis” autors, Baltu filoloģijas nodaļā sāka studēt 1933./1934. akadēmiskajā gadā, studijas viņš nav pabeidzis un pēc Otrā pasaules kara dzīvo ASV. Romānā ir pieminēti ar pārveidotiem uzvārdiem vairāki nodaļas profesori – J. Endzelīns (Stīvums), Ludis Bērziņš u. c., nosaukti konkrēti studiju kursi, bet viņu vidū nav ne P. Šmita kursu, ne viņa paša, un tādējādi Zeltiņa romāns tālāk apskatīts netiks.

Romāns “Domājošā Rīga” sarakstīts 1934. gadā. Literatūrzinātniece V. Vāvere raksta: “Eglīti neatlaidīgi vilina ideja par lielu episku darbu, kurā būtu savītas visas galvenās laikmeta problēmas, atspoguļoti tautas dzīves nozīmīgākie posmi.

Divdesmito un trīsdesmito gadu mijā Eglītis stājas pie šī uzdevuma realizēšanas un saraksta, viņaprāt, savus nozīmīgākos darbus – “Pelēkā barona” otro daļu [tā ir poēma – I. K.] un “Skolotāja Kalēja piedzīvojumu” trešo noslēdzošo romānu “Domājošā Rīga”. Diemžēl objektīvi vērtējot, šie darbi nav kļuvuši par Eglīša mākslas virsotnēm. Pakļauti autora uzmācīgo ideju propagandai, tie guva negatīvu vērtējumu sabiedrībā.” (Vāvere 2012, 292)

Izdevēji atsakās grāmatu izdot, jo tajā aprakstīta, pareizāk, izstāstīta, kāda valodniecības profesora mīlas dēka. Autors grāmatu izdod pats, tā iznāk 1934. gada decembrī, bet jau 1935. gada 2. janvārī brošūra ar Iekšlietu ministrijas rīkojumu tiek apķīlāta, 18. janvārī seko jauns rīkojums – karastāvokļa apstākļos neizplatīt šo “brošūru”, tiek arī pārmeklēts Viktora Eglīša dzīvoklis un vairāki grāmatu veikali. Viens no iemesliem ir izdošanas atļaujas neizņemšana un otrs – reālu cilvēku privātās dzīves aizskārums, jo pret grāmatu vērsusies filoloģijas nodaļas profesūra. Pēc karastāvokļa atcelšanas un lūguma uzrakstīšanas 1938. gada 14. martā tiek atcelts aizliegums izplatīt romānu. Grāmatu kritika ignorē, tā ir maz pazīstama. (Vāvere 2012, 315–316)

Autors pats pēcvārdā ir uzsvēris: “Lasītājs šē atradīs nevien daudz domu un notikumu, bet arī tēlu, kas viņam atgādinās kaut ko Rīgā redzētu vai dzirdētu, kaut gan nevienas personas neesmu pūlējies attēlot tādas, kāda viņa dzīvē, itin visur patiesību sajaukdams ar izdomu tādā mērā, kā visu esmu pārveidojis pats pēc savas sejas un līdzības.”

Romānā galvenā persona ir skolotājs Kalējs, kurš satiekas ar radošo un domājošo Rīgu: 1) veidojot savu privāto dzīvi (mīlestību atrodot Zelmā Vitolā, kuras prototips ir folkloriste Anna Bērzkalne); 2) organizējot dievturības kustību, 3) diskutējot par dažādiem kultūras un filozofijas jautājumiem, kuros tiek izteikti vērtējumi LU mācībspēkiem, mākslas un rakstnieku sabiedrībai. Baltu filoloģijas nodaļa tiek kritizēta visās, pret citu humanitāro zinātņu profesoriem un citu tautību profesoriem Eglītis ir saudzīgāks. Viens no spilgtākajiem izteikumiem ir šāds: “Bez šaubām latviešu profesori no sadzīves mākslas un vispāri ne no vienas mākslas nesajēdza vēl nekā, jo vispirms tatšu bija jāiekaļ tie vokābuļi. No tā laika mums pieradies

tik daudz gramatiķu-fonētiķu un morfoloģu, ka mūsu filoloģiskā fakultātē patiesībā gramatikas vien tiek mācītas – pavisam kādas četrpadsmit gramatikas.” (Eglītis 1934, 110) Otrs spilgts izteikums izteikts, kad intrigu rezultātā no LU dabū aiziet talantīgais literatūras pasniedzējs Lakstīgala, tātad Viktors Eglītis, Kalējs domā par to, kā “taisni augstskolā varēja valdīt vēl tik sapelējis gaiss” (Eglītis 1934, 127). V. Eglītis romānā plašāk raksturo J. Endzelīnu un Jēkabu Lautenbahu-Jūsmiņu. Par fakultāti stāsta divi profesori (tā viņus sauc Eglītis), bet viņi ir jaunie pasniedzēji Šmits un Bušs. Te sākas pirmā Eglīša spēle ar personu vārdiem, tas, protams, nav profesors Šmits.

Tieši profesors Šmits ārējā veidolā, uzskatos un principos tēlots nav, bet Īliņš (Lautenbahs-Jūsmiņš) tiek konfrontēts ar personu – profesoru Tievo, kurā kompilēts literatūras vēsturnieka Teodora Zeiferta izskats un saistība ar 19. gadsimta 90. gadu “jaunstrāvnieciskajiem uzskatiem” – reālisma propagandēšanu – un ar P. Šmita folkloristiskajiem uzskatiem. Kopš 19. gadsimta 90. gadiem P. Šmits vērsās pret dažādiem sadomājumiem par latviešu folkloru un baltu mitoloģiju, viņš bija zemākās mitoloģijas būtņu aprakstītājs un teiku sistematizētājs. Šmits bija kristietis un neatbalstīja dievturības radišanu, tieši tādēļ Tievo Eglīša romānā radošie profesori apstrīd. Tievais tiek sakauts disputā, uzvar Īliņš, J. Lautenbahs-Jūsmiņš, kurš nenoliedzami ar saviem epiem ir dievturu kustībai tuvāks nekā P. Šmits ar pirmo sistematisko latviešu folkloras mitoloģisko slāņu apskatu darbā “Latviešu mitoloģija”.

Pēc Otrā pasaules kara Anna Sakse, viena no sociālistiskā reālisma kanona veidotājām, uzraksta romānu “Dzirksteles naktī”, kurā jauna meitene Agnese ierodas Rīgā, lai Latvijas Universitātē studētu filozofiju, bet jau vilcienā viņa satiek bijušo klasesbiedru Valdi, kā vēlāk izrādās, cīnītāju pret Latvijas valsts pastāvēšanu, nelegālas organizācijas biedru, kurš atzīst: “tu maksāsi lekciju naudu par to, lai tev iemāca galdiņus dancināt un garus saukt.” (Sakse 1963, 17) Agnese pamazām viņas Latvijas Universitātes mācībās un, nokļuvusi materiālās grūtībās, pamet LU, viņa pamazām ir “izaugusi” par aktīvu pagrīdes komunistiskās kustības biedri. Inguna Daukste-Silasproģe konstatē: “Mākslinieciskās vērtības zūd tajā brīdī, kad rakstniece cenšas panākt pārmaiņas Agneses pasaules uzskatā. Un romāns iegūst pavisam citu virzību – sāk darboties uzbūves un raksturu shēma, melnbaltais varoņu tips.” (Daukste-Silasproģe 2001, 174) Romāns ir ne tikai pieaugšanas teksts, bet arī antirelīģisks teksts, jo LU mācībaspēki ar citu neko nenodarbojas kā tikai ar Dieva propagandu absolūti visās fakultātēs un piedalīšanos Saeimas vēlēšanās.

Agnese apmeklē dažādas lekcijas, tai skaitā profesora P. Šmita, viņa ir pierakstījusies uz latviešu etnogrāfijas kursu “Ievads latviešu tautas tradīcijās”. A. Sakse raksturo profesora izskatu: “Viņš bija vecāks vīrs ap gadu sešdesmit, liels un tukls, vasarā izšķīries no sievas un apprecējis jauniņu meiteni, savu studentu.” (Sakse 1963, 113)

Sakse profesoru nodēvējusi par Šildi, bet viņš ir atpazīstams ar savu aizraušanos ar Ķīnu, studenti par viņu zoboņas, ka “viņš savas lekcijas iesākot un nobeidzot

ar vecās Ķīnas slavinājumu” (Sakse 1963, 113), studenti viņu ir iesaukuši par “ķīnizeri” (Sakse 1963, 114).

Anna Sakse nestāsta, ko viņš mācījis latviešu etnogrāfijas kursā, bet apraksta viņa didaktiskos uzskatus, pirmā kursa lekcija ir veltīta tikai Ķīnai, profesors īpaši cildinājis Ķīnas audzināšanas principus pirms 3000 gadiem. Otrajā lekcijā profesors slavina vecos laikus, kad jaunieši precējušies pēc vecāku gribas, viņš slavē patriarhālismu, uzsverot, ka tāpēc arī Ķīnā varējusi attīstīties augsta kultūra. P. Šmits neatzīst Latvijas Republikas vēlēšanu likumu, jo tajā atļauts vēlēties sievietēm un jauniem cilvēkiem, senajā Ķīnā neesot bijušas krasas pārmaiņas, tur valsts kuģis virzīts pa rāmiem ūdeņiem (Sakse 1963, 114). A. Sakse savākusi pāris lappusēs visu iespējamo, ko P. Šmits ir atzinis un ko būtu, viņasprāt, teicis, tā viņš atbalsta bērnu pēršanu ar žagariem un uzskata, ka skolu grāmatās nevajadzētu likt literatūras darbus, kā tas bijis seno ķīniešu grāmatās, kurās stāstīts tikai par zvēriem, stādiem, akmeņiem, bet Latvijas skolu grāmatās atrodami tādi kaitīgi darbi kā E. Birznieka-Upīša stāsti, J. Poruka stāsts “Kauja pie Knipskas”, V. Plūdoņa dzejrojums “Divi pasaules” un Raiņa dzeja. P. Šmits bija pazīstams ar nacionāli konservatīviem uzskatiem, turklāt viņš atklāti necieta sociāldemokrātus un komunistus, viņu uzskatus, tādējādi profesora viedoklis pilnībā neatbilda romāna koncepcijai – atklāt visu godīgo cilvēku ceļu uz nelegālo komunistisko kustību. Romānā Agneses piedalīšanās P. Šmita lekcijās ir tikai viena epizode viņas ceļā prom no universitātes.

Lai arī skatītie teksti ir romāni, varam secināt, ka P. Šmits nebija īpaši populārs studentu vidū, lekcijās viņš novirzījās no lekcijas tēmas un daudz stāstīja par Ķīnu, profesors bija didaktisks, viņš neizjuta demokrātiskās Latvijas studentu un studenšu brīvības garu.

1992. gadā filozofs Uldis Tīrons uzraksta ceļojumu aprakstu “Vēstules no Gobi”. Viņš bija atkārtojis Šmita ceļojumu no Maskavas līdz Pekinai. Aprakstā ievietoti Šmita ceļojuma piezīmju citējumi, kuri bija publicēti laikrakstā “Mājas Viesis”, avīzes “Mājas Viesis” literārajā pielikumā un žurnālā “Mājas Viesa Mēnešraksts”. Mūsdienās Uldis Tīrons ceļo ar vilcienu un automašīnām, bet P. Šmits devās ceļā ar vilcienu, zirgiem un kamieļiem, jo Transsibīrijas dzelzceļš tika būvēts. Pirmajā braucienā viņš brauc līdz Čelābinskai, vēlāk līdz Irkutskai (citēti Šmita vērojumi šajās pilsētās) un tad jau līdz Vladivostokai, bet U. Tīrons ar vilcienu aizbrauc līdz Ulanbatorai Mongolijā, kas ir atvirze no P. Šmita maršruta. P. Šmits ceļo kopā ar sievu un savu palīgu – studiju biedru Rudakovski, bet U. Tīrons ilgi ceļo viens. Šmita piezīmes ir lietišķas, viņš novēro pilsētu arhitektūru, zemnieku mājas un darbu, etniskos tipus, viņš ceļo ar noteiktu mērķi un neuzkavējas kādā vietā. Tīrons arī novēro Krievijas un Mongolijas sadzīvi, bet viņš nekur nesteidzas, viņa ceļojuma centrā ir viņš pats. Nonācis Pekinā, viņš uzzina, ka universitātē par P. Šmitu nav nekādas informācijas un studenti baidās autoram palīdzēt atrast kādu informāciju par profesoru. Ceļotāju tas neuztrauc, P. Šmita pirmais ceļojums uz Pekinu bijis tikai Tīrona ceļojuma ierosinātājs. U. Tīrona vēstules vispirms publicētas laikrakstā

“Diena”, 1992. gads ir atjaunotās Latvijas valsts pirmie gadi, un šāds ceļojuma veids – vienam, bez stingri ievērota laika un mērķa – vēl ir retums.

Latviešu literatūrā nav atrodami visi Latvijas Universitātes profesori, bet P. Šmits personība un darbs ir atveidots divos romānos un ceļojumu aprakstā, arī tā ir liecība par viņa nozīmi latviešu zinātnē un kultūrā.

LITERATŪRA

Daukste-Silasproģe, I. (2001). Anna Sakse (1905–1981). Grām.: *Latviešu rakstnieku portreti. Laikmeta krustpunktos*. Rīga: Zinātne, 148.–191. lpp.

Eglītis, V. (1934). *Domājošā Rīga*. Rīga: Autora izdevums.

Sakse, A. (1963). *Dzirksteles naktī*. Grām.: *Kopoti raksti*. III. sēj. Rīga: LVI.

Tīrons, U. (1999). *Vēstules no Gobi. Tibetas piezīmes*. Rīga: RaKa.

Vāvere, V. (2012). *Viktors Eglītis*. Rīga: Zinātne.

SUMMARY

The most significant novels about the University of Latvia are “Rožu gaitenis” [The Rose Corridor] (1958) by Teodors Zeltiņš, “Dzirksteles naktī” [Sparks in the Night] (1957) by Anna Sakse, and partly “Domājošā Rīga” [Thoughtful Riga] (1934) by Viktors Eglītis, which is devoted to the University of Latvia and the establishment of *dievturība* as a new religion. The image of P. Šmits is absent from T. Zeltiņš’ novel. In V. Eglītis’ novel “Domājošā Rīga”, Professor Šmits is not depicted either in his physical image, or through his ideas, or principles; Ilīņš (Lautenbahs-Jūsmiņš) is confronted with Professor Tievais, a person amalgamating the appearance of the literary historian Teodors Zeiferts and his relationship with the views of *Jaunā strāva* of the 1890s, when T. Zeiferts advocated realism with P. Šmits’ folkloristic views which were in opposition with pseudo-mythology. A. Sakse in her novel “Dzirksteles naktī” has given Professor Šmits a different name – Šilde, but he is known for his passion for China; students make fun of him as he begins and finishes his lectures praising Old China. Although these are novels, we can conclude that P. Šmits was not particularly popular with students, because he was considered morally old-fashioned.

In 1992, philosopher Uldis Tīrons wrote a travel description “Vēstules no Gobi” [Letters from the Gobi]; he has retraced Šmits’ journey from Moscow to Beijing. The description includes quotations from travel notes by P. Šmits, published in newspapers in the 1890s. Šmits’ notes are matter-of-fact; he observes the urban architecture, peasants’ houses and work, ethnic types, he travels with purpose and he does not remain anywhere for a long time. Tīrons also observes Russian and Mongolian life, being in no hurry, as he is in the middle of his journey. After arriving in Beijing, he found out that there was no information about P. Šmits at the university and that students were afraid to help the author.

Keywords: China, Latvian novel, travel description.

Pēteris Šmits kā latviešu pasaku publicētājs un pētnieks

Pēteris Šmits as a publisher and researcher
of Latvian folktales

Guntis Pakalns

Dr. philol., Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta pētnieks
1859@inbox.lv

P. Šmits ar tautasdziesmu vēstures, mitoloģijas pētījumiem un “Latviešu tautas ticējumu” (1940–1941) publicējumu ir viena no ietekmīgākajām personībām latviešu folkloristikas vēsturē. Viņa sakārtotās “Latviešu pasakas un teikas” (1925–1937) 15 sējumos ir lielākais šīs nozares publicējums latviešu valodā. Tas izdots atkārtoti ASV (1962–1970), gandrīz pilnībā pieejams internetā un iztulkots vācu valodā. Šī izdevuma priekšvārds vēl arvien ir labākais latviešu valodā uzrakstītais ievads pasaku salīdzinošajā pētniecībā. LU LFMI Latviešu folkloras krātuvē glabājas visai pilnīgs “Latviešu pasaku un teiku” manuskripts (daļēji pieejams internetā) – P. Šmits tajā izmantojis daudzu folkloras rokrakstu oriģinālus un ievērojami labojis tekstus atbilstoši paša formulētiem principiem. Rūpīgi atlasot, sakārtojot un komentējot pasaku variantus, P. Šmits atstājis labi sagatavotu materiālu nākamajiem pētniekiem, bet, pašam to negribot, dažos aspektos arī “nobremzējis” latviešu pasaku pētniecību.

Atslēgvārdi: folkloras tekstu publicēšana un rediģēšana, folkloristikas vēsture, salīdzinošā pasaku pētniecība.

P. Šmita devums latviešu folkloristikā – īss ieskats

Latvijā parasti tiek uzskatīts, ka P. Šmita veikums latviešu folkloras¹ vākšanā, publicēšanā un izpētē ir viņa atstātā mantojuma vispazīstamākā daļa. P. Šmits ir būtiski ietekmējis latviešu folkloras, etnogrāfijas un mitoloģijas pētniecību Latvijā. P. Šmita bibliogrāfijās (Ozols 1939; Walravens 1982) minētas ap 200 publikāciju, kas saistītas ar šīm nozarēm. Viņa darbi ir aktuāli arī mūsdienās, to tiešāka vai netiešāka ietekme turpinās, bet – vai tie ir pietiekami izpētīti?

Jau ar pirmajiem rakstiem presē kopš 1893. gada septembra² iezīmējas tēmas, kas ir raksturīgas P. Šmitam. Toreizējais Pēterburgas Universitātes students iesaistījās diskusijās par latviešu mitoloģijas avotiem un izpētes metodiku, parādot, uz cik nedrošiem pamatiem būvēti uzskati par senlatviešu svētnīcu Romovi un tās priesteriem, apstrīdēja mēģinājumus apvienot latviešu, senprūšu un lietuviešu vēsturi un mitoloģiju (Šmits 1893; 1894), kritizēja Jēkaba Lautenbaha “Niedrišu Vidvudu” un citus dzejojumus “tautiskā garā” un iesaistījās diskusijās par Māras un Laimas tēlu cilmi (Šmits 1897). Viņš apcerēja tikko iznākušās K. Barona “Latvju dainu” (1984–1915) burtnīcas, īpaši pievērsoties konkrētu dziesmu un nesaprotamu vārdu skaidrošanai un senatnes liecību meklējumiem. 1897.–1899. gadā laikrakstā “Mājas Viesis” un tā literārajā pielikumā “Mājas Viesa Mēnešraksts” lasāmi viņa latviešu, ķīniešu un citu Austrumu tautu dzīves ieražu salīdzinoši vērojumi. Atrodoties Vladivostokā, viņš rūpīgi sekoja līdzi notikumiem latviešu folkloristikā un valodniecībā, turpināja publicēt jaunus pētījumus, it īpaši par tautasdziesmās aprakstītās dzīves vēsturisku datēšanu. Daļa no tiem apkopoti viņa “Etnogrāfisku rakstu krājumos” (Šmits 1912; 1923a; 1923b). Uz šo pētījumu pamata P. Šmits izveidoja teoriju par latviešu tautasdziesmu senumu – ka tajās plaši attēlots dzīvesveids, kāds bija laikā no 13. līdz 16. gadsimtam (piem., Šmits 1923a; 1932; kopsavilkums: Pakalns 2014b, 388–391; kritisks vērtējums: Biezais 2006, 28–46).

P. Šmita “Latviešu mitoloģija” (Šmits, 1918; 1926)³ ir pirmā sistemātiskā grāmata par latviešu seno reliģiju, uzrakstīta lasītājam viegli saprotamā valodā. Te ieskicēta gandrīz visa problemātika, ar kuru vēlāk nodarbojās latviešu mitoloģijas pētnieki. Latvijas Universitātē gandrīz katru gadu P. Šmits piedāvāja lekciju kursus vai seminārus par latviešu mitoloģiju, etnogrāfiju vai folkloru (Reinsone 2014, 162). Kad 1924. gadā tika dibināta Latviešu folkloras krātuve (turpmāk – LFK), P. Šmits bija tās vadošajā padomē – kolēģijā (Viksna 2014, 106 un sek.). Roberta Klaustiņa “Latvju tautas daiņās” (1928–1932) publicēti trīspadsmit P. Šmita raksti: par kristībām, jauno ļaužu attiecībām, precībām, kāzām un bērēm, par ļaužu šķirām un kārtām, audumiem un apģērbiem, mitoloģiju. Kā ievērojamākajam tautasdziesmu valodas speciālistam P. Šmitam uztic rediģēt LFK izdevumu “Tautas dziesmas” (1936–1939).⁴ Tā ievadā viņš formulēja tautasdziesmu rediģēšanas principus, kas ir pamatā turpmākajiem to zinātniskajiem publicējamiem. Vairākus gadu desmitus P. Šmits krāja “māņus” jeb ticējumus, izrakstot tos no iepriekšējiem publicējumiem un uzturot saraksti ar daudziem iesūtītājiem. Viņš gan nepieredzēja “Latviešu tautas ticējumu” (1940–1941, 4 sējumi) iznākšanu. Tur ir 36 790 ticējumu teksti

vai apraksti, alfabētiski sakārtoti pa tēmām, tā ir lielākā šīs nozares publikācija latviski.⁵

Plašāk P. Šmita darbība folkloristikā aplūkota jubilejas rakstos (Blese 1928) un vairākos nekrologos (Bērziņš 1939; Blese 1939; Endzelīns 1940). P. Šmits ir viena no centrālajām figūrām pētījumā par starpkaru folkloristikas vēsturi Latvijā (Bula 2014a; Pakalns 2014b), kas saīsināts pieejams arī angļiski (Bula 2017), viņš pieminēts daudzās šo grāmatu nodaļās.

“Latviešu pasakas un teikas” – vispārīgs raksturojums

Ja P. Šmits nebūtu paveicis neko vairāk, bet tikai sastādījis “Latviešu pasaku un teiku” (1925–1937, turpmāk – LPT) 15 sējumus, arī tad viņa veikums būtu paliekošs un nozīmīgs gan latviešu kultūrā, gan starptautiskajā folkloristikā. Apcerot P. Šmita zinātnisko mantojumu, latviešu folkloras vācējs un pētnieks Jānis Rozenbergs 1998. gadā konstatēja: “Jāatzīst, ka par nožēlu P. Šmita “Latviešu pasaku un teiku” krājums nedz toreiz (20. un 30. gados), nedz vēlāk (līdz pat šim brīdim) nav ticis pēc būtības analizēts un nav arī pienācīgi novērtēts.” (Rozenbergs 1998, 130) Taču laikā pēc J. Rozenberga raksta šis P. Šmita darbības nozares izpēte ir pavirzījies uz priekšu. Raksta atlikušo daļu veido ieskats pētījumos, ko veicis galvenokārt šī raksta autors.

LPT ir līdz mūsu dienām lielākais latviešu pasaku un mitoloģisko teiku publicējums. Līdzīgi kā par “latviešu pasaku tēvu” sauktais Anss Lerhis-Puškaitis, šo milzīgo, vairāk nekā 10 gadus ilgo darbu P. Šmits paveica no pamatdarba brīvajā laikā un pabeidza tikai īsi pirms savas nāves. Visos LPT sējumos kopā ir 7630 lapaspuses, vairums sējumu ir biežāki par 500 lapaspusēm. Katra sējuma beigās minēts tajā publicēto tekstu skaits. Pēc P. Šmita ziņām, te ir 7895 teksti (4309 pasakas un 3586 teikas), neskaitot daļēji publicētos, atstāstītos un komentāros pieminētos, kas varētu būt vēl vairāk par tūkstoti (Šmits 1937, 689). Katra sējuma beigās (un 12. un 15. sējumu kop-savilkumā) uzskaitīts, cik daudz tekstu ņemti no A. Lerha-Puškaiša “Latviešu tautas teikām un pasakām”⁶ (kopā 3240 teksti) un cik “nākuši no jauna klāt” – 4655 publicēti pirmoreiz. No A. Lerha-Puškaiša krājuma pārpublicētas gandrīz visas pasakas un apmēram puse teiku. Ap 200 senāku tekstu, ko A. Lerhis-Puškaitis nebija zinājis vai kādu iemeslu dēļ nebija izmantojis, ir pārņemti no citiem publicējumiem (Šmits 1928). Apmēram tūkstotis pasaku un teiku ir dialektos, visvairāk latgaliski.

LPT pirmie 12 sējumi (pasakas) iekārtoti pēc Anti Ārnes (*Antti Aarne*) pasaku klasifikācijas sistēmas (Aarne 1910). Tolaik tā bija jaunums, pirmie katalogi publicēti salīdzinoši nesen.⁷ Katra sējuma vai lielāko nodaļu sākumā pievienoti pasaku tipu apraksti, īsi komentāri un norādes par līdzīgiem citu tautu variantiem. Pēdējos trijos sējumos nodaļu sākumos ir 29 apcerējumi, kas iepazīstina ar teiku mitoloģiskajām būtņēm.

LTP otrreiz iznāca ASV (1962–1970) ar izmainītu nosaukumu (“Latviešu tautas teikas un pasakas” – kā A. Lerha-Puškaiša krājumam), sējumu beigās pievienots

motīvu rādītājs, kas pēc tam publicēts atsevišķi (Neuland 1981). Tieši šie sējumi parasti sastopami ārzemju bibliotēkās. LPT pirmais izdevums ir digitalizēts LU Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā intelekta laboratorijā un kopš 1998. gada ir pieejams internetā.⁸

Līdzīgi kā K. Barona "Latvju dainas", LPT ir vienas latviešu mutvārdu tradīcijas nozares reprezentatīvākais krājums, pieejams internetā un izdots atkārtoti. Te ir iekļauti nozīmīgākie iepriekšējie publicējumi, tas ir un būs bagātīgs avots pētījumiem un neskaitāmām pasaku un teiku izlasēm. Tas ir viens no nozīmīgākajiem tekstu apkopojumiem, kas veido un reprezentē latviešu nācijas identitāti. Atšķirībā no K. Barona "Latvju dainām" šis krājums 1) nav ieguvis tik lielu nacionāli simbolisko nozīmi; 2) ir izlase (visu pierakstīto pasaku un teiku pilns publicējums jau tolaik nebija realizējams); 3) ir sakārtots atbilstoši starptautiski pieņemtai klasifikācijas sistēmai; 4) ir pilnībā pārtulkots svešvalodā – vāciski (Pakalns 2005; plašāk skat. tālāk); 5) ir lielākais attiecīgo latviešu folkloras žanru publicējums un 6) ir (vismaz pašlaik) pēdējais publicējums, kur tik plaši pārstāvēti pasaku un teiku varianti.

"Latviešu pasaku un teiku" tapšana – iecere un realizācija

Atšķirībā no tautasdziesmu un mitoloģijas izpētes P. Šmits pieredze par pasaku pētīšanu un publicēšanu bija mazāka. Pirms šī lielā izdevuma P. Šmits nebija sagatavojis nevienu pasaku vai teiku izlasi. Par A. Lerha-Puškaiša krājumu viņš bija interesējies galvenokārt tāpēc, lai meklētu iespējamus "folkloras viltojumus". Plašāks apcerējums "Mūsu pasakas par burvju gredzenu, kas top nozagts un no pateicīgajiem kustoņiem atpakaļ dabūts" (ATU⁹ 560) 1914. gadā (Šmits 1914; sal. Šmits 1925, 1, 61–64), šķiet, tapis ar nolūku pārbaudīt salīdzinošās pasaku pētniecības metodi. Tā sākuma daļā viņš apraksta daudzus šīs pasakas latviešu variantus, tad salīdzina tos ar krievu, burjatu, mongoļu un kalmiku, un citiem variantiem. Tad seko ieskats līdzīgos indiešu tekstos "Pentameronā", franču, ungāru un afrikāņu pasakās, kā arī pētījumos par šo pasaku. Izvērtējot teorijas par pasaku izcelšanos (monoģenēze vai poliģenēze), to izplatīšanos un variēšanos, kā reālistiskāko P. Šmits izvēlas vēsturiski salīdzinošo pasaku pētniecību ar tās uzskatiem par pasaku izplatīšanās ceļiem gan rakstiski, gan mutvārdos. Rakstu noslēdz P. Šmitam raksturīgā polemika ar tālaika latviešu kultūrā aktuālajiem viedokļiem: "Tikai novecojušu teoriju piekritēji vēl var spriest, ka katra tauta esot patstāvīgi radījusi visas savas teikas un pasakas, jeb arī, ka katras pasakas un epizodes sākumi mums būtu meklējami vienīgi zināmās vecās kultūras zemēs. Bet vēl nepareizāki ir tie mūsu rakstos izplatītie uzskati, ka mūsu pasakas esot cēlušās jau tanīs laikos, kad indoeiropieši vēl runājuši vienu valodu. [...] Nepareizi rikojas arī tie mūsu rakstnieki, kas pēc šās un šai līdzīgas pasakas grib izdibināt latviešu dvēseļu kultu." (Šmits, 1914, 21)

Ļoti iespējams, ka jau Vladivostokā P. Šmits sāka veidot latviešu pasaku tipu katalogu¹⁰ pēc A. Ārnes pasaku tipu numerācijas sistēmas. Par to ir nedaudzas, toties visai nepārprotamas liecības. 1917. gadā viņš presē publicēja aicinājumu

iesūtīt ziņas par pasakas par Bulbulputnu (ATU 550) variantiem, jo latviešu pieraksti ievērojami atšķiras no citur zināmajiem (Šmits 1917, Pakalns 2019b, 179–180). 1920. gadā literatūrzinātnieks Teodors Zeiferts, iepazīstinot ar P. Šmita biogrāfiju, rakstīja: “Viņš pirmais ķēries arī pie latviešu pasaku iekārtošanas tautu kopējā pasaku krājumā, izmantodams jaunākos pētījumus šinī laukā, un strādā pašlaik pie latviešu pasaku sistematizācijas, kuru domā publicēt somu etnogrāfiskās biedrības izdevumos.” (Zeiferts 1920) (Te jāpaskaidro, ka minētā biedrība izdeva sēriju “Folklore Fellows’ Communications”, kur tika publicēti tautu pasaku tipu katalogi un nozīmīgākie pētījumi par pasakām. Sērija turpina iznākt mūsdienās.) Taču iecere par pasaku katalogu drīz pavērsās citā virzienā – P. Šmitam ap 1922. gadu tiek piedāvāta iespēja publicēt pasaku krājumu, kas sastādīts atbilstoši šim katalogam. Šos notikumus palīdz izsekot ziņas tālaika laikrakstos.

Drīz pēc atgriešanās Latvijā P. Šmits nopietni pievērsās folkloras vākšanai. 1921. gada septembrī viņš presē publicēja aicinājumus iesūtīt māņus (ticējumus).¹¹ Šajos rakstos viņš piemin jau saņemtos sūtījumus un ar piemēriem paskaidro, kas būtu vēlamā, aicina šo ziņu pārpublicēt citos, tai skaitā reģionālajos, laikrakstos. 1923. gada februārī “Izglītības Ministrijas Mēnešraksts” sāka iespiest viņa pārstrādāto “Programmu tautas tradīciju krājējiem”,¹² kas iznāca arī atsevišķā brošūrā (Šmits 1923c) un saturēja vairāk nekā 1400 jautājumus.¹³ 1922. gada septembrī presē parādās ziņa, ka izdevniecība “Valters un Rapa” “ķērusies pie sagatavošanas darbiem, lai laistu klajā arī “Tautas pasaku un teiku” pilnīgu, sistemātisku izdevumu, kurā ietilpst ne vien visi Anša Lerha-Puškaiša iespiestie un neiespiestie krājumi, bet būs, līdzīgi “Latvju Dainām”, sakrātas visas mūsu tautas pasakas un teikas. Šo darbu, cik paredzams, uzņemsies mūsu pazīstamais folkloras pētnieks profesors P. Šmits”.¹⁴ Pēc gada ziņa tika konkretizēta – ka P. Šmits apņēmis sastādīt pasaku krājumu, kas būs ievērojami lielāks par Arveda Švābes krājumu “Latvju tautas pasakas” (Švābe 1923–1924), kurš tikko bija sācis iznākt izdevniecībā “Latvju Kultūra”, un ka viņš, “starptautiskās folkloristu biedrības pamudināts, jau vairākus gadus strādā pie mūsu pasaku un teiku vākšanas un kārtošanas”,¹⁵ viņa rīcībā ir arī nepublicēti rokraksti, un pasaku un teiku cienītāji tiek aicināti viņam sūtīt materiālus.¹⁶

Iespējams, ka A. Švābes¹⁷ pasaku publicējums bija iemesls, kāpēc P. Šmits savu pasaku izdevumu, kas sākumā bija plānots apmēram 10 sējumu apjomā, izveidoja tik pamatīgu un plašu. Tālaika presē pa dienām iespējams izsekot abu izdevniecību cīņai par saviem lasītājiem. A. Švābes pasaku krājums iznāca pirmais, bet atsevišķās burtnīcās, turklāt numerācija sāka ar otro – tika solīts, ka pirmajā būs visa izdevuma zinātnisks priekšvārds, kas tiks publicēts kā pēdējais. Bet tas netika publicēts. Kad 1925. gadā sāka iznākt LPT, A. Švābes krājuma izdošana pēc 9. burtnīcas¹⁸ tika pārtraukta. Visticamāk – tas notika tāpēc, ka P. Šmita krājums pārlicenoši radīja nopietnāka publicējuma iespaidu: te jau sākumā bija kompetents ievads, grāmatām labāks iesējums, pie pasakām bija komentāri un lasītājam ērtākas avotu norādes, bija plaši izmantoti iepriekš nepublicēti materiāli¹⁹ u. c.

Katru gadu iznāca viens vai divi LPT sējumi. Lai pabeigtu dažus pēdējos sējumus, P. Šmits izmantoja akadēmisko atvaļinājumu 1935./36. mācību gadā (Reinsone 2014, 157). P. Šmits sastādījis arī vairākas izlases: “Latviešu teikas” (1929), “Skaistākās latviešu pasakas” (1934) un “Latgaliešu pasakas” (1937). Salīdzināšana liecina, ka vismaz abu pasaku grāmatu teksti pārrakstīti no LPT.

LPT manuskripts un LFK [527] kolekcija

LFK arhīvā glabājas divi lieli P. Šmita un viņa savākto rokrakstu krājumi. Pirmais ir gandrīz pilnīgs LPT manuskripts. Otrais ir [527] kolekcija²⁰ – P. Šmita folkloras vākums. Abi tie ir saistīti, jo apmēram puse no LTP manuskripta ir iekļauta un numurēta [527] kolekcijā, bet otra puse saglabāta atsevišķi zilās krāsas mapēs, kādās manuskripts, iespējams, iesniegts izdevniecībai. (Nav izdevies atrast pamatojumu, kāpēc tieši tā. Varbūt ar laiku bija domāts arhivēt visu LPT manuskriptu, bet tam nepietika laika; vai arī – šādi norādīt, ka LTP manuskriptā ir daudzu folkloras pierakstītāju rokrakstu oriģināli, ko Šmits bez pārrakstīšanas izmantojis.)

Vispirms neliels ieskats [527] kolekcijā, kas, izrādās, iepriekš nav tikusi plašāk pētīta (Pakalns 2019c, 320). Laika norādes pie tekstiem liecina, ka jau 20. gadu sākumā Šmitam bija izveidots korespondentu tīkls un ka viņš regulāri saņēma lielus folkloras pierakstu sūtījumus arī pēc LFK izveidošanas, tai skaitā arī atsevišķus 19. gs. beigu manuskriptus. Kad no P. Šmita arhīva materiāliem bija izmantots vai izrakstīts viss publicēšanai vajadzīgais, viņš pakāpeniski tos atdeva glabāšanai LFK. Tādējādi LTP un “Latviešu tautas ticējumus” pie tekstiem no P. Šmita kolekcijas nav LFK arhīva numuru – tie tika uzlikti vēlāk. Vākumā dominē folkloras žanri, kas atbilst P. Šmita interesēm: ticējumi, pasakas, teikas un tautasdziesmas. Folkloras rokraksti ievietoti 113 numurētās aploksnēs, kas LFK arhīvā aizņem vairākus plauktus. Pirmās divas aploksnēs nonākušās LFK 1927. gada maijā, bet vairums, sākot ar trešo aploksni, pakāpeniski 20. gs. 30. gados. 91. un sekojošās aploksnēs reģistrētas pēc P. Šmita nāves. Kolekcija ir digitalizēta 2018. gadā un pieejama LFK digitālajā arhīvā *garamantas.lv*.

Katra vākuma, burtnīcas vai lapu kopojuma sākumā ir atzīme P. Šmita rokrakstā: “No prof. P. Šmita krājuma”, “Prof. P. Šmita kr.” vai tamlīdzīgi. Kolekcijā ir 49 811 folkloras vienības, tā ir viena no vislielākajām LFK. Bet P. Šmita arhīvs acīmredzot bijis ievērojami lielāks, jo uz vairākām atsevišķu folkloras pierakstītāju kolekcijām ir tādas pašas norādes (Pakalns 2019c, 322). Ir vācēji, kas iesnieguši folkloras materiālus gan P. Šmitam, gan LFK, bet parasti to saturs nedublējas. Daudzu vācēju pieraksti [527] kolekcijā ir atrodami nevis vienkopus, bet vairākās vietās, nav hronoloģiskā secībā, kas liecina, ka P. Šmits tos intensīvi izmantojis. Uz burtnīcu vākiem nereti atzīmēti pasaku tipu numuri. Pie pasakām un ticējumiem ir atzīmes, ka tie jāizraksta vai ir izrakstīti. Vietumis ir norādes, ka kāds no tekstiem nav jāizraksta – pēc tā var nojaust tekstu atlasē kritērijus. Arī LPT manuskripta

mapēs ir pasakas, kas noliktas malā, – iespējams, tāpēc, ka to saturs pārāk tieši erotisks, reliģisks vai neietilpa pasaku tipu sistēmā.

Kolekcijas beigu daļā ir daudz Aglonas apkārtnē pierakstītu pasaku – uz burtņīcu vākiem atzīmēts, ka tas ir Nikodema Rancāna (katoļu garīdznieks, Rēzeknes Valsts skolotāju institūta direktors) vākums, bet burtņīcās ir Aglonas ģimnāzijas audzēkņu pieraksti. Pa visu kolekciju izklaidēts liels pasaku manuskripts no Latgales, kur avotu norādēs parasti ir nosvītrots uzraksts “Kultūras balss krātuve”, LTP tas labots uz “Latvju kultūras krātuve”. Iespējams, tās ir A. Švābes izdevumam vāktās pasakas, ko izdevniecībai “Valters un Rapa” izdevies iegūt, – LPT tās parādās, sākot ar 3. sējumu (1927) (Pakalns 2019c, 327–330). Kā jau atzīmējis J. Rozenbergs, gandrīz nemaz nav paša P. Šmita veiktu folkloras pierakstu, izņemot LTP publicētās bērņībā dzirdētās pasakas, kas uzrakstītas pēc atmiņas, un no teicējas P. Zeltiņas pierakstītās teikas.

Iepazīšanās ar [527] kolekciju ļauj apstrīdēt pieņēmumu, ka LTP plaši izmantoti LFK pasaku un teiku vākumi (kas tolaik LFK aktīvās darbības dēļ strauji kļuva arvien lielāki). Visdrīzāk tie ir diemžēl gandrīz pilnīgi ignorēti – LPT ir tikai nedaudzas avotu norādes uz LFK materiāliem, bet dominē teicēji un vācēji, kas atrodami P. Šmita kolekcijā.

LPT manuskripts (no kura [527] kolekcijā iekļauto daļu var skatīt *garamantas.lv*²¹) ir interesants dažādos aspektos. Te redzams, kā P. Šmits veidojis savu publicējumu – teksti, cik iespējams, ir uz atsevišķām lapām, lai tos ērti varētu sakārtot vajadzīgajā secībā. Vairāku teicēju vai krātuvju nosaukumi vienādoti vai pat mainīti (piemēram, gandrīz viscaur svītrots daudz izmantotā teiku un spoku stāstu pierakstītāja Andra Ziemeļa vārds, respektējot viņa pseidonīmu H. Skujiņa). Daudzos pasaku un teiku tekstos (izņemot tos, ko P. Šmits pats pārrakstījis) ir redzami labojumi. To ir daudz vairāk nekā K. Barona “Dainu skapja” rokrakstos. Piemēram, pamatīgi īsinātas Krēsliņu Jāņa pasakas un teikas, mēģinot atnest viņa “fantazējumus” (Šmits 1925, 131). “Kultūras balss” vākumā citā rokrakstā ar sarkanu tinti laboti latgaliski pierakstītie teksti, tuvinot tos latgaļu rakstu valodai: labots gandrīz katrs vārds – ne tikai fonētikas un vārdu secības ziņā. Pēc tam vēl savus labojumus izdarījis Šmits – rusicismi un polonismi visai bieži aizvietoti ar latviešu valodai pierastākiem vārdiem. Mazāk laboti A. Lerha-Puškaiša materiāli – tajos parasti tikai īsināti teikumi un vārdu galotnes pielāgotas jaunāku laiku rakstībai (Pakalns 2019c, 326–329).

LPT ievadā (Šmits 1925, 13–14) P. Šmits izteicies par rediģēšanas principiem, atzīstot, ka mutvārdu stāstīšanas un pierakstīšanas īpatnību dēļ pasakas nevar atstāt nerediģētas. Savus labojumus viņš iedala divās grupās – tādos, uz kuriem īpaši tiek norādīts piezīmēs (piemēram, ir saīsinātas pasakas, kas “ar visādiem prātojumiem un tīši garumā viltas”, dažviet pasakas no dialekta “pārstāstītas” literārā valodā), un tādos, uz kuriem netiek norādīts (pārceļot izteicienus no modernizētas valodas “tautas valodā”, atmetot rusicismus un ģermānismus gan leksikā, gan vārdu secībā, tuvinot runas valodā pierakstītos tekstus rakstu valodai). Šos principus viņš ievērojis samērā konsekventi no pirmā līdz pēdējam sējumam (Pakalns 2014a, 295–303).

Diskutējama ir konkrētu vārdu nomainīšana – piemēram, vārds “stikla” dažviet ne tikai virsrakstos nomainīts ar “glāžu” (laikam jau netieši norādot, ka vāciskās cilmes vārds viņam liekas “tautiskāks” nekā slāvu cilmes), līdz ar to pasakās par princesi stikla kalnā (ATU 530) biežāk atrodams “glāžu kalns”. Jaunu pasaku izlašu sastādītājiem un dialektu pētniekiem manuskripts ļauj atrast daudzu pasaku un teiku nerediģētos pierakstus.

“Latviešu pasaku un teiku” ievads

1924. gadā P. Šmits uzrakstīja ievadu, kas aizņem ievērojamu LPT 1. sējuma daļu – 129 lapaspuses. Tās ir viens no nozīmīgākajiem apcerējumiem par pasakām latviešu folkloristikā, vēl arvien labākais latviski uzrakstītais ievads pasaku pētniecībā. P. Šmita kolēģis valodnieks J. Endzelīns nosaucis to par “veselu disertāciju” (Endzelīns 1940, 12). Ievads rakstīts viegli saprotamā valodā, apzinoties, ka vairums lasītāju ir bez speciālām priekšzināšanām. Vienlaikus tas ir zinātnisks teksts ar citēto avotu norādēm, ar plašu un skaidru skatījumu uz pasaku pētniecību (gan teorētiski, gan praktiski) un ar daudzu tautu pasaku un mitu piemēriem. Ievadu nācās uzrakstīt īsā laikā, vienlaikus pārrakstot un kārtojot tekstus pirmajiem LPT sējumiem, strādājot pie citām publikācijām, lasot lekcijas augstskolā un pildot daudzus darba un sabiedriskos pienākumus. P. Šmitam palīdzēja viņa plašās zināšanas valodniecībā, mitoloģijā un tautas dzejā – šajās nozarēs viņš bija darbojies jau gandrīz trīs gadu desmitus. Ievadā kā salīdzināmais materiāls minētas arī daudzu Tālo Austrumu tautu pasakas, kā arī reliģiskie priekšstati, kas viņam bija labi zināmi ne tikai no grāmatām, bet arī no paša novērojumiem.

Ievada “Alfabētiskajā priekšmetu rādītājā”²² (Šmits 1925, 423–433) minēti gandrīz 500 vārdi – pētnieki, pasaku vācēji, vēsturiskas personas, pasaku un mitoloģijas tēli utt. To starpā ir 55 zinātnieki, kas ir autori grāmatām un pētījumiem par pasakām²³ vai ir saistīti ar etnogrāfiju, kultūru un reliģiju vēsturi, seno kultūru pētniecību utt. Parasti arī norādītas konkrētas lapaspuses viņu grāmatās. Kā zināms, lielu daļu no savas bibliotēkas P. Šmits mūža beigās uzdāvināja Latvijas Universitātes Bibliotēkai – tās katalogā ir vairāk nekā 2000 grāmatu, rakstu izvilcumi un rokraksti, kas marķēti kā “Dāvinātājs: LU profesors Pēteris Šmits”. Te ir arī reprezentatīva tolaik nozīmīgāko pasaku pētniecības publikāciju kolekcija. Meklējot bibliotēkās P. Šmita citētās grāmatas, nereti nonācu pie šī viņa dāvinājuma – grāmatās redzami pasvītrojumi tieši tajās lapaspusēs, kas izmantotas 1. sējuma ievadā. Vairākās ievada vietās (1925, 9, 13 u. c.) P. Šmits min, ka ir sarakstījis ar ārzemju pasaku pētniekiem un apspriedies, kā labāk veidot šādu pasaku izdevumu, bet nav nosaukti šo pētnieku vārdi.

Ievadā ir 12 nodaļas: 1. Pasaku vākšana un kārtošana; 2. Pasaku izcelšanās; 3. Pasakas un teikas; 4. Pasaku un teiku pamati; 5. Vēstures liecības teikās un pasakās; 6. Pasaku un teiku varianti; 7. Ko pasakas un teikas māca; 8. Seno tautu pasakas; 9. Jauno kultūras tautu pasakas; 10. Citu tautu pasakas latviešu rakstniecībā;

11. Pasaku stāstītāji un uzrakstītāji; 12. Latviešu pasaku krājumi un viņu nosaukumu saīsinājumi. Raksta apjoms neļauj detalizētāk ieskatīties katras nodaļas saturā un to rakstīšanai izmantotajos avotos (sīkāk: Pakalns 2017), te tikai daži vērojumi.

Pirmajā nodaļā runa galvenokārt ir par šī pasaku publicējuma izveides principiem – atlasī, rediģēšanu, kārtošanu, pasaku variantu un zinātnisku komentāru apjomu, kompromisiem starp dažādu lasītāju grupu (pasaku pētnieki, “pasaku cieņtāji”, bērni, valodnieki u. c.) interesēm. Konceptuāli nozīmīgākā ir otrā nodaļa, kur aplūkotas pasaku pētniecības teorijas, kas tolaik bija saistītas ar uzskatiem par pasaku rašanos un izplatīšanos – Grimmu “āriešu teorija”, T. Benfeja “indiešu teorija”, E. B. Teilora “antropoloģiskā teorija”, kā arī “somu skola” un pasaku psiholoģiskās un simboliskās interpretācijas. Nodaļas virsraksts ir tāds pats kā klasiskajam A. Ārnes darbam (Aarne 1913), tā ietekmes var saskatīt arī nodaļas struktūrā un saturā. Taču daudzās atsauces un atkāpes liecina, ka P. Šmits labi orientējas šajā tēmā, skata šīs teorijas plašā tālaika pētniecisko ideju kontekstā. Viņš secina, ka katra no teorijām nevis noliedz iepriekšējo, bet gan papildina pētniecības iespējas ar kādu jaunu aspektu: “Ja nu pasaku pētīšanā mēs redzam tik dažādas teorijas, kuras viena pēc otras tiek atmestas, tad gribot, negribot ceļas šaubas, vai arī mūsu laiku uzskati pastāvēs. Vai arī mūsu dienu pētīšana neizrādīsies par vienpusīgu un atmetamu? Nav mums tomēr nekāda iemesla padoties tādām skepticīsmam. Vispirms jau vecās teorijas nav nebūt galīgi atmestas, bet tikai pārlabotas un pārmainītas. Šo teoriju ļaunā puse ir bijusi tikai vienpusība. Bet ja mūsu dienu zinātnieki ir pratuši izmantot dažādu teoriju panākumus, tad gan agrākās vienpusības kļūdas viņiem vairs nevaram pārmest. Lielākais kavēklis mums vēl ir tas, ka daudz tautu pasakas vēl nav nemaz kārtīgi krātas un daži krājumi atkal nav tulkoti kultūras tautu valodās. Lielās ķīniešu pasaku grāmatas ir mums vēl pavisam svešas. Liela nozīme ir piešķirama arī latviešu un leišu pasakām, kuras arī ir daudz mazāk pazīstamas, nekā to varētu gaidīt.” (Šmits 1925, 31) Līdzīgi kā “somu skolas” pārstāvji, P. Šmits pārliecināti nostājās vēsturiski salīdzinošās pasaku pētniecības pusē, kas ir pamats pasaku pētniecībai arī mūsdienās. Tādējādi P. Šmitam izdevies uzrakstīt sistemātisku, bet vienlaikus viegli saprotamu un aizrautīgi lasāmu pārskatu par pasaku pētniecības virzieniem, kas savā būtībā nav novecojis (sal., piem., Pöge-Alder 2011, 70–118). Pamatojoties uz šo P. Šmita pārskatu, latviešu folkloristikā tapuši gandrīz visi pasaku teoriju apraksti padomju laikos un vēlāk. Pēcpadomju laikā pirmais darbs, kur pa jaunam plašāk tika aplūkotas aktuālās folkloras pētniecības (tai skaitā naratīvu) teorijas, iznāca tikai 2011. gadā (Bula 2011).

P. Šmits bija visai konservatīvs savos uzskatos par morāli un nereti kritiski izteicās par jauno laiku rakstniecību. Kā patiesu vērtību viņš tai pretstatīja tautas tradīcijas un “tautas garšu”. Nodaļā “Ko pasakas un teikas māca”, atsaucoties uz savām zināšanām par ķīniešu un citām senajām kultūrām, viņš uzsver, “ka visu tautu tradīcijās valda optimisms. [...] Ja kur noziegums paliek neatklāts un zagļi un blēži paliek bez soda, tad tie ir joku stāsti, nevis nopietnas pasakas. [...] Arī visos

slavenos mākslas dzejas darbos ir stingri ievēroti ētiski principi, kamēr nemorālie raksti arvien tiek aizmirsti, lai arī kādu laiku tie ir piederējuši pie modes literatūras. [...] Taisni galvenais pasaku skaistums pastāv šai dažādu dzīves sarežģījumu brīnišķīgā atrisinājumā, kur taisnība arvien ņem virsroku par netaisnību” (Šmits 1925, 67–69).

Vairākas nodaļas veltītas konkrētu pasaku tipu vēsturei. 8. un 9. nodaļā aplūkoti starptautiski populāri pasaku sižeti, kas nosacīti iedalīti pēc tolaik pasaku pētniecībā valdošajām zināšanām par to iespējamo izcelšanās vietu. Aplūktas babiloniešu, ēģiptiešu un Bībelē minētās pasakas, pēc tam indiešu, seno grieķu un romiešu pasakas, tad arābu, vācu, franču un krievu pasakas. P. Šmits secina: “Lielākā daļa no mūsu pasakām paliek vēl neizpētīta, un zinātnieki atturas pat no hipotēzēm, kur viena otra šāda pasaka varētu būt cēlusies. [...] Bet lai nu arī mums nākamība nestu ko nesdama, tomēr sakrātiem folkloras materiāliem un viņu apstrādājumiem ir paredzama paliekama vērtība.” (Šmits 1925, 99) 10. nodaļā viņš sistemātiski un detalizēti aplūko latviski tulkotās pasakas, kas varētu būt ietekmējušas mutvārdu tradīciju līdz tam, kad 19. gadsimta pēdējā trešdaļā sākās aktīva latviešu pasaku pierakstīšana. Kā pirmo viņš izvērtē G. F. Stendera grāmatu “Jaukas pasakas in stāsti..” (1766), tad apraksta arī nelielās grāmatīnās, presē, kalendāros un skolas lasāmajās grāmatās atrodamās pasakas. Tas palicis plašākais pārskats par šāda veida ietekmēm latviešu folkloristikā.

Ja vietumis kas ievadā faktu vai interpretācijas ziņā ir novecojis (piemēram, par konkrētu pasaku vēsturi, pasaku psiholoģiju utt.), tad ne pēc būtības – vēsturiski salīdzinošā metode vēl arvien ir dominējošā pasaku izpētē, un P. Šmits ir ievērojamākais šī pētniecības virziena pārstāvis Latvijā. Diemžēl, atšķirībā no pasakām, viņa ievads nav pārtulkots nevienā svešvalodā. Varam tikai prognozēt, kā būtu, ja P. Šmitam ar viņa zināšanām un izpratni par latviešu un Tālo Austrumu tautu pasakām būtu bijis iespējams ciešāk iesaistīties sava laika Eiropas folkloristikas diskursā – viņš tur būtu “līdzvērtīgs spēlētājs” citu tautu tālaika ievērojamāko pasaku pētnieku vidū,²⁴ un varbūt starptautiskajā pasaku pētniecībā ātrāk tiktu iekļauts viņam labi pazīstamo reģionu materiāls (Latvija un Tālie Austrumi).

“Latviešu pasaku un teiku” tulkojums vācu valodā

1994. gadā studiju nolūkos šī raksta autors vairākas nedēļas pavadīja Vācijas pilsētā Getingenē. Tolaik tur atradās ar Getingenes Zinātņu akadēmijas atbalstu izdotās “Enzyklopädie des Märchens” (“Pasakas enciklopēdija”, 1977–2015, turpmāk – EM) redakcija ar lielisku pasaku pētniecības bibliotēku. Viens no EM redaktoriem – Hanss Jorgs Uters (*Uther*) (viņš tolaik strādāja pie starptautiskā pasaku tipa kataloga jaunākās redakcijas – ATU) – iepazīstināja mani ar arhīvā esošām 33 zaļas krāsas kartona atvilktnēm ar uzrakstu “Šmits”, ar sējumu numuriem. Tajās atradās pilns LPT tulkojums vāciski – arī P. Šmita piezīmes pie tekstiem un nodaļu ievadi par mitoloģisko teiku būtņēm (13.–15. sējumā), kā arī pasaku tipu

apraksti, bet bez 1. sējuma ievada. Gandrīz visi teksti rakstīti ar rakstāmmašīnu uz A4 izmēra lapām, katra sējuma tulkojums aizņem 2 vai 3 atvilktnes. Kopējais apjoms varētu būt ap 10 000 lapaspusī. Tas ir lielākais vienas tautas pasaku publicējuma tulkojums EM arhīvā, bet ne vienīgais. Tas ir lielākais latviešu folkloras tulkojums svešvalodā. Latviešu trimdas sabiedrībā Vācijā par šo tulkojumu nekas nebija zināms.

2003. gadā ierados Getingenē, lai iegūtu atļauju šī tulkojuma digitalizēšanai. Tas bija iespējams tikai tad, ja izdotos noskaidrot tā izcelsmi – tolaik EM redakcijā par to neviens vairs gandrīz neko nezināja, jo bija mainījušās darbinieku paaudzes, tāpēc nebija skaidrības par šī darba autortiesībām. Izdevās rekonstruēt šādu versiju (detalizētāk: Pakalns 2005).

Vecākais tulkojuma slānis (teksti galvenokārt no A. Lerha-Puškaiša krājuma, neskaidrākas, vecākas mašīnraksta kopijas), visticamāk, ir ap 3000 lappusī lieli latviešu pasaku tulkojumi, kas bijuši vācbaltieša Maksa Bēma (*Böhm, Boehm*) īpašumā un ko pirms kara iepircis Vācu stāstījumu centrālais arhīvs Marburgā. M. Bēms publicējis latviešu joku pasaku (sadzīves pasaku) grāmatu vācu valodā 1911. gadā ar komentāriem un kopā ar F. Špehtu 1924. gadā latviešu un lietuviešu pasaku grāmatu. Viņa tulkotās 85 teikas atrodamas Oskara Dēnharta (*Dähnhardt*) dabas teiku krājumā (1907–1912).

EM arhīvā ir arī A3 izmēra 296 no abām pusēm aprakstītas lapas ar LPT pasaku konspēktiem vai pārstāstījumiem vācu valodā un norādēm, kur pieejams pilns pasakas teksts vāciski, – kā noprotams, iepriekš minētajā manuskriptā, dažos citos tulkojumos un publicējumos. Spriežot pēc mašīnraksta, kopsavilkums varētu būt tapis, izmantojot LPT pirmo izdevumu.

Nākamie darbi, visticamāk, notikuši pēc LPT otrā izdevuma (1962–1970) parādīšanās, jo tulkojumā un EM arhīvā esošajos LPT sējumos ir atzīmes līdzīgā rokrakstā un vairākas norādes attiecas uz šo laiku. Iztulkoti trūkstošie teksti un, iekļaujot senākos tulkojumus, viss apvienots vienā pilnīgā LPT manuskriptā. No valodas īpatnībām noprotams, ka šī darba veicējam dzimtā valoda būs bijusi latviešu, nevis vācu. Dažās vietās izdevās atrast norādi, ka vairāku sējumu tulkotāja vai korektūru lasītāja ir “Frau Sander”, viņa varētu būt saistīta ar mācītāja Sandera dzimtu (Pakalns 2005, 160–161).

Pēc atļaujas saņemšanas (EM izdevēja R. V. Bredniha 11.08.2003. parakstīta vēstule) tika nolemts digitalizēt vispirms 3 teiku sējumus. Daudz laika prasīja tekstu korektūras, jo it īpaši vecajām mašīnraksta kopijām bija daudz teksta atpazīšanas kļūdu, kas jālabo manuāli. Darba noslēgumā kā vācu valodas redaktori pievienojās Austris Grasis un Udo Bongarts (*Bongartz*). Kopš 2012. gada beigām tiešsaistē pieejami visi 3586 LPT teiku teksti paralēli latviešu un vācu valodā.²⁵

Pēc EM izdošanas pabeigšanas 2015. gadā, cik zināms, EM bibliotēka ir iepludināta Getingenes Universitātes bibliotēkā, arī arhīvs mainījies īpašnieku. Tā kā EM darbinieki šeit vairs nestrādā, krietni grūtāk būs iegūt atļauju digitalizēt atlikušos 11 pasaku sējumus (1. sējums jau ir daļēji apstrādāts).

Raksta autors nezaudē cerību, ka (līdzīgi kā K. Barona “Dainu skapis”²⁶) reiz visi LPT sējumi būs pieejami internetā: 1) LPT jau digitalizētie teksti ar attīstītām meklēšanas iespējām, 2) LPT rokraksti, kas ļauj redzēt labojumus, 3) LPT tulkojumi vācu valodā (kaut vai kā attēli – ja ir pasaku tipu numuri, pētnieki atradīs vajadzīgo).

Pēteris Šmits kā pasaku pētnieks

P. Šmitam tikpat kā nav paša publicētu pētījumu par konkrētām pasakām, izņemot LPT ievadu un iepriekš minēto rakstu (Šmits 1914). Savas darbības pirmajos divos gadu desmitos par pasakām viņš interesējies galvenokārt latviešu mitoloģijas un pseidomitoloģijas kontekstā, taču var atrast rakstus, kur viņš, gan vēl virspusēji, salīdzina dažādu tautu un reģionu pasakas (piem., Šmits 1898).

Rūpīgāk iepazīstoties ar LPT uzbūvi, redzams, ka katra pasaku tipa tekstu atlase, to sakārtojums un komentāri ir nopietna pētnieciska darba rezultāts, sava veida pētījums. Līdzīgi kā K. Barona “Latvju dainās”, katra pasaku tipa sākumā ir ievietoti raksturīgākie varianti, tālāk – atšķirīgākas versijas, parādot dažādos to variēšanās un kultūras ietekmju virzienus. Īpaša uzmanība pievērsta senākajiem pasaku pierakstiem. Īsos, precīzos komentāros pie konkrētām pasakām vai pasaku tipu aprakstos nodaļu sākumā P. Šmits norāda uz līdzīgām pasakām tolaik pieejamos citu tautu pasaku tipu katalogos, kā arī uz iespējamām ietekmēm no Grimmu, 1001 nakts, Vecā Stendera un citiem publicētiem avotiem. Viņš arī brīdina, kādiem pierakstiem vai to autoriem nevajadzētu uzticēties.

Maz pasaulē ir pasaku grāmatu, kur katram pasaku tipam publicēts tik daudz variantu, turklāt šie varianti kompetenti atlasīti no lielāka tekstu daudzuma. Visvairāk variantu ir pasakai “Ķēniņa meita glāžu kalnā” (ATU 530, 77 varianti) un nosacīti vairākos tipos sadalītajai pasakai par bārenīti un mātes meitu (ATU 480, 99 varianti). Atlasīto variantu skaits saskan ar attiecīgo pasaku tipu popularitāti folkloras pierakstos.²⁷

Tādējādi katra pasaku tipa variantu sakārtojums, papildināts ar komentāriem, ir rūpīgi sagatavots un nākamajiem pētniekiem “priekšā nolikts” materiāls tālākiem pētījumiem. Raksta autors par to pārliecinājās, pētot pasakas par princesi stikla kalnā (ATU 530) (Pakalns 2015; Pakalns 2019a, 498–504) un par Bulbulputnu (ATU 550, 551) (Pakalns 2019b).

Kad LPT izdošana bija pabeigta, P. Šmits publicēja rakstu, kurā vēlreiz pamatoja, kāpēc viņš savu izdevumu veidojis tieši šādu. Viņam vēl arvien likās svarīgi uzsvērt, ka latviešu pasakas ir lielāka kultūras areāla daļa un ka viņa publicējumam un tā komentāriem ir vispirms zinātniska vērtība. Raksta polemiskā noskaņa liecina, ka, viņaprāt, tautā izpratne par latviešu folkloru pa šo laiku nav kļuvusi dziļāka, jo vēl arvien daudzi tur meklē savus “romantiskus sapņus”. “Bet ko tad nu mēs esam mantojuši ar savu pasaku krājumu? Vispirms milzīgu salīdzināmu materiālu pasaku pētīšanā, visbagātāko, kāds vien līdz šim ir grāmatu tirgū²⁸ parādījies. No otras puses, katra aizņemtā pasaka ir tomēr latviešu stāstītāju atdzejota, nevis

burtiski tulkota. Mēs redzam, ka jau no seniem laikiem latvieši ir atradušies sakaros ar vāciešiem, krieviem, poļiem un citiem kaimiņiem. Ja nu mēs būtu meklējuši tikai tādas pasakas, ko latvieši paši ir sacerējuši, tad salīdzināmā folklorā tādām krājumiem būtu mazāka vērtība nekā mūsu tagadējam izdevumam. [...] Tā priecāsimies par mūsu pasakām, kādas viņas ir, un nemeklēsim tur tādas lietas, kādu tur nav, jeb kas zinātnei vēl nav sasniedzamas!” (Šmits 1937) Viņš uzver arī to, cik būtiska loma ir komentāriem: “Ja nu mēs izdotu šādu tradīciju krājumu bez piezīmēm, tad tas gan jau būtu pabeigts priekš pāra gadiem. Pēc manas pārlicības šāds pasaku krājums mums tomēr nenāktu par labu un novestu pie visādiem pārpratumiem. [...] lasītāji varētu iedomāties, ka visas šīs tradīcijas ir pašu latviešu izdomātas. [...] Tā tad es būtu izdevis nevis vienkāršus folkloras materiālus, bet gan romantiskas ziņas par mūsu senču lielisko kultūru. Lai nu man nepiešķirtu tādu nepelnītu un nevēlamu godu, man gribot negribot bija jāpieliek visādi ievadi un piezīmes, kas pārvestu lasītāju no brīnumu valsts uz parastiem folkloras materiāliem.” (Šmits 1937)

Vai P. Šmits apturēja pasaku pētniecību Latvijā?

Sazinoties ar pasaku pētniekiem ārzemēs, nācies ievērot, ka viņiem nereti ir priekšstats, ka Latvijā pasaku pētniecība ir ļoti attīstīta. Maz pasaulē ir tautu, kurām ir tik apjomīgs un sistemātisks pasaku publicējums kā LPT, kam (otrajā izdevumā) ir savs motīvu katalogs (*Neuland*) un kas jau salīdzinoši sen ir digitalizēts.²⁹ Taču paradoksāli, ka P. Šmits ne vien izveidoja ļoti pamatīgu bāzi pasaku pētniecībai Latvijā, aizsāka to labā zinātniskā līmenī, bet savā ziņā šeit arī “apstādināja, nobremzēja” pasaku pētniecību. Raksta autoram ir vairāki (protams, diskutējumi un tālāk pētāmi) vērojumi, kāpēc tā ir noticis.

Pirmais. P. Šmits pacēla pasaku pētniecības kvalitātes standartus tik augstu, ka citiem viņa laikabiedriem tie likās nesasniedzami. Varbūt tāpēc bija maz pētījumu par pasakām gan viņa darbības laikā, gan vēlāk. Kamēr iznāca LPT, viņš tika uzskatīts par lielāko autoritāti un latviešu pasaku ekspertu, bet viņa daudzie darbi un pienākumi neļāva rakstīt publikācijas pasaku pētniecībā un pārstāvēt šo nozari starptautiski.

Otrais. Padomju folkloristikā – it īpaši pirmajos pēckara gados – “somu skola” un ar to saistītā folkloras starptautiski salīdzinošā pētniecība bija viena no “buržuāzistiskās folkloristikas kaitīgajām teorijām”, līdz ar to viss, kas ar to saistīts, bija jākritizē un jānoliedz (it īpaši skat. J. Niedres publikācijas, piem., Niedre 1948). Tādējādi arī LPT drikstēja pozitīvi vērtēt tikai kā tekstu apkopojumu, bet ne konceptuāli, teorētiski, zinātniskā ziņā. Iespējams, tādēļ arī tā folkloristu paaudze, kas zinātnē ienāca 50. gadu vidū un nodarbojās ar pasakām visu padomju laiku (O. Ambainis, K. Arājs), ļoti piesardzīgi izteicās (vismaz rakstos) par pasaku salīdzinošo pētniecību un P. Šmita veikumu (sal. Ambainis 1989, 85–87).

Trešais. Tā kā latviešu pirmskara folkloristikā jau bija liels pasaku izdevums, padomju folkloristikai bija “jāliek pretī” kas citādāks – tādēļ tapa nelielas pasaku

izlases, sākumā ar ideoloģiski tendētu tekstu atlasī un pat pasaku pārveidojumiem, bet vēlāk vienkārši piesardzīgi un neitrāli sastādītas. Lai gan tika uzsvērts, ka tajās izmantoti jauni nepublicēti arhīva materiāli, lielais vairums tekstu bija no LPT. Kaimiņu tautas pēckara gados veidoja lielus pasaku publicējumus un pētnieciskus apkopojumus, lai būtu, ko pretstatīt “buržuāziskai folkloristikai”, bet Latvijā šāda argumentācija nebija aktuāla.

Ceturtais. Tā kā liels pasaku daudzums jau bija ērti pieejams LPT, tad pētnieki attiecīgi daudz mazāk pievērsās vēl nepublicētajiem arhīva materiāliem. Līdz ar to LFK arhīvā savāktie vairāki desmiti tūkstoši pasaku pierakstu⁵⁰ tikpat kā nemaz nav izmantoti publikācijās un pētījumos.

Piektais. Padomju laikā gan Latvijā, gan emigrācijā latviešu folklorā tika izmantota nācijas identitātes un sociālās pretestības stiprināšanai. Folkloras kustība Latvijā lielā mērā tika veidota kā garīgas pretestības forma valdošajai padomju ideoloģijai, pretojoties tās sludinātajam internacionālismam un nacionālo īpatnību noliegumam. Folklorā bija kā sinonīms nacionāli īpatnējam, atšķirīgajam (vismaz tam, kas par tādu tika iedomāts, iztēlots). Bet kritiski un salīdzinoši domājošiem zinātniekiem, kas pētīja folkloru kultūras sakaru kontekstā (kā P. Šmits, Haralds Biezais u. c.) un kritiski izteicās par romantiskiem pārspilējumiem, bija grūti konkurēt ar tiem, kas “solīja ko vairāk” varbūt virspusēji izprastai nacionālajai pašapziņai (sal. Pakalns 2017, 237–238; Pakalns 2019a, 505).

Gan Anss Lerhis-Puškaitis, gan Pēteris Šmits “piespieda nāvi pagaidīt”, kamēr viņu lielais “mūža darbs” – pasaku un teiku publicējums – tiek pabeigts. Ko ar to tālāk darīt, tas mūsu ziņā.

ATSĀUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Angļu zinātnieka V. Tomsa (*W. J. Thoms*) 1848. gadā ieteiktais vārds “folklorā” latviešu rakstos biežāk sastopams kopš 19. gs. 90. gadu sākuma, tikai palēnām tas aizstāja citus tolaik pierastākus vārdus (etnogrāfija, tautas gara mantas utt.). Dažus gadus vēlāk parādās vārdi “folkloristika” un “folklorists” nozares un profesijas apzīmēšanai, sākumā vairāk attiecībā uz somu folkloristiku. Cik zināms, P. Šmits šo vārdu pirmo reizi tekstos lietojis 1898. gadā (Šmits 1898, 3; Pakalns 2014b, 396).
- ² A. Ozola bibliogrāfijā nav uzrādītas arī vairākas P. Šmita publikācijas laikrakstā “Mājas Viesis” 1893. gadā, no kā var rasties ieskaits, ka par šīm tēmām P. Šmits sācis rakstīt tikai gadu vēlāk.
- ³ Grāmatas pirmā versija sarakstīta jau Vladivostokā ap 1916. gadu un izdota nelielā tirāžā 1918. gadā, bez autora korektūrām. Par to, ka manuskripts nav pazudis un grāmata iznākusi, P. Šmits uzzinājis vēlāk. Plašāk pazīstams ir otrais izdevums (1926). Salīdzinot abus izdevumus, redzams, ka otrajā saglabāta tā pati nodaļu struktūra, bet teksts rediģēts un papildināts ar atsevišķiem teikumiem vai veselām rindkopām. Šmits bija cerējis sagatavot šīs grāmatas trešo izdevumu (Pakalns 2014b, 393).

- ⁴ Tas bija iecerēts kā papildinājums K. Barona “Latvju dainām”, publicējot tikai dziesmas un variantus, kas tur nav atrodam. P. Šmits nav dziesmas atlasījis un kārtojis (to paveica LFK darbinieki, visvairāk Osvalds Lideks, uz ko norādīts ievadā), bet tikai rediģējis.
- ⁵ Pieejams: <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/>. Grāmatas izdotas atkārtoti 1991.–1993. gadā.
- ⁶ LPT diez vai būtu tik pilnīgs un sistemātisks pasaku publicējums, ja nebūtu paveikti ļoti apjomīgi priekšdarbi. Džūkstes–Lancenieku skolas skolotājs Anss Lerhis-Puškaitis (1859–1903) teikas un pasakas pierakstīja kopš 19. gs. 80. gadu sākuma. 1891. gadā pirmajos trīs “Latviešu tautas pasaku” sējumos iznāca galvenokārt viņa paša Džūkstes–Pienavas pagastā savāktās pasakas un teikas – tas tolaik bija lielākais latviešu pasaku publicējums. Nākamajos sējumos viņš apkopoja citu vācēju folkloras pierakstus, tai skaitā tolaik nozīmīgākās kolekcijas (A. Bilenšteins, F. Brīvzemnieks, Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija u. c.), kā arī presē un nelielās grāmatiņās atrodamos. No pēdējā un visbiežākā 7. sējuma 1903. gadā izdevās publicēt tikai pirmo pusi (1406 lpp.). Otrā puse palika rokrakstā viņa nāves dēļ. Tā nokļuva pie H. Visendorfa Pēterburgā. Sākot darbu pie LPT, izdevās rokrakstu sameklēt, un tas tika gandrīz pilnībā iekļauts LPT. Kopumā A. Lerhis-Puškaitis publicēja (vai sagatavoja publicēšanai) apmēram 1863 pasakas un 3254 teikas, kopā ar ticējumiem un ieražu aprakstiem – vairāk nekā 6650 folkloras tekstu (Pakalns 2000, 295), pēc LPT tas ir otrs lielākais latviešu pasaku un teiku publicējums. A. Lerhis-Puškaitis izveidoja detalizētu pasaku un teiku klasifikācijas sistēmu, kura pamatojas uz animisma teoriju un kura gatavā veidā bija redzama tikai 7. sējumā – ar salīdzinošām norādēm viņš piesaistīja tai iepriekšējo sējumu sīžetus un motīvus. LPT ievadā P. Šmits min pamatotus iemeslus, kāpēc viņš izlemj neizdot atkārtotu A. Lerhis-Puškaiti pasaku izdevumu, bet veido jaunu (Šmits 1925, 7–9).
- ⁷ Skat. piem.: https://en.wikipedia.org/wiki/Aarne%E2%80%93Thompson%E2%80%93Uther_Index
- ⁸ Pieejams: <http://valoda.ailab.lv/folklorapasakas/>. Diemžēl vēl arvien tekstos sastopamas neizlabotas kļūdas.
- ⁹ ATU – starptautiski pieņemts apzīmējums numurētu pasaku sīžetu katalogam (Uther 2004), saīsinājums veidots no klasifikācijas izstrādātāju personvārdiem (Aarne-Thompson-Uther).
- ¹⁰ Dažus gadus vēlāk (domājams, ļoti maz ar P. Šmitu sadarbojoties) detalizētu un sistemātisku pasaku pierakstu katalogu uzsāka veidot LFK darbiniece Alma Medne. 1940. gadā grāmatas formā iznāca tā pirmā daļa, kas aptver visas publicētās un LFK savāktās dzīvnieku pasakas (Medne 1940). Pēc kara viņa šo darbu turpināja, bet to pabeigt izdevās tikai K. Arājam (Arājs, Medne 1977). Atšķirībā no daudzu citu tautu pasaku katalogiem, te aptverts viss vienas valsts (Latvijas) nacionālā arhīva materiāls. Te uzskaitītas arī visas LTP publicētās pasakas.
- ¹¹ *Latvijas Sargs*, 1921. g. 9. sept., Nr. 204; *Valdības Vēstnesis*, 1921. g. 10. septembris, Nr. 204.
- ¹² Tai pamatā ir E. Voltera vadībā sastādītā 1892. gadā publicētā “Programma tautas gara mantu krājējiem”. Šmits, tolaik būdams students, piedalījies tās izveidošanā, sastādot plašākās nodaļas par ticējumiem.

- ¹⁵ Ievadā P. Šmits raksta, ka viņš “stājies pie tautas tradīciju krāšanas [...] Visus tautas tradīciju cienītājus, kas grib nākt mums palīgā etnogrāfisku materiālu krāšanā, laipni lūdzu tos piesūtīt vai nu tieši man Latvijas Universitātē, vai vietējām zinātniskām biedrībām”. (Šmits 1923c, 1–2)
- ¹⁴ *Latvju grāmata*, 1922. g. 1. septembris, Nr. 1.
- ¹⁵ *Latvis*, 1923. g. 30. augusts, Nr. 584.
- ¹⁶ *Latvis*, 1923. g. 1. septembris, Nr. 586; *Latvijas Vēstnesis*, 1923. g. 30. augusts, Nr. 191.
- ¹⁷ Ar A. Švābi P. Šmits bija saticies jau Vladivostokas laikā, iespējams, jau tad viņi sajutās kā konkurenti (Ķencis 2014, 467).
- ¹⁸ Kopā tika publicētas ap 600 lpp., dzīvnieku pasakas un sākums brīnumu pasaku nodaļai. Pasakām bija varianti, bet ne tik daudz kā P. Šmita krājumā. A. Švābes publicējumu var atšķirt pēc tā, ka pasaku sākumā ir motīvu saraksts un pasaku rindkopas numurētas, nodalot šos motīvus.
- ¹⁹ Reklāmās par A. Švābes krājumu tika uzsvērts, ka tajā būs daudz jaunu, iepriekš neiespiestu pasaku. Izdevniecība bija uzsākusi plašu pasaku vākšanu Latgalē, pat solot par pasakām samaksāt (Pakalns 2019c, 329–330). Taču iznākušajās burtnīcās, iespējams, cenšoties tās paspēt izdot pirms P. Šmita krājuma, bija tikai iepriekš publicēto pasaku pārpublicējami. Arī P. Šmits šā piezīmē izteicis kritiku par A. Švābes publicējumu – ka “viņa rīcībā nebija daudz svarīgu materiālu, kādēļ ar šādu izdevumu būtu maz kalpots folkloristu vajadzībām” (Šmits 1928).
- ²⁰ Katram vācējam vai institūcijai, kas iesniegusi LFK folkloras pierakstus, tiek dots kolekcijas numurs, kas tradicionāli tiek likts kvadrātiņos. Kolekcijas iekšienē pieraksti ir secīgi numurēti, līdz ar to katrai folkloras vienībai ir savs divu ciparu “personas kods”, kas ļauj to ātri atrast arhīvā un tīmeklī *garamantas.lv*.
- ²¹ Pieejams: <http://www.garamantas.lv/lv/collection/885975/Petera-Smita-folkloras-vakums>
- ²² Izdevuma beigās bija plānoti arī “plaši alfabētiski satura rādītāji” (1925, 12), bet, līdzīgi kā A. Lerhim-Puškaitim, šo ieceri neizdevās realizēt.
- ²³ Atsauces uz šiem pētījumiem atrodamas arī konkrētu pasaku komentāros un tipu aprakstos.
- ²⁴ P. Šmita ietekme uz starptautisko folkloristiku vēl nebūt nav izpētīta. Piemēram, nesen noskaidrots, cik būtiski P. Šmits ietekmējis pasaku pētniecību Polijā – profesors Juliāns Kšižanovskis, kurš 1930.–1934. gadā strādāja Latvijas Universitātē par slāvu valodu profesoru, tieši no P. Šmita esot ieguvis priekšstatu par pasaku pētniecību un viņa ietekmē uzsācis poļu pasaku sistematizāciju. Laikam jau ar P. Šmita akceptu J. Kšižanovskis ir autors Latvijas konversācijas vārdnīcas šķirklī par pasakām (Michaliszyn 2016).
- ²⁵ Pieejams: http://pasakas.lfk.lv/wiki/Main_Page
- ²⁶ Pieejams: <http://dainuskapis.lv/>
- ²⁷ Visi variantu daudzveidībā plašāk parādītie pasaku tipi ir proporcionāli daudzskaitlīgākie arī “Latviešu pasaku tipu rādītājā” (Arājs, Medne 1977), (skat. Pakalns 2015, 62–63).
- ²⁸ Vēl būtu pētāms, vai P. Šmits patiešām uzskatīja, ka viņš publicējis pasaulē lielāko pasaku krājumu.

- ²⁹ Ir arī pasaku tipu rādītājs (Arājs, Medne 1977), kas aptver visus nacionālā arhīva materiālus (parasti tāds ir tikai publicējumiem), un pasaku publicējumu un pētniecības bibliogrāfija (Greble 1971; 1975).
- ³⁰ Ap 1977. gadu LFK arhīvā bija apmēram 67 365 pasakas un anekdotes (Arājs, Medne 1977, 5) – tradicionāli uzskaitījumā pasakas un anekdotes netika nodalītas, jo senāk robeža starp tām bija neskaidra (joku, sadzīves u. c. pasakas tuvas anekdotēm). 1991. gadā LFK arhīvā bija 35 998 pasakas (tātad apmēram 8 reizes vairāk nekā LPT) un 34 938 anekdotes.

AVOTI UN LITERATŪRA

- Aarne, A. (1910). *Verzeichnis der Märchentypen*. Helsinki: Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia (Folklore Fellows' Communications 3).
- Aarne, A. (1913). *Leitfaden der vergleichenden Märchenforschung*. Hamina: Suomalainen Tiedeakatemia (Folklore Fellows' Communications 13).
- Ambainis, A. (1989). *Latviešu folkloristikas vēsture*. Rīga: Zinātne.
- Arājs, K., Medne, A. (1977). *Latviešu pasaku tipu rādītājs*. Rīga: Zinātne.
- Bērziņš, R. (1939). P. Šmits kā latviešu tautas dziesmu pētnieks. *Filologu biedrības raksti*, Nr. 19, 21.–30. lpp.
- Biezais, H. (2006). *Seno latviešu galvenās dievietes*. Rīga, Zinātne.
- Blese, E. (1928). Prof. P. Šmita zinātniskās darbības 30 gadi. *Latvju Grāmata*, Nr. 3, 145.–148. lpp.; Nr. 4, 209.–217. lpp.
- Blese, E. (1939). Profesora Pētera Šmita dzīve un viņa darbība valodniecības laukā. *Filologu biedrības raksti*, Nr. 19, 9.–20. lpp.
- Bula, D. (2011). *Mūsdienu folkloristika: Paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne.
- Bula, D. (2014). *Latviešu folkloristika starpkaru periodā*. D. Bula (red.). Rīga: Zinātne.
- Bula, D. (ed.) (2017). *Latvian Folkloristics in the Interwar Period*. Porvoo: Suomalainen Tiedeakatemia (Folklore Fellows' Communications 313).
- Endzelīns, J. (1940). Pētera Šmita piemiņai. *Rīgas Latviešu biedrības Zinātņu komitejas rakstu krājums*, Nr. 23, 5.–13. lpp.
- Greble, V. (1971). *Latviešu vēstītājas folkloras un folkloristikas bibliogrāfija. I*. Rīga: Zinātne.
- Greble, V. (1975). *Latviešu vēstītājas folkloras un folkloristikas bibliogrāfija. (Padomju periodā)*. Rīga: Zinātne.
- Ķencis, T. (2014). Arveds Švābe. *Latviešu folkloristika starpkaru periodā*. D. Bula (red.). Rīga: Zinātne, 462.–483. lpp.
- Medne, A. (1940). *Latviešu dzīvnieku pasakas*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve.
- Michaliszyn, M. (2016). Latvian Inspirations in the Work of Professor Julian Krzyżanowski. *Letonica*, Nr. 34, pp. 106–122.
- Niedre, J. 1948. *Latviešu folklorā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Neuland, L. (1981). *Motif-Index of Latvian Folktales and Legends*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica (Folklore Fellows' Communications 229).

- Ozols, A. (1939). Prof. P. Šmita iespiesto rakstu rādītājs. *Filologu biedrības raksti*, Nr. 19, 31.–50. lpp.
- Pakalns, G. (2000). *Anss Lerhis-Puškaitis atmiņās un stāstos*. Rīga: Madris.
- Pakalns, G. (2005). P. Šmita “Latviešu pasaku un teiku” tulkojums vāciski – vēsture un digitālā publikācija. *Meklējumi un atradumi*. I. Daukste-Silasproģe (red.). Rīga: Zinātne, 141.–171. lpp.
- Pakalns, G. (2014a). Kā Pēteris Šmits rediģējis “Latviešu pasaku un teiku” tekstus. *Vēsture: Avoti un cilvēki. XVII*. Daugavpils: Saule, 295.–303. lpp.
- Pakalns, G. (2014b). Pēteris Šmits. *Latviešu folkloristika starpkaru periodā*. D. Bula (red.). Rīga: Zinātne, 372.–406. lpp.
- Pakalns, G. (2015). Pasaka par princesi stikla kalnā – latviešu varianti Eiropas kontekstā. *Letonica*, Nr. 29, 60.–78. lpp.
- Pakalns, G. (2017). Pēteris Šmits and the Folk-tale Study in Latvia. *Mapping the History of Folklore Studies: Centers, Borderlands and Shared Spaces*. D. Bula, S. Laime (eds.). Cambridge scholars publishing, pp. 223–241.
- Pakalns, G. (2019a). Latviešu folkloras un folkloristika kultūru migrācijas kontekstā. *Latvija: kultūru migrācija*. A. Rožkalne (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 481.–511. lpp.
- Pakalns, G. (2019b). Pasaka par Bulbulputnu Latvijā: vēsture, avoti, cilvēki. *Vēsture: avoti, cilvēki. XXIII*. Daugavpils: Saule, 177.–182. lpp.
- Pakalns, G. (2019c). Pēteris Šmits LFK [527]. R. Treija (red.). *Latvijas Universitātes kolekcijas Latviešu folkloras krātuvē*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.
- Pöge-Alder, K. (2011). *Märchenforschung. Theorien, Methoden, Interpretationen*. Tübingen: Narr.
- Reinsone, S. (2014). Folkloras studijas un pētniecībā Latvijas Universitātē. *Latviešu folkloristika starpkaru periodā*. D. Bula (red.). Rīga: Zinātne, 151.–186. lpp.
- Rozenbergs, J. (1998). Folklorista, etnogrāfa un valodnieka Pētera Šmita atcerei. *Letonica*, Nr. 2, 110.–139. lpp.
- Šmits, P. (1893). Par jauno tautas dziesmu krājumu. *Mājas Viesis*, 11. decembris.
- Šmits, P. (1894). Kādēļ lai latviešu tautas dziesmas saucam par “Latvju daiņām”? *Mājas Viesis*, 5. janvāris.
- Šmits, P. (1897). Laima un Māra. *Mājas Viesa Mēnešraksts*, Nr. 12, 940.–941. lpp.
- Šmits, P. (1898). Mūsu tautas pasaku viela. *Mājas Viesis*, 14. janvāris.
- Šmits, P. (1912). *Etnogrāfisku rakstu krājums, I*. Rīga: J. Misiņš.
- Šmits, P. (1914). Mūsu pasakas par burvju gredzenu, kas top nozagts un no pateicīgajiem kustoņiem atpakaļ dabūts. *Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas rakstu krājums*, Nr. 17, 3.–21. lpp.
- Šmits, P. (1917). Latviešu pasaka par mūžību. *Lidums*, 1. februāris.
- Šmits, P. (1918). *Latviešu mitoloģija*. Maskava: Latviešu Rakstnieku un Mākslinieku biedrības apgāds.
- Šmits, P. (1923a). *Etnogrāfisku rakstu krājums, II*. Rīga: A. Gulbis.
- Šmits, P. (1923b). *Etnogrāfisku rakstu krājums, III*. Rīga: J. Pētersons.

- Šmits, P. (1923c). *Programma tautas tradīciju krājējiem. No jauna pārstrādājis P. Šmits, pēc agrākās Pēterburgas latviešu studentu sastādītās programmas*. Rīga: Izglītības Ministrijas Mēnešraksts.
- Šmits, P. (1925). *Latviešu pasakas un teikas, I*. Rīga: Valters un Rapa.
- Šmits, P. (1926). *Latviešu mītoloģija. 2. izd.* Rīga: Valters un Rapa.
- Šmits, P. (1928). Mūsu pasaku krājumi. *Daugava*, Nr. 4.
- Šmits, P. (1932). Dažādi laikmeti tautas dziesmās. *Latvieši, II*. Rīga: Valters un Rapa, 7.–14. lpp.
- Šmits, P. (1937). Latviešu pasakas. *Sējējs*, Nr. 7, 687.–689. lpp.
- Švābe, A. (1923–1924). *Latvju tautas pasakas*. Rīga: Latvju kultūra.
- Uther, H.-J. (2004). *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Part I–III*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia. (Folklore Fellows Communications 284, 285, 286.)
- Vīksna, M. (2014). Latviešu folkloras krātuves izveide un darbība. *Latviešu folkloristika starpkaru periodā*. D. Bula (red.). Rīga: Zinātne, 101.–150. lpp.
- Walravens, H. (1982). *Peter Schmidt, Ostasienwissenschaftler, Linguist und Folklorist: eine vorläufige Bibliographie*. Hamburg: C. Bell.
- Zeiferts, T. (1920). Pēteris Šmidts. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 9, 268.–270. lpp.

SUMMARY

P. Šmits has rightfully come to be viewed as one of the most influential personalities in the history of Latvian folkloristics with his studies of Latvian folksong language and history, Latvian mythology and other research, as well as the publication of “Latviešu tautas ticējumi” (Latvian Folk Beliefs; 1940–1941, 4 volumes, 36790 texts). The edition “Latviešu pasakas un teikas” (Latvian Folktales and Legends; 1925–1937) compiled and edited by himself, consisting of 15 volumes (7630 pages) is the most voluminous publication in Latvian in this field. It contains 4309 folktales, classified according to the A. Aarne’s catalogue, and 3586 legends; of all those, 4655 texts have been published for the first time. All of the 15 volumes were reprinted in the USA (1962–1970), they are nearly fully available on the Internet (<http://valoda.ailab.lv/folkloras/pasakas/>) and have been translated into German – this (typewritten) manuscript is stored at the Göttingen Academy of Sciences, and has been used in the “Enzyklopädie des Märchens” (1977–2015). The three volumes containing the texts of legends are available on the Internet in Latvian and German: http://pasakas.lfk.lv/wiki/Main_Page, while the rest of the translation enjoys too little interest to gain publication. “Latvian Folktales and Legends” contain a foreword (1925, 129 pages) that is still the best-ever introduction to the research of folktales written in Latvian. It features comparisons of numerous Oriental and Western folktales and other cultural artefacts. Unfortunately, the P. Šmits’ unique knowledge in the field of comparative folktale study was not integrated in the Western European scholarship of his day.

The present article is a summary of the respective author’s research on the work and personality of P. Šmits, conducted over the two last decades.

Keywords: publication and editing of folklore texts, history of folkloristics, comparative study of folktales.

Pētera Šmita darbu ietekme uz Juliāna Kšižanovska zinātniskajām interesēm

Influence of Pēteris Šmits' works on scientific interests
of Julian Krzyżanowski

Monika Mihališina (*Monika Michaliszyn*)

Dr. philol., Polijas Republikas ārkārtējā un pilnvarotā vēstniece Latvijas Republikā
m.michaliszyn@uw.edu.pl

No 1930. līdz 1934. gadam Latvijas Universitātē strādāja ievērojamais poļu literatūrzinātnieks un izcilais folklorists Juliāns Kšižanovskis. Četriem gadiem, kurus viņš pavadīja Latvijas Universitātē, bija būtiska nozīme profesora pētniecības interešu attīstībā. Īpaši svarīgs bija fakts, ka P. Šmita darbu dēļ profesors Juliāns Kšižanovskis varēja izmantot vēsturiski ģeogrāfiskās metodes jeb tā dēvētās somu skolas sasniegumus. Latviešu pētnieka P. Šmita lietotās Ārnes–Tompsona starptautiskās pasaku tipu klasifikācijas radošā pielāgošana un viņa sasniegumi latviešu tautasdziesmu un leģendu sistematizācijā, kas pilnībā ļāva parādīt to bagātību un meistarību, kalpoja kā papildu materiāls pētniecībai un kļuva par būtisku iedvesmu J. Kšižanovskim dažus gadus vēlāk, kad viņš strādāja pie poļu pasaku klasifikācijas.

Atslēgvārdi: Juliāns Kšižanovskis, Ārnes–Tompsona starptautiskā pasaku tipu klasifikācija.

No 1930. līdz 1934. gadam Latvijas Universitātē strādāja slavenais poļu literatūras vēsturnieks Juliāns Kšižanovskis¹. Lai gan šī mācību iestāde profesora zinātniskajā biogrāfijā parādījās diezgan negaidīti, uzturēšanās Latvijā bija ļoti iedvesmojoša un sekmēja viņa zinātnisko darbu turpmāku attīstību, it īpaši folkloristikā.

Juliāna Kšižanovska darba gadi Latvijas Universitātē sakrīt ar latviešu humanitāro zinātņu uzplaukuma laiku. Sevišķi spraigi attīstījās latviešu folkloristika, kura kā viens no jaunās Latvijas valsts pilsoņu nacionālās un kultūras pašapziņas veidošanas pilāriem saņēma nozīmīgu atbalstu no valsts iestādēm².

Latviešu tautas folkloras vākšanai un apstrādei pievērsās tādi izcili folkloristi kā Krišjānis Barons (1835–1923) un Ansis Lerhis-Puškaitis (1859–1903). Starpkaru periodā darbu folkloristikas jomā turpināja folkloristi Anna Bērzkalne, Kārlis Straubergs, Pēteris Birkerts, Ludis Bērziņš un Pēteris Šmits. Neilgi pirms profesora Kšižanovska ierašanās Rīgā tika publicēti nozīmīgi latviešu folkloras izdevumi: “Latviešu sakāmvārdi un parunas”³ un “Latvju tautas daiņas”⁴ 12 sējumos. 1924. gadā tika dibināta Latviešu folkloras krātuve, kura isā laikā sasniedza Eiropas līmeni un kļuva par paraugu līdzīgām iestādēm, kas tapa Tallinā un Viļņā⁵.

Pateicoties latviešu zinātnieku starptautiskajiem kontaktiem, arī Latvijā bija visas iespējas izmantot jaunākos Eiropas folkloristikas sasniegumus. Īpaši lielu interesi Latvijā izraisīja tā sauktā somu skola un, pirmkārt, viena no tās līdzdibinātājiem – Anti Ārnes – veiktie pasaku pētījumi, par kuru popularizāciju rūpējās Latviešu folkloras krātuves izveidošanas iniciatore un pirmā vadītāja Anna Bērzkalne⁶.

Latviešu pētnieku darbi pavisam noteikti uzreiz piesaistīja poļu zinātnieka uzmanību, vēl jo vairāk tāpēc, ka Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē viņa kolēģi bija izcilākie latviešu folkloristi – jau minētie K. Straubergs, P. Šmits un Arveds Švābe, kurš bija pirmais, kas latviešu pasaku sistematizēšanā izmantoja Ārnes–Tompsona veidoto klasifikāciju⁷. Kšižanovska ilggadējā līdzstrādniece Helēna Kapelusa (*Helena Kapelus*) apgalvoja, ka latviešu kolēģiem bija liela interese par etnogrāfiskiem pētījumiem un viņu ietekmē poļu profesora darbos parādījās folkloristikas tematika. Pateicoties kolēģiem, Kšižanovskis saskārās ar tā saukto somu skolu un pasaku sistematizācijas problēmu, kas nākotnē rezultējās ar poļu pasaku kataloga izveidi pēc somu parauga⁸.

Poļu profesora folkloras pētījumu tālākai attīstībai ārkārtīgi vērtīgi bija kontakti ar latviešu tautas pasaku monumentālās sistemātikas radītāju un “Latviešu pasaku un teiku” apkopotāju – jau iepriekš minēto P. Šmitu.

“Mandžūrijas valodu skaļais zinātājs”, kā latviešu zinātnieku dēvēja J. Kšižanovskis, līdz šai dienai uzskatāms par izcilāko starpkaru perioda folkloras pētnieku Latvijā. Šmita “Latviešu pasakas un teikas” tika izdotas 1925–1937. gadā, tātad tieši tajā laikā, kad poļu profesors uzturējās Latvijā. Šis monumentālais darbs sastāv no 15 sējumiem, un tajā iekļauti aptuveni 7900 tekstu, ieskaitot variantus. Ievada apjoms ir 130 lpp., un tas līdz pat šai dienai ir nesasniedzama līmeņa latviešu tautas pasaku vēsturiski komparatīvais pētījums⁹.

Latviešu pētnieka nopelnus Kšižanovskis izcēla savā jūsmīgajā recenzijā, kas publicēta 1934. gadā:

“Šmita krājuma galvenā īpašība ir tās struktūra, kas balstās uz somu skolas .. A. Ārnes formulētajiem principiem [..]. Kā zināms, A. Ārnes sistēma veido ietvaru, atstājot vietu arī pasakām, kuras autoram nebija zināmas. Tādējādi, aizpildot šīs tukšās vietas, Šmits arī izcēla neparastu latviešu pasaku bagātību. Kā piemēru gribu minēt datus dzīvnieku pasaku grupā: Ārņem tās ir tikai simt astoņpadsmit, savukārt latviešu krājumā parādās divtik liels skaits, un proti, divi simti četrdesmit viena pasaka [..]. Un tieši šajā lieliski sistematizētā materiāla pārbagātībā arī slēpjas Šmita krājuma starptautiskā nozīme.”¹⁰

Kšižanovska skatījumā Šmita krājums papildus izceļas ar “neparastu savāktā materiāla apjomu, kas nozīmīgi pārsniedz iepriekšējos latviešu krājumus, tādā veidā padarot viņa sistemātiku redzamu citu Eiropas krājumu vidū”¹¹. Tāpat poļu pētnieks pasvītēja “Latviešu pasaku un teiku” ievada nozīmi, kas, viņaprāt, “ir apjomīgs un pamatīgs pētījums par latviešu tautas pasakām, kurā autors izmanto jaunākos pasaku zinātnes sasniegumus, papildinot tās ar veselu virkni interesantu novērojumu, kas sakrāti, veicot mongoļu tautu pētījumus, padarot to par vienu no interesantākajām pozīcijām bagātajā zinātniskajā literatūrā par tautu pasaku tapšanu un to īpašībām”¹².

Ārnes–Tompsona pasaku klasifikācijas radošs traktējums, kurā P. Šmits paredzēja iespējas papildināt šo sistēmu ar tajā neiekļautiem latviešu pasaku veidiem, ļāva parādīt visu latviešu pasaku materiāla nacionālo bagātību. Tas poļu zinātniekam kļuva par nopietnu iedvesmas avotu, strādājot pie poļu tautas pasaku materiālu sistematizācijas.

Poļu pasaku klasifikācijas nostādnes Kšižanovskis prezentēja savā zinātniskajā darbā “Poļu tautas pasaku sistematizēšanas mēģinājumi”, kas publicēts 1935. gadā¹³. Pilnīgi skaidrs, ka poļu pasaku klasifikācijai bija jābalstās uz starptautisko Ārnes–Tompsona (AT) sistēmu. Pielāgojot sistēmu poļu pasaku resursiem, tā tomēr bija jāmodificē, ņemot vērā esošo “materiāla pārbagātību, kas netika klasificēts AT sistēmā un kas lika autoram ieviest veselu virkni jaunu Mt (motīvu)”¹⁴.

Pirmkārt, tas bija saistīts ar poļu folklorā plaši pārstāvētām etioloģiskām pasakām – “dažāda veida teikām par pasaules radīšanu, eņģeļiem (velniem), cilvēkiem, dzīvniekiem, augiem un tam līdzīgi. Tātad tādām teikām, kas vācu terminoloģijā tiek sauktas par *Ursprungesagen* un *Natursagen* un kas Ārnes sistemātikā netika iekļautas”¹⁵.

Pie etioloģisku teiku jautājuma J. Kšižanovskis atgriezās vēl arī paša izveidotajā šķirkli “pasakas”, kas ir ietverts lielākajā latviski izdotajā enciklopēdijā starptautiskā periodā – “Latviešu konversācijas vārdnīcā”. Visticamāk, šī šķirkļa radīšanu Kšižanovskim uzticēja pats profesors Šmits, kas laikā, kad norisinājās darbi pie “Latviešu konversācijas vārdnīcas” 16. sējuma, jau bija nopietni slims¹⁶, un šķirkļa saturs tika saskaņots abu zinātnieku starpā.

Izveidotajā šķirkli ietverts diezgan plašs teikas jēdziens, un proti, “Teikas ir īpaša veida pasakas, tiešā veidā saistītas ar vidi, kurā tās dzīvo. No citām pasakām

tās atšķiras ar to, ka satur atsauces uz pazīstamām vēsturiskām vietām, notikumiem, personām un tam līdzīgi. Bieži vien tajās ir naivi skaidrojumi, kā radušies priekšmeti, nosaukumi un tā tālāk. Taču tas netraucē tām iemantot arī starptautisku raksturu. Īpašas ir reliģiska un kosmogēniska vai etioloģiska rakstura teikas par cilvēka, velna, eņģeļu, koku un citu augu, dzīvnieku, putnu un tam līdzīgi, rašanos. Šīm etioloģiskām teikām ir labi pamanāms etioloģisks raksturs, pie kam tajās saskatāma baznīcas kultūras ietekme – protestantiem, katoļiem un pareizticīgiem šīs teikas ir atšķirīgas”¹⁷.

Līdzīgas atziņas dažus gadus agrāk P. Šmits ietvēra “Latviešu pasaku un teiku” ievadā:

“Atsevišķi nodaļā var grupēt tā sauktās aitioloģiskās pasakas jeb teikas, kurās atrodam tautu prātojumus par to, kādēļ kaķis ķer peles, kādēļ vilkam ir stīvs mugurkauls, kādēļ krauklis ir melns, kā putni mācījušies dziedāt – un citas līdzīgas lietas. Pēdējā veida pasakas tomēr nav tik viegli šķiramas no kosmogoniskām teikām, kuras grib izskaidrot pasaules radīšanu un attīstību, kamēr abu minēto šķiru tradīcijas stāv vistuvākos sakaros ar pasakām par Dievu un Velnu.”¹⁸

Salīdzinot J. Kšižanovska darbu “Poļu tautas pasaka sistematizētajā struktūrā”¹⁹ (1947) un P. Šmita “Latviešu pasakas un teikas”, jāsecina, ka abu sistemātiku struktūrās saskatāmas noteiktas līdzības. Pamatojoties uz 1935. gadā formulētām nostādnēm, poļu pētnieks, tāpat kā P. Šmits, adaptēja somu sistēmu, pielāgojot to poļu pasaku materiāla īpašībām un papildinot to ar daudziem AT sistēmā neiekļautajiem pasaku tēmu priekšlikumiem. Sava darba teorētiskajā ievadā J. Kšižanovskis kā izcilu AT sistēmas realizāciju minējis P. Šmita darbu, aprakstot to kā “iespaidīgu (imponējošu)”²⁰.

Būtiskākās J. Kšižanovska veiktās izmaiņas attiecās uz Ārnes–Tompsona sistēmā noteikto triju galveno pasaku veidu – 1) dzīvnieku pasaku (T. 1-299), 2) tautas pasaku, 3) joku un formulu pasaku – papildināšanu ar ceturto veidu, kuru viņš nosauca par etioloģiskām pasakām (T. 2441-2700). Viņaprāt, šāda sistēma daudz labāk atbilda poļu pasaku īpašībām, ņemot vērā poļu materiāla savdabīgumu, piemēram, leģendu un etioloģisko teiku lielo daudzumu, kurās apcerēta augu un dzīvnieku, debess ķermeņu rašanās, kas izriet no mūsu tautas kultūras katoliskā rakstura. Līdz ar to nepieciešamā nacionālās sistēmas modifikācija deva iespēju izveidot rāmi, kurā ievietot visu mūsu nacionālo pasaku variantu bagātību, vēl jo vairāk, tas deva iespēju ne vienu vien reizi pasvītrot to, kas folkloristikas jomā nepieder ne pie vieglām, ne pie biežām lietām – tāpat to, ko mēs varētu dēvēt par mūsu pasaku vai pat par visas mūsu tradicionālās literatūras oriģinalitāti²¹. Darba ievadā Kšižanovskis vēl piemetina, “ka etioloģisko teiku grupa” principā ir ļoti viendabīga. Viņš skaidro – tas ir tāpēc, ka šo teiku izcelsme sakņojas viduslaiku apokrifos, bet somu sistemātikā tas ir gandrīz vispār atstāts neievērots²².

Šmits “Latviešu pasaku un teiku” ievadā dalās ar līdzīgam pārdomām:

“Trim [Ārnes–Tompsona sistēmas] daļām vajadzētu vēl pievienot ceturto daļu – tautas teikas. Pirmajā daļā jāiekļauj teikas par pasaules radīšanu, bet otrajā – par

dažādu dievību mītisko eksistenci. Tad arī vēl brīnumainās teikas par daudzveidīgajām radībām un augiem, kas vēl nav pārtapušas gatavās pasakās.”²³

Diemžēl materiālu iegūšana no latviešu un poļu pētnieku veidotajām sistēmātiskām, it īpaši attiecībā uz 4. daļu, ir apgrūtināta. Pieteiktais poļu sistēmātikas 3. sējums, kurā bija jāiekļauj etioloģiskās pasakas (T-2441-2700), nācis klajā tikai kopā ar atkārtotu izdevumu “Poļu tautas pasaka sistematizētajā struktūrā” 1963. gadā kā atjaunotā 2. sējuma daļa. Atkārtotajā izdevumā tika veiktas būtiskas izmaiņas, kas tapušas poļu sistēmātikas kritikas ietekmē. Šīs izmaiņas rosina jautājumu par abu pētnieku darbu detalizētas salīdzināšanas analīzes pamatotību.

Var pamanīt, ka principiālā atšķirība starp latviešu un poļu materiālu parādās teikās, kas ir saistītas ar poļu un latviešu ticējumu sistēmu. Latviešu katalogā iekļautās teikas sakņojas latviešu mitoloģijā – tās ir teikas par dievībām (Pērkonu, Sauli, Mēnesi un citām). Savukārt poļu katalogā ir galvenokārt no apokrifiem nākušās teikas par krustu, eņģeļiem, Kristus, Dievmātes, Svētās ģimenes dzīvi. Tātad Kšižanovskis pareizi sprieda, ka ievadītās modifikācijas atsedz abām tautām piemītošās īpašības.

Domājams, ka četriem gadiem, kurus profesors Juliāns Kšižanovskis pavadīja, strādājot Latvijas Universitātē, bija kardināla nozīme viņa pētniecisko interešu attīstībā. Īpaši būtisks bija fakts, ka, pateicoties Šmita darbiem, profesors varēja izmantot tā sauktās somu skolas sasniegumus. Latviešu pasaku pētnieka P. Šmita veiktā Ārnes–Tompsona starptautiskās pasaku tipu klasifikācijas radošā pielāgošana, kā arī viņa sasniegumi latviešu pasaku un teiku sistematizēšanā, kuri ļāva pilnībā parādīt latviešu pasaku bagātību un meistarību, kalpoja par papildu materiālu pētījumiem un kļuva par būtisku iedvesmas avotu poļu zinātniekam J. Kšižanovskim, dažus gadus vēlāk strādājot pie darba “Poļu tautas pasaka sistematizētajā struktūrā”. Poļu pasaku kataloga papildināšana ar etioloģiskām teikām deva iespēju atspoguļot īpašās, poļu pasakai raksturīgās īpašības.²⁴

AVOTI, LITERATŪRA UN PIEZĪMES

- 1 Michaliszyn, M. (2013). Pobyt Profesora Juliana Krzyżanowskiego na Uniwersytecie Łotwy w Rydze. In: *Krzyżanowski. Spojrzenie po latach*. Ed. Ł. Książczyk, M. Nabiałek. Warszawa: Elipsa.
- 2 Vaivade, A. (2014). Folkloras vieta jaunās valsts kultūras politikā. Grām.: *Latviešu folkloristika starpkaru periodā*. Red. D. Bula. Rīga: Zinātne, 82.–84. lpp.
- 3 Birkerts, P. (1927). *Latviešu sakāmvardi un parunas*. Rīga: Valters un Rapa.
- 4 Endzelīns, J., Klastiņš, R. (1928–1932). *Latvju tautas daiņas, I–XII*. Rīga: Literatūra.
- 5 Vīksna, M. (2014). Latviešu folkloras krātuves izveide un darbība. Grām.: *Latviešu folkloristika starpkaru periodā*. Red. D. Bula. Rīga: Zinātne, 101.–150. lpp.
- 6 Treija, R. (2014). Vēsturiski ģeogrāfiskā metode. Grām.: *Latviešu folkloristika starpkaru periodā*. Red. D. Bula. Rīga: Zinātne, 224. lpp.

- ⁷ Krzyżanowski, J. (1935). Próba systematyki polskich bajek ludowych. *Sprawozdanie TNW*, No. 28, pp. 5–8.
- ⁸ Kapełus, H. (1993). Julian Krzyżanowski – kalendarz życia i twórczości. In: Ignis Ardens. *Julian Krzyżanowski – człowiek i uczonec. W setną rocznicę urodzin*. Ed. M. Bokszczyński. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, p. 351.
- ⁹ Pakalns, G. (2014). Pēteris Šmits and the folk-tale study in Latvia. Raksts prezentēts konferencē *Mapping Disciplinary History: Centers, Borderlands and Shared Spaces in Folkloristic*, Rīga un Turaida.
- ¹⁰ Krzyżanowski, J. (1935). *Latviešu pasakas un teikas (Latvian Folk-tales and Legends)*. Vol. I–IX. Rīga: Valters & Rapa, (1924–1934), No. 1, p. 111.
- ¹¹ *Ibid.*, p. 111.
- ¹² *Ibid.*
- ¹³ Krzyżanowski, J. (1935). Próba systematyki polskich bajek ludowych. *Sprawozdanie TNW*, No. 28, pp. 5–8.
- ¹⁴ *Ibid.*, p. 6.
- ¹⁵ *Ibid.*, pp. 6–7.
- ¹⁶ Michaliszyn, M. (2015). Udział polskich naukowców w tworzeniu Łotewskiego Słownika Konwersacji. *Przegląd Humanistyczny*, No. 2, pp. 153–166.
- ¹⁷ Krzyżanowski, J. (1937). Pasakas. *Latviešu Konversācijas vārdnīca, T. XVI*. Red. Arveds Švābe. Rīga: A. Gulbja apgāds, 30952. lpp.
- ¹⁸ Šmits, P. Ievads. Grām.: *Latviešu pasakas un teikas*. Pieejams: <http://valoda.ailab.lv/folklor/pasakas/ievads01.htm> [skatīts 05.04.2020.].
- ¹⁹ Krzyżanowski, J. (1947). *Polska bajka ludowa w układzie systematycznym. I. Bajka zwierzęca*. Warszawa: Towarzystwo Naukowe Warszawskie.
- ²⁰ Krzyżanowski, J. (1947). Wstęp. In: *Polska bajka ludowa w układzie systematycznym. I. Bajka zwierzęca*. Warszawa: Towarzystwo Naukowe Warszawskie, p. 13.
- ²¹ *Ibid.* p. 32.
- ²² *Ibid.*, p. 15.
- ²³ Šmits, P. Ievads. Grām.: *Latviešu pasakas un teikas*. Pieejams: <http://valoda.ailab.lv/folklor/pasakas/ievads03.htm> [skatīts 04.04.2020.].
- ²⁴ Temats plašāk aprakstīts rakstā: Michaliszyn, M. (2017). Wpływ łotewskiej folklorystyki na kształt zainteresowań badawczych Juliana Krzyżanowskiego. *Prace Filologiczne. Seria Literaturoznawcza*, No. 7(10), pp. 131–139.

SUMMARY

From 1930 to 1934 the renowned Polish literary scholar and later also outstanding folklorist Julian Krzyżanowski worked at the University of Latvia. The four years which Julian Krzyżanowski spent working at the University of Latvia played a cardinal role in the development of the professor's research interests. Especially vital was the fact that P. Šmits' works enabled Professor Julian Krzyżanowski to use the achievements of the so-called Finnish school. The creative adaptation of Aarne-Thompson classification system

of folktales by Latvian researcher P. Šmits and his achievements in systematization of Latvian folktales and legends which permitted to fully show their richness and mastery served as an additional material for research and became an essential inspiration for Polish scholar J. Krzyżanowski some years later, when he worked at the classification of Polish folktales.

Keywords: Julian Krzyżanowski, Aarne-Thompson classification system of folktales.

Pētera Šmita
kultūrvēsturiskais mantojums
atmiņu institūcijās

Pētera Šmita devums
Latvijas Universitātes Bibliotēkai –
mūža garumā vāktā unikālā speciālā kolekcija

Contribution of Pēteris Šmits
to the Library of the University of Latvia –
his unique collection of entire lifetime

Ilga Mantiniece

Mg. sc. soc., Latvijas Universitātes Bibliotēkas eksperte un pētniece
ilga.mantiniece@lu.lv

Profesoru Pēteri Šmitu (1869–1938) viņa 150. dzimšanas dienā pieminam kā izcilu folkloras speciālistu, valodnieku, sinologu. Viņa daudzpusīgā personība izpaužas arī grāmatu un rokrakstu kolekcijā, kura ir Latvijas Universitātes Bibliotēkas rīcībā un kura uzkrājusies no pastāvīgajiem ziedojumiem bibliotēkai viņa dzīves laikā un papildinājusies ar testamentā novēlēto personisko bibliotēku, kas atspoguļo profesora mūža darbu. Tā ir unikāla ne tikai ar plašo aptvērumu valodniecības, folkloristikas un etnogrāfijas jomā, bet arī ar retiem austrumpētniecības materiāliem par sinoloģiju un mandžūristiku, to skaitā vairākiem pasaulē vienīgajiem mandžūru, ķīniešu un mongoļu rokrakstiem un ksilogrāfijām. Kolekcijā ir arī unikāli izdevumi par Sibīrijas un Krievijas Tālo Austrumu mazo tautu valodām kā rakstības ieviešanas vēstures liecības. Ne mazums izdevumu ir laikabiedru dāvinājumi ar veltījuma ierakstiem. Šī īpašā kolekcija ir spilgtākā no visa plašā Latvijas Universitātes Bibliotēkā glabātā kultūrvēsturiskā mantojuma krājumā.

Atslēgvārdi: Pētera Šmita kolekcija, folkloristika, orientālistika, sinoloģija, valodniecība.

Pētera Šmita personības daudzpusība var tikt skatīta dažādos aspektos. Viens no visbiežāk tirāžētajiem profesora fotoportretiem (skat. 242. lpp.) – uzņēmums “Prof. P. Šmits savā darbistabā” 1938. gada jubilejas rakstam žurnālā “Atpūta” – ir zīmīgs tieši ar profesoram vistuvāko lietu simboliem – aiz muguras Ķīnas hieroglifi jeb ķīnizīmes kopā ar mongoļu rakstības slejām, priekšā apjomīgs rediģējamais manuskripts, kurā zinātāji atpazīst Folkloras krātuves materiālus.¹

Pētera Šmita kā zinātnieka spilgtā personība un pētniecisko interešu virzieni atspoguļojas arī viņa vāktajā grāmatu krājumā. Ar visa sava mūža garumā krāto vērtīgo grāmatu kolekciju viņš sāka dalīties jau no savām pirmajām darbības dienām 1920. gada rudenī, regulāri dāvinot Latvijas Universitātes (toreizējās Latvijas Augstskolas) Filoloģijas un filozofijas fakultātes bibliotēkai grāmatas.

Kopumā viņa dāvinājums ir viens no lielākajiem, ko Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultāte saņēmusi savas pastāvēšanas laikā. Plašākajā avotā par LU vēsturi – “Latvijas Universitāte divdesmit gados” (1939) – tiek minētas 2162 grāmatas, kas saņemtas nepilnu divu gadu desmitu laikā, kopā ar 1400 sējumiem, kuri saņemti pēc viņa nāves 1938. gadā un bija novēlēti testamentā.² Ilgākā laika posmā, ieskaitot kara gadus, pēc profesora nāves bibliotēkas inventāra grāmatās fiksēti 940 ieraksti ar 1230 sējumiem.³ Dažādu apstākļu dēļ ne viss ir pilnā mērā saglabājies. 70 gadus pēc profesora nāves Latvijas Universitātes Bibliotēkas elektroniskais katalogs uzrāda nepilnu pusotru tūkstoši profesora Pētera Šmita kolekcijas grāmatu⁴.

Pēdējā desmitgadē LU Bibliotēkas kolektīvs, tai skaitā šī raksta autore, aizvien aktīvāk pievēršas šīs īpašās kolekcijas popularizēšanai, veltot tai izstādes, publicējot rakstus.⁵ Nenoliedzami, tā ir viena no unikālākajām grāmatu kopām, kas savu vērtību nezaudēs arī turpmākajos gados.

Jau viņa pirmais dāvinājums, kas reģistrēts fakultātes bibliotēkas inventāra grāmatā 1920. gada 20. oktobrī,⁶ izceļas ar daudzveidību. Te iekļautas dažādas tematikas grāmatas, starp tām paša Pētera Šmita “Latviešu mitoloģija” (izdota Maskavā 1918. gadā), kā arī viņa aizstāvētās disertācijas (1902) “Опыт мандаринской грамматики с текстами для упражнений” 2. papildinātais izdevums (izdots Vladivostokā 1915. gadā) un turpat Vladivostokā izdotā strēlnieku biļetena “Brihwa Latvija” 1919. gada pieci numuri. Šajā pirmajā dāvinājumā starp spilgtākajiem izdevumiem var minēt arī angļiski tulkoto konfucianisma tekstu sējumu “The Sacred Books of China” (1879), kas vienlaicīgi ir gan vēstures, gan dzejas klasika, un mongoļu valodas gramatiku “Грамматика монгольского языка”, ko sarakstījis viņa uzvārda brālis Izaks Jakobs Šmits (Sanktpēterburga, 1832), kā arī Georga Manceļa sprediķu grāmatas “Lettische Postill” 1699. gada izdevumu.

Ar Tālo Austrumu kultūru saistītie izdevumi, domājams, iecerēti tautiešu redzesloka paplašināšanai un iepazīstināšanai ar P. Šmitam tik tuvo tēmu, jo Latvijas Universitātē šāda studiju virziena vēl nebija. Šajā dāvinājumā piedāvātie profesora iepriekšējās augstskolas lekciju materiāli pārsvarā ir rokraksta litoģrāfijas tehnikā. Te ir arī paša Pētera Šmita sastādītā “Китайская хрестоматия

для первоначального преподавания” (izdota 1902. gadā) un viņa lekcijas “Языковедение: лекции, читанные студентам Владивостокского Историко-филологического факультета в 1918–1919 г.”. Kolekcijā ir ne mazums citu Vladivostokas pasniedzēju veidoto materiālu. Kā vienu no raksturīgākajiem var minēt profesora Nikolaja Kjūnera “Взгляд на современное состояние европейской литературы, в частности географической, о Дальнем Востоке” (Vladivostoka, 1903), kas būtībā bija N. Kjūnera ievadlekcija, uzsākot darbu Austrumu institūtā, un tā paša autora 1918.–1919. mācību gadā nu jau Tālo Austrumu Valsts universitātes Filoloģijas fakultātē lasītās lekcijas Seno Austrumu vēsturē, un citus Vladivostokā publicētos darbus par austrumpētniecību ģeogrāfiskā, etnogrāfiskā, vēsturiskā un lingvistiskā aspektā.

Latvijas brīvvalsts periodā par galvenajām darbības jomām Pēterim Šmitam kļūst latviešu folklorā, folkloristika kopumā, mitoloģija, baltu filoloģija un vispārējā valodniecība. Austrumpētniecībai paliek mazāk laika, bet viņam izdodas panākt arī ķīniešu valodas un Ķīnas kultūras vēstures mācību kursu iekļaušanu Latvijas Universitātes mācību plānā.⁷ Vēl daži citi orientālistikas studijām ieteicamie materiāli no profesora Šmita personīgās bibliotēkas tiek atdāvināti Filoloģijas un filozofijas fakultātes bibliotēkai, un tos var izmantot šīs jomas apgūšanai. Galvenais pieprasījums visā pirmskara periodā tomēr ir pēc literatūras baltu filoloģijā, folkloristikā, etnogrāfijā, gan senas, gan jaunas, bet ne mazāk interesantas. Šo grāmatu klāstam vairāk raksturīgs praktiskais aspekts saistībā ar izmantošanu mācībām.

Ekskluzivitāte ienāk līdz ar profesora Pētera Šmita testamentā novēlētās privātās bibliotēkas iekļaušanu fakultātes bibliotēkā 1938. gadā,⁸ kad Universitāte kļūst par īpašnieci arī viņa kolekcijā esošajām unikālajām ķīniešu, mandžūru un mongoļu grāmatām un rokrakstiem, no kuriem vairāki, iespējams, ir vienīgie eksemplāri pasaulē. Šīs P. Šmita kolekcijas raritātes ir tikušas vairākkārt pieminētas krievu un vācu orientālistu publikācijās.⁹ Minētos materiālus Pēteris Šmits ieguva ekspedīcijā Ķīnā un Mandžūrijā gadsimtu mijā sarežģītos un bīstamos apstākļos, kad tā dēvētās Bokseru sacelšanās laikā bija apdraudēta gan turienes seno grāmatu krātuvju pastāvēšana, gan ārzemnieku drošība. Kā viens no sava laika izcilākajiem sinologiem viņš apzinājās šo darbu vērtību un unikalitāti.

Ar testamenta novēlējumu saņemtās ķīniešu, mandžūru un mongoļu grāmatas ierakstīt inventāru grāmatās nav bijis vienkārši – vairs nebija tāda līmeņa speciālista, kas atšifrētu ķīnizīmes. Inventarizējot ar nosaukumiem “Ķīniešu grāmata. Bībele – vecā un jaunā derība”, “Kaņa hronika ķīn. valodā”, “Pārbaudīta dzeju grāmata, ķīn. val.”, “Mandžūru literatūras rokas grāmata” u. tml., izmantotas uz dažām grāmatām atrodamās atzīmes, kas rakstītas ar P. Šmita roku un kas raksturo saturu un pielīdzināmas nosaukumam. Daudzos gadījumos ierakstīts vienkārši “Grāmata ķīniešu (mandžūru, mongoļu) valodā”.¹⁰ Tas vēlāk radīja nelielas problēmas konkrētu izdevumu identifikācijā.

Mandžūru valodā atrodamas 40 grāmatas, pareizāk sakot, ksilogrāfijas. Tie pārsvarā ir valodnieciskas ievirzes materiāli ar paralēliem tekstiem mandžūru un

ķīniešu vai mongoļu valodā. Ķīniešu oriģinālgrāmatu ir vairāk – ap 70 nosaukumu. Kopumā šī kolekcijas daļa izceļas ar īpatnēju iesējumu – ķīniešu un mandžūru grāmatu klasisko noformējumu, kam raksturīgas specifiski brošētas, t. i., cauršūtas, atsevišķas burtnīcas (ķīniski tās sauc ‘ben’) ar zilu kokvilnas audumu apvilktās mapēs jeb futrāļos (ķīniski ‘tao’, mandžūriski ‘dobtoņ’), kas sāmālā aizvērti ar specifisku garenu kaula sprādzišu jeb bultiņu aizdari (skat. 278. lpp.). Uz mapes priekšējā vāka parasti ir vertikāla uzlīme, kur uz papīra ar tušu uzrakstīts nosaukums. Atsevišķās grāmatās ir iespiesti sarkanas vai melnas tušas zīmogi, dažī ar leģendām jeb papildu precizējumiem.

Daļa šo grāmatu ir saturiski un shematiski veidotas kā pēc tēmām sakārtotas ķīniešu-mandžūru vārdnīcas. Tāds ir, piemēram, 1700. gadā iespiestais ķīniešu-mandžūru identisku tekstu kopojums un nedaudz vēlāk – ap 1702. gadu – atkārtoti sagatavotais mandžūru-ķīniešu sarunvalodas palīglīdzeklis ar ievadu mandžūru valodas gramatikā un piemēriem – tematiski sargrupētiem izteicieniem paralēli mandžūru un ķīniešu valodā, kā arī 1706. gada jauns izdevums pēc tēmām sakārtotai mandžūru-ķīniešu vārdnīcai. Būdami relatīvi neliela tauta, kareivīgie mandžūri savas valdīšanas laikā šādā veidā izdarīja spiedienu uz daudzskaitlīgo ķīniešu tautu, ieviešot savu kultūru un pārvaldot valodu. Pēc pēdējās valdošās mandžūru dinastijas gāšanas grāmatas mandžūru valodā vairs netika izdotas.

Bez vārdnīcām ir arī ap 1730. gadu ksilogrāfijas tehnikā iespiestā grāmata “Bēnu ievadišana Cjin [impērijas] valodā”, kas savā laikā ir bijusi ļoti populāra mandžūru valodas gramatika. To pārstāsta gandrīz visi Rietumu autori, kas rakstījuši par mandžūru gramatiku. Kā redzam, kolekcijā pārsvarā ir valodniecības materiāli ar netiešu, pastarpinātu kultūrvēsturisko informāciju.

Gan ķīniešu, gan mandžūru materiāli lielākoties klasificējami kā vārdnīcas, gramatikas un sarunvalodas rokasgrāmatas, vēstures lasāmgrāmatas vai hrestomātijas, pamācoši sacerējumi, mācību līdzekļi. Ķīniešu valodā grāmatu klāsts ir visplašākais, tajā ir arī nedaudz daiļliteratūras. Pārsvarā ir leksikogrāfiskie materiāli, lai gan ne mazums sacerējumu attiecas uz vēsturi, filozofiju, reliģiju. Atsevišķi izdevumi pārstāv kristīgo, medicīnas un matemātisko literatūru. Vairāki desmiti grāmatu ir radītas ksilogrāfijas tehnikā vai litogrāfijas un ksilogrāfijas tehnikā. Šajā kolekcijas grupā redzam arī klasisko konfūcisma grāmatu komentētus izdevumus vairākos variantos – konfūciešu pamatnostādņu kanonam “Četras grāmatas” un vecākajam ķīniešu dzejas apkopojumam “Dzeju kanons”, kā arī Konfūcijam piedēvēto hroniku “Pavasari un rudenī”, kas satur viņa dzimtās puses 8.–5. gs. p. m. ē. vēsturisko notikumu aprakstus ar komentāriem. Rakstot par ķīniešu klasiskajām grāmatām, P. Šmits rūpīgi pētīja un analizēja komentāros atrodamos spriedumus.

Pašas vecākās no šīm kolekcijas grāmatām ir divas mandžūru ksilogrāfijas no 17. gadsimta (domājams, no Mukdenā iegūtajām) – viena no pirmajām ķīniešu-mandžūru vārdnīcām “Lielās Cjin impērijas kopgrāmata” jeb “Mandžūru grāmatu kompass” (izdota 1683. gadā Pekinā) un milzīgais ķīniešu senās literatūras tulkojums mandžūru valodā “Senās rakstniecības dziļais spoguļis” (6 sējumi jeb

36 burtnīcas, izdots ap 1686. gadu), kas aptver Ķīnas literāro prozu laikposmā no t. s. pavasaru un rudenju perioda (722.–481. g. p. m. ē.) līdz Sunu dinastijas valdīšanas laikam (960.–1279. g.).

Lai gan unikālās mandžūru ksilogrāfijas pieder pie seniem izdevumiem profesora Šmita kolekcijā, tajā ir arī citi vērtīgi seniespiedumi – Katona Vecākā “*Libri de re rustica*” (1543), “*Türkische Chronica*” trīs sējumi (1577) u. c. Diemžēl 1521. gadā izdotais Svetonija darbs “*Q. Horatii Flacci Vita*” kā pati senākā kolekcijas grāmata vairs nav saglabājusies.

Pie vērtīgiem senizdevumiem pieder arī vairākas letonikas grāmatas, piemēram, ievērojamākā 17. gadsimta latviešu valodas gramatika – 1685. gadā izdotā Heinriha Ādolfija “*Pirmais mēģinājums sniegt īsu ievadu latviešu valodā*” (“*Erster Versuch einer kurz-verfasseten Anleitung zur Lettischen Sprache*”), kā arī Latvijā iespiestie Jakoba Langes “*Volständiges Lettisches Lexicon*” (1772) un Vecā Stendera darbu pirmizdevumi (1791 un 1796).¹¹

Savulaik Pēteris Šmits, dzīvodams un strādādams Vladivostokā, regulāri sarakstījās ar bibliofilu Jāni Misiņu par grāmatu iegādi. LU Akadēmiskās bibliotēkas saglabātajā viņu abu korespondencē ir jautājums, kā Misiņa kungam veicas ar Hupeļa meklēšanu.¹² Un tiešām, viņam ir izdevies iegūt vācbaltieša Augusta Vilhelma Hupeļa, vēsturnieka un folklorista, nozīmīgāko darbu – visus trīs J. F. Hartknoha izdotos “*Topographische Nachrichten von Lief- und Ehistland*” sējumus (1774), kas vēlāk tika uzdāvināti savai fakultātes bibliotēkai un tagad atrodas LU Bibliotēkas Reto izdevumu un rokrakstu krājumā (skat. 269. lpp.).

Bieži tiek pieminētas paša profesora Šmita grāmatas, kas sarakstītas Vladivostokas perioda laikā, un izvilkti no Austrumu institūta Rakstiem – disertācija, viņa sagatavotā mācību grāmata mandžūru valodas apguvei un citi darbi. Tolaik studentiem ļoti trūka mācību līdzekļu. Šmits bija viens no pirmajiem pasniedzējiem, kas savas lekcijas izdeva mācību grāmatu veidā. Pētera Šmita rīcībā, t. i., viņa kolekcijā, bija arī pati pirmā ķīniešu valodas mācību grāmata Krievijā – misionāra Jakina Bičurina “*Ķīniešu gramatika*” (1835), kas izdota kā rokraksta litogrāfija, protams, vecajā ortogrāfijā.

Kolekcijā ir vēl daudz dažādu citu mācību līdzekļu valodas apguvei, tai skaitā Harbinā 30. gadu sākumā izdotās krievu sinologu skolas mācību grāmatas ķīniešu valodā – valodas mācību grāmatas vai hrestomātijas. To autori lielā mērā vadījās pēc P. Šmita izstrādātās metodikas valodas mācīšanai. Daļa papildus iegādāto ķīniešu valodas mācību grāmatu ir izdotas Tokijā gadsimtu mijā un 20. gadsimta pirmajā desmitgadē. Šie izdevumi ar paralēlo tekstu ķīniešu un japāņu valodā tapuši laikā, kad Ķīna un Japāna bija karastāvoklī un kad Ķīna tos uzlūkoja visai nelabvēlīgi, jo pārsvarā tos bija gatavojušas japāņu militārās iestādes. Valodniecības jautājumus Pēteris Šmits spēja nošķirt no politiskiem jautājumiem.

Dāvinājums ir nozīmīgs ar bagātīgu austrumpētniecībai veltītu izdevumu klāstu. Lai arī ne katrs pārvalda kādu no mazāk zināmām eksotiskajām svešvalodām, tomēr vismaz krieviski izdotos darbus spēj izlasīt vairākums no mums. Tiesa gan,

daļa šo grāmatu ir vecajā ortogrāfijā. Ir daudzi intereses vērti izdevumi – A. Kunika “Известия ал-Бекри и других авторов о Руси и славянах” (1903) par 11. gs. Spānijas ģeogrāfu un vēsturnieku musulmani Al-Bakri; O. Norzunova “Лхаса и главнейшие монастыри Тибета в фото-графиях” (Sanktpēterburga, 1903), kurš dalija Tibetas pirmo fotogrāfiju autora slavu ar G. Cibikovu; V. Bartolda Sanktpēterburgas Universitātē lasītās lekcijas “История изучения Востока в Европе и в России” (Sanktpēterburga, 1911); V. Johelсона “Материалы по изучению юкагирского языка и фольклора, собранные в Колымском округе” (Sanktpēterburga, 1900); I. Ogorodņikova “Очерк истории Сибири до начала XIX века” (Irkutska, 1920) – grāmata atradās specfondā, jo saturēja konfidenciālas ziņas par Sibīrijas vietām; I. Baranova tulkojums Lī Da-zcjuņa darbam “Китайская музыка” (Harbina, 1924); A. Ivanovska “Маньчжурская хрестоматия” (Pēterburga, 1893) u. c. Daļa grāmatu ir par specifiskāku tematiku un vairāk interesēs lingvistus – S. Leontoviča “Краткий русско-ороченский словарь с грамматической заметкой” (Vladivostoka, 1896); F. Fortunatova 1899.–1900. gadā lasītās lekcijas “Сравнительное языковедение” (Maskava, 1900); V. Kotviča “Опыт грамматики калмыцкого разговорного языка” (Sanktpēterburga, 1915); J. Poļivanova “Введение в языкознание для востоковедных вузов” (Ļeņingrada, 1928); G. Sanžejeva “Манчжуро-монгольские языковые параллели” (Ļeņingrada, 1930); N. Poppe “Дагурское наречие” (Ļeņingrada, 1930) un “Материалы по солонскому языку” (Ļeņingrada, 1931); 20. un 30. gados izdotās evenku (tungusu) un nanaju vārdnīcas.

Kopumā gan vārdnīcas, gan dažādu gadu pētījumi lingvistikā veido ievērojamu daļu, piemēram, V. Grubes “Die Sprache und Schrift der Jučen” (Leipciga, 1896); F. Videmana “Livische Grammatik nebst Sprachproben” (Sanktpēterburga, 1861); V. Tomsena “Über den Einfluss der germanischen Sprachen auf die finnisch-lappischen” (Halle, 1870); B. Meisnera “Kurzgefaßte assyrische Grammatik” (Leipciga, 1907); A. Nakanomes “Grammatik der Nikbun-Sprache (des Giljakischen)” (Osaka, 1927) un “Grammatik der Orocco-Sprache” (Osaka, 1928); N. Matsumoto disertācija “Le japonais et les langues austro-asiatiques” (Paris, 1928); V. Kotviča “Les pronoms dans les langues altaïques” (Krakova, 1936); A. Meijē un M. Koena rediģētā “Les langues du monde” (Paris, 1924); G. Roijena “Die nominalen Klassifikations-Systeme in den Sprachen der Erde” (Vīne, 1929); arī paša Pētera Šmita “Учебник манджурского языка” (Vladivostoka, 1907–1908) un daudzi citi latviešu, lietuviešu, vācu, prūšu, slāvu un somugru valodniecības darbi.

Ievēribas vērti ir arī tādi darbi kā H. Džailza “A history of Chinese literature” (Londona, 1901), L. Viģera apkopotais ķīniešu tekstu krājums ar tulkojumu franču valodā “Folk-lore Chinois moderne” (Ķīna, 1909), vācu orientālista E. Hēniša “Monggo han sai da sekiyen: Die Mandschufassung von Secen Sagang’s mongolischer Geschichte” (Leipciga, 1933), Amerikā strādājošā B. Laufera “Sino-Iranica: Chinese contributions to the history of civilization in ancient Iran” (Čikāga, 1919), S. Širokogorova “Northern Tungus migrations in the Far East: (Goldi and their ethnical affinities)” (Šanhaja, 1926), japāņa S. Kanadzavas “The common

origin of the Japanese and Korean languages” (Sanseido, 1910) un “Über die Kultur Japans und Koreas im alten Zeiten vom Standpunkt der Sprachvergleichung aus Betrachtet” (Tokija, 1913), pazīstamais V. Fuksa darbs “Beiträge zur mandjurischen Bibliographie und Literatur” (Tokija, 1936) u. tml.

P. Šmita kolekcijā ir arī pirmās grāmatas Sibīrijas un Krievijas Tālo Austrumu tautu valodās, kā arī šo valodu pasniegšanas metodiskie līdzekļi, jo kontaktus ar zinātniekiem viņš turpināja uzturēt arī Padomju Krievijas pastāvēšanas laikā un bija iesaistījies 30. gadu mēģinājumā ieviest latīņu grafiku Sibīrijas un Tālo Austrumu mazo tautiņu rakstības izveidošanā. Te minama Ļeņingradā 1932. gadā izdota nanaju ābece “Sikun pokto”; J. Šneidera udegiešu valodas mācības grāmata “Minti oņofi” (Ļeņingrada, 1932); P. Žuļeva “Tanin ņarin dukuwun: книга для чтения на эвенкийском (тунгусском) языке” (Maskava, 1933); G. Vasiļevičas “Omakta hokto. Өәwәdiwa turənmә tатсаки әләкәсіпти дukuwun = Новый путь. Эвенкийский язык. Обучающая первая книга” (Ļeņingrada, 1933) u. c. Šie izdevumi latīņu grafikā ir bibliogrāfisks retums. Patlaban šī kolekcijas daļa ir digitalizēta un meklējama tiešsaistē Latvijas Universitātes e-resursu repozitorijā.¹⁵

Evenku jeb tungusu sākamgrāmatā “Әләкәсіпти әвәди дukuwun” (Maskava, 1931) ir paša P. Šmita precizējošs ieraksts, ka jau gadu pēc izdošanas no visas tirāžas pēc intensīvas izmantošanas šis ir vienīgais saglabājies eksemplārs (skat. 277. lpp.). Tā ir pati pirmā no šīs grupas grāmatām, un tās redaktors Koškins, pilnā vārdā Jānis Koškins, tātad ir vēl viens latvietis.

Šīs grāmatas sastādītāja Glafira Vasiļeviča ir sūtījusi Pēterim Šmitam vairākas šo mazo tautu vārdnīcas, un vienā no tām ir viņas ieraksts “П. П. Шмидту в обмен на работы по негидальскому, ороцк. и ольчк. языку Г. Василевич”. Pieminētie profesora Šmita darbi par negidalu, oroču un olču valodu bija publicēti Latvijas Universitātes Rakstos angļu valodā, lai ar tiem varētu iepazīties arī ārvalstu lingvisti.

Daudzie autoru veltījumu ieraksti parāda viņa plašos sakarus ar ievērojamām valodniekiem, etnogrāfiem un orientālistiem, ar kuru palīdzību kolekcija regulāri papildinājās. No Sanktpēterburgas mongolista Andreja Rudņeva vien ir 12 grāmatas, kurās vairumā ir veltījuma ieraksti, tādi kā “Многоуважаемому П. П. Шмидту, выдающемуся востоковѣду – синологу и лингвисту от автора в днях искреннего восхищенія его трудами”.

Cieši kontakti bija arī ar krievu antropologu, vēlāko baltemigrantu Sergeju Širokogorovu, kurš īpaši interesējās par tungusu tautu etnogrāfiju un bija piedalījies daudzās ekspedīcijās Ķīnas ziemeļaustrumos un Austrumsibīrijā. Ar Sergeju Širokogorovu Pēteris Šmits strādāja kopā Vladivostokā pēdējos tur pavadītos gados. Vēlāk Širokogorovs emigrēja uz Ķīnu, bet kontaktu uzturēšana turpinājās. Tika sūtītas grāmatas, un no 19 grāmatām gandrīz puse ir autora atsūtītas.

Dažas grāmatas, piemēram, 1926. gadā Šanhajā izdotā “Wong’s Systeme of Chinese Lexikography” par t. s. “četrus stūru metodi” hieroglifu meklēšanai vārdnīcās pēc grafiskās sistēmas, tika piesūtītas profesoram P. Šmitam, lai apliecinātu cieņu un uzklausītu viņa kā augsti vērtēta speciālista viedokli.

Zinot, ka Tālo Austrumu vēsture, etnogrāfija un sadzīve ir profesora Šmita interešu lokā, vairākas grāmatas viņam atdāvina ekonomists profesors Nikolajs Kohanovskis, kas bija viņa kolēģis Austrumu institūtā un kas vēlāk pārnāca uz Latvijas Universitāti. LU Bibliotēkā glabājas arī N. Kohanovska kolekcija, uzdāvināta 1961. gadā.

Kontaktu loks profesoram Šmitam bija ļoti plašs – to veidoja gan viņa limeņa zinātnieki Eiropā un Amerikā, gan kādreizējie kolēģi un bijušie skolnieki, ar kuriem sazināšanās turpinājās arī tad, kad prioritāte bija nevis sinoloģija un tungusu-mandžūru valodas, bet baltu filoloģija un latviešu folkloras un etnogrāfija.

Vairumam grāmatu ir nepārprotami redzams ieguves avots – tajās ir dāvinājuma vai veltījuma ieraksts, dažkārt minot, ka tā ir pateicība par kādu citu apmaiņas ceļā saņemtu grāmatu vai veltījums savam dziļi cienītam profesoram no kādreizējā studenta u. tml. Profesors Šmits apzinājās, ka grāmatas iegūstamas, mērķtiecīgi meklējot. Varbūt tāpēc vēlākajos gados saņēma dāvinājumus tieši to, ko vajadzēja – citi jau zināja, kāda tipa grāmatas Šmita kungs meklē (skat. 271–275. lpp.).

Valodu aptvēruma aspektā kolekcijā atrodam dažādas publikācijas ar tekstiem latviski, krieviski, vāciski, angļiski, lietuviski, somiski, igauņiski, zviedriski, franciski, itāļiski, jidišā, nemaz nerunājot par ķīniešu, mandžūru, japāņu, mongoļu, evenku (tungusu), udegiešu, nanaju un pat arābu valodu. Arābiski ir Kairā 1931. gadā izdots materiāls par arābu valodas ortogrāfijas reformu, bet tā ir vieniģā grāmata šajā valodu grupā.

Kolekcijā iekļaujas arī viņa pētījumi par etnogrāfiju, latviešu mitoloģiju, ticējumiem, tautasdziesmām, pasakām un teikām, kā arī darbi par baltu filoloģiju un citām valodniecības tēmām. Ievērojamu daļu veido citu autoru vārdnīcas un pētījumi lingvistikā, ir daudz specifisku etnoloģijas materiālu. Te atrodami materiāli izmantojami gan pētniecībai, gan redzesloka paplašināšanai. Tāpat kā savulaik Vladivostokas periodā tika gādātas grāmatas pētniecības materiālam, Pēteris Šmits aizpildīja Filoloģijas fakultātes bibliotēkas robus nodrošinājumā ar vajadzīgo literatūru latviešu un vispār baltu etnoloģijas un valodniecības jomā.

Kolekcijā gandrīz pilnā komplektā atrodama sērija “FF Communications” jeb “Folklore Fellows Communication” no 1. sējuma 1. numura 1910. gadā līdz 1937. gada 51. sējuma 122. numuram, bieži pieminētā Anti Ārnes pasaku klasifikācija un vēl daudzi citi radniecīgi darbi, tāpat kā profesora Šmita sastādītās “Latviešu tautas pasakas un teikas” 15 sējumos (1925–1937) ar izsmeļošu apjomīgu priekšvārdu gandrīz disertācijas apjomā – pats vērienīgākais latviešu folkloras tekstu apkopojums, par ko saņemta Kultūras fonda prēmija 1938. gadā.

Viss krājums, ko Latvijas Universitāte saņēmusi no sava izcilā profesora, ir dāsni ienācis kā dāvinājums, nevis ticis atpirkts. Tajā nav gadījuma rakstura izdevumu, šis ir materiālu kopums zinātniskai pētniecībai. Ne viss ir tiešā veidā saistāms ar konkrētu augstskolas mācību programmu, bet kā piedāvājums redzesloka paplašināšanai tas savā daudzveidībā ir nenovērtējams.

Profesors Pēteris Šmits savas dzīves laikā, gan apgūdamus jaunus apvāršņus, gan vākdams pētniecības materiālus, vadījās pēc atziņas, ka valoda ir ļoti svarīgs

līdzeklis kultūras pētīšanai un kultūras progress ir atkarīgs no pastāvīgiem dažādu tautu savstarpējiem sakariem.¹⁴ Tas izpaužas arī viņa grāmatu kolekcijas tapšanas vēsturē, saturiskajā bagātībā un altruistiskajā dāvinājuma idejā.

AVOTI, LITERATŪRA UN PIEZĪMES

- ¹ Grants, Z. (1938). Latviešu tautas garamantu pētnieks un orientālists. Foto: Prof. P. Šmits savā darba istabā. *Atpūta*, Nr. 709, 03.06.1938., 24. lpp.
- ² Filoloģijas un filozofijas fakultate 1919–1939 (1939). *Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919–1939*. 1. d. Rīga: Latvijas Universitāte, 192. lpp. Te minēts, ka fakultāte saņēmusi testamentā novēlēto “*pāri par 2000 sējumu lielo biblioteku*”, bet šis skaitlis attiecināms uz iepriekš minēto kopskaitu.
- ³ LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes bibliotēkas inventāra grāmatas (1919–1948), Nr. 1–13.
- ⁴ LU Bibliotēkas krājumā esošo prof. Pētera Šmita kolekcijas grāmatu apraksti vienkopus skatāmi Valsts nozīmes bibliotēku elektroniskajā kopkatalogā [https://libra.lanet.lv/F/?func=find-c&ccl_term=wmn=\(smita\)&base=lnC04](https://libra.lanet.lv/F/?func=find-c&ccl_term=wmn=(smita)&base=lnC04).
- ⁵ Skat. Mantiniece, I. (2014). LU profesoru Ernesta Felsberga, Pētera Šmita, Embrika Stranda speciālās kolekcijas – unikāli avoti pētniecības darbam. *Bibliotēka kā universitātes informācijas un mācību telpa*. Rīga: Latvijas Universitātes Bibliotēka, 159.–167. lpp. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/2329>; Mantiniece, I. (2016). LU profesora Pētera Šmita (1869–1938) speciālā kolekcija Latvijas Universitātes Bibliotēkā. *Latvijas Universitātes raksti*, Nr. 814, 55.–64. lpp. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/37893>; Mantiniece, I. (2016). Kolekcijas LU Bibliotēkas krājumā. *Latvijas Universitātes Bibliotēkas jaunumi*. Nr. 10, 27.–30. lpp. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/34323>; Mantiniece, I. (2017). Profesora Pētera Šmita kolekcija. *Latvijas Universitātes Bibliotēkas jaunumi*, Nr. 13, 16.–21. lpp. Pieejams: https://issuu.com/lu_biblioteka/docs/lub-jaunumi-13.
- ⁶ Inv. nr. 4733-4776 LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes bibliotēkas inventāra grāmatā Nr. 1 (1919–1922).
- ⁷ Filoloģijas un filozofijas fakultate 1919–1939, 288. lpp.
- ⁸ Turpat, 192. lpp.
- ⁹ Skat. Kitajskie fondy v Kaunassom muzee i bibliotekah Pribaltiki (1958). *Sovetskoe kitaevedenie*, No. 2, c. 209; Walravens, H. (1982). Peter Schmidt, Ostasienwissenschaftler, Linguist und Folklorist: eine vorläufige Biographie. *Asiatische Forschungen*, Bd. 80. *Florilegia Manjurica: in Memoriam Walter Fuchs*, pp. 106–185; Yakhontov, K. (1993). Manchu blockprints and manuscripts in Riga: the Peter Schmidt's collection. *Peterburgskoe Vostokovedenie*, No. 4, c. 281–312.
- ¹⁰ LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes bibliotēkas inventāra grāmata Nr. 11 (1939–1943).
- ¹¹ Profesora Pētera Šmita grāmatu kolekcija. Pieejama: <https://www.biblioteka.lu.lv/resursi/kolekcijas/specialas-kolekcijas/peteris-smits/>

- ¹² Pētera Šmita sarakste ar Jāni Misiņu (14.11.1913). Pieejama: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/47014>
- ¹³ Skat. LU Bibliotēkas digitālo kolekciju “Grāmatas no prof. Pētera Šmita bibliotēkas”. Pieejama: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/48885>
- ¹⁴ Blese, E. (1939). Profesora Pētera Šmita dzīve un viņa darbība valodniecības laukā. *Filologu biedrības raksti*, Nr. 19, 9.–20. lpp.

SUMMARY

On the 150th anniversary of Professor Pēteris Šmits (Peter Schmidt, 1869–1938), he is commemorated as an outstanding folklore specialist, linguist and sinologist. We can see the reflection of his multi-faceted personality in the collection of books and manuscripts, now owned by the University of Latvia.

This collection was developed from his regular donations to the library of the Faculty of Philology and Philosophy that he made during his lifetime, and the bequest of his private library that covers his lifelong work. It is unique, not only for its broad coverage in linguistics, folkloristics and ethnography, but also for its exclusive materials in Oriental studies, related to sinology and Manchuristics, including some of the world's only Manchu, Chinese and Mongolian manuscripts and xylographs. The collection also contains unique editions related to the languages spoken by peoples of Siberia and Far East of Russia. Many of the publications are gifts inscribed with dedications from his contemporaries.

This special collection stands out among all of the cultural and historical heritage collections that are held at the Library of the University of Latvia.

Keywords: collection of Pēteris Šmits, Peter Schmidt, folkloristics, linguistics, oriental studies, sinology.

Pētera Šmita rokrakstu fonds LU Akadēmiskajā bibliotēkā

Literary collection of Pēteris Šmits
in the Academic Library of the University of Latvia

Gunta Jaunmuktāne

Mg. philol., Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas vadītāja
gunta.jaunmuktane@lu.lv

Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā glabājas samērā plašs valodnieka, etnogrāfa un folklorista profesora Pētera Šmita rokrakstu fonds. Visintensīvākā sarakste noritējusi ar Āronu Matīsu, Kārli Egli, Teodoru Zeifertu, Jāni Misiņu, Kaudzītes Matīsu, Arvedu Švābi, Eduardu Volteru, Alekseju Šahmatovu, Andreju Krastkalnu, Frici Bārdu un citiem. Vēstulēs atklājas Pētera Šmita interese un rūpes par folkloru un etnogrāfiju, par Ķīnu un tās kultūru, par jauno ortogrāfiju un citiem jautājumiem Rokrakstu krājums sniedz nozīmīgu ieskatu Pētera Šmita darbībā.

Atslēgvārdi: vēstules, manuskripti, folklorā, Ķīnas kultūra, Rīgas Latviešu biedrība.

Domājot par latviešu augstskolu, 1917. gada 16. maijā profesors Pēteris Šmits vēstulē no Vladivostokas dzejniekam Fricim Bārdam raksta: “.. nav vēl nekādas steigšanās. Tas jautājums nav izšķirams ne vien vienā sēdē, bet arī vēl ne vesela gada laikā. Man liekas, ka mums vispirms vajadzētu lūkot, kā Zinību Komisiju pārvērst par latviešu Zinātņu Akadēmiju, kura tad varētu gādāt arī par augstskolu. Akadēmija varētu sākt funkcionēt, ja būtu ielūgti profesors Endzelīns un vēsturnieks Krodznieks, un, ja būtu nopirkta Jāņa Misiņa kunga bibliotēka.”¹ Un tā nepagāja ne simts gadu, kad Misiņa bibliotēka Akadēmiskās bibliotēkas sastāvā kopš 2009. gada 1. oktobra ir viena no Latvijas Universitātes infrastruktūrām.

Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā un Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu krājumā glabājas samērā plašs valodnieka, etnogrāfa un folklorista profesora Pētera Šmita rokrakstu fonds. Fonda izveides aizsākums datējams ar 1928./29. gadu, kad Rīgas pilsētas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu inventāra grāmatā ar 74. numuru ierakstīti Jāņa Misiņa dāvātie Pētera Šmita rokraksti “Dantes laikmets Tālajos Austrumos” un “Par latviešu kristāmiem vārdiem”.

Pētera Šmita daudzveidīgais materiālu klāsts iedalāms vairākās nozīmīgās grupās: sarakste, kurā galvenokārt lasāmas Pētera Šmita rakstītās vēstules; Pētera Šmita darbība Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijā; Pētera Šmita manuskripti un tulkojumi; raksti par Pēteri Šmitu; Pētera Šmita fotogrāfijas.

Sarakste, kurā galvenokārt lasāmas Pētera Šmita rakstītās vēstules

Ir saglabājusies plaša Pētera Šmita sarakste ar dažādiem latviešu un cittautu literātiem un sabiedriskajiem darbiniekiem, sākot no 1897. gada 24. augusta līdz pat 1938. gada 16. janvārim. Pavisam tās ir vairāk nekā 70 vēstules, galvenokārt latviešu valodā, bet vairākas arī krievu un viena vācu valodā.

Visintensīvākā sarakste noritējusi ar žurnālistu Āronu Matisu, literatūrvēsturnieku Kārli Egli, skolotāju un literatūras kritiķi Teodoru Zeifertu, bibliotekāru Jāni Misiņu, rakstnieku Kaudzītes Matisu, rakstnieku un vēsturnieku Arvedu Švābi, baltu tautu etnogrāfu un seno rakstu bibliogrāfu Eduardu Volteru un krievu valodnieku Alekseju Šahmatovu. Pa vēstulei saglabājusies arī no sarakstes ar sabiedrisko darbinieku un advokātu Andreju Krastkalnu, publicistu un folkloristu Sergeju Saharovu, rakstnieku Kārli Kraujiņu, dzejnieku Frici Bārdu un grāmatizdevēju un rakstnieku Ansi Gulbi.

Kopumā vēstulēs dominē vairākas galvenās tēmas: 1) interese un rūpes par folkloru un etnogrāfiju ne tikai latviešu, bet arī visas Eiropas kultūras sakarā; 2) vēlme dalīties ar iespaidiem un zināšanām par Ķīnu un tās kultūru; 3) pārdomas par to, kāpēc latviešu prese pret viņu un viņa uzskatiem ir negatīvi noskaņota; 4) rūpes par jauno ortogrāfiju; 5) organizatorisku jautājumu risināšana saistībā ar darbību RLB Zinību komisijā un citas.

1. Pēc Teodora Zeiferta lūguma analizēt žurnāla “Druva” saturu profesors Šmits atbildes vēstulē raksta: “Par visām lietām es gribētu lūgt ievest etnogrāfijas nodaļu. Tur vajadzētu krāt interesantas ziņas no laikrakstiem par vecām ierašām, māņiem, atradumiem un citām līdzīgām lietām. Tāpat vajadzētu nodrukāt dažādus jautājumus un atbildes uz tiem.”² Piemēram, “kādos apgabalos lieto māju vārdus vienskaitlī? Kur ir uzglabājušies ciemi, jeb vismaz atmiņas no tiem? Kur bijusi senāk istaba ar riju, istaba ar kūti, istaba [ar] klēti zem viena jumta? Kādos apgabalos senāk taisītas žurbuļu sētas? Kā izdalījušies pa apgabaliem māju amatnieki, kā: podnieki, traucenieki, stīpenieki, mucenieki, sietnieki, krēslenieki, vēveri, striķu taisītāji un citi amatnieki? Kas zināms par šo amatnieku celšanos? Kādi lamu vārdi bijuši dažādām draudzēm un pagastiem, kāda starpība bijusi senāk starp dažādiem apgabaliem pēc apģērba, ēdieniem, dzērieniem, ēkām, traukiem un viņu nosaukumiem? Šādas lietas būs sakarā ar dialektu robežām, un visi materiāli kopā metīs gaismu uz seno tautu un cilšu robežām”³.

Jānim Misiņam Šmits pavēsta, ka savam pētījumam par latviešu mitoloģiju viņš pievienojis mītus par kokiem un kosmogoniskas teikas par dzīvniekiem, jo “mūsu koku mīti ir ļoti veci, cēlušies varbūt pat indoeiropiešu pirmtautā. Tik daudz koku mītu nav uzglabājusi neviena tauta kā latvieši. Es nešaubos, ka latviešu mitoloģijai piederēs pirmā vieta indoeiropiešu mitoloģijas salīdzināšanā. Kaut arī leišu mitoloģija ir mazāk grozījies nekā latviešu mīti, tomēr latvieši ir uzglabājuši daudz plašākas ziņas par senatnes ticību”⁴.

1916. gada. 8. februāra vēstulē Arvedam Švābem profesors secina, ka Švābe acīmredzot vairāk interesējas par etnoloģijas filozofiski-psiholoģisko pusi, savukārt viņš latviešu etnogrāfijā aprobežojas vienīgi ar etnogrāfiski-valodnieciskiem jautājumiem un uzsver: “Nav šaubu, ka leišu valoda pārspēj latviešu valodu pēc savu formu vecuma. Bet tikpat droši varam teikt, ka latvieši ir uzglabājuši vecākas tautu dziesmas un vecāku mitoloģiju nekā leiši. Tātad, krājot materiālus latviešu mitoloģijai, mēs liekam arī pamatus indoeiropiešu pirmtautas mītu iztīrīšanai, pa daļai pat Eiropas kultūrai. Tikai šādā darbā arī latviešu rakstnieki var nākt talkā Eiropas zinātniekiem. Filozofiski-psiholoģiski slēdzieni par mūsu mitoloģiju būtu vēl jāatliek uz nākamību.”⁵

2. Ilgus gadus nodzīvojot Tālajos Austrumos, iegūstot izcila ķīniešu valodas pazinēja un labākā mandžūru valodas pratēja slavu, Pēteris Šmits vēlējas ar saviem svešzemju iespaidiem iepazīstināt arī latviešu lasītājus. Vēstulēs gan Āronu Matisam, gan Zeifertam, gan citiem viņš min, ka par Pekinu un tās apkārtni vairāk rakstīs pēc tam, kad Pekinu atstās, jo arvien nāk klāt jauni iespāidi: “Man ir izdevies ietikt še vairāk tempļos, kuros eiropiešus nelaiž iekšā, par ko varētu rakstīt dažas labas interesantas lietas.”⁶

Bez tam vēstulē Zeifertam, atvainodamies, vai pabeigs iesākto rakstu par Manceli, profesors min, ka pašlaik ir ļoti aizņemts, jo drukā savas ķīniešu gramatikas otru izdevumu, kas apņems kādas 40 drukas loksnes, strādā pie ķīniešu vārdnīcas, kur iznāks varbūt pat 80 loksnes, darbojas pie pasaku izvilkuma un citiem darbiem.

Un... “pa latviski es rakstu tikai pārmaiņas un atpūšanās dēļ, kādēļ nevienu rakstu negribu apsolīt, jo nezinu, vai izdosies laikā izpildīt”⁷. Tomēr... “vai nederētu kāds raksts par Ķīnu, un kāds gan īsti? Var būt, ka pie gadījuma rakstīšu par Konfūciju, par ko gan ir jau bezgalīgi daudz rakstīts. Konfūcijs, kā zināms, ir nostādīts gan par lielāko filozofu pasaulē, gan arī par muļķi un zemu cilvēku. Ķīnas revolūcija bija vērsta arī pret Konfūciju. [...] Bet tomēr konfūcionisms ir atkal izsludināts par valdošo ticību. Kur ir tās mācības spēks? [...] Agrāk domāja, ka ticība valda pasauli, tad ticības vietā ielika prātu. Tagad visās parādībās daži grib atrast materiālismu. Bet īstā patiesība vēl nav atrasta”⁸.

3. Daudzās vēstulēs no Vladivostokas paustas skumjas pārdomas par to, kāpēc latviešu prese pret viņu un viņa uzskatiem ir tik negatīvi noskaņota. 1911. gada 27. oktobra vēstulē Āronu Matīsam Šmits žēlojas: “.. raksti mūsu laikrakstos man rada arvien daudz bargus ienaidniekus. [...] Tātad apvainojumos pret mani latviešu presē ir apbrīnojama vienprātība, sākot no “Rīgas Avīzes” un beidzot ar “Dzīvi”. Neviens neatsaucas uz literatūru, neviens nestutējas uz faktiem un tomēr katram nespeciālistam esot “skaidri redzams”, ka es maldoties. Ar tādām kritikām tad nu arī ir panākts, ka manu aizrādījumu neviens negrib atzīt, lai gan diezgan daudz mums jau tiek rakstīts par latviešu folkloru, etnogrāfiju, senvēsturi un kultūras vēsturi. Vienīgi tikai Milēnbahs un Endzelīns atsaucas uz maniem rakstiem. [...] Kas tad gan man var būt par prieku rakstīt latviešu laikrakstos? Lai katrs neprašā tur mani norāj un dod gudrus padomus?!”⁹ Šmits gan arī atzīst, ka studenta gados arī pats bijis diezgan ass savos spriedumos, “bet gan tikai par viltojumiem un gluži nezinātniskiem apgalvojumiem. Tagad jau sen vairs nerakstu nekādu asu spriedumu, kādēļ arī katrs rakstnieks jūtas drošs uzbrūkot man. Zināms, ka šē nav vainīgas redakcijas, bet tikai vispārīgi lietpratēju trūkums starp mūsu intelīgentiem”¹⁰.

Pēc pāris mēnešiem profesors ar rūgtumu turpina: “Katrs mans apgalvojums ir pamatots uz tautas dziesmām, pasakām un zinātniskiem rakstiem. Šaubīgās lietās es arvien saku, ka man liekas, jeb varētu būt. Bet kā raksta nezinātnieki? Uz katra soļa “bez šaubām”, “it droši”, “skaidri redzams”. Rakstos, kas nesakrīt ar viņu šauriem un vienpusīgiem uzskatiem, viņi atrod arvien “loģikas trūkumu”, “kļūdas”, “pretrunas”, “aplamības”. Es sniedzu Klaustiņa kgam roku preti kā biedram, bet viņš mani norāj kā puiku. Tā nav lietišķa polemika. Tā mēs pagātnes lietas neiztīrāsīm.”¹¹

Īpaši aizskarts Pēteris Šmits jūtas par apvainojumiem, kuri viņam adresēti avīzēs tāpēc, ka viņš pielīdzina latviešus Rietumu tautām. Vēstulē Zeifertam 1913. gada 9. aprīlī profesors uzsver: “.. neviens lietpratējs nešaubās, ka latvieši jau pāra tūkstoš gadu stāv zem rietumu kultūras iespaida.”¹²

4. Vēstulēs daudz runāts par latviešu jaunās ortogrāfijas jautājumiem. Visvairāk aizrādījumu saņem Teodors Zeiferts laikā, kad viņš ir žurnāla “Druva” redaktors. 1913. gada 19. jūlija vēstulē Šmits pārmet, ka Zeiferts Endzelīna rakstos ievēro jaunās ortogrāfijas prasības, bet viņa rakstos ne, kaut arī zināms, ka nedrīkst maisīt kopā abas rakstības.

Profesors norāda: “Vecā ortogrāfija ir dibināta uz vācu paraugiem un fantāzijas, kamēr jaunā dibinās uz fonētikas un loģikas principiem. Maisot visas lietas kopā mēs zaudējam ne vien drošu pamatu zem kājām, bet paliekam arī bez kāda mērķa nākamībā. Un vai tas ir tik grūts uzdevums? Stundas laikā var to izmācīties un nedēļas laikā ielauzīties.”¹³

Citā vēstulē pat izskan neapmierinātība, ka viņa rakstos lielā mērā tiek sagrozīta ortogrāfija, valoda un pat saturs, un ar piemēriem profesors uzrāda visas kļūdas, kuras izdevniecības vainas dēļ ieviesušās viņa rakstītajā tekstā¹⁴.

Ar rūgtumu Šmits aizrāda: “Šādām kļūdām nebūs nekāda gala, kamēr redakcija šā rīkosies ar filologu rakstiem. Jauno ortogrāfiju vajadzētu lūkot izplatīt, nevis grozīt un aprobežot. [...] Šāda filologu necienīšana ir jau vedusi redakciju tik tālu, ka 4. numurā nav vairs neviena raksta par mūsu valodu, etnogrāfiju un vēsturi. Un taisni tie trīs priekšmeti ir tie, kur latviešu zinātnieki var strādāt ar vis labākām sekmēm. Un, ja citu tautu zinātnieki mūsu literatūrā meklēs kādus rakstus, tad vis pirmā vietā gan šādus. Kam tad mums ir vajadzīgi taisni latviešu žurnāli, ja tur tik maz ir rakstīts par pašām latviešu lietām? Man gan liekas, ka būtu labāk, ka redakcija vairāk pūlētos par pašas Latvijas izpētīšanu un ortogrāfijas lietā padotos visur mūsu filologu spriedumam.”¹⁵

5. Vēstulēs Matisam Kaudzītem, Teodoram Zeifertam, Jānim Misiņam un citiem profesors Pēteris Šmits informē par Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas sēdēm un Vasaras skolu, uzaicina piedalīties ar priekšlasījumiem un savlaicīgi paziņot referāta tēmas nosaukumu, lai ziņu ātrāk varētu publicēt laikrakstos. Piemēram, Jānim Misiņam 1930. gada 4. februārī Šmits atgādina, ka Misiņa kunga priekšlasījums par nepareizībām folklorā ir izsludināts piektdien, 7. februārī, pulksten 7 vakarā¹⁶, savukārt rudens sēžu iesākumā 3. oktobrī paredzēts Misiņa solītais referāts par jaunajām tautas dziesmām¹⁷.

Pētera Šmita darbība Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijā

Pētera Šmita rokrakstu fondā glabājas arī pēdējā viņa vēstule, kuru 1938. gada 16. janvārī krievu valodā profesors rakstījis Sergejam Saharovam un kurā Šmits atvainojas, ka nevar pieņemt un uzsākt nevienu darbu tāpēc, ka joprojām ir sasirdzis¹⁸.

LU Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā plašajā Rīgas Latviešu biedrības fondā Zinību komisijas Protokolu grāmatā lasām, ka 1920. gada 20. septembrī par Zinību komisijas priekšnieku vienbalsīgi tiek ievēlēts profesors Pēteris Šmits, kurš gan paskaidro, ka viņš nevarēs daudz un sistemātiski strādāt, tomēr reizi mēnesī centīsies nolasīt lekcijas, piemēram, par austrumu jautājumiem, par etnogrāfiju un citas¹⁹. Savu solījumu profesors arī tur un līdz 1932. gada 28. augustam, kad Zinību komisiju pārdēvē par Zinātņu komiteju, viņš nolasa dažāda satura referātus, piemēram, “Par skaitļu, resp. ciparu celšanos”; “Par latviešu etnogrāfiju”; “Par Jaungada ieražām pie latviešiem”; “Dr. Augusta Bilenšteina

nozīme latviešu senatnes pētišanā”; “Par latgaliešu izloksni skolās”; “Par Ķīnas nemieriem”; par “Latviešu pasaku un teiku” izdošanu un materiāliem, kas atrodas viņa rīcībā; par orientālistu kongresu Anglijā un viņa paša darbību Tālo Austrumu sekcijā; “Parīzes ceļojums”; “Par mūsu skolām”; “Apsīšu Jēkabs” un citus.

1928. gada 10. jūnija vasaras sapulcē, sniedzot pārskatu par Zinību komisijas darbību, Šmits arī norāda iemeslus, kāpēc Zinību komisijas vasaras sapulces šobrīd apmeklē mazāks cilvēku skaits nekā pirms kara: “Toreiz uz Zinību Komisijas “Vasaras sapulcēm” sabrauca latviešu inteliģence arī no Krievijas un studenti no Tērbatas. Tagad apstākļi ir mainījušies. Rīgā ir augstskola un daudz dažādu biedribu, kuras visas veic agrāko Zinību Komisijas darbu, par ko tikai jāpriecājas. Zinību Komisija var arī klusi, zinātnisku darbu strādājot, atnest svētību Latvijai.”²⁰

Bet 1930. gada jūnijā vasaras sapulces atklāšanas runā Šmits ar rūgtumu konstatē: “.. neviena tauta tik maz neciena savus darbiniekus, kā latvieši. Ja ko saka latviešu zinātnieks, tam netic, bet vācietim tic.”²¹

Protokolu pierakstos ļoti interesanti ir iepazīties ar tēmām, par kurām tika nolasīti priekšlasījumi, un lasīt ne tikai Šmita, bet arī citu sēdes dalībnieku domas un spriedumus debatēs par dažādiem jautājumiem.

Pētera Šmita manuskripti un tulkojumi

Pētera Šmita rokrakstu fondā glabājas 17 dažādi viņa manuskripti, kurus vieno galvenā ideja – tautas folklorā un tradīcijas. Jau 1910. gada 30. augustā Šmits raksta: “Tautas tradīcijas ir pielīdzināmas kultūras ražojumiem attiecībā uz pārtiku, apģērbu un saimniecību. Tā miesīgās, kā garīgās lietās ir taisīti dažādi atradumi, kas parasti, cēlušies no vienas personas, drīz vien izplatās no zemes uz zemi un no tautas uz tautu. Jaunos atradumus katrā tauta pārveido un pārlabo pēc savas garšas un pēc savām prasībām. Pēc jauniem paraugiem tiek ražots milzums jaunu lietu un nereti pārtaisītas arī vecās mantas.”²²

No Šmita manuskriptiem apjomīgākais darbs ir “Latviešu mitoloģija”²³. No latviešu folkloras rokrakstiem pieminami arī profesora raksti par tautas pasakām, teikām, sakāmiem vārdiem, mīklām un māņiem²⁴.

Apcerējumā “Par latviešu kristāmiem vārdiem” (1910), rakstot par kalendāros ievietotajiem vārdiem, Šmits pauž domu, kas ir aktuāla arī mūsdienās: “Šai lietā mums visādā ziņā ir jāspēr nopietni soļi, lai mēs kultūras tautu acīs nepaliktu smieklīgi un lai mēs mūsu bērniem nedarītu nepatīkšanas ar pārāk ērnotiem vārdiem, kas ne vien krieviem un vāciešiem, bet arī pašiem latviešiem izklausās neglīti un pat piedauzīgi.”²⁵

No rakstiem par baltu tautām fondā saglabājušies rokraksts “Baltu tautu ietekme pie krieviem”²⁶ un raksts par lietuviešu valodnieku – “Profesors Kazimirs Būga”²⁷.

Kā jau vēstulēs jūtams, profesors daudz rakstīja arī par Eiropas un Ķīnas literatūru un kultūru. Rakstā “Dantes laikmets Tāļajos Austrumos”, salīdzinot Eiropas un

Ķīnas literatūras un kultūras kopīgo un atšķirīgo, Šmits uzsver: “.. ģeniālais Dante nav vis tikai itāļu dzejnieks, bet gan līdz ar Indijas un Ķīnas ievērojamākiem zinātniekiem arī jauna kultūras virziena nodibinātājs.”²⁸

No daudzajiem periodikā publicētajiem Šmita rakstiem par Ķīnu rokrakstu fondā glabājas tikai manuskripts “Kāds vārds par ķīniešu svētkiem”²⁹ un no viņa tulkojumiem – ievērojamā ķīniešu dzejnieka Džou Dun-ji dzejiskais apraksts “Lotus puķes”, kas pārtulkots no ķīniešu valodas³⁰.

Pēteris Šmits ir rakstījis arī recenzijas. Piemēram, apskatot Pētera Birkerta un Mērijas Birkertes sagatavoto krājumu “Latvju tautas anekdotes”, profesors uzsver – ja grāmatu uztver tikai kā “tautas lasāmu grāmatu”, nevis kā zinātnisku izdevumu, tad tā ir ieteicama un tai var vēlēt piedzīvot otru izdevumu, tikai to nedrīkst uztvert kā skolas folkloru, jo “Jau vairāk reiz esmu aizrādījis, ka izsmiešana ir latviešu nacionāla kļūda, tādēļ gan pirmais skolas uzdevums būtu: turēt mūsu skolniekus, cik iespējams tālu no šīs kaislības”³¹.

Raksti par Pēteri Šmitu

Par profesoru Pēteri Šmitu Misiņa bibliotēkas tā sauktajos Retumos glabājas interesantas vairāku autoru atmiņas. Apjomīgākais ir teologa un bibliogrāfa Gustava Šauruma manuskripts “Profesors Pēteris Šmits”³², kas tapis 1940. gadā pēc Šmita autobiogrāfiskiem materiāliem un lasāms gan Šauruma rokrakstā, gan mašīnrakstā. Aprakstīdams profesora dzīves un darba gaitas, Šaurums īpaši uzsver viņa pētnieka dabu, kas izpaužas pat atpūtas brīžos: “Viņš, kā liels dabas draugs, tik labi bija novērojis putnus, ka pazina tos gan pēc balss, gan pēc izskata un zināja katra putna latvisko un latīnisko nosaukumu. Tāpat, staigājot pa dzimtenes novadu, viņš nekad nevarēja vienaldzīgi garām paiet kādai mājai, neiztaujājot sīki par īpašnieka senčiem un mājas nosaukuma izcelšanos. Šmits interesējās arī par svešu zemju augu kultivēšanas iespējām Latvijā un izdarīja pat kādus mēģinājumus, kas gan nedeļa gaidītos rezultātus.”

Raksturojot profesoru kā cilvēku, G. Šaurums uzsver, ka “viņš ar savu vidzemniekiem raksturīgo vienkāršību, pazemību, sirsniību, labsirdību un izpalīdzību bija mīļš katram, kam vien tik dzīvē nācās ar viņu sastapties”. Profesora mīļākie ziedi bijuši baltie ceriņi. To zinādami, novadnieki no dzimtā Raunas pagasta uz izvadīšanu Rīgas Meža kapos atveda lielu klēpi smaržīgo ceriņu zaru...

Izziņām bagātas ir Pētera Šmita dēla Pāvila Šmita atmiņas “Profesora Šmita atstātais zinātniskais mantojums”³³, kurās viņš ne tikai uzskaita tēva rakstu darbus, bet arī ieskicē viņa rakstura iezīmes. Piemēram, “pret studentiem Šmits bija vienmēr iecietīgs – termiņu viņam nebija – eksaminēja katrā laikā un vietā. “Tas ir mans pienākums un man sirdsapziņa neatļauj kavēt studentus viņu mācībā: viņiem taču jāgatavojas arī citiem eksāmeniem,” viņš mēdza teikt. To studenti ļoti plaši izmantoja un eksaminējās visur, kur tik profesoru varēja sastapt: Jūrmalas kāpās, uz laukiem, mežā utt.”³⁴ Vēl kāda zīmīga aina: “Sabiedriskā dzīvē Šmits piedalījās

samērā ļoti maz, gandrīz visu laiku pavadīdams savā kabinetā pie grāmatām. Kad viņu sauca pusdienās, tad viņš bieži jautāja: “Vai tad es vēl neesmu pusdienu ēdis?” Profesors Šmits nedzēra, nesmēķēja un visu mūžu turējās pie principa: nekad nevienam nebūt parādā.”³⁵

Rakstnieks un pedagogs Jānis Lapiņš atmiņu skicējumā “Zinātnieks dzimtenē” atgādina: “.. arī kluss, ievērojams cilvēks savējo vidū var būt ļoti populārs, pat apbrīnošanas cienīgs. Vēl vairāk, dzimtene viņu skaita par vietējo lepnumu, kas paceļ arī dzimtenes nozīmi. [...] Ja Šmits savā dzimtenē būtu dzinies pēc popularitātes, varbūt uz viņu citādi raudzītos. Viņš ir izgājis no dzimtenes plašajā cilvēcībā pie lielajiem gariem, un tur tas noder par bāku visiem idejiskiem kuģiniekiem, lai tie nāktu no kādām zemēm nākdami.”³⁶

Pētījumā “Profesora P. Šmita zinātniskās darbības 30 gadi” valodnieks Ernests Blese rezumē: “Apskatīdami tomēr Šmita rakstus, [...] ieraudzīsim, ka, izņemot tikai pašus speciālākos ķīniešu un citām austrumu valodām veltītus rakstus, centrā arvien stāv mūsu latviešu dzimtā zeme ar savu iedzīvotāju valodu un folkloru. Darbi, liekas, tādēļ tikai rakstīti, lai celtu gaismā un godā mūsu tautas gara bagātības. Dziļa mīlestība pret mūsu dzimteni un visu latvju tautu apgaro Šmita rakstus. Bet šī mīlestība nav akla, tā neizplūst jūsmošanā, sentimentālismā vai romantiskās fantāzijās: to apstaro kritisks zinātnieka skats, un tā klausā pētnieka skeptiskā prāta disciplīnai.”³⁷

Savā ziņā interesanti ir Kārļa Egles dienu pieraksti viņa “Piezīmēs”³⁸ un dzejnieka Kārļa Krūzas īsie ikdienas piefiksējumi ar pretenciozo nosaukumu “Ķīnas mūros”³⁹ u. c.

Pētera Šmita fotogrāfijas

Misiņa bibliotēkas rokrakstu krājumā glabājas nedaudz Pētera Šmita fotogrāfiju, tomēr tās ir nozīmīgas un sniedz kaut nelielu, tomēr zināmu ieskatu profesora dzīvē un darbībā. Daudzreiz publicēts ir attēls, kurā profesors redzams savā darba istabā, savukārt mazāk zināma ir fotogrāfija, kurā Šmits 1938. gadā redzams kopā ar ģimeni – kundzi Idu, dēlu Pāvilu, vedekli Melitu un mazmeitu Ēriku (skat. 241. lpp.).

Interesanti ir grupu attēli – 1926. gadā P. Šmits kopā ar Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes pasniedzējiem (skat. 232. lpp.); 1933. gada februārī viesu pulkā Jāņa Endzelīna jubilejā (skat. 240. lpp.); studentu grupa kopā ar profesoru un citiem pasniedzējiem pie eglītes (skat. 237. lpp.).

Profesora Pētera Šmita atstātā mantojuma aktualitāti mūsdienās pauž arī viņa vēlējums: “Tautas tradīcijas ir pašas tautas zinātne un literatūra, kur atspoguļojas arī tautas kultūras vēsture. Tā kā nu mūsu tauta patiešām var lepoties ar savu tradīciju bagātību, tad arī mūsu filologiem vajadzētu piegriezt lielāku vērību tautas dzejai.”⁴⁰

AVOTI UN LITERATŪRA

- ¹ Šmits, P. (1917). P. Šmita vēstule F. Bārdam. F. Bārdas f. 4, 2. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ² Šmits, P. (b. g.). P. Šmita vēstule T. Zeifertam. T. Zeiferta f. 456, 9-12. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ³ Turpat.
- ⁴ Šmits, P. Šmits, P. ([1912–1914]). P. Šmita vēstule J. Misiņam. J. Misiņa f. 53, 33. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ⁵ Šmits, P. (1916). P. Šmita vēstule A. Švābem. K. Egles f. 475, 20. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ⁶ Šmits, P. (1899). P. Šmita vēstule M. Āronam. M. Ārona f. 8, 32-1. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ⁷ Šmits, P. (b. g.). P. Šmita vēstule T. Zeifertam. T. Zeiferta f. 456, 9-9. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ⁸ Turpat.
- ⁹ Šmits, P. (1911b). P. Šmita vēstule M. Āronam. M. Ārona f. 6, 39-4. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ¹⁰ Turpat.
- ¹¹ Šmits, P. (1911a). P. Šmita vēstule M. Āronam. M. Ārona f. 6, 39-1. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ¹² Šmits, P. (1913a). P. Šmita vēstule T. Zeifertam. T. Zeiferta f. 456, 9-1. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ¹³ Šmits, P. (1913b). P. Šmita vēstule T. Zeifertam. T. Zeiferta f. 456, 9-2. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ¹⁴ Šmits, P. (b. g.). P. Šmita vēstule T. Zeifertam. T. Zeiferta f. 456, 9-4. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ¹⁵ Turpat.
- ¹⁶ Šmits, P. (1930b). P. Šmita vēstule J. Misiņam. J. Misiņa f. 53, 18. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ¹⁷ Šmits, P. (1930c). P. Šmita vēstule J. Misiņam. J. Misiņa f. 53, 20. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ¹⁸ Šmits, P. (1938). P. Šmita vēstule S. Saharovam. P. Šmita f. 1., 4. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ¹⁹ Šmits, P. (1920). RLB Zinību Komisijas sēdes protokols Nr. 73. RLB, V-3.1, 258. lpp. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- ²⁰ Šmits, P. (1928). RLB Zinību Komisijas sēdes protokols Nr. 126. RLB, V-3.1, 322. lpp. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- ²¹ Šmits, P. (1930a). RLB Zinību Komisijas sēdes protokols Nr. 141. RLB, V-3.1, 358. lpp. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa.
- ²² Šmits, P. (1910a). *Tautas tradīcijas...* J. Misiņa f. 138, 11. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.

- ²³ Šmits, P. (1918). *Latviešu mitoloģija*. K. Egles f. 369, 3. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ²⁴ Šmits, P. (b. g.). *Latviešu folklorā*. K. Egles f. 66, 1.–114. lpp. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ²⁵ Šmits, P. (1910b). *Par latviešu kristāmiem vārdiem*. P. Šmita f. 1, 1. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ²⁶ Šmits, P. (b. g.). *Baltu tautu ietekme pie krieviem*. P. Šmita f. 3. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ²⁷ Šmits, P. (b. g.). *Profesors Kazimirs Būga*. P. Šmita f. 5. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ²⁸ Šmits, P. (b. g.). *Dantes laikmets Tālaļos Austrumos*. P. Šmita f. 1, 2. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ²⁹ Šmits, P. (b. g.). *Kāds vārds par ķīniešu svētkiem*. K. Egles f. 66, 115.–116., 119. lpp. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ³⁰ Šmits, P. (b. g.). *Džon Dun=ji. Lotus puķes*. K. Egles f. 66, 122. lpp. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ³¹ Šmits, P. (b. g.). *Latvju tautas anekdotes*. K. Egles f. 66, 117.–118., 120.–121. lpp. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ³² Šaurums, G. (1940). *Profesors Pēteris Šmits [rokrakstā]*. P. Šmita f. 4. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi; Šaurums, G. (1940). *Profesors Pēteris Šmits [mašīnrakstā]*. LDB 5431. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ³³ Šmits, Pāvils (1962). *Profesors Šmita atstātais zinātniskais mantojums*. P. Šmita f. 2, 2. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ³⁴ Turpat.
- ³⁵ Turpat.
- ³⁶ Lapiņš, J. (1929). *Zinātnieks dzimtenē*. J. Lapiņa f. 1. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ³⁷ Blese, E. (1928). *Profesora P. Šmita zinātniskās darbības 30 gadi*. E. Bleses f. 2, 3. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ³⁸ Egle, K. (1932). *Piezīmes*. K. Egles f. 1067, 6. lpp. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ³⁹ Krūza, K. (1910–1924). *Ķīnas mūros*. K. Krūzas f. 139. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.
- ⁴⁰ Šmits, P. (b. g.). *Tautas tradīcijas...* M. Alkšņa f. 1, 3. Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumi.

SUMMARY

The Academic Library of the University Latvia holds a large collection of the literary work by linguist, ethnographer and folklorist Professor Pēteris Šmits.

This collection can be grouped, as follows: The 1st section – Correspondence, which mainly

contains letters written by Pēteris Šmits. The 2nd section – Documents of his activity in the Riga Latvian Society Education Committee. The 3rd section – Manuscripts and translations by Pēteris Šmits. The 4th section – Written accounts of Pēteris Šmits. The 5th section – Pēteris Šmits' photography collection.

The available correspondence between Pēteris Šmits and various Latvian and foreign representatives of literary field and society spans the period from August 24, 1897 to January 16, 1938. This collection contains over 70 letters, mainly in Latvian.

The most active correspondence was maintained with Āronu Matīss, Kārlis Egle, Teodors Zeiferts, Jānis Misiņš, Matīss Kaudzīte, Arveds Švābe, Eduards Volters, Aleksejs Sahmatovs, Andrejs Krastkalns, Fricis Bārda and others.

The main themes in the correspondences are, as follows: The 1st theme – Active interest about folklore and ethnography not only in Latvian, but in the context of the entire European culture. The 2nd theme – The wish to share impressions and knowledge about China and Chinese culture. The 3rd theme – Discussions of reasons why Latvian media holds a negative attitude towards himself and his principles. The 4th theme – Care of the new orthography. The 5th theme – Discussions about organisational issues involving the Education Committee of Riga Latvian Society.

This literary collection provides an important insight into the versatile activities of Professor Pēteris Šmits.

Keywords: letters, manuscripts, folklore, Chinese culture, Riga Latvian Society.

Pētera Šmita kolekcija Rakstniecības un mūzikas muzejā

Pēteris Šmits' collection
at the Museum of Literature and Music

Ilona Miezīte

Mg. philol., Rakstniecības un mūzikas muzejs
ilona.miezite@rmm.lv

Pētera Šmita kolekcija Rakstniecības un mūzikas muzejā ir neliela, taču ar viņu saistīti materiāli atrodas arī citu kultūras darbinieku (Jāņa Endzelīna, Paula Dāles, Ernesta Bleses, Jāņa Bičola u. c.) kolekcijās un veido interesantu kopainu, atklājot mazāk zināmas šķautnes viņa biogrāfijā un darbībā. Fotoattēli, iespaiddarbi, korespondence un rokraksti sniedz liecības gan par P. Šmita dzīves posmiem Krievijā un Ķīnā, gan par dzīvi un darbu pēc atgriešanās Latvijā. Tie aptver profesora zinātniskās intereses un sabiedriskās aktivitātes, privāto dzīvi, kā arī citu personu atsauksmes par viņu.

Atslēgvārdi: kultūras vēsture, valodniecība, folkloristika, akadēmiskā izglītība.

Pētera Šmita kolekcija Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumā ir neliela, tomēr ar viņu saistīti materiāli atrodami arī citu kultūras darbinieku kolekcijās. Kopā veidojas interesanta aina, kas atklāj arī mazāk zināmas šķautnes viņa neparastajā biogrāfijā. Kā vēsta laikabiedru liecības, Raunas pagastā dzimušais nākamais zinātnieks, kuru jau skolas biedri iesaukuši par profesoru, bijis sāpīgi sarūgtināts par 19. gadsimta beigās notikušu atgadījumu. Somu students lūdzis toreizējo Rīgas Latviešu biedrības priekšnieku Aleksandru Vēberu iepazīstināt viņu ar kādu latviešu folkloristu. Vēbers aizsūtījis viņu pie vācieša Augusta Bilenšteina. Tas pamudinājis ģimnāzistu Pēteri Šmitu izvēlēties folkloras pētnieka ceļu.¹ Vispirms šis ceļš aizved uz Maskavas Universitāti, bet jau pēc pusgada uz Pēterburgu, lai studētu latvietim ļoti neparastu jomu – ķīniešu un mandžūru valodu. Materiālā ziņā viņa studijas atbalstījis māsas vīrs Jānis Vītoļiņš (dažos avotos Vītols) – Rozes muižas un kroga rentnieks. P. Šmita kolekcijā ir J. Vītoļiņa fotoattēls, uzņemts 1886. gadā.²

Liecība no P. Šmita studiju gadiem ir viņa vēstule citam studentam – Jānim Pliekšānam, vēlākajam Rainim (1865–1929). Lielais dzejnieks to saglabājis savā arhīvā.³ Šmits tajā uzrunājis Raini ar “Tu”, kas tolaik liecina par tuvām draudzīgām attiecībām. Vēstulē viņš dedzīgi aicina aizstāvēt folkloristu un etnogrāfu Eduardu Volteru (1856–1941) pret izdevēja Henrija Visendorfa (1861–1916) un mācītāja, arī folklorista, Jāņa Sandera (1858–1951) netaisni uzbrūkošu rakstu. Šmits gatavojis tam pretraktstu. Vēlāk attiecības ar Raini, domājams, pārtrūkušas. Šmits nav Raiņa daiļrades cienītājs. Varbūt tam bijuši ne tikai mākslinieciski iemesli. Rainis tomēr savu studiju biedru nav aizmirsis, jo viņa laikrakstu izgriezumu kolekcijā saglabāta P. Šmita recenzija par Jāņa Krodznieka (1851–1924) grāmatu “Iz Baltijas vēstures” (I–III, 1912–1914) laikrakstā “Dzimtenes Vēstnesis” (1915).⁴

1896. gadā pēc studiju beigšanas Šmits dodas uz Ķīnu, lai sagatavotos profesūrai austrumu valodās. Trīs gadus Šmits ir krievu valodas profesors Pekinā, vienlaikus ekspedīcijās apceļojot gandrīz visas tungusu–mandžūru ciltis. Šajā nemierīgajā laikā viņš pagūst arī izveidot ģimeni. Viņa sieva Marija Jēgere (1886–1952) ir viena no pirmajām akadēmiski izglītotajām latvietēm. 1897. gadā Ķīnā dzimis vienīgais dēls Pāvils. Muzeja krājumā ir interesants attēls, kurā bērns redzams kopā ar ķīniešu aukli (skat. 228. lpp.).⁵ 1899. gadā Šmits pieņemts audiencē pie Ķīnas ķeizara. Tajā nedrīkstējis ierasties ne braukšus, ne jāšus, ne kājām, tādēļ nesēji viņu nogādā ķeizara pilī īpašās nestuvēs, kuras redzamas avīzes izgriezumā no Šmita kolekcijas.⁶

Ķīnas gados nepārtrūkst arī saites ar Latviju. Dzejnieka Andreja Kurcija (1884–1959) kolekcijā ir noraksts no Šmita recenzijas “Mājas Viesa Mēnešrakstā” (1895) par Jēkaba Alkšņa (1870–1957) grāmatu “Latviešu tautas medicīnas materiāli”.⁷ Tajā autors sniedz savu koncepciju par baltu tautu senatni, nopietni apšaubot tolaik valdošos tautiskā romantisma mītus par visu baltu cilšu politisko vienību zem prūšu priesteru varas. Vēlākos pētījumos viņš šos priekšstatus atspēkojis, balstoties tieši uz valodas un folkloras materiāliem, bet šī ideja bijusi jau jaunības gados. Aplūkojot toreiz populārus pseidofolkloras sacerējumus, kuros latvieši it kā piesaukuši senprūšu dievus, jaunais zinātnieks norāda uz sava laika valodas

iezīmēm un pat tiešām valodas kļūdām tajos, ironiski secinot: “Tad taisni tādās vietās, kur uzstājas šādi tēvu tēvu dievi, ir bērnu bērnu nepareizā valoda.”

Ķīnieši cenšas paturēt Šmitu Pekinas Universitātē, taču viņš vēlas atgriezties Krievijā. Viņa cerības ir solitā profesūra Pēterburgā, tomēr viņu nozīmē par valodu pasniedzēju Austrumu institūtā Vladivostokā, kur pavadīts 21 gads. No šī laika viņa kolekcijā ir fotoportrets, kas tapis 1904. gadā Vladivostokā (skat. 227. lpp.).⁸

Iemesls tik ilgai palikšanai tālajā pasaules malā, protams, nav viņa zinātniskā kvalifikācija. Vēstulē Eduardam Volteram 1915. gadā Šmits ne bez rūgtuma raksta, ka ārzemju zinātnieki bieži vērsas pie viņa ar dažādiem jautājumiem, bet ne krievi, ne latvieši viņam it kā neuzticas.⁹ Šmits piedalījies vairākās zinātniskās konferencēs Rietumeiropā. Muzeja krājumā ir attēls, kurā viņš ar otro sievu redzams 1912. gadā (skat. 230. lpp.).¹⁰ 1911. gadā izjukusi viņa pirmā laulība, un jau pēc pusgada viņš apprecas otrreiz ar Idu Zilgalvi. Šī laulība ir veiksmīga.

P. Šmita kolekcijā ir arī dēla Pāvila fotoportrets pusaudža gados, kurš tapis apmēram tajā pašā laikā (skat. 228. lpp.).¹¹

Par P. Šmita zinātniskajām interesēm liecina viņa sarakstes ar Jāni Endzelīnu (1873–1961) un Eduardu Volteru. P. Šmits daudz palīdzējis Mīlenbaha un Endzelīna vārdnīcas sagatavošanas darbā, vēstulēs Endzelīnam apspriežoties par vārdu etimoloģijas jautājumiem un konsultējot par etnogrāfiskiem jēdzieniem. Interesanti, ka 1911. gadā Šmits raksta jaunajā ortogrāfijā ar intonāciju zīmēm, kuras Endzelīns tolaik ieteicis. Šajā vēstulē Šmits atzīstas: “Vispārīgi ar latviešu lietām nodarbojos vaļas brīžos, kad austrumu valodas apnikst. Ja es redzētu, ka citi spēki nodarbojas nopietni ar etnografiju, tad mestu varbūt arī to pie malas [..]. Bet ja nu es jau tagad atsacītos no latviešu etnogrāfijas, tad mūsu t. dziesmas un pasakas pavisam paliktu novārtā. Arī Jums ar Mīlenbahu būtu grūtāki cīnīties pret nepašu uzbrukumiem [..].”¹² Tajā pašā vēstulē Šmits piedāvā lielajam valodniekam savu palīdzību arī pasniedzēja darbā, toreiz Tērbatas Universitātē: “Jums laikam ir jālasa par valodniecību vispārīgi un arī kāds vārds jāsaka par austruma valodām. Bet par tām grāmatās ir ļoti daudz vecu pasaku. Ja Jūs ko vēlētos zināt, es Jums varētu dot kādus izskaidrojumus, jo austruma lietās esmu speciālists, valodniecības jautājumos [..] pat bez konkurences. Labi orientālisti ir slikti lingvisti un lingvisti slikti orientālisti.” Te redzams, ka profesoram nav trūcis ne pamatotas pašapziņas, ne vēlmes dalīties ar savām unikālajām zināšanām, lai vairotu vispārējo izglītības līmeni Baltijā.

1916. gada vēstulē Endzelīnam Šmits dalās pārdomās par latviešu tautas veidošanos no dažādām ciltīm: “Ja jau lībieši dzīvoja lielā mērā maisīti ar latviešiem, tad arī starp kuršiem, zemgaļiem un sēļiem varēja būt latv. kolonisti, bēgļi un kalpi, kuri palika izkauto kungu vietā. Citādi es nevaru saprast, kā Kurzemē varēja nodibināties vidus izloksne [..].”¹³ Daudzas atziņas, kas vēlāk ar Endzelīna grāmatu “Ievads baltu filoloģijā” (1945) ienākušas mūsu valodniecības vēsturē, ir ietekmētas no Šmita idejām. Tā izpaušies abu zinātnieku auglīgā sadarbība. Šajā vēstulē Šmits izsaka savas domas arī latgaliešu jautājumā, vērsoties pret viņu “patriotismu” (šo

vārdu autors licis pēdiņās), kas kaitējot latvju vienošanās idejai, bet ir arī bēdīgi, ka nekas netiek darīts augšgaliešu labā. Arī šobrīd, pēc simts gadiem, šīs diskusijas joprojām ir tikpat aktuālas.

Profesora Šmita vēstules folkloristam Eduardam Volteram muzeja krājumā ir norakstos, kurus Roberts Pelše 40. gados veicis PSRS Zinātņu akadēmijas arhīvā Ļeņingradā. Tajās Šmits raksta par latviešu mitoloģiju, auglības un saules kultu Jāņos, tā saiknēm ar somugru cilšu tradīcijām un sanskritu, par kultūras paralēlēm starp seno Eiropu un mūsdienu Āziju. Viņš atzīst: “Kultūras vēsturi es šeit redzu savām acīm, un mani novērojumi nerunā pretim jaunākiem zinātnieku speciālistu pētījumiem.”¹⁴ Runājot par latviešu un dažādu pasaules tautu apbedīšanas tradīcijām, viņš liecina, ka pats redzējis mandžūru apraudātājus sēru procesijās Pekinā. Tie ir tikai zēni, kas, sadalīti grupās, raud un klieudz rindas kārtībā, katrai grupai mainot toni; klieudz tikai “oooo!” bez jebkādiem vārdiem. Sieviešu klātbūtne bērēs uzskatīta par nepieklājīgu. Arī Vladivostokas gados Šmits turpinājis ekspedīcijas pa Ķīnu, Mandžūriju un Sibīriju. Tajās gūtie novērojumi likuši viņam izdarīt secinājumu, kurš tagad zinātnieku vidū ir vispāratzīts – senākā hipotēze par indoeiropiešu cilšu pirmdzimteni Āzijā ir maldīga. Vēstules Volteram rakstītas Pirmā pasaules kara gados, tādēļ tajās ienākušas arī laikmeta aktualitātes. Šmits interesējas par noskaņojumu Petrogradā, atzīst, ka nejut līdzīgu vācu sērām, ir norūpējies, ka kara apstākļi Latvijā neatļauj publicēt viņa grāmatu “Latviešu mitoloģija”, kas vēlāk, 1918. gadā, iznāk Maskavā. Volters sūta viņam jaunāko zinātnisko literatūru, kura Vladivostokā kara gados nav pieejama. Šmits atzīstas: “Žēl, ka es dzīvoju pasaules malā, kur nav ne zinātnieku, ne labu bibliotēku. Ilgi es te nepalikšu.” Ar rūgtumu profesors piebilst – ja Petrogradā domā, ka viņš nav sagatavots zinātniskam darbam, tad strādās privāti, jo pensiju jau ir nopelnījis.

Tad īstajā brīdī nāk Paula Dāles (1889–1968) aicinājums. Filozofs P. Dāle, viens no Latvijas Universitātes dibinātājiem, jau pirms Latvijas valsts izveides rūpējas par latviešu augstskolas ideju un cenšas savākt akadēmiski izglītos latviešus no visām Krievijas impērijas malām, lai realizētu šo sapni. Muzeja krājumā ir divas P. Šmita vēstules Dālem 1917. gadā.¹⁵ Tajās viņš atsaucas Dāles uzaicinājumam piedalīties šajā lietā: “Lai gan es vēl ļoti šaubos, vai latvieši jau varēs savu augstskolu nodibināt, tomēr izstrādāt plānus un ievākt vajadzīgās ziņas ir jau par sevi nepieciešams darbs. [...] Bet kas gan var zināt, ko mums nākamība nesīs? Kādēļ gan tikai ļaunu vien paredzēt? Ja tikai sanāktu mācītie latvieši kopā no visām malām, tad viņi varētu nodibināt tādu augstskolu, kas droši varētu sacensties ar Tērbatas “alma mater”. [...] Kas zīmējas uz manu piedalīšanos latvju augstskolai vai arī akadēmijai, tad es neatsacītos, ja tiktu uzaicināts strādāt latv. etnogrāfijas laukā.” Profesors vēlreiz apstiprina, ka Vladivostokā nedomā vairs ilgi palikt.

Kara gados P. Šmits saņem ļoti izdevīgu piedāvājumu kļūt par profesoru ASV. Viņam sola milzīgu algu. Taču, kad latvieši ir sākuši veidot savu valsti, viņš par Ameriku vairs nedomā, bet ilgojas atgriezties dzimtenē, tāpat kā vairums turienes latviešu kopienas. Vēstulē māsaī Emīlijai Zommerei 1919. gadā viņš raksta: “Mēs

še gandrīz nekā nedzirdam ne par Eiropas Krieviju, ne par Baltiju. Turklāt viena telegramma runā otrai pretī. Nezinām, ko ticēt, ko neticēt.”¹⁶ Dzīvošanai pasaules malā ir arī savas priekšrocības – kara šausmas pagājušas garām, taču nomāc neziņa par dzimtenes nākotni.

1920. gadā Šmits un viņa piederīgie kopā ar Imantas pulku pa garu apkārtceļu caur Singapūru un Ēģipti atgriežas Latvijā. Dēls pa to laiku pieaudzis un jau agri pats nodibinājis ģimeni, kurā ir sieva Melita un meita Ērika.¹⁷ P. Šmita kolekcijā ir dēla jaunības dienu fotoattēls no 1920. gada.¹⁸

Pēc atgriešanās dzimtenē P. Šmits ir Latvijas Universitātes profesors. Vairākos fotoattēlos no dažādām kolekcijām muzeja krājumā viņš redzams mācībspēku vidū (skat. 232. lpp.).

Vēstule Endzelinam 1923. gadā liecina, ka viņš ļoti šaubās, vai vēstures, arheoloģijas un ģeogrāfijas kursi var līdzināties atbilstošiem kursiem Rietumeiropā, tādēļ atbalsta ārzemju speciālistu piesaisti.¹⁹ Vēstulē kolēģim Ernestam Blesem Šmits pauž sarūgtinājumu, ka arī Rietumu zinātnieki no viņa pētījumiem orientālistikā noraksta bez avota norādes un uzdod tos par saviem jaunatklājumiem. Tomēr viņš nevēlas cīnīties par savām autortiesībām un pat piekodina Blesem, lai par to publiski neko nesakot.²⁰ Acīmredzot latviskā mentalitāte nav zudusi.

Blakus mācību darbam Šmits iesaistās arī universitātes sabiedriskajā dzīvē. Maz ir zināms par viņa saikni ar latviešu teologiem. P. Dāles kolekcijā ir Akadēmiskās dzīves problēmu nedēļas programma, kas veltīta teoloģiskiem jautājumiem. Tajā redzama Profesoru komitejas priekšsēdētāja P. Šmita dalība pasākumu organizēšanā un norisē.²¹ Muzejā ir arī attēls, kurā P. Šmits redzams prāvesta Kārļa Kundziņa (tēva) 80 gadu jubilejas svinībās.²²

Dzejnieks Valdis Grēviņš (1895–1968) konspektējis sabiedrisko tiesu, kura 1929. gadā Latvijas Universitātē sarīkota Andrievam Niedram.²³ Kā zināms, Latvijas valsts tiesa Niedru notiesā un izraida no Latvijas par viņa darbību, vadot t. s. vācu ielikteņu valdību 1919. gadā. Daudziem tomēr šķiet, ka Niedra sodīts pārāk bargi. Par apsūdzības rakstu šajā tiesā ņemta dzejnieka un rakstnieka Viktora Eglīša (1877–1945) grāmata “Andrievs Niedra savā dzīvē un darbos” (1923), kurā tās galvenais varonis krāsots vismelnākajās krāsās. Sabiedrisko tiesu vada Niedras bijušais skolabiedrs P. Šmits, diskusijas sākumā uzdodot ievirzes jautājumus: “Vai tautas draugs vai ienaidnieks? Vai ideālists vai cilvēks bez principiem, viltīgs avantūrists, spekulants? Vai kā rakstnieks devis paliekamas vērtības?” Šmits pats arī izskās debatēs. Par pēdējiem 20 gadiem viņš nevarot runāt, bet noraida Eglīša apgalvojumu par Niedras netikumīgo dzīvesveidu ģimnāzista gados. Niedra tikai bijis pārāk laipns pret namamātēm, ko greisirdīgi cilvēki pārspilējuši [acīmredzot, greisirdīgie namatēvi]. Vienlaikus Šmits atzīst, ka pret dažiem cilvēkiem Niedra izturējies slikti.

P. Šmitu saista radniecība un draudzība ar mācītāju un daudzu grāmatu autoru Gustavu Šaurumu (1883–1952), kura sieva ir Šmita māsasmeita Maija. Saglabājies attēls, kurā Šmits un Šaurums ar savām kundzēm redzami 1930. gada vasarā Ķemerose (skat. 238. lpp.).²⁴

Ap šo laiku tapis arī P. Šmita fotoportrets (skat. 233. lpp.).²⁵

Dzejnieks Frīdrihs Gulbis 30. gados izveidojis albumu ar kultūras darbinieku saržiem.²⁶ Starp tiem ir arī anonīma mākslinieka draudzīgs saržs, veltīts Pēterim Šmitam (skat. 291. lpp.).

Muzeja krājumā ir divi P. Šmita raksti autora rokrakstā no 20. gadiem. “Koku loma mītos” uzsver vīrišķo un sievišķo simboliku koku apdzejošanā un izmantošanā.²⁷

Interesants ir fragments no kāda raksta par latviešu tautas pagātni un nākotni.²⁸ Profesoram dažkārt pārņemts pārliets skepticisms (arī Jēkaba Graubiņa rokraksta piezīmēs muzeja krājumā²⁹). It kā uz to atsaukdamiem, viņš raksta: “Ja kas grib spriest par latviešu tautas nākamību, tad tam vajaga būt vairāk dzejiskam pravietim nekā skeptiskam zinātniekam [...]” Nākotnes prognozes autors savieno ar savdabīgu pagātnes redzējumu, iesaistot latviešus plašākā starptautiskā kontekstā. Pagātnē balti aizkavēja vācu virzīšanos uz austrumiem, kas ļāva krieviņiem apvienoties vienā valstī. “Daudzi gan baidās no lielas un stipras Krievijas, turēdami to [...] par kavēkli Eiropas kultūrai, bet spriedumi te var būt dažādi.” Kā cilvēks, kas ilgu laiku pavadījis Krievijā, Šmits tās lomu vērtē tomēr vairāk pozitīvi – bez stipras Krievijas tatāri un turki būtu izlauzušies uz rietumiem, bet ķīnieši ieņemt Sibīriju, un tas Eiropai būtu bijis lielāks ļaunums par krievu ļaunumu. Arī tagad mazās Baltijas valstis veido joslu starp krieviņiem un vāciešiem. Šo valstiņu krišanu Šmits tālredzīgi saista ar Krievijas un Vācijas karu, kas tā arī notika. Viņš pats to vairs nepieredz, jo miris 1938. gadā – ar cerību uz savas zemes un tautas nākotni.

Neilgi pirms profesora aiziešanas mūžībā tapusi literatūrvēsturnieka Jāņa Bičola (1904–1982) recenzija par P. Šmita rakstu krājuma “Vēsturiski un etnogrāfiski raksti” 3. sējumu (1937), kuras rokraksts glabājas Bičola kolekcijā.³⁰ Autors norāda, ka krājums sevišķi cienijams objektivitātes dēļ. Tajā nav “Ulmaņa laikiem” raksturīgo centienu pārspilēti izcelt savu tautu. Bet tikai šāda īsta tautas vērtību izpratne, nevis “mutautiņa kultūra” ved pie patiesas un dziļas savas tautas mīlestības.

Antona Austriņa meita Mudīte Austriņa (1924–1991) 1973. gadā no Ņujorkas rakstītā vēstulē piemin sēros Jāņus – P. Šmita dēla Pāvila bēres pašā Jāņu dienā. Pēc dēla nāves atradusies profesora dienasgrāmata.³¹ Plašāk trimdas vēsturnieks Jānis Krēsliņš (1924) ap to pašu laiku raksta valodniecei Veltai Rūķei-Draviņai (1917–2003). Miris Pētera Šmita dēls, kas bija ļoti interesants un zinīgs cilvēks. Viņa sievas un meitas īpašumā palikusi profesora dienasgrāmata, kas nekad nav publicēta. “Nebij laika to sīki izpētīt, taču likās ļoti interesanta – aptvēra arī Pirmā pasaules kara laiku. Trūkst pirmā klade, kas bijusi P. Šmita otrās sievas īpašumā. [...] Mazmeitas īpašumā arī Gustava Šauruma rakstīta plaša P. Šmita biogrāfija no 1940. gada, kas nekad neesot publicēta, balstīta uz Šauruma dokumentiem un personiskiem materiāliem. Arī profesora pēcnāves maskas oriģināls kastē, kas Amerikā nekad nebij vaļā taisīta. [...] Būtu nozīmīgi to publicēt.”³² 2000. gadā vēstulē rakstniekam Dzintaram Sodumam (1922–2008) Jānis Krēsliņš stāsta, ka no tuviniecēm ieguvis P. Šmita dienasgrāmatas fragmenta kopiju nepilnu 100 lappušu apjomā.

Savukārt pirmā klade atradusies Rīgā, Folkloras krātuvē, kur otrā sieva to nodevusi pirms aizbraukšanas trimdā.³³ Šo ārzemēs nonākušo materiālu ieguve un publikācija neapšaubāmi būtu īpaša vērtība mūsu kultūras vēsturē.

AVOTI

- ¹ RTMM 564245 P.Šm. I 1/2.
- ² RTMM 564240 P.Šm. F 2/2.
- ³ RTMM 59751 Rai. K 188/9.
- ⁴ RTMM 28374 Rai. I 92/3; RTMM 120947 Rai I 92/1.
- ⁵ RTMM 564238 P.Šm. F 2/6.
- ⁶ RTMM 564244 P.Šm. I 1/1.
- ⁷ RTMM 671304 A.Kurc. R 22/4.
- ⁸ RTMM 564234 P.Šm. F 1/5.
- ⁹ RTMM p137422 R.Puss. R 34/3.
- ¹⁰ RTMM 564236 P.Šm. F 1/7.
- ¹¹ RTMM 564241 P.Šm. F 2/3.
- ¹² RTMM 337212 Endz. K 11/44.
- ¹³ RTMM 337213 Endz. K 11/45.
- ¹⁴ RTMM p137422 R.Puss. R 34/3.
- ¹⁵ RTMM 482473–482474 P.Dāl. K 3/49-50.
- ¹⁶ RTMM 476055 Latv.vēst. K 1/55.
- ¹⁷ RTMM 564245 P.Šm. I 1/2.
- ¹⁸ RTMM 564242 P.Šm. F 2/4.
- ¹⁹ RTMM 337214 Endz. K 11/46.
- ²⁰ RTMM 291541 E.Ble. K 1/17.
- ²¹ RTMM 517966 P.Dāl. I 4/2.
- ²² RTMM 517915 p.Dāl. F 3/21.
- ²³ RTMM 624676 V.Grēv. R 30/3.
- ²⁴ RTMM 564237 P.Šm. F 1/8.
- ²⁵ RTMM 73834 P.Šm. F 1/1.
- ²⁶ RTMM F.Gul. I Md 1/1.
- ²⁷ RTMM 88670 P.Šm. R 1/1.
- ²⁸ RTMM 97548 P.Šm. R 1/2.
- ²⁹ RTMM 644815 Graub. R 10/2
- ³⁰ RTMM 702349 J.Bič. R 19/14.
- ³¹ RTMM 548702 M.Austr. K 2/140.

³² RTMM 665120 V.Rūķ.-Dr. K 11/10.

³³ RTMM 626337 Dz.Sod. K 31/74.

SUMMARY

Pēteris Šmits' collection at the Museum of Literature and Music is modest, but materials about him can also be found in collections of other persons (e. g., Jānis Endzelīns, Pauls Dāle, Ernests Blese, Jānis Bičolis, etc.) and creates an interesting outlook, revealing less-known facts about the biography and work of researcher and academician. Photographs, printed materials, correspondence and manuscripts testify both about P. Šmits' life in Russia and China, and about his life and work after returning to Latvia. They reveal the professor's scientific interests and social activities, his private life, and other people's opinions about him.

Keywords: cultural history, linguistics, folkloristics, academic education.

Dokumenti par Pēteri Šmitu Latvijas Valsts vēstures arhīvā

Documents about Pēteris Šmits
in the National History Archives of Latvia

Mārīte Jakovļeva

Dr. hist., Latvijas Valsts vēstures arhīva vadošā pētniece
Marite.Jakovleva@arhivi.gov.lv

Raksts veltīts dokumentārajam mantojumam, kas saistās ar izcilā zinātnieka un sabiedriskā darbinieka Latvijas Universitātes profesora Pētera Šmita dzīvi un darbību un kas pašlaik glabājas Latvijas Valsts vēstures arhīvā. Dažādos fondos esošie dokumenti ļauj ne tikai vienkārši iegūt faktus par viņa personību, bet arī dod iespēju palūkoties uz to caur attiecīgā laikmeta prizmu.

Atslēgvārdi: profesors Šmits, arhīvs, latviešu organizācijas, Latvijas Universitāte, Rīgas Latviešu biedrība.

2019. gadā savas dibināšanas simtgadi atzīmēja daudzas nozīmīgas valsts pārvaldes, kultūras un zinātnes iestādes. To vidū ir ne tikai Latvijas Universitāte (LU), bet arī Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) (1919. gadā to sauca par Valsts Vēsturisko arhīvu, 1924. gadā tas tika pārdēvēts par Valsts arhīvu, padomju laikā – par LPSR Centrālo Valsts vēstures arhīvu, no 1991. gada – LVVA). Un tieši arhīvs ir tā vieta, kur vispirms jādodas pētniekam, kurš vēlas iegūt informāciju par kādu pagātnes jautājumu no pirmavotiem.

Raksta mērķis ir sniegt ieskatu atsevišķas personas dzīves un darbības pētniecības iespējās arhīvā, vienlaikus parādot, kā caur viena cilvēka likteni atklājas attiecīgā laikmeta norises. Uzreiz jābrīdina, ka tas nav viegli. Dokumentu daudzums, kas laika gaitā nonāca arhīvā, lielā mērā bija atkarīgs gan no fondažu darbības, gan arī no dažādiem blakus apstākļiem – kariem, ugunsgrēkiem, iepriekšējās glabāšanas vietām u. tml. Līdz ar to saglabāties dokumentu klāsts ir diezgan neviendabīgs gan hronoloģiski, gan arī tematiski. Savā ziņā pētnieka darbs arhīvā līdzinās detektīva darbam, kad, šķetinot vienu pavedienu, nonāk līdz nākamajam. Taču, lai gūtu sekmes, nepietiek ar pacietību vien, bet nepieciešamas arī zināmas iemaņas un zināšanas, piemēram, vēstures pamatlīniju, valodu zināšanas u. tml. Tāpat nedrīkst aizmirst dažādas detaļas, kas nav mazsvarīgas, ja vēlamies panākt pēstījuma precizitāti hronoloģiskā ziņā, kas ir sevišķi nozīmīgi, runājot par kādas personas dzīves datiem. Piemēram, to, ka Latvijai ir ne vien ārkārtīgi sarežģīta vēsture, bet arī atsevišķos periodos un teritorijās¹ bijusi atšķirīga laika skaitīšana, proti, t. s. vecā un jaunā stila lietošana. Uzskatāmi tas redzams arī ar Pēteri Šmitu saistītos dokumentos, kuri profesora 150. gadadienas svinību kontekstā iegūst īpašu aktualitāti.

Pēteris Šmits (*Schmidt*) dzimis Vidzemē, Raunas draudzē, Lisas muižas (*Lissenhof*) Pekšu (*Pekschi*) mājās saimnieka Pētera Šmita un viņa sievas Lēnas jeb Lienas (*Leene*), dzim. Sauska, ģimenē. Ieraksts par dzimšanas vietu un laiku atrodams Raunas ev. luteriskās baznīcas aktu grāmatā ar numuru 362, kur atzīmēts, ka bērns dzimis 1869. gada 13. decembrī plkst. 12 naktī, bet kristīts Raunas baznīcā 28. decembrī.² Kā Pētera Šmita dzimšanas datums 13. decembris ir redzams arī viņa “Dzimšanas un kristību liecībā” (*Geburts- und Taufschein*), kuru, pamatojoties uz ierakstiem iepriekš pieminētajā baznīcas grāmatā, 1904. gada 20. augustā izsniedza toreizējais Raunas mācītājs Ādams Jende.³ Savukārt dokumentos, kas radušies saistībā ar Šmita nodomiem pārcelties uz jaundibināto Latvijas valsti, kā dzimšanas datums minēts 25. decembris – atbilstoši Gregora kalendāram jeb jaunajam stilam. Šo datumu, kuru kā Pētera Šmita jubilejas datumu atzīmējam arī mēs, redzam, piemēram, profesora 1920. gada 12. februārī pašrocīgi aizpildītajā anketā jeb “Jautājumu listē”, kurā bija jāsniedz personas dati un ziņas par ģimeni un nodarbošanos un kuru kopā ar lūgumu par uzņemšanu Latvijas pavalstniecībā bija jāiesniedz Latvijas Pagaidu valdības priekšstāvim Tālajos Austrumos. Cita starpā no anketas arī uzzinām, ka Pēterim Šmitam bijušas brūnas acis un vidējs augums un ka savulaik viņš atstājis Latvijā “zinātnisku iemeslu dēļ”. Anketām pievienotas arī nelielas fotogrāfijas.⁴ Interesanti, ka Pēteris Šmits aizpildīja arī savas sievas Idas,

dzim. Zilgalvis, anketu, savukārt Pētera Šmita dēls no pirmās laulības Pāvils,⁵ kurš bija mācījies Austrumu institūtā un jau nodibinājis savu ģimeni, iesniedza lūgumu par uzņemšanu Latvijas pavalstniecībā jau 1919. gada 4. jūlijā. Neatkarīgajā Latvijā tapušajos dokumentos Pēteris Šmits savu dzimšanas dienu konsekventi uzrādīja pēc jaunā stila, savukārt dēla Pavila – tikai pēc vecā stila, turklāt to nenorādot, un tas kārtējo reizi apliecina, ka pētniekiem jābūt visnotaļ piesardzīgiem datējumu ziņā.

Kamēr Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centra Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā glabājas Pētera Šmita fonds ar materiāliem, kas pārsvārā veltīti Austrumu pētniecībai, LVVA atrodas dokumenti, kuri atspoguļo viņa politisko un izglītojošo darbību Vladivostokā Krievijas impērijas sabrukuma laikā. Attiecīgie dokumenti meklējami Ārlietu ministrijas fondā (Nr. 1313), Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta fondā (Nr. 2574), Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālās padomes centrālā biroja fondā Vladivostokā (Nr. 4102), Latvijas valdības pārstāvja Sibīrijā un Tālajos Austrumos kara lietu pārziņa fondā (Nr. 5965) un dažos citos fondos. Kā zināms, Pēteris Šmits iestājās par latviešu saliedēšanu, latviešu valodas un etnogrāfijas kopšanu un neatkarīgas Latvijas valsts ideju. Jau no pirmajām dienām viņš aktīvi darbojās latviešu dibinātajās organizācijās. Kā delegāts Pēteris Šmits piedalījās Tālo Austrumu latviešu organizāciju un koloniju konferencē Vladivostokā 1918. gada novembra sākumā, atklājot konferenci ar aicinājumu “nodziedāt latviešu tautas himnu”, un uzstājās ar runu par latviešu skolām. Runas satura atreferējums konferences protokolā parāda visai neordinārus Šmita uzskatus par skolas mācību saturu, proti: “Referents [P. Šmits] aizrāda, ka latviešu skolām nevajadzētu atkārtot tās kļūdas, kuras esot pielaistas slāvu skolās. Vajagot sargāties no krievu nihilisma. Skolās krievi mācot par daudz literatūras – citur tas nekur neesot. Bet krievu literatūra esot pilna noziedzīgu un psihopātu tipu, no kuriem vajagot sargāt skolniekus. Par [latviešu] bēgļu un koloniju skolām referents nemin ne vārda un arī neliek priekšā nekādu rezolūciju.”⁶ Minētajā konferencē Pēteri Šmitu ievēlēja par Latviešu centrāla biroja Tālajos Austrumos locekli.⁷ Savukārt 1919. gada pavasarī viņš kļuva par Sibīrijas [un Urālu] latviešu nacionālās padomes centrālā biroja goda priekšsēdētāju.⁸

Drīz pēc tam Šmits aktīvi iesaistījās jaunizveidotā Imantas latviešu strēlnieku pulka kultūras dzīvē, palīdzot Latviešu nacionālās padomes Kara nodaļai un Imantas pulka Kristīgo jaunekļu savienībai izglītēt pulka kareivjus. Tā, piemēram, 1919. gada 6. jūnijā ar prof. Pētera Šmita lekciju “Ievads latviešu valodā un vēsturē” tika atklāta pie Imantas pulka Kristīgo jaunekļu savienības izveidotās Kultūras un izglītības nodaļas darbība, savukārt 1919. gada 23. jūnijā pulkā notika sporta svētki un Jāņu vakara svinības, kas iesākās ar prof. P. Šmita uzstāšanos par Jāņu svētku nozīmi.⁹ Kopumā 1919. gada jūnijā un jūlijā karavīru rīkotajos pasākumos profesors bija nolasījis četras lekcijas par latviešu valodu un vēsturi, no tām vienu 9. jūlijā krievu valodā – “O Latvii i latišah” –, lai čehi varētu iepazīties ar Latviju. Turklāt Šmita lekcijas bija tiešā veidā ierosinājušas Etnogrāfiskās sekcijas izveidi, lai “pēc prof. Šmita aizrādījumiem” vāktu etnogrāfiskus materiālus par Latviju.¹⁰ Profesora

aktīvā politiski kulturālā darbība Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu vidū turpinājās līdz pat 1920. gada marta beigām, kad Pēteris Šmits ar kundzi kopā ar lielāko daļu Imantas pulka kareivju kāpa uz tvaikoņa “Dania” klāja, lai dotos trīs mēnešus ilgajā ceļojumā uz Latviju. Novērtējot Pētera Šmita nopelnus “kā Sibīrijā izklaidušo latviešu kopotājam, ievērojamam zinātniekam baltu valodās, tautas garamantu, sevišķi latvju mitoloģijas, pētniekam un krājējam”, pēc izglītības ministra ierosinājuma 1926. gada novembrī Šmitam piešķīra Triju Zvaigžņu III šķiras (komandiera) ordeni, kuru viņš arī pieņēma.¹¹

Kuģis “Dania” pietauvojās Liepājas ostā 1920. gada 21. jūnijā. Pirmais dokuments LVVA krājumos, kas apliecina profesora atgriešanos Dzimtenē, ir Rīgas pilsētas Policijas valdes 1920. gada 6. jūlijā izsniegtā Latvijas pilsoņa pase uz Pētera Šmita-Smitera vārda. Pasē viņš uzrādīts kā *Peters Petera d. Schmidt-Smiter*, dzimis 1869. gada 25. decembrī Raunas pagastā, Cēsu apriņķī, un parakstijies kā *P. Šmidts-Smiters*.¹² Pretstatā dēlam Pāvilam profesors reti izmantoja uzvārda dubultformu un 20. gados biežāk parakstijās kā *P. Schmidts* vai *Šmidts*, vēlāk kā *P. Šmits*, kas zināmā mērā atspoguļo latviešu ortogrāfijas izmaiņas laika gaitā. Savukārt personas dokumentu satura un formas maiņu uzskatāmi ilustrē profesoram izsniegtās pases. Jau pieminētā 1920. gada pase ir papīra lapa, kuras vienā pusē ir personas dati un fotogrāfija, bet otrā pusē atzīmes par dzīvesvietām, pārvietošanos, dalību vēlēšanās un referendumos u. tml. Līdz ar to no pases mēs, piemēram, uzzinām, ka vasaras brīvlaikus profesors pavadījis Jūrmalā: 1921. un 1922. gadā Majoros, 1924.–1926. gadā Ķemerros, bet 1927. gadā Asaros. Arī turpmākajos gados ar kundzi ik gadu kādu laiku pavadīja Jūrmalā, t. sk. Ķemeru sanatorijā. Šmitu ģimenes pirmā dzīvesvieta Rīgā bija Alberta ielā 5, dz. 4, bet kopš 1922. gada septembra sākuma profesors ar kundzi dzīvoja Dzirnau ielā 31, dz. 6. Vienkāršās papīra pases 1927. gadā sāka nomainīt pret mums pierastākas formas pasēm – grāmatiņas veidā. Lai gan informācijas apjoms par personu jaunajās pasēs samazinājās, klāt nāca viena novitāte – pases īpašnieka labās rokas rādītājpirksta nospiedums.¹³

Atsevišķus datus par personu var iegūt arī mājas grāmatās, kurās tika reģistrēti attiecīgā adresē dzīvojošie. Kā jau minēts, 1922. gadā Pēteris Šmits pārcēlās dzīvot uz māju Dzirnau ielā 31. Šo pamatīgo daudzstāvu īres namu 1912. gadā bija būvējis slavenais Rīgas arhitekts Arturs Medlingers, kurš bija arī sākotnējais nama īpašnieks. 20. gadu beigās māja pārgāja Finanšu ministrijas īpašumā. Savukārt 1929. gada rudenī, pēc tam, kad Zemkopības ministrija bija pieprasījusi ierādīt tās vajadzībām vairākas telpas šajā namā, to vidū arī prof. Šmita dzīvokli, profesoram atkal nācās domāt par dzīvesvietas maiņu, par ko viņš bija ļoti neapmierināts, jo ilgajos pētniecības gados sakrātotos materiālus bija grūti īsā laikā pārvest citur. Jautājuma risināšanā tika iesaistīta arī LU un Izglītības ministrija, un kādu laiku bija plānots, ka Šmits varētu pārvākties uz kādu no Universitātei atvēlētajām mecenāta būvuzņēmēja Kristapa Morberga ēkām. Lieta ievilkās, un galu galā 1931. gadā profesors Šmits dzīvesvietu gan nomainīja, taču palika tajā pašā namā, ievācoties 19. dzīvoklī.¹⁴ Tomēr viņa adrese mainījās, un turpmāk oficiālos dokumentos kā

dzīvesvieta tika uzrādīta Antonijas iela 15-a, dz. 19. Šāda situācija skaidrojama ar to, ka minētais nams atrodas Dzirnavu un Antonijas ielas stūrī. Minētajā dzīvoklī profesors nodzīvoja līdz pat savai nāvei 1938. gada 5. jūnijā, savukārt viņa atraitne Ida Šmite 1939. gada decembrī pārcēlās uz Brīvības ielu 28.¹⁵ Jāpiezīmē, ka Dzirnavu ielā 31 kopš 1927. gada bija dzīvojis arī Konstantīns Čakste, par ko mūsdienās vēsta piemiņas plāksne pie nama sienas. Domājams, ka šādu piemiņas zīmi būtu pelnījis arī profesors Pēteris Šmits.

Pēteris Šmits aktīvi piedalījās arī Rīgas Latviešu biedrības (RLB), galvenokārt tās Zinību komisijas, vēlāk Zinātņu komitejas, darbā. Jau sākot ar 1908. gadu, Šmita raksti lielā skaitā atrodami RLB Zinību komisijas izdotajos krājumos.¹⁶ Savukārt drīz pēc atgriešanās Latvijā viņš personīgi iesaistījās Rīgas Latviešu biedrības darbā. Kara un politiskās nestabilitātes apstākļos dažādās RLB komisijas faktiski bija pārtraukušas darboties un to atjaunošana nesekmējās pārāk raiti. Tā, piemēram, 1920. gada 3. jūnija RLB vadības sēdē¹⁷ tika konstatēts, ka Zinību komisija nedarbojoties, tās priekšnieks Miķelis Bružis nesniedzot gada pārskatus, bet biedru un protokolu grāmatas pazudušas. Centieni noorganizēt sekmīgu komisijas funkcionēšanu turpinājās, un 1921. gada 29. septembrī RLB priekšnieki nolēma sasaukt 7. oktobrī Zinību komisijas organizācijas atjaunošanas sēdi profesora Šmita vadībā.¹⁸ Tomēr arī turpmāk komisijas darbs norisinājās ar grūtībām, jo, kā 1922. gada 22. septembrī RLB priekšniecības sēdē skaidroja Pēteris Šmits, komisijas biedri tikpat kā nenākot uz tās sapulcēm.¹⁹ Lai gan turpmākajos gados Šmitam un citiem komisijas locekļiem izdevās ievirzīt komisijas darbību produktīvākās sliedēs, tomēr profesors bija neapmierināts ar tās atdevi. Viņš uzskatīja, ka komisijai jāpielāgojas laikmeta garam un tā jāpārveido par ko līdzīgu privātai jeb, mūsdienu valodā runājot, nevalstiskai zinātņu akadēmijai, kādas bija sastopamas arī citās Eiropas valstīs. Šo ierosinājumu atbalstīja arī profesors Francis Balodis, profesors Augusts Tentelis un akceptēja RLB vadītāji. Konkrētais darbs pie komisijas reorganizācijas norisinājās 1932. gada pavasarī – martā P. Šmits kopā ar F. Balodi izstrādāja Zinību komisijas reorganizācijas noteikumus un jaunās Zinātņu komitejas instrukciju, bet 20. aprīlī prof. Šmita vadībā sanāca Latviešu Zinātņu komitejas 1. rīcības sēde, kurā Šmits referēja par idejas pirmsākumiem un turpmāko rīcību.²⁰ Uz RLB Zinātņu komitejas svinīgo atklāšanas sēdi RLB nama Baltajā zālē 1932. gada 23. maijā kā goda viesi bija ieradušies Valsts prezidents Alberts Kviesis, ārlietu ministrs Kārlis Zariņš, bīskaps Jāzeps Rancāns, izglītības ministrs Atis Ņeniņš, kā arī virkne ārvalstu diplomātu. Pasākuma centrā bija Zinātņu komitejas²¹ prezidenta Pētera Šmita runa par komitejas izveides gaitu un viņa referāts “Hērodota ziņas par senajiem baltiem”.²²

Pēteris Šmits kā RLB goda biedrs un Zinātņu komitejas prezidents vadīja tās darbību līdz pat mūža galam, periodiski sēdēs uzstājoties arī ar zinātniskiem referātiem. Viņa darbības atspoguļojums minētajā amatā, kā arī vairāki pašrocīgi rakstīti dokumenti atrodami LVVA Rīgas Latviešu biedrības fondā (Nr. 2798), šeit glabājas arī virkne fotogrāfiju, kurās Šmits redzams biedrības rīkotajos vai ar to saistītos pasākumos.

Pēteris Šmits arī piedalījās Latvijas Augstskolas (vēlāk Latvijas Universitātes) Filoloģiskās jeb Filologu biedrības (FB) izveidē, kuras dibināšanas sēde notika 1920. gada 2. oktobrī.²³ Minētā biedrība tika veidota Filoloģijas un filozofijas fakultātes paspārnē, un bez P. Šmita tajā darbojās vēl virkne akadēmisko spēku, kuri bija arī RLB Zinātņu komitejas locekļi, piemēram, Jānis Endzelīns, Augusts Tentelis, Ernests Blese, Juris Plāķis un citi. Šī biedrība bija demokrātiskāka nekā RLB Zinātņu komiteja, tajā uzņēma arī studentus, skolotājus, rakstniekus un citus interesentus. Biedrības sēdēs tika prezentēti jaunākie pētījumi un diskutēts par dažādiem filoloģijas un vēstures jautājumiem, uzturot zinātnisko vidi augstā līmenī, – tas ir tas, kas mūsdienās akadēmiskām aprindām bieži vien pietrūkst. Saskaņā ar biedrības protokolu grāmatu²⁴ Pēteris Šmits FB sēdēs bija runājis par vidažādākajiem jautājumiem – par drēbju krāsošanu pie senajiem latviešiem, par senlatviešu ciltīm un to dzīvesveidu, par tautasdziesmām, par pasakām un jauna pasaku krājuma izdošanas nepieciešamību, par aizguvumiem latviešu valodā no austrumu tautu valodām utt. Pirmais biedrības priekšnieks J. Endzelīns vadīja FB trīs gadus, līdz 1923. gada 6. oktobrī priekšnieka amatā ievēlēja Pēteri Šmitu²⁵. Turpmāk līdz 1927. gada oktobrim Jānis Endzelīns un Pēteris Šmits faktiski kopīgi vadīja biedrību, ik gadu apmaiņoties vietām, resp., amatiem. Savukārt 1930. gada 11. oktobra sēdē abus vienbalsīgi ievēlēja par FB goda biedriem.

Interesanti materiāli, kas sniedz ieskatu Pētera Šmita biogrāfijā, glabājas profesora Latvijas Universitātes personāllietā.²⁶ Tajā atrodami gan oriģināldokumenti, gan arī kopijas par profesora komandējumiem un atvaļinājumiem, iepriekš pieminētā sarakste dzīvokļa jautājumā, dažādas telegrammas un pašrocīgas zīmītes, ziņas par ievēlšanu amatā un atalgojumu, atsauksmes par Šmita darbiem, aptaujas anketas un dienesta gaitu saraksti. Lietā atrodas arī vairāki izglītību apliecinājošie dokumenti – Sanktpēterburgas Ķeizarkārtības universitātes Pirmās pakāpes diploms, Pēterim Šmitam absolvējot Austrumu valodu fakultāti ar sudraba medaļu,²⁷ Sanktpēterburgas Ķeizarkārtības universitātes maģistra grāda diploms ķīniešu un mandžūru literatūras specialitātē²⁸, kā arī Upsalas Universitātes goda doktora diploms²⁹. Tāpat šeit ir Somu-Ugru biedrības diploms, kas apliecina Pētera Šmita ievēlšanu par tās kospondētājlocekli 1921. gadā³⁰. No pašrocīgi sastādīta dienesta gaitu apraksta, kas tapis 1925. gada janvārī, uzzinām par vairākiem apbalvojumiem, kurus parasti nepiemin vēlākajās profesora Šmita biogrāfijās, proti, Krievijas impērijas laikā piešķirtajiem kolēģijas padomnieka un valsts padomnieka tituliem, kas civildienesta rangā atbilda attiecīgi pulkveža un brigadieru pakāpēm armijā, Sv. Staņislava 3. un 2. šķiras (1903, 1911) un Sv. Annas 3. un 2. šķiras (1907, 1915) ordeņiem, kā arī Romanovu nama 300. valdīšanas gadadienai veltīto bronzas medaļu (1913).³¹ Salīdzinot vairākas Šmita pildītās anketas, nākas gan konstatēt dažas neatbilstības sniegtajās ziņās dažādos laikos, piemēram, atbildēs uz jautājumu, no kura laika pilda amatu LU. Hronoloģiski agrākajā anketā, kuru Pēteris Šmits pildīja 1920. gadā, viņš norādīja, ka stājies amatā 1920. gada 1. aprīlī.³² Savukārt 1921. gada septembrī līdzīgā anketā Šmits norādīja 1920. gada 1. maiju,

ko varētu traktēt kā pārrakstīšanos, ja vien šo pašu datumu Šmits nebūtu norādījis arī divās 1924. gadā pildītās anketās.³³ Savukārt 1922. un 1928. gadā attiecīgajā ailē ierakstīts 1920. gada 1. aprīlis.³⁴ Šis datums ir fiksēts arī dienesta gaitu aprakstā, kas sastādīts dažas nedēļas pēc profesora nāves 1938. gada 14. jūlijā³⁵, un acimredzot uzskatāms par pareizāko, jo lietā atrodas arī noraksti no rezolūcijas, ar kuru toreizējais izglītības ministrs Kārlis Kasparsons bija apstiprinājis Latvijas Augstskolas Organizācijas padomē 1920. gada 30. martā notikušo Šmita ievēlēšanu profesora amatā, skaitot no tā paša gada 1. aprīļa.³⁶ Pats Šmits bija vēlējis, lai viņam darba stāžu LU skaitītu jau no 1920. gada 1. janvāra, kaut gan vēl līdz 1920. gada 1. septembrim viņš skaitījies arī Tālo Austrumu Valsts universitātes (*Государственный дальневосточный университет*) (bij. Austrumu institūta) mācībspēks.³⁷

Universitātes lietā glabājas vēl daži dokumenti, kas spilgti raksturo laikmeta garu, proti, solījumi, kas bija jādod valsts amatpersonām, stājoties amatā. Arī profesoram Šmitam ar savu parakstu nācās apliecināt, ka viņš būs uzticīgs Latvijas demokrātiskai republikai, tās Satversmei un likumīgai valdībai, kā arī apņemas pildīt sev uzticēto amatu pēc vislabākās apziņas, pārliecības un zināšanām; pildīt likumus, valdības rīkojumus un priekšniecības likumīgas pavēles; neizpaust dienesta noslēpumus, apzinoties, ka par savu darbību būs jāatbild likuma priekšā.³⁸ Savukārt 1934. gadā pēc pārmaiņām valsts iekārtā no solījuma teksta pazuda vārdi “demokrātiska republika” un “Satversme”, bet uzticība bija jāsolā Latvijas valstij un tās valdībai.³⁹ Ne mazāk interesants ir vēl viens “Solījums”, kas bija jāparaksta ierēdņiem. Tas skanēja šādi: “Apsolot neuzņemties jaunus parādus tādos apmēros, lai visu manu parādu kopsumma nepārsniegtu manu 6 mēnešu bruto algu pamatvietā. Šis parāda normas pārsniegšanu varu pieļaut tikai savu nekustamu īpašumu vērtības apmērā. Apzinoties, ka par šī solījuma nepildīšanu mani var atlaist no dienesta.”⁴⁰ Domājams, kaut ko līdzīgu būtu lietderīgi ieviest arī mūsdienās.

Nobeigumā varam konstatēt, ka LVVA atrodas visai nozīmīgs daudzums dokumentu, kas vēsta par izcilā un daudzpusīgā latviešu zinātnieka un sabiedriskā darbinieka Pētera Šmita dzīvi un darbību. Šie dokumenti glabājas nevis kompakti, bet ir izkļiedēti vairākos fondos, kas, no vienas puses, sarežģī ziņu iegūšanu, bet, no otras, – atstāj iespējas jaunas un varbūt pat negaidītas informācijas atklājumiem. Neapšaubāmi, ka Pētera Šmita dokumenti meklējami arī dažādos fondos, kuri rakstā nav pieminēti un saistās ar profesoru pastarpināti, piemēram, citu pazīstamu personu vai iestāžu dokumentu krājumos. Līdz ar to katram, kas vēlas pētīt profesora Šmita atstāto dokumentāro mantojumu, paveras plašas iespējas. Laipni lūgti arhīvā!

AVOTI, LITERATŪRA UN PIEZĪMES

Autore izsaka lielu pateicību par padomiem un palīdzību LVVA Dokumentu pieejamības un popularizēšanas nodaļas vadītājam Guntai Mindei.

- ¹ Piemēram, Kurzemes hercogistē pāvesta Gregora XIII kalendāru jeb jauno stilu ieviesa 1618. g., tiešā poļu pārvaldē esošajās teritorijās jau 1582. g., kamēr Rīga, lai arī pakļāvās poļiem, tomēr atteicās lietot jauno kalendāru, un rezultātā izcēlās t. s. Kalendāra nemieri (1584–1589). Savukārt pēc zviedru iekarojumiem Vidzemē notika atgriešanās pie Jūlija kalendāra jeb vecā stila. Kurzemes hercogistē un Inflightijā (Latgalē) uz veco stilu atkal pārgāja pēc pievienošanas Krievijas impērijai. Savukārt Pirmā pasaules kara un Neatkarības cīņu laikā gandrīz vai katra varas maiņa nesa arī pārmaiņas laika skaitīšanā.
- ² Dzimušo un kristīto bērnu saraksts Raunas baznīcas aktu reģistrācijas grāmatā par 1869. g.: Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 235. f., 7. apr., 515. l. LVVA glabātās baznīcu grāmatas pieejamas arī tiešsaistē, vietnē “Raduraksti”.
- ³ Teksts uz drukātas veidlapas paralēli divās valodās – vācu un krievu – ar Raunas draudzes zīmogu un zīmogmarku: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 4. lp.
- ⁴ P. Šmita un viņa ģimenes locekļu anketas un citi dokumenti saistībā ar vēlmi pārcelties uz Latviju meklējami starp Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālās padomes centrālā biroja fondā Vladivostokā: LVVA, 4102. f., 1. apr., 3. s. l., 79., 88.–92. lp.
- ⁵ Ar pirmo sievu Mariju Andreja m., dzim. Jēgeri, P. Šmits izšķīrās 1911. g. novembrī. Viņu dēls Pāvils bija dzimis Pekinā 1897. g. 14. (26.) jūlijā. Ar otro sievu Idu Annu Karolinu Pētera m. Zilgalvi Pēteris Šmits apprecējās 1912. g. 27. maijā [vec. st.], bērnu viņiem nebija.
- ⁶ Ziņojums par Tālo Austrumu latviešu organizāciju un koloniju konferenci Vladivostokā 1918. g. 3.–5. novembrī: LVVA, 5965. f., 2. apr., 1. l., 83. lp.
- ⁷ Turpat, 84. lp.; runājot par sabiedriskām aktivitātēm, jāpiemin, ka politisko pārmaiņu laiku Pēteris Šmits sagaidīja kā Vladivostokas latviešu Saviesīgās biedrības priekšnieks, tāpēc konferences rīkošanai tika atvēlētas Saviesīgās biedrības telpas.
- ⁸ Centrālā biroja darbinieku sastāvs. Vladivostokā, 1919. g. 13. aprīlī: LVVA, 1313. f., 1. apr., 21. l., 29. lp. Skat. arī ziņojumu par Latviešu Sibīrijas un Urālu Nacionālās Pagaidu Padomes dibināšanas kongresu Irkutskā 1919. g. 23.–28. martā: LVVA, 5965. f., 2. apr., 8. l., 63.–64. lp.
- ⁹ Imantas pulka Kristīgo Jaunekļu savienības Kultūras un Izglītības nodaļas ielūgumi Latviešu Nacionālās Padomes Kara nodaļai. Vladivostokā, 1919. g. 6., 18. jūnijā: LVVA, 5965. f., 1. apr., 33. l., 9., 22. lp.
- ¹⁰ Pārskats par Kultūras un Izglītības Nodaļas darbību jūnija un jūlija mēnešos. Vladivostokā, 1919. g. 2. augustā: LVVA, 5965. f., 1. apr., 33. l., 42. lp.
- ¹¹ Triju Zvaigžņu ordeņa matrikula, III šķira – komandieri, Nr. 60: LVVA, 1303. f., 2. apr., 110. l.; arī Latvijas Universitātē 1927. g. 5. janvārī iesniegtā izrakstā no ar ordeni apbalvoto saraksta lasām: “Sibīrijas latviešu nacionālās padomes centrālā biroja goda prezidents profesors Pēteris Šmits”, nepieminot citus profesora nopelnus: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698., 37. lp.

- ¹² Rīgas Prefektūras pasu lietu kolekcija 1911.–1940. g.: LVVA, 2996. f., 17. apr., 30152. l.
- ¹³ Pēterim Šmitam jaunā pase izsniegta 1927. g. 2. decembrī: LVVA, 2996. f., 17. apr., 30152. l.; pase iespējams meklēt arī Iekšlietu ministrijas Administratīvā departamenta fondā (Nr. 3234), kur glabājas ārzemju braucieniem izsniegtās pase. Skat. arī: Minde, Gunta. Fotogrāfijas Latvijas Valsts vēstures arhīva krājumos, 1918.–1940. gads: lietišķie dokumenti. *Latvijas Arhīvi*. 2018, Nr. 1/2, 7.–38. lpp.
- ¹⁴ Vairāki Pētera Šmita iesniegumi rektoram dzīvokļa jautājumā un virkne attiecīgo iestāžu dokumentu, no kuriem pēdējais datēts ar 1931. g. 18. februāri, atrodas profesora LU personīgajā lietā: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698., 1., 62., 63., 66., 76.–79. lp.
- ¹⁵ Rīgas pilsētas un apriņķa mājas grāmatas atrodas 2942. fondā. Ēkai, kas atrodas Dzirnau ielā 31, saglabājušās vairākas mājas grāmatas: LVVA, 2942. f., 1. apr., 4071., 4072., 4073., 4073. a. l.; jāpiemin, ka P. Šmita dēls Pāvils ar sievu Melitu un vēl Harbinā 1919. g. dzimušo meitu Ēriku arī dzīvoja šajā namā, 34. dzīvoklī.
- ¹⁶ Blese, Ernests (1928). Prof. Šmita zinātniskās darbības 30 gadi. *Latvju Grāmata*, Nr. 4, 210. lpp.
- ¹⁷ RLB Priekšniecības sēžu protokolu grāmata (1912–1940): LVVA, 2798. f., 1. apr., 3. l., 39. lp.
- ¹⁸ Turpat: LVVA, 2798. f., 1. apr., 3. l., 44. lp.
- ¹⁹ Turpat, 48. lp.
- ²⁰ Sēdes protokols: LVVA, 2798. f., 1. apr., 26. l., 17. lp.
- ²¹ Lai gan latviski reorganizētā Zinību komisija ieguva Zinātņu komitejas nosaukumu, svešvalodās to sauca par Zinātņu akadēmiju (latīniski – *Academia Scientiarum*).
- ²² Svinīgās sēdes protokols: LVVA, 2798. f., 1. apr., 26. l., 1.–12. lp.
- ²³ L[atvijas] A[ugstskolas] filoloģiskās biedrības konstitūēšanas sēdes protokols, 1920. g. 2. oktobrī: LVVA, 3724. f., 4. apr., 7. a. l., 1. lp.
- ²⁴ FB protokolu grāmata par laiku no 1920. gada oktobrim līdz 1932. g. februārim glabājas Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departamenta fondā: LVVA, 3724. f., 4. apr., 7. a. l.
- ²⁵ 1922. g. 7. oktobrī Šmits tika ievēlēts par priekšsēdētāja biedru jeb vietnieku.
- ²⁶ Lieta atrodas Latvijas Universitātes fondā: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l.
- ²⁷ Sanktpēterburgā, 1896. g. 2. septembrī. Oriģināls: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 161. lp.
- ²⁸ Sanktpēterburgā, 1902. g. 1. novembrī. Oriģināls: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 194. lp.
- ²⁹ Upsalā, 1927. g. 16. septembrī. Noraksts: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 195. lp.
- ³⁰ Helsinkos, 1921. g. 2. decembrī. Oriģināls: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 193. lp.
- ³¹ P. Šmita pašrocīgi aizpildīta dienesta gaitas anketa: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 34., 35. lp.
- ³² Anketa ir nedatēta, bet ieraksts, ka apstiprināts amatā š. g. 1. aprīlī, ļauj to datēt ar 1920. g.: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 191. lp.
- ³³ LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 190., 23., 154. lp.
- ³⁴ Turpat, 186., 48. lp.

- ³⁵ LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 150. lp.
- ³⁶ Rezolūcija Nr. 543. Rīgā, 1920. g. 31. maijā: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 5., 192. lp.; jāatceras, ka ievēlēšanas laikā Šmits vēl tikai devās uz Latviju.
- ³⁷ Pašrocīga P. Šmita zīmīte. Nedatēta: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 6. lp.
- ³⁸ Svinīgs solījums ar Šmita parakstu, bez dat.: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 1. lp.
- ³⁹ Svinīgs solījums, ko P. Šmits parakstīja 1934. g. 20. oktobrī: LVVA, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 3. lp.
- ⁴⁰ Turpat, 2. lp.

SUMMARY

This paper is dedicated to documentary heritage that is related to the life and work of the outstanding scientist and public figure, professor of the University of Latvia Pēteris Šmits (Peter Schmidt or Schmit), and that currently is stored at the National History Archives of Latvia. Beyond acquiring facts about his personality, the documents contained in different funds give an opportunity to look at his life and work through the prism of the respective period of history.

Keywords: Professor Šmits (Schmidt, Schmit), archives, Latvian organisations, the University of Latvia, the Riga Latvian Society.

FOTOGRĀFIJAS

PHOTOS

∧ Pētera Šmita dzimtās mājas Lisēniešu “Pekši” Raunas pagastā XX gs. 70. gados, māju pēdējais fotouzņēmums. Fotogrāfs nezināms.

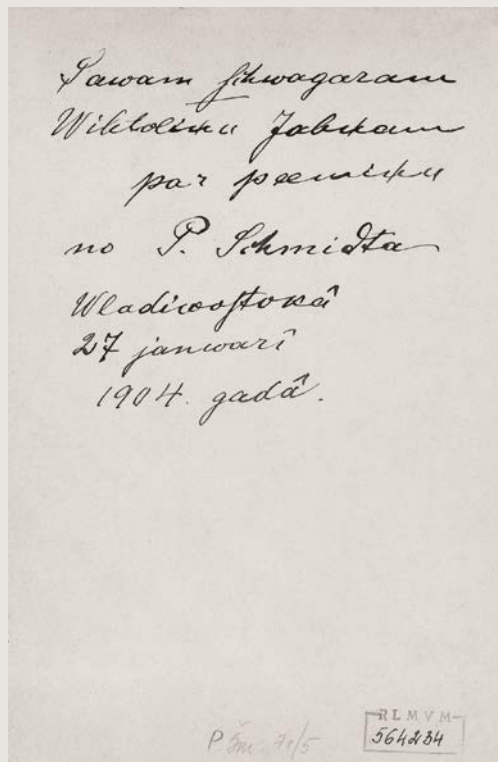
The last photograph of Pēteris Šmits' native house “Pekši” in the settlement Lisa in Rauna civil parish in 1970s. Photographer unknown.

Cēsu Vēstures un mākslas muzejs, inv. Nr. 104698.

∨ Pētera Šmita jaunākais brālis Jānis “Pekšu” mājas pagalmā. XX gs. 20./30. gadi. Fotogrāfs nezināms.

Pēteris Šmits' younger brother Jānis in the yard of “Pekši” house. 1920s/1930s. Photographer unknown.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 564239 P. Šm. F 2/1.

“Savam švāgerim Vitoliņu Jānim par piemiņu no P. Šmidta Vladivostokā 27. janvārī 1904. gadā.”
Fotogrāfs: N. Dimitriadi Vladivostokā.

“To my brother-in-law Vitoliņš Jānis in memory of P. Šmidts in Vladivostok on January 27, 1904.”
Photographer: N. Dimitriadi in Vladivostok.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 564234 P. Šm. F /5.

△ Pētera Šmita dēls Pāvils (pa kreisi) ar ķīniešu aukli. Fotogrāfs nezināms.

Pēteris Šmits' son Pāvils (to the left) with his Chinese babysitter. Photographer unknown.

Rakstniecības un mūzikas muzejs,
inv. Nr. 564238 P. Šm. F 2/6.

< Pētera Šmita dēls Pāvils pusaudža gados. Fotogrāfs nezināms.

Pēteris Šmits' son Pāvils as a teenager. Photographer unknown.

Rakstniecības un mūzikas muzejs,
inv. Nr. 564241 P. Šm. F 2/3.

Tautas tradīcijas ir pūtdziņāmas kultūras ko-
 ņojumam atļiecība uz pārtiku, apģērbu un saim-
 niecību. Tā musīgas, nā garīgās lietās, ir laicīti
 dažādi atbradumi, kas parasti tūlīšai no vecas
 personas drīs vien iēplātās no ņemes uz ņem
 un no tautas uz tautu. Jāunvs atbradumus
 naktā tautu pārcido un pārlabo pēc savas
 garšas un pēc savām pravitān. Tā jāunsem
 paraugum lēx rakols mīlāums jāunvs lētā
 un ņerētis pārcovitas arī ņecās ņautas.

P. Šmits
 Mācītājs Vēlētā mājā
 30. augustē 1910. g.

Profesora Pētera Šmita portrets ar citātu par tautas tradīcijām. Šis vērtības viņš turēja visaugstākajā cieņā. 1910. Fotografārs nezināms.

Portrait of Professor Pēteris Šmits with a quote about folk traditions. He held these values in the highest esteem. 1910. Photographer unknown.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR 4483.

△ Pēteris Šmits ar sievu Idu (dz. Zilgalvis) Berlīnē. 1912.
Fotogrāfs nezināms.

Pēteris Šmits with his wife Ida (b. Zilgalvis) in Berlin. 1912.
Photographer unknown.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 564236 P. Šm. F 7/7.

< Vladivostokas Austrumu institūta profesors Pēteris
Šmits ap 1912. gadu. Fotogrāfs nezināms.

Professor Pēteris Šmits of the Oriental Institute
in Vladivostok around 1912. Photographer unknown.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MB Sk-01.

△ Jānis Endzelīns, Pēteris Šmits, Fricis Adamovičs un vietējais pavadonis ekspedīcijā. 20. gadu sākums. Fotogrāfs: Jurijs Novoselovs.

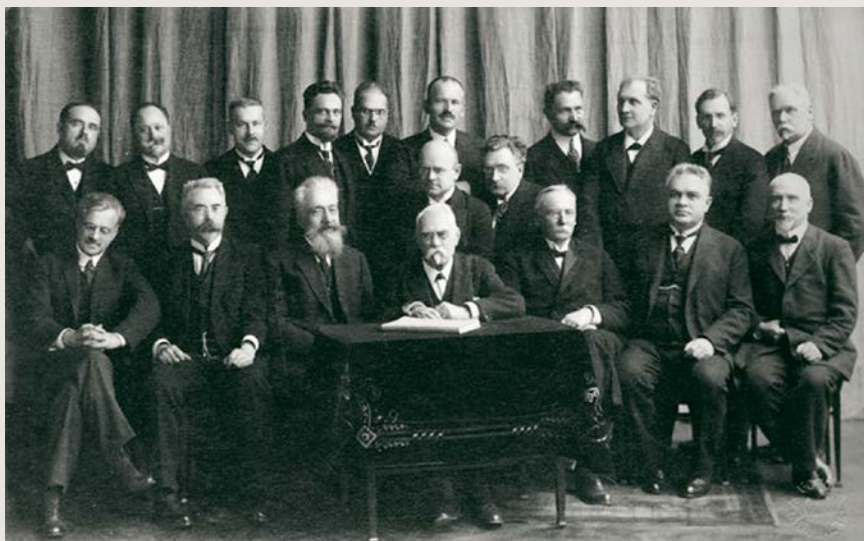
Scholars Jānis Endzelīns, Pēteris Šmits, Fricis Adamovičs and a local guide in the expedition. Early 1920s. Photographer: Jurijs Novoselovs.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 246637.

▽ No labās: Pēteris Šmits, Jānis Endzelīns, Fricis Adamovičs un vietējie iedzīvotāji ekspedīcijas laikā pie mājas Kurzemē. 20. gadu sākums. Fotogrāfs nezināms.

From the right: Pēteris Šmits, Jānis Endzelīns, Fricis Adamovičs and local residents at a house in Kurzeme during the expedition. Early 1920s. Photographer unknown.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 246638.

△ LU mācībspēki 20. gadu vidū. Fotografārs nezināms.

UL lecturers in the middle of the 1920s. Photographer unknown.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 517915.

▽ Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes pasniedzēji. Pirmajā rindā no kreisās: Aleksandrs Dauge, Kārlis Balodis, Jekabs Velme, Jekabs Lautenbahs-Jūsmiņš, Kārlis Straubergs, Augusts Tentelis, Ernests Felsbergs, Pēteris Šmits, Ludis Bērziņš; otrajā rindā: Arnolds Spekke, Juris Plāķis, Ernests Blese, Pauls Jurevičs, Maksis Nusbergers, Pauls Dāle, Rūdolfs Jirgens, Pēteris Zālite, Francis Balodis, Jānis Kauliņš. 1926. Fotografārs: Klio.

Lecturers of the Faculty of Philology and Philosophy of the University of Latvia. 1926. Photographer: Klio.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR-Bose E-6-16.

^ Latvju nacionālo organizāciju savienības kongress 1928. gada 14. aprīlī. Pirmajā rindā ceturtais no kreisās: Pēteris Šmits.
Fotogrāfs nezināms.

Congress of the Union of Latvian National Organizations on April 14, 1928. In the first row, the fourth from the left: Pēteris Šmits.
Photographer unknown.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2798. f., 1. apr., 81. l., 9. lp.

> Pētera Šmita portrets. 20.–30. gadi.
Fotogrāfs: Vilis Ridzenieks.

Portrait of Pēteris Šmits. 1920s/1930s.
Photographer: Vilis Ridzenieks.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MB Sk-03.

^ Rīgas Latviešu biedrības 60. gadu jubilejai veltītā svinīgā sēde. 1928. gada 28. oktobris. Prezidiņā trešais no kreisās puses – Pēteris Šmits. Fotografārs: Jānis Rieksts.

Formal sitting dedicated to the 60th anniversary of the Riga Latvian Society. October 28, 1928. Third from the left in Praesidium – Pēteris Šmits. Photographer: Jānis Rieksts.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2798. f., 1. apr., 81. l., 10. lp.

> Rīgas Latviešu biedrības biedru portreti. 1928. Apakšējā rindā pēdējais – Pēteris Šmits. Fotografārs: Jānis Rieksts.

Portraits of members of the Riga Latvian Society. 1928. Last in the bottom row – Pēteris Šmits. Photographer: Jānis Rieksts.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2798. f., 1. apr., 81. l., 29. lp.

△ Profesori Pēteris Šmits, Jānis Endzelīns, Ludis Bērziņš un Kārlis Kārklīņš studentu vidū LU Mākslas kabineta telpās. 20.–30. gadi. Fotogrāfs nezināms.

Professors Pēteris Šmits, Jānis Endzelīns, Ludis Bērziņš and Kārlis Kārklīņš among students in the premises of the Art Room of the University of Latvia. 1920s/1930s. Photographer unknown.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 115125.

< Pēteris Šmits. 1930. gada novembris. Fotogrāfs: Ādolfs Miķelis Zvirbulis.

Pēteris Šmits. November 1930. Photographer: Ādolfs Miķelis Zvirbulis.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR Alksnis M-6-4.

Studentu grupa ar pasniedzējiem pie eglītes. Kungī no kreisās:
Pēteris Šmits, Jāzeps Vītols, Ernests Blese, Francis Balodis. 20.–30. gadi. Fotogrāfs nezināms.

A group of students with teachers at the Christmas tree. 1920–30s.
From the left: Pēteris Šmits, Jāzeps Vītols, Ernests Blese, Francis Balodis. Photographer unknown.
Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR27058-29.

Pēteris Šmits ar sievu Idu (aizmugurē) un Gustavs Šaurums ar meitu un sievu Maiju – P. Šmita māsasmeitu Ķemeros. 1930. gada 2. jūlijs. Fotogrāfs nezināms.

Pēteris Šmits with his wife Ida (in the back) and Gustavs Šaurums with his daughter and wife Maija – P. Šmits' niece in Ķemeri. July 2, 1930. Photographer unknown.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 564237.

LU Filoloģijas fakultātes absolventi un profesori 1932. gada janvārī. Pirmajā rindā no kreisās: profesori Jānis Endzelīns, Pēteris Šmits, Juris Plāķis, Ludis Bērziņš. Fotogrāfs nezināms.

Graduates and professors of the Faculty of Philology of the University of Latvia in January 1932. First row from the left: professors Jānis Endzelīns, Pēteris Šmits, Juris Plāķis, Ludis Bērziņš. Photographer unknown.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 470318.

Jāņa Endzelīna 60. dzimšanas dienā. Pirmajā rindā no kreisās: 1. Jānis Purgalis, 2. Ludis Bērziņš, 3. Aleksandrs Dauge, 4. Pēteris Šmits, 5. Andrejs Krastkalns, 6. Jānis Endzelīns, 7. Jānis Jaunzems, 8. Anna Ābele, 9. Alise Karlsona, 10. Arveds Bergs, 11. Ādams Ārgalis, 12. Jēkabs Alksnis; otrajā rindā: 1. Pēteris Kūlis, 2. Alberts Brambats, 3. Oskars Viksniņš, 4. Jānis Rīteris, 5. Edgars Bergs, 6. Eduards Zariņš, 7. Viktors Lazdiņš, 8. Oskars Voits, 9. Indriķis Cīrulis, 10. Jānis Ziediņš, 11. Fricis Esvariņš, 12. Zelma Sirsone, 13. Ieva Celmiņa, 14. Ansis Gulbis, 15. Hermanis Ziediņš, 16. Eduards Ozoliņš; trešajā rindā: 1. nezināms, 2. Kārlis Kārklīšs, 3. Ludvigs Adamovičs, 4. Artūrs Salaks, 5. Jēkabs Grots, 6. Jānis Bērziņš, 7. Valters Voits, 8. Jūlijs Auškāps, 9. nezināms, 10. Pēteris Eglītis, 11. Putniņš, 12. Žanis Freidenfelds, 13. Roderiks Pavasars, 14. Brēmanis, 15. Kārlis Rinkužs, 16.–18. nezināms, 19. Vilis Māsēns. 1933. gada februāris. Fotogrāfs: Krišs Rake.

On the 60th birthday of Latvian linguist Jānis Endzelins. February 1933. Photographer: Krišs Rake.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2798. f., 1. apr., 81. l., 5. lp.

Profesora Pētera Šmita pēdējais uzņēmums ģimenes vidū – ar kundzi Idu, dēlu Pāvilu, vedeklu Melitu un mazmeitu Ēriku. 1938. Fotogrāfs nezināms.

The last photograph of Professor Pēteris Šmits among the family – with wife Ida, son Pāvils, daughter-in-law Melita and granddaughter Ērika. 1938. Photographer unknown.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MB Sk-04.

Professors Pēteris Šmits savā darbistabā. 1938. Fotografārs nezināms.

Professor Pēteris Šmits in his study. 1938. Photographer unknown.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR-Iz 8-86-33.

△ Dzīvojamā ēka Dzirnavu un Antonijas ielas stūrī, kur dzīvoja P. Šmits. Fotogrāfe: Mārīte Jakovļeva. 2019. gada fotouzņēmums.

Residential building on the corner of Dzirnavu and Antonijas streets, where P. Šmits lived. Photographer: Mārīte Jakovļeva. Photograph of 2019.

No M. Jakovļevas privātā albuma.

√ 2003. gada novembrī atklātais tēlnieka Induļa Rankas veidotais profesora Pētera Šmita piemiņas akmens. Fotogrāfs: Toms Grīnbergs.

The memorial stone dedicated to Professor Pēteris Šmits, created by the sculptor Indulis Ranka, unveiled in November 2003. Photographer: Toms Grīnbergs.

Latvijas Universitātes fotoarhivs.

DOKUMENTI

DOCUMENTS

Переводъ. 4

20. августа 1904.

Geburts- und Tauffchein:

Auszug aus dem Verzeichniß der Geborenen und
Belaufenen der Ronneburgschen
Evangelisch-Lutherischen Letztschen Kirche
(№ 362 des Jahrgangs 1869).

Im Jahre eintausendachtundert neun
und fünfzig 1869,
am dreizehnten 13.
December um 12 Uhr nach
wurde geboren in Letzenhof, Pöschel
und am acht und zwanzigsten 28.
December d. J. 1869. getauft:

Peter Schmidt.

(— ehelich).

Vater: Wittiff Wfm Peter Schmidt

Mutter: Fr. Leonora Sausca
binis evang. luth.

Taufzeugen: Jungf. Peter Wfol,
Wittiff Wfm Fabian Schmidt,
Mädchen Marinka Sausca
in der Person d. wenigstens
bei.

Die völlige Uebereinstimmung dieses Auszuges
mit dem obengenannten Verzeichniß bezeugt sub
fide pastorali et sigillo ecclesiae

A. Jenke,
Pastor zu Ronneburg.
Ronneburg Pastorat,
den 20. August
1904
№ 360.

Свидѣтельство о рожденіи и крещеніи.

Извлечение изъ списка о рожденных и крещенныхъ Роннебургской
Евангелическо-Лютеранской Латомской
церкви (№ 362 списка 1869 г.).

Въ тысячъ восемьсотъ шестидесяти
девятыхъ 1869) году
девятнадцатого
(13.) числа въ 12 час. ночи
родился въ Лиссендорфъ Пёшкин
и крещенъ двадцать восьмью
(28.) декабря 1869. года

Петръ Шмидтъ.

(— законнорожденный).

Отецъ: сынъ земледѣльца Петръ Шмидтъ

Мать: Урна Ливна ур. Зауэка
отъ сына земледѣльца Виттольда

Восприемники: дѣти Петръ Wfol,
сынъ земледѣльца Лотаръ Шмидтъ,
дѣвица Маринка Зауэка
Крестъ въ церкви интеримнаго
пастора.

Согласность сего извлечения съ вышеозначеннымъ спискомъ удостоверяетъ sub fide pastorali et sigillo ecclesiae

A. Jenke,
Роннебургскій пасторъ.
Роннебургскій пасторатъ,
20го августа
1904 г.
№ 360

За вѣрность перевода: A. Jenke.

Verbreitung von H. P. Fiedler in Riga (Geldscheit. 3)

Pētera Šmita dzimšanas un kristību apliecība.

Birth and baptism certificate of Pēteris Šmits.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 4. lp.

161

ДИПЛОМЪ.

Предъявитель сего, **Петръ Петровичъ Шмидтъ**, сынъ крестьянина, вѣроисповѣданія Евангелическо-Лютеранскаго, родившійся 13 Декабря 1869 г., по весьма удовлетворительномъ выдержаніи въ ИМПЕРАТОРСКОМЪ С.-Петербургскомъ университетѣ полукурсоваго испытанія и по зачетѣ опредѣленнаго уставомъ числа полугодій по Китайско-Маньчжуро-Монгольскому отдѣлу факультета восточныхъ языковъ С.-Петербургскаго университета (отъ котораго получилъ серебряную медаль), подвергался испытанію въ испытательной комиссіи восточныхъ языковъ при С.-Петербургскомъ университетѣ въ Апрѣлѣ и Маѣ мѣсяцахъ 1896 года.

По представленіи сочиненія и послѣ письменнаго отвѣта, признанныхъ весьма удовлетворительными, оказалъ на устномъ испытаніи слѣдующіе успѣхи: по **Китайскому языку, Китайской литературѣ, Маньчжурскому языку, Монгольскому языку, Калмыцкому языку, Истории Востока, Политической организаціи Китая и Нѣмецкому языку** — весьма удовлетворительные, по **Анализу китайскихъ іероглифовъ, Монгольской литературѣ, Международному праву, Политической экономіи и Русскому государственному праву** — удовлетворительные.

Уд. Посему, на основаніи ст. 81 общаго устава ИМПЕРАТОРСКИХЪ Россійскихъ университетовъ 23 Августа 1884 года, Петръ Шмидтъ, въ засѣданіи испытательной комиссіи восточныхъ языковъ 17 Мая 1896 г., удостоенъ диплома **первой** степени со всѣми правами и преимуществами, поименованными въ ст. 92 устава и въ V п. ВѢСОЧАЙШЕ утвержденного въ 23 день Августа 1884 г. мнѣнія Государственнаго Совѣта. Въ удостовѣреніе сего и данъ этотъ дипломъ Петру Шмидту, за надлежащею подписью и съ приложеніемъ печати Управленія С.-Петербургскаго учебнаго округа. Городъ С.-Петербургъ, Сентября 2 дня 1896 года.

Почетитель С.-Петербургскаго учебнаго округа

Председатель испытательной
комиссіи Восточныхъ языковъ

№ 9197

Sanktpēterburgas Ķeizariskās universitātes Pirmās pakāpes diploms, Pēterim Šmitam absolvējot Austrumu valodu fakultāti. 1896.

First degree diploma from the Imperial University of St. Petersburg awarded to Pēteris Šmits when graduating from the Faculty of Oriental Languages. 1896.

Latvijas Valsts vēstures arhivs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 161. lp.

ДИПЛОМЪ.

Изыщій дипломъ первой степени Испытательной Комиссiей Восточныхъ языковъ при С.-Петербургскомъ Университетѣ 1896 года, и д. профессора китайской словесности въ Восточномъ Институтѣ во Владивостокѣ **Петръ Петровичъ Шмидтъ**, по выдержаніи установленнаго испытанія и защищенія 6-го Октября 1902 года диссертациі, подъ заглавіемъ „Опытъ мандаринской грамматики съ текстами для упражненій.—Владивостокъ. 1902 г.“, удостоенъ факультетомъ Восточныхъ языковъ ИМПЕРАТОРСКАГО С.-Петербургскаго Университета ученой степени **магистра** Китайской и манчжурской словесности и утверждёнъ въ сей степени Советомъ ИМПЕРАТОРСКАГО С.-Петербургскаго Университета, въ засѣданіи 28 Октября 1902 года; поему предоставляется **Петру Петровичу Шмидту**, всѣ права законами Россійской Имперіи со степенью **магистра** соединяемы. Въ удостовѣреніе всего вышеизложеннаго выданъ **магистру китайской и манчжурской словесности Петру Петровичу Шмидту** сей дипломъ, за надлежащимъ подписаніемъ и приложеніемъ печати ИМПЕРАТОРСКАГО С.-Петербургскаго Университета.—С.-Петербургъ. Мѣсяца Ноября ¹⁹⁰² ~~1901~~ ¹⁹⁰² дня 1902 года.

Ректоръ Императорскаго С.-Петербургскаго Университета

Деканъ факультета Восточныхъ языковъ

Секретарь Совета

№ 2304

P. Šmita maģistra grāda diploms. 1902.

P. Šmits' master's degree diploma. 1902.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 194. lp.

Latvešu Sibīrijas
Nacionālās Padomes
Centrālais Birojs.

Centrālā Biroja darbinieku sastāvs.

13. aprīlī 1919.

№451.

Vladivostokā
vetlanskaja 40.

Goda preekšsedetājs: prof. P.P. Schmidt.

Preekšsedetājs: ing. J. Mazpol.
Viņa beedris: cand. rer. merc. bijušais
Vakar Sib. Pag. Nacionāl. Pad.
preekss. R. Zarin,

Sekretārs: rakstnieks A. Svabe,
Kaseers: gramatvedis A. Stichevits,
Arleetu nod. parzinis: V. Salnais.
Finansu nod. parzinis: R. Zarin,
Informācijas nod. parzinis: E. Škipsna

Juriskonsults: Jansons, J.
Begļu sekcijas parzinis: R. Zarin,
Kara nodaļas parzinis: J. Kurel,
Kara attaché pēc franču kara misijas
Omskā: Leit. J. Ozol

Begļu nod. parzinis: Omskā: ing. J. Lakat.
Parīkles nodaļas parzinis Omskā: Eglit.

Pilnvarotie.

Eiropā: jurists F. Cinis-Ceelens.

Kanādā: lektors J. Schmidt

Amerikā: kooperators V. Leitis,

Kinā: R. Valdman

Sibīrijā: Blagovječenskā: A. Girgenson,

Verchne Čudinskā: Pengerot.

Krasnojarskā: Glazneek,

Irkutskā: H. Assar.

Jekaterinburgā: A. Lasman.

Ufas gub.: Martinson.

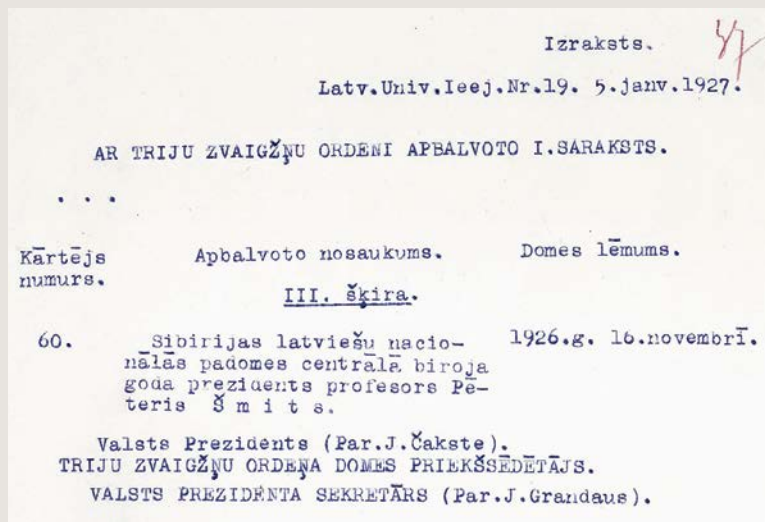
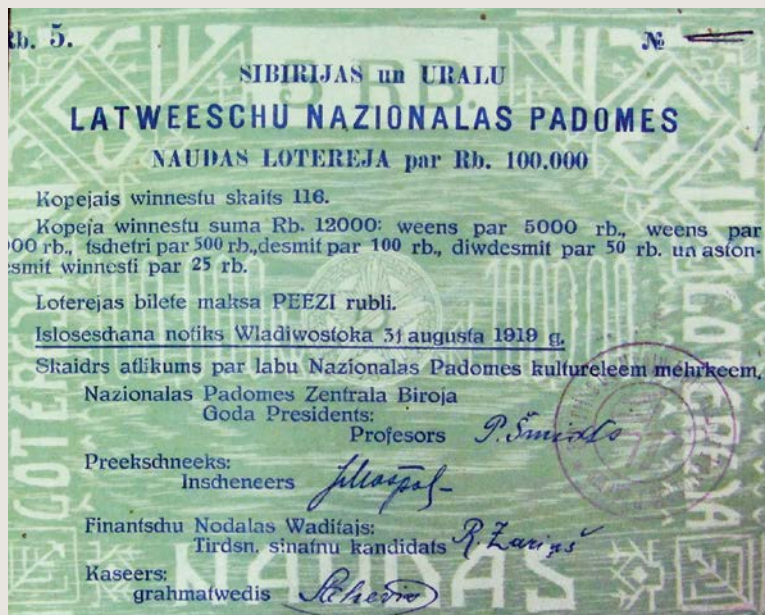
Omskā: Nac. Pad. loceklis: J. Loks,

J. Lakat, O. Eglit, V. Ruzel, Gruzit, un
Berg.

Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālās padomes centrālā biroja darbinieku sastāvs. 1919.

Staff of the Central Office of the Siberian and Ural Latvian National Council. 1919.

Latvijas Valsts vēstures arhivs, 1313. f., 1. apr., 21. l., 29. lp.

^ P. Šmita parakstīta Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālās padomes 1919. gadā sarīkotās naudas loterijas biļete.

A ticket of money lottery organized by the Siberian and Ural Latvian National Council and signed by P. Šmits. 1919.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1307. f., 3. apr., 4. l., 11a. lp.

✓ Izraksts no Triju Zvaigžņu ordeņa matrikulas.

Extract from the register of the Order of the Three Stars.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 37. lp.

APĻĒEZĪVA. CERTIFICATE. УДОСТОВѢРЕНІЕ.

Schis aplēezības uzraudītājs *Pāvils Šmits-Smiters*
 peerakstītājs pēc *Kaunas* pagasta, *Fehsu* apriņķa, *Wid*
S E M Ē ir latviešs un LATVIJAS pilsonis, kas ar atļoziģiem parakstiem un sēģeli teek
 aplēzināts no Sibīrijas un Urala Iatwieschi Nacionālas Padomes Centrālā Biroja Wladivostokā, *4. Jūlijā* 1919. gadā.

Kad dsimis } *26. VII. 1897*
 Age }
 Бремя рождения }
 Augums *57 des.*
 Complexion *middle*
 Postis *средний*
 Azis *Puknas*
 Colour of eyes *brown*
 Glaza *корич.*
 Tiziba *lutheran*
 Confession *lutheran*
 Вѣроисповѣданіе *лютеранское*
 Arods *student*
 Occupation *student*
 Poxis zawatij *single*
 Gimenes stahwoklis *profesors*
 State of family *married*
 Семейное положеніе *женат*
sestra: Mēlita-Elise, b. 1897
meita: Evika-Luīzija-Marija
16. II. 1919

The Central Bureau of the Lettish National Council in Siberia and the Ural District do hereby certify that the bearer *Pāvils Šmits-Smiters* whose photograph with signature is given at foot, born in *Livland* province in *Viden* district, city of — is a Lett and citizen of LATVIA.

In witness whereof is signed and sealed the *4th* day of *July* 1919, Vladivostok.

Every assistance rendered by Allied representatives will be much appreciated.

Предъявитель сего *Павел Шмитс-Смитерс* уроженецъ *Лифляндіи, Венденскаго уѣзда, Фегенески* волости, по национальности латышъ и гражданинъ *ЛАТВІИ*, что подписанъ и приложенъ печати Центрального Бюро Латгискаго Национальнаго Центра Сибири и Урала удостоверяется.

Дано въ г. Владивостокѣ, *1. 1919*
18 / *4* / 1919 г.

Juridiskas Nodales Waditājs
 Director of the Pass Department
 Завѣдывающій Юридическимъ Отдѣломъ

Sekretars
 Secretary
 Секретарь

Dēla Pāvila Šmita-Smitera personas apliecība. Vladivostoka. 1919.
 Identity card of the son Pāvils Šmits-Smiters. Vladivostok. 1919.
 Latvijas Valsts vēstures arhivs, 4102. f., 1. apr., 3s. l., 89. lp.

Pēteris Šmits-Smiters 280/1927

Atļaušana iet ārpus valsts robežām
125571
 Rigas Pilsētas
 Polīcijas Valde 1927. g.

1) Latvijas pilsonis

2) Pēteris Pēteris
Schmidt-Smiters

3) 6 jūnijā, 1920. gadā
 Rigas Prefekta Palāta

4) 25 decembris 1869.
Rammas pag. Zetser apst.

5) Auga.

6) Latvijas

7) du. kuterā.

8) Profesors.

9) Bežimi līdz 15 gadem*):
Prezijas.

10) Atteģības pret kara klaudib:
I

11) Ar šabietu pamateem pase iedota:
Alksjemes pag. 149

12) Pestijmes: ped. pec šķemplotom.

13) Pases īpašņumeta paraksts:
P. Šmits-Smiters

*) pilnībā (bez) vai mazāk (bez), aprēķinā, pagājis un
 **) nepilnā, t.i. pasē iedota ar ierobežotību;
 ***) pasē iedota bez ierobežotības.

*) iestāšim arī vesumus.

Pierakstīts
 Jūņa Pārtājas III. oostā
Čebers
 1927. g. 4. jūnijā

Pierakstīts
 Jūņa Pārtājas III. oostā
Čebers
 1927. g. 4. jūnijā

Pierakstīts
 Jūņa Pārtājas III. oostā
Čebers
 1927. g. 4. jūnijā

Pierakstīts
 Rigas Prefekta Palāta
 Nr. 1927. g. 4. jūnijā

Pierakstīts
 Rigas prefekta III. ied. oostā
 1927. g. 4. jūnijā

Pierakstīts Rigas iutimā
 Rajons Victorija
 ieda. Nr. 76-77, 1927. g.

Tautas nobalsošana
 1927. g.

PIERAKSTĪTS
 Kameros Alksjemes pag.
 ieda. Nr. 149, 1927. g. 4. jūnijā
 Polīcijas nod. uzrunas: Kal.

PIERAKSTĪTS
 Kameros Alksjemes pag.
 ieda. Nr. 149, 1927. g. 4. jūnijā
 Polīcijas nod. uzrunas: Stray

IZBRAUCIS
 21 MAI 1927
 VALKAS STACIJA

SIBĪRIJAS ŽELZCEĻA
 1927
 21.V.

JASŪTĪTĀ
 3. V. 1927
 VALK.

Pierakstīts
 Rigas polīcijas iestāde
Kaus
 ieda. Nr. 149
 1927. g. 4. jūnijā
 Rigas nod. uzrunas: Lautubā

Pētera Šmita-Smitera Latvijas iekšzemes pase. 1920.
 Pēteris Šmits-Smiters' Latvian domestic passport. 1920.
 Latvijas Valsts vēstures arhivs, 2966. f., 17. apr., 30152. l., 1. lp., l. p. o. p.

Pielūkot sevīo iekārtības un-
 mestra K. Karpovona munga telegrammu,
 es varu maldētīs Latvijas die-
 nestā no 1. janvāra 1920. gada.
 Ja es to nepietūta, tad es varētu
 vēl dabūt lēcības, ka Vadoostāvas
 universitātē manū maldētija die-
 nestā līdz 1920. 1. septembrim,
 kad es biju pasēdājis, ka es vairs
 atpūstāļ neqrēstāos.

Prof. P. Šmits.

Solijums.

Apsolos neuzņemtīs jaunus parādus tādos apmēros, lai visu
 manu parādu kopsumma nepārsniegtu manu 6 mēnešu bruto
 algu pamatvietā. Šis parāda normas pārsniegšanu varu pieļaut
 tikai savu nekustamu īpašumu vērtības apmērā.

Apzinos, ka par šī solījuma nepildīšanu mani var atlaist
 no dienesta.

Prof. Pēteris Šmits.

^ P. Šmita pašrocīgi rakstīta zīmīte par darba stāža uzskaiti.

P. Šmits' handwritten note on the record of seniority.

Latvijas Valsts vēstures arhivs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 6. lp.

✓ P. Šmita ierēdņa solījums Latvijas Augstskolā.

P. Šmits' promise as a civil servant at the University of Latvia.

Latvijas Valsts vēstures arhivs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 2. lp.

19 20/21 m. g. II. zem.

Prekšmeti.	Pasneedzejs.	Dekana paraksts.	Pasneedzeja paraksts.	Atzīme par prekšmeta nobeigšanu.	Datums.
1. Vācads valodniecībā	prof. P. Šmits		P. Šmits	loti senmīgi	21 VI 22
2. Vācads baltu dāroģ.	— " —		P. Šmits	loti senmīgi	6 VII 22
3. Tēlorā	— " —		P. Šmits	loti senmīgi	10 VIII 22
4. Vācads filozofijā	doc. P. Plāķis				
5. Vācads jorētijā	doc. L. Plāķis				
6. Leisu valoda	— " —		J. Plāķis	loti senmīgi	19 ²⁵ VIII 22
7. Sanskrita valoda	— " —				
8. Stāvu valoda	doc. E. Blesse		E. Blesse	loti senmīgi	25. IV. 1923.
9. Stāvu val. salīdz. gr.	prof. J. Endzelins				
10. Latv. val. prop. kurs.	— " —		J. Šuplins	loti senmīgi	20/24.
11. Latīņu valoda	doc. L. Straubis				
12. Grieķu val. elem. k.	— " —				

P. Šmits, J. Plāķis, E. Blesse, J. Endzelina ieraksti Paulīnes Freimanē studiju grāmatīnā. Latvijas Augstskolas Filoloģijas un filozofijas fakultāte, Baltu filoloģijas nodaļa. 1920./21. mācību gads.

Entries of lecturers P. Šmits, J. Plāķis, E. Blesse, J. Endzelins in Pauline Freimane's study book. Faculty of Philology and Philosophy, Department of Baltic Philology, University of Latvia. Academic year 1920/21.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 639526.

Suomalais-Ugrilainen Seura

kutsuu täten Teidät

Professori P. Schmidt

niin jäsenekseen

*ja rohkeenee samalla toivoa, että Te olette Seuran
harrastuksia suosiva ja edistävä.*

Helsingin kaupungissa joulukuun 2 p. 1921.

E. Smita

Esimies

Urho Wichmann

Kassamies

Arturi Kannisto

Sekreteri

Somu-ugru biedrības diploms P. Šmitam. 1921.

Diploma of the Finno-Ugric Society issued to P. Šmits. 1921.

Latvijas Valsts vēstures arhivs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 193. lp.

Valsts darbinieku aptauja.

154

I. Aizrādījumi par aptaujas mērķi.

Ar ministru kabineta š. g. 6. marta lēmumu nodibināta sevišķa komisija — administratīvās reformas padome, ar ministru prezidentu kā priekšsēdētāju — apspriest jautājumu par valsts iestāžu iekārtu un štatiem, par darbvedības vienārošanu un darba ražīguma paaugstināšanu. Pie iestāžu pareizas iekārtas un racionālam darba metodēm būs iespējams labāki nodrošināt arī pašus valsts darbiniekus, kā materiāli, tā tiesiskā ziņā. Atzinot minēto uzdevumu, administratīvās reformas padomei jābalstās uz noteiktiem un vispārīgām ziņām par valsts darbinieku sastāvu. Vajadzīgās ziņas domāts ievākt arī šo aptauju. Saņemtos materiālus izlieto vienīgi augšminēto jautājumu nokārtošanai un zinātniskiem nolūkiem.

Aptaujas blanka darbiniekiem pašrocīgi jāizpilda 2 eksemplāros, dodot uz jautājumiem skaidras un noteiktas atbildes. Reizē ar to administratīvās reformas padome uzaicina darbiniekus (it īpaši atbildīgus), kuri vēlētos sniegt noteiktus aizrādījumus attiecībā uz iestāžu pastāvokāš iekārtas trūkumiem, kā arī ņemt ar konkrastiem iebūžiem priekšlikumiem par soļiem, kādi būtu jāņem šo trūkumu novēršanai — iesūstīt lūdz savus priekšlikumus tieši administratīvās reformas padomei — valsts kanceļijā.

Šajos pēdējos ziņojumos starp citu vākami sekoši aizrādījumi: 1) vai daļa no attiecīgās iestādes darba neveic paraleli vēl cita kāda iestādē un vai tādu darbu varētu apvienot, 2) vai iestādē neveic kādu lietu, nevajadzīgu darbu, 3) kā samazināt darba daudzumu un laika tēriņu, 4) vai iestādē telpas un vīgu iekārta darbam piemērota, 5) vai darbā izmanto vajadzīgās mašīnas, 6) vai pastāv noteikts darba sadalījums un nepieciešamās instrukcijas, 7) vai ir noteiktas darba normas, 8) vai ievērota specializācija darbā, 9) kā pacelt darbinieku kvalitātes līmeni (darbinieku apmācība, vīgu pieņemšanas un atlaišanas kārtība u. t. l.), 10) kā grozāmi algu un dienesta nosacījumi, lai tie sekmtu darba rošību, 11) par kādiem amatiem būtu jāsamazina vai jāpavairo iestādes štati, 12) kāds princips ievērojams pie vienādas darba ražības, atlažot darbiniekus štatu samazināšanas gadījumā.

Administratīvās reformas padome.

II. Paskaidrojums, kā aptauja izvedama un izpildāma.

- Aptaujas blankas 2 eks. jāizpilda visām valsts un valsts autonomo uzņēmumu dienestā uz š. g. 1. jūliju esošām personām, izņemot: kapavīrus, politiskās pārvaldes operatīvos darbiniekus, dienas strādniekus, darbiniekus, kuras algas no infliģēnto bezdarbnieku palāstāšanās avēģiem līdzekļiem, uz ierobežotu laiku līdz 3 mēnešiem pieņemtus pagaidu darbiniekus un personas, kuras nebūda valsts dienesta tiesības, kā piem. ārvalstniekus, Latvijas pārstāvēniecības ārzemēs, ārstus un citus brīvo profesija darbiniekus, kuŗi nesaugam algu pēc kategoriju normām, mežsargus ar nepilnu dienesta apgaitu u. t. t.
- Macības spēkiem aptauja jāizpilda tikai tad, ja tie vienā valsts mācības iestādē pasniedz vismaz pusi no normalam atalgojumam noteikta stundu skaita.
- Darbinieks, kuŗš nodarbināts vairākās iestādēs, blanku izpilda tikai tur, kur tam ir pamatvieta.
- Ja pilnīgāki atbildei aptaujas blankā trūkst pietiekošu telpu, tad tā liekama uz atsevišķas lapas, atzīmējot uz pēdējās aptaujas punkta 26, ziņu sniedzēja uzvārdu un iestādi, kuŗā tas kalpo.
- Ja kādai atbildei vajadzīgie dati nebūtu zināmi, būtu piemēlusišies, pazuduši u. t. t., tad atbildē jāatzīmē: „ziņu trūkst,” „nezinu” vai taml.
- Zemāko kategoriju kalpotāji 14. punkta atbildē var neuzrādīt siki visu iepriekšējo dienesta gaitu, atzīmējot vispārīgos vīlētinos, kādā aradī, cik ilgi strādājis pirms iestāšanās Latvijā valsts dienestā.
- Iestāžu administrācijai jārunāš uz to, lai aptaujas blankas kārtīgi izpildītu visi vīgus padotie darbinieki, nelieždot ziņu sniedzējiem vsjadzigos tavikus paskaidrojumus un — kur tas būtu nepieciešams — arī piepalīdzot tiem blankas izpildīšana.
- Aptaujas blankas izsūta darba ministrija caur resoru centālām iestādēm: tāpat caur pēdējam iesniedzami, darba ministrijai izpildīto blanku 1 eks.; otrs eksemplārs galējāms iestādē, kuŗa ved attiecīgi darbinieka dienesta gaitas aprakstu.
- Papildu paskaidrojumus aptaujas izpildīšanas lietā iestādē var pieprasīt darba ministrijas darba un tarifu nodaļā (tāj. 81-47).

III. Izpildāmā daļa.

Šmits, Pēteris.
(Darbinieka uzvārds un vārds)

Izģitības ministrija
(Resors resp. ministrija)

Darbaou iela 31 dz. 6.

Latvijas

Rīga

(Darbinieka adrese)

Universitāte.
(Iestāde, kuŗā tieši kalpo un kur tā atrodas)

Jautājumi.

Atbildes.

1. Vai pastāvīgs, t. i. amatā apstiprināts (štata) darbinieks, amata vietas izpildītājs vai darbinieks uz brīva līguma pamata?	Pastāvīgs.
2. a) Amats b) No kuŗa laika izpilda šo amatu?	a) profesors. b) Latvija no 1. maija 1920. g.
3. Algas kategorija. Ja atalgojumu saņem ne pēc kategorijām — mēneša atalgojums latos.	a) III. b)
4. Pavalstniecība un tautība.	Latvijas un latvietis.
5. Vecums (pilnos gados, atmetot par 6 mēnešiem mazāku daļu, bet 6 un vairāk mēnešus skaitot par gadu).	55 gadi.
6. Kur dzimis un kur pavadījis bērnības lielāko daļu līdz 16. gadam?	Csu aprīlis 1904 Rannas draudze

< Valsts darbinieku aptaujas anketa. 1924.

Questionnaire for public officials. 1924.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 154. lp.

^ Pēteris Šmits-Smiters iekšzemes pases lapa. 1927.

A page from Pēteris Šmits-Smiters domestic passport. 1927.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2966. f., 17. apr., 30152. l., 2. lp.

Latvijas Universitāte.

Rīgā,

21. augustā / 2. sept. 1935. g.

Nr. 16014

121

A p l i e c ī b a
pievienošanai lūgumam izsniegt
valutu.

Šīs apliecības uzrādītājs, Latvijas
Universitātes profesors Dr.phil.h.c. Pēteris
Š m i t s , komandēts uz Itāliju piedalīties
Romā sarīkojamā XIX starptautiskajā orienta-
listu kongresā, laikā no š.g. 23.-29.septem-
brim.

Rektors:

Sekretārs:

A. Valcmanis.

Latvijas Universitātes apliecība par P. Šmita komandēšanu uz orientālistu kongresu Romā, Itālijā. 1935.

Certificate of the University of Latvia on the secondment of P. Šmits
to the Orientalist Congress in Rome, Italy. 1935.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 121. lp.

195

Augsti godātais Decāns kungs!

Tā kā mans veselības stāvoklis nav visai apmierinošs, tad mans pienākums ir gādāt par pēcnācēju. Es esmu pazīstams tikai studentu Bičoli, kas ir nārtīgi sekojis etnogrāfijas nācējam un ir arī šo to jau rakstījis par šīs zinātnes jautājumiem. To ievērojot, lūdzu nācēju fakultātes sēdēt pārņemt, vai Bičolis būtu pārņemams kandidāts

Prof. P. Šmits.

Profesora Pētera Šmita nodoms kā sava darba turpinātāju folkloras kursu pasniegšanai ieteikt studentu Jāni Bičoli. Apmēram 30. gadu vidus.

The intention of Professor Pēteris Šmits to direct the student Jānis Bičolis as a successor of his work in teaching of folklore courses.

About the mid-1930s.

Latvijas Valsts vēstures arhivs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 125. lp.

Latvijas
Universitāte

—◆—
Rīgā,

7. jūnijā 1938.g.

P a z i ņ o j u m s .

№ 3282.

Svētdien, š.g. 5. jūnijā plkst. 3⁴⁵
miris Latvijas Universitātes Filoloģijas un
filosofijas fakultātes

profesors Dr. filol. h. c. Pēteris Š m i t s .

Pārvešana: otrdien, 7. jūnijā plkst. 19, no kor-
porācijas Lettica konventa, Lāčplēša
ielā 5, uz Universitātes aulu.

Izvadīšana: trešdien, 8. jūnijā plkst. 17, no
Universitātes aulas uz Meža kapiem.

Rektors.

LU paziņojums par prof. Šmita nāvi un izvadīšanu. 1938.

UL statement on Professor Šmits' death and funeral. 1938.

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2798. f., 1. apr., 29. l., 58. lp.

150

Dienesta akts № 624...
 Izglītības ministrijas
 Latvijas Universitāte (iestāde, kas ved aprakstu)
 darbinieka S m i t a - S m i t e r a (uzvārds)
 Pēterja (vārds)

Dienesta gaitas apraksts

(uzdodot arī katrā nodaļījumā atsevišķi, ar kādiem dokumentiem ierakstītās ziņas pierādītas).

<p>1. Pavalstniecība. Ja ārvalstnieks — ar kādu Ministru kabineta lēmumu atļauts ieskaitīt dienestā</p>	<p>Latvijas (Latvijas pases AZ Nr.007176 izraksts).</p>
<p>2. Dzimšanas vieta, gads, mēnesis un diena</p>	<p>Raunas pag., 1869.g. decembris 25. (Latvijas pases AZ Nr.007176 izraksts).</p>
<p>3. Izglītība. Kad un kādas skolas beidzis vai apmeklējis un kādas apliecības ieguvis</p>	<p>1896.g. beidzis Pēterpils Universitātes Austrumu valodu fakultātes ķīnu-mandžuru-mongoļu nodaļas pilnu kursu un ieguvis I šķ. diplomu. 1902.g. pēc pārbaudījuma izturēšanas pie Pēterpils Universitātes ieguvis ķīnu un mandžuru literatūras magistra gradu. (Austrumu Institūta dienesta saraksta noraksts). Latvijas Universitātes filoloģijas Dr.h.c. Upsālas Universitātes filosofijas Dr.h.c.</p>
<p>4. Speciālā, teorētiskā vai praktiskā sagatavošanās. Kāda, un ja izturējis pārbaudījumus — kad un kādus (arī cenzu komisijas atzinumi)</p>	<p>Filoloģija.</p>
<p>5. Attiecības pret karaklausību</p>	<p>---</p>
<p>6. Ģimenes sastāvs. Precējies, neprecējies; atraitnis; sievas vārds, viņas agrākais uzvārds un kad laulāts. Katra bērna vārds, dzimšanas gads, mēnesis un diena</p>	<p>Precējies. <u>Sieva:</u> Ida Anna Karolīna, dzim. Zilgalvis. Laulāts 1912.g. 27. maijā (pēc vecā st.) (Laulības apl. Nr. 208). Pirmās laulības dēls: Paulis, dzim. 1897.g. 14. jūl. (Austrumu Institūta dienesta saraksta noraksts).</p>
<p>7. Kad un kāds valsts ārsts pārbaudījis veselības stāvokli iestājoties dienestā</p>	<p>---</p>
<p>8. Kad iesniegts agrākās dienesta gaitas apraksta noraksts (ja bijis jau Latvijas dienestā)</p>	<p>---</p>
<p>9. Apbalvojumi</p>	<p>1911.g. piešķirts Francijas Republikas "Officier de l'Instruction publique". 1926.g. — III šķ. Triju Zvaigžņu ordenis. 1929.g. — Zviedru "Ziemeļzvaigznes" ordeņa 2. šķ. komandiers.</p>

10.	11.	12.
Ar kā rīkojumu (gads, datums un num.) un kādā amatā iecelts (kā pastāvīgs vai papildu darbinieks), pārcelts vai pazemināts, kā arī citas pārmaiņas dienestā un atalgojumā. Ar kādu rīkojumu un uz kāda pamata dienesta attiecības izbeigušās	Dienesta vieta	Amata kategorija (grupa) un pakāpe. Darbiniekam ar kategoriju (grupai) nepiemērotu algu — atalgojuma apmērs
No 1896.g.1.jūlija līdz 1899.g.1.jūlijam komandēts uz Ķīnu papildināties ķīniešu valodā.	Komandējums uz Ķīnu.	Ar 2000 rubliem algas gadā un 500 rub. ceļa izdevumiem.
Iecelts par Austrumu Institūta ķīniešu valodas profesora v.i. ("u.g."), skaitot ar 1899.g.1.jūliju.	Austrumu Institūts.	
No 1899.g.septembra līdz 1900.g.septembrim — Austrumu Institūta bibliotekārs.	"	
Ņēmis dalību ekspedīcijā, kas sarakstīta Mukdenas grāmatu noliktavu pētīšanai, no 1901.g.20.maija līdz tā paša gada 1.septembrim.	Ņēmis dalību ekspedīcijā.	
Uzdots lasīt mandžuru valodas lekcijas Austrumu Institūtā, skaitot ar 1904.g.1.decembri.	Austrumu Institūts.	
1904.g.29.maijā apstiprināts par ķīniešu valodas profesoru Austrumu Institūtā.	"	
Izpildījis Austrumu Institūta direktora pienākumus no 1906.g.21.maija līdz tā paša gada 18.oktobrim.	"	
Lasījis mandžuru literatūru 1906./07.māc.gadā.	"	
No 1906.g.1.jūlija līdz 1921.g.1.jūlijam — Vladivostokas apgabala tiesas goda mīrnieks.	"	
1909.g.no 26.jūnija līdz tā paša gada 30.septembrim pagaidām izpildījis Austrumu Institūta direktora pienākumus.	"	
No 1914.g.1.maija līdz 1917.g.17.aprīlim — Austrumu Institūta Pārvaldes loceklis.	"	
Izpildījis Austrumu Institūta Padomes un Pārvaldes priekšsēdētāja pienākumus no 1917.g.17.aprīļa līdz 1918.g.22.jūnijam.	"	
1919.g.9.oktobrī apstiprināts par kārtēju profesoru, kuru amatu ieņēmis līdz 1920.g.20.martam, kad izbraucis uz Latviju.	"	
(Austrumu Institūta dienesta saraksta noraksts un liecinieku apliecinājumi.)		
Skaitot ar 1920.g.1.aprīli apstiprināts par Latvijas Augstskolas, tagadējās Universitātes, profesoru.	Latvijas Augstskola, tagad. Universitāte.	Atalgojums pēdējos piecos gados izmaksāts pēc makspeku l.amatu grupas IV izdienas pakāpes Ls 740,- men.
1921.g.2.decembrī ievēlēts par korespondējošo biedri somu-ugru biedrībā (société finno-ougrienne) Helsinkos.	"	
1922.g.no 1.janv.līdz 1.jūlijam — Latvijas Augstskolas, tagadējās Universitātes, prorektors studentu lietās.	"	
1923.g.8.janv.līdz jauna dekāna ievēlēšanai, filol.un filos.fak.uzticējis izpildīt dekāna pienāk. 1923./24.un 1924./25.m.g. — filol.un filos.fak. dekāns.	Latvijas Universitāte.	
1925.g.no 1.jūl.līdz 1.aug. — filol.un filos.fak. dekāna vietas izpildītājs.	"	
No 1928.g.28.marta līdz 1932.g.2.febr.—Univer-		

159

13.	14.	15.
Kad (norādot gadu, mēnesi un dienu) sācies iepriekšējās (10., 11. un 12.) ailēs minētais stāvoklis	Atvaļinājumi. Kārtējie, ārkārtējie, slimības dēļ un bez atalgojuma. Ar kādu datumu sākot un cik ilgu laiku	Sodi. Rājiens ar atzīmi dienesta gaitas aprakstā (un kad dzēsts) un disciplinārie sodi; vai sodīts no tiesas ar sodu, kas izbeidz dienesta attiecības
1896.g.1.jūlijā.	1921.g. atvaļināts slimības dēļ no 24.-28.okt.	
1899.g.1.jūlijā.	1927.g. komandēts vasaras brīvlaikā no 20.aug.līdz 20.sept.zin.nol.uz arzemēm un no 10.-22.sept.	
1899.g.septembrī.	deleģēts uz Zviedriju piedalīties Upsalas Universitātes 450-gad.pastāvēšanas svinībās.	
1901.g.20.maijā.	1928.g. 1) komandēts piedalīties orientālistu kongresā Oksfordā augusta mēnesī.	
1904.g.1.decembrī.	2) komandēts un atvaļināts uz Parīzi no 7.-24.decembrim.	
1904.g.29.maijā.	1929.g. 1) no 10.-18.febr. komandēts zin.nol.uz Vāciju,	
1906.g.21.maijā.	2) no 8.-20.maijam - zin.nol.uz Zviedriju,	
1906./07.māc.gadā.	3) vasaras brīvlaikā - zin.nol.uz arzemēm.	
1906.g.1.jūl.	1930.g. vasaras brīvlaikā zin.nol.uz arzemēm.	
1909.g.26.jūnijā.	1931.g. vasaras brīvlaikā 1) uz Leideni -	
1914.g.1.maijā.	piedalīties XVIII Starpt. Orientalistu kongresā,	
1917.g.17.aprīlī.	2) uz Parīzi - piedalīties: a) I Starpt. Intel.kongresā, b) Etnografiskā kongresā.	
1919.g.9.oktobrī.	1935.g. 1) no 23.-29.sept. - uz Itāliju piedalīties Romā sarīkojamā XIX starpt. orientālistu kongresā,	
1920.g.1.aprīlī.	2) no 1.nov.līdz 1.dec. - uz Zviedriju piedalīties pasaku pētītāju kongresā Lundā.	
1920.g.1.aprīlī.	1935./36.māc.gadā atvaļināts zinātniskām studijām.	
1921.g.2.decembrī.		
1922.g.1.janvārī.		
1923.g.8.janvārī.		
1923./24.māc.gadā.		
1925.g.1.jūlijā.		
1928.g.28.martā.		

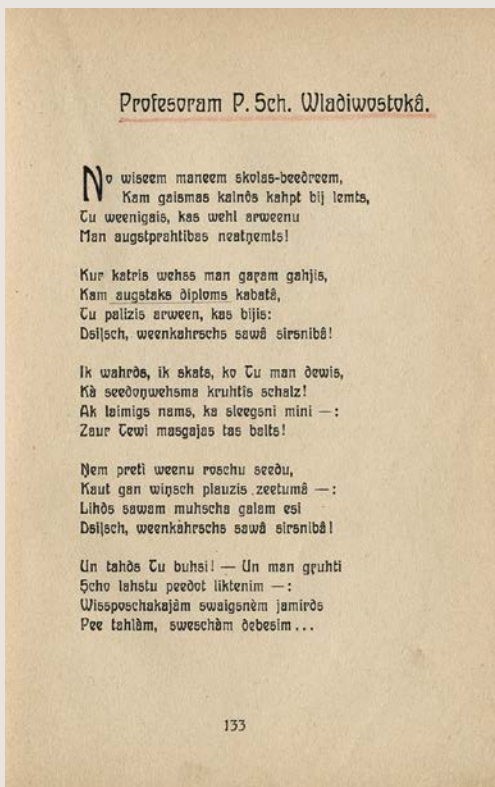
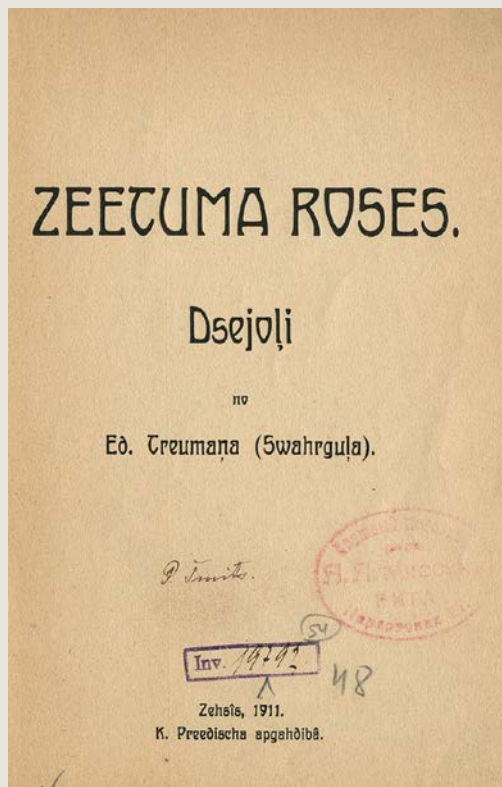
10. Ar kā rīkojumu (gads, datums un num.) un kādā amatā iecelts (kā pastāvīgs vai papildu darbinieks), pārcelts vai pazemināts, kā arī citas pārmaiņas dienestā un atalgojumā. Ar kādu rīkojumu un uz kāda pamata dienesta attiecības izbeigušās	11. Dienesta vieta	12. Amata kategorija (grupa) un pakāpe. Darbiniekam ar kategorijai (grupai) nepiemērotu algu — atalgojuma apmērs	13. Kad (norādot gadu, mēnesi un dienu) sācies iepriekšējās (10., 11. un 12.) ailēs minētais stāvoklis
<p>sitātes pārstāvis Latvijas nacionālās intelektuālās kopdarbības komisijā.</p> <p>Skaitot ar 1932.g.10.oktobri — Valsts Vēsturiskā muzeja etnografijas nodaļas vadītājs.</p> <p>Miris 1938.g.5.jūnijā.</p>	<p>Intellekt. kopd.komisija.</p> <p>Valsts Vēst.muzejs.</p>	<p>Latvijas universitātes Sekretārs: <i>A. Valdemārs</i></p> <p>Rīga 14. jūlijā 1938.g.</p>	<p>1932.g.10.oktobrī.</p> <p>1938.g.5.jūnijā.</p>

Pēteris Šmits-Smiters dienesta gaitu apraksts. Sastādīts Latvijas Universitātē 1938. gada 14. jūlijā.
 Description of Pēteris Šmits-Smiters' career. Compiled at the University of Latvia on July 14, 1938.
 Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7427. f., 13. apr., 1698. l., 150. lp., 150. lp. o. p., 151. lp., 151. lp. o. p., 152. lp.

GRĀMATAS

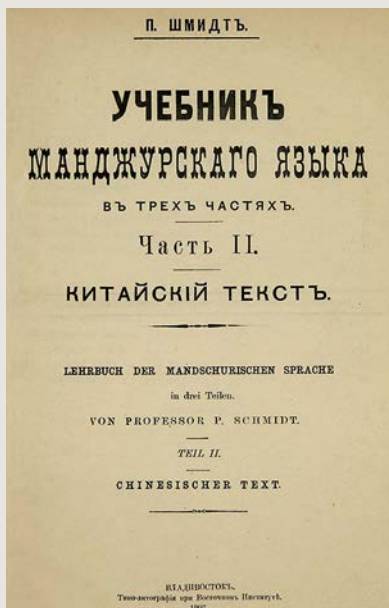
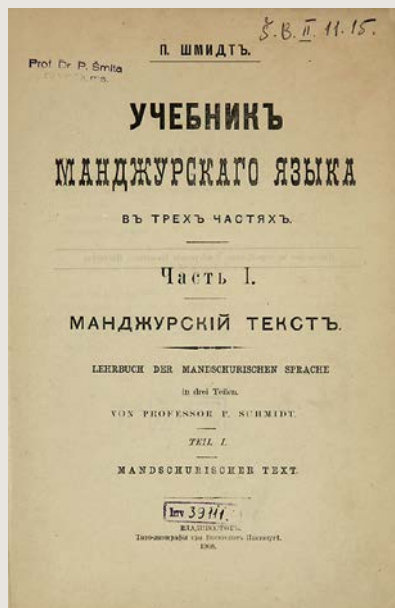
BOOKS

Grāmatas no prof. Pētera Šmita kolekcijas LU Bibliotēkā
Books from Professor Pēteris Šmits' Collection in the UL Library

Pēterim Šmitam veltītais Cēsu apriņķa skolas biedra E. Treimaņa-Zvārguļa dzejolis.

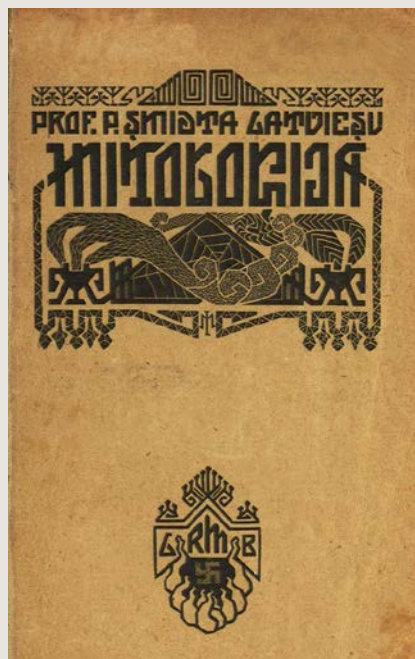
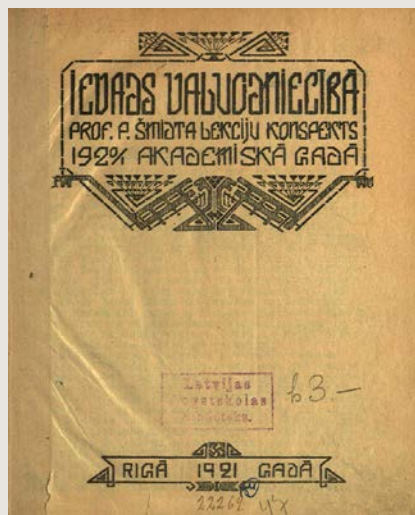
A poem by E. Treimanis-Zvārgulis, a schoolmate from Cēsis District School, dedicated to Pēteris Šmits.

∧ Profesora Pētera Šmita sarakstītā mācību grāmata mandžūru valodas apguvei.
 A textbook written by Professor Pēteris Šmits for learning the Manchu language.

✓ Pētera Šmita maģistra disertācija par mandarīnu gramatiku. Aizstāvēta 1902. gadā Pēterburgas Universitātē, izdota arī atkārtoti.

Pēteris Šmits' master's dissertation on Mandarin grammar. Defended in 1902 at St. Petersburg University, reissued.

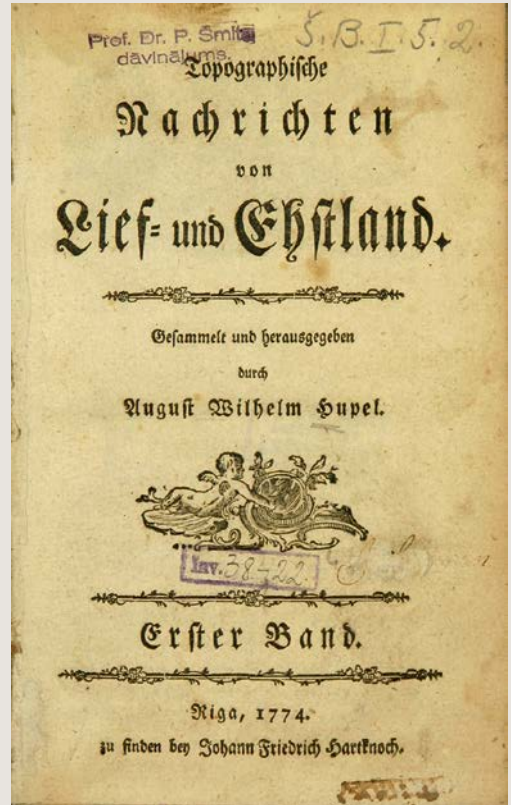

△ Profesora P. Šmita pirmie mācību grāmatu izdevumi, sākot darbu Latvijas Augstskolā. 1921.
The first textbook editions by Professor P. Šmits, starting his work at the University of Latvia. 1921.

▽ Pēteris Šmits "Latviešu mitoloģija", ko 1918. gadā Maskavā izdevusi Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrība.

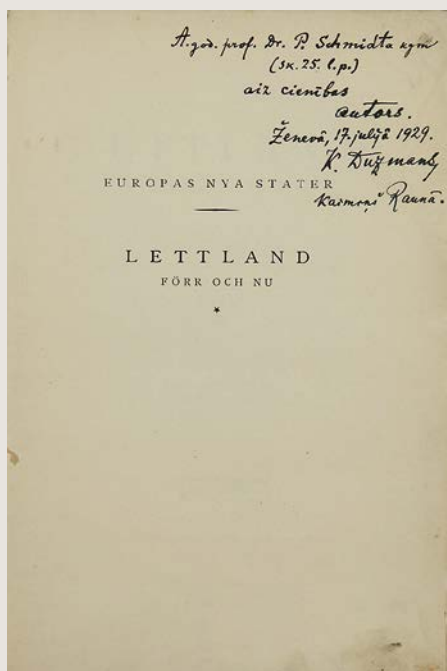
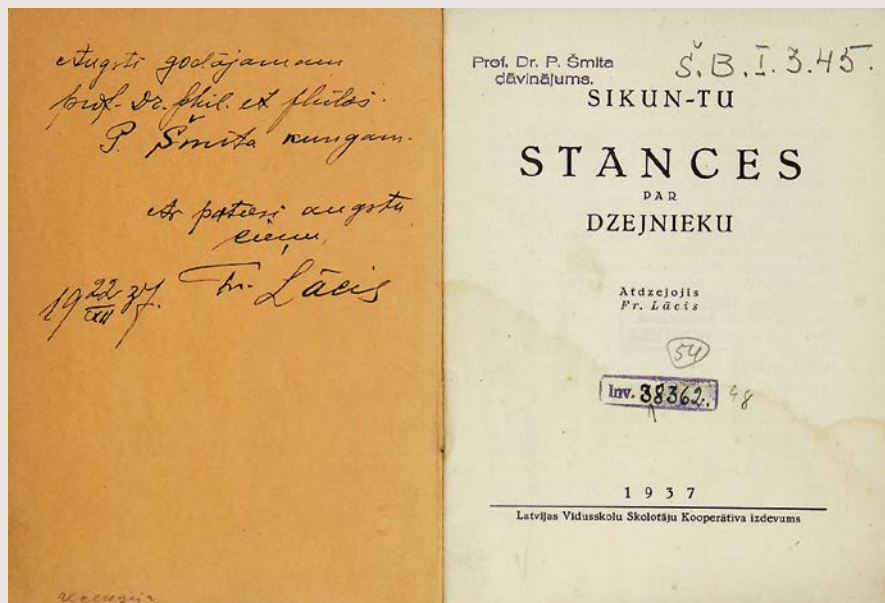
Pēteris Šmits' "Latvian Mythology", published in 1918 in Moscow by the Latvian Writers' and Artists' Union.

122
 Vladivostokā 14. nov. 1913.
 Mīļais Misiņa kungs!
 Man par jums šoreiz ir daudz
 lūgumu. Kā plājos ar Hūpeļa
 meatešamu? Jā meesot oit atē-
 diņi, tad lietu man ir raustīt
 to veltu, kur Hūpella raksta,
 ka dātes upes nemas meesot,
 ar pilnīgu sējuma un kop.
 pusco aprīnēšanu. Es leacu
 pārroastit moderālus II.
 Ētirogrāfisku raksta krājū-
 man. Raksti ir šādi: Par t.
 dziesmu vecumu. „Brūni
 svāri”. „Lohi zobulini”.
 „Launu kaušu valodinas”.
 „Lūkaspība. Dziesmu celošna,
 Par porunānu. Par māyānu.
 Lasāmas grāmatas. Par
 mitoloģiju. Decības kō mētes.

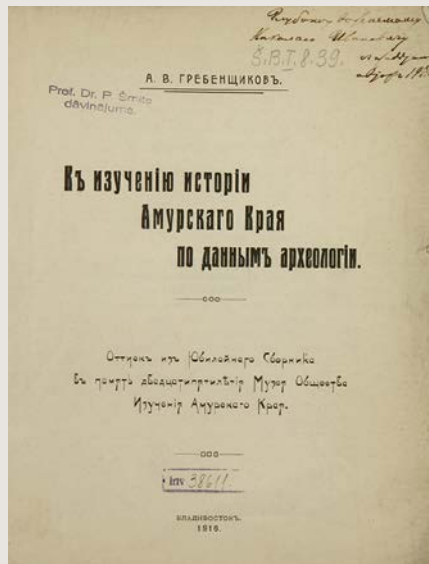
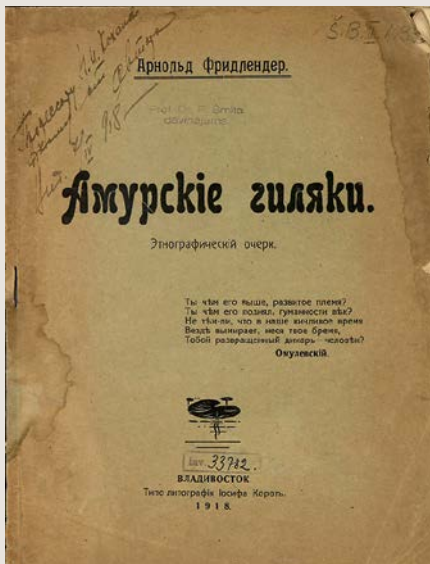
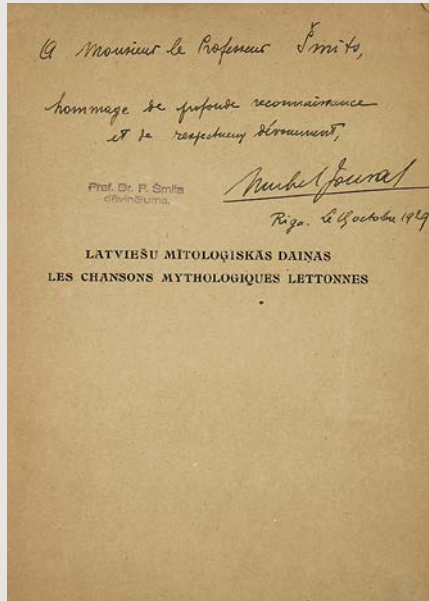
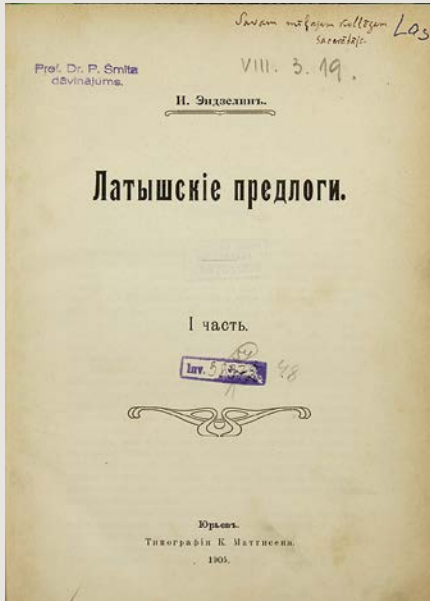
Jānim Misiņam sūtītais lūgums sagādāt Hūpeļa grāmatu (vēstule LU AB Misiņa bibliotēkā, R 4404) un saņemtais izdevums P. Šmita kolekcijā LU Bibliotēkā.

The request sent to bibliographer Jānis Misiņš to provide A.V. Hupel's book, and the received copy in the collection of P. Šmits in the UL Library.

Tautiešu veltījuma ieraksti dāvinājumos Pēterim Šmitam.

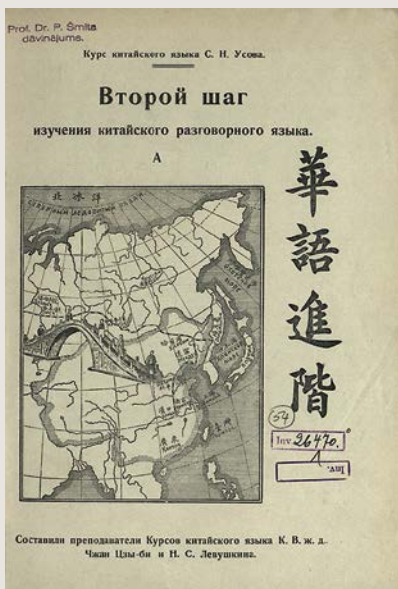
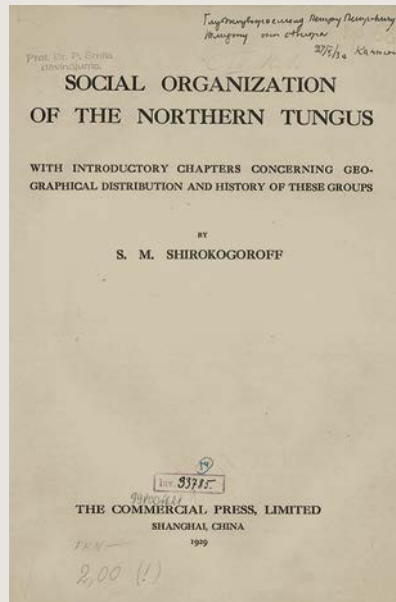
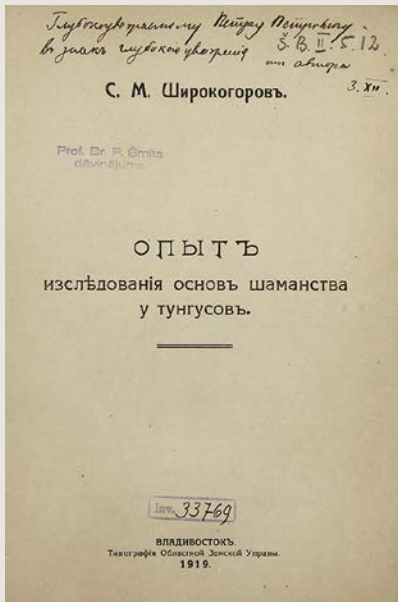
Dedications to Pēteris Šmits from compatriots written in donated books.

△ Latvijas Universitātes kolēģu valodnieku Jāņa Endzelina un Mišela Žonvāla dāvinājuma ieraksti. Dedications from the colleagues – linguists of the University of Latvia Jānis Endzelīns and Michel Jonval.

▽ Vairākas grāmatas no savas kolekcijas prof. Pēterim Šmitam atdāvinājis kolēģis ekonomists Nikolajs Kohanovskis.

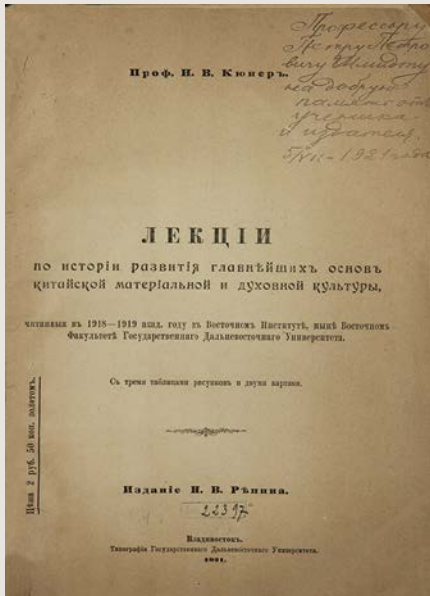
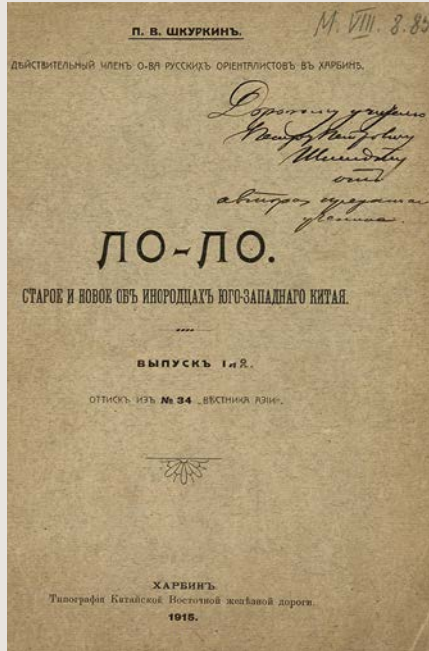
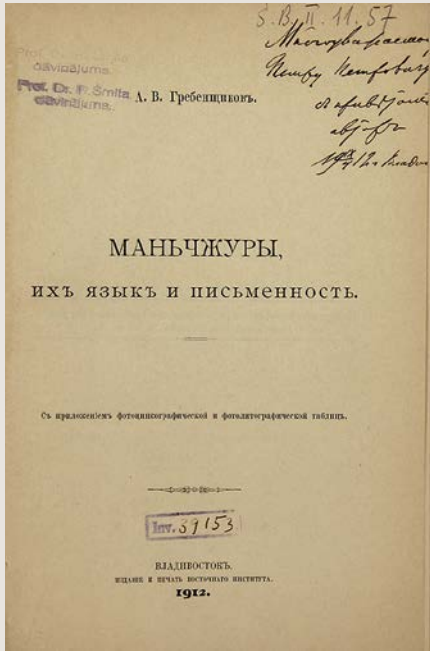
Several books were presented to Professor Pēteris Šmits by his colleague – economist Nikolay Kokhanovsky.

△ Baltemigranta antropologa, tungusologa Sergeja Širokogorova dāvinājuma ieraksti grāmatās. Dedications in donated books by White emigré, anthropologist and Tungusic peoples' researcher Sergei Shirokogoroff.

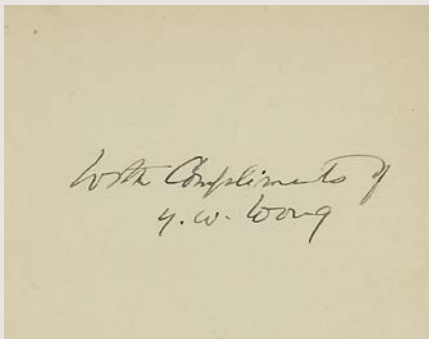
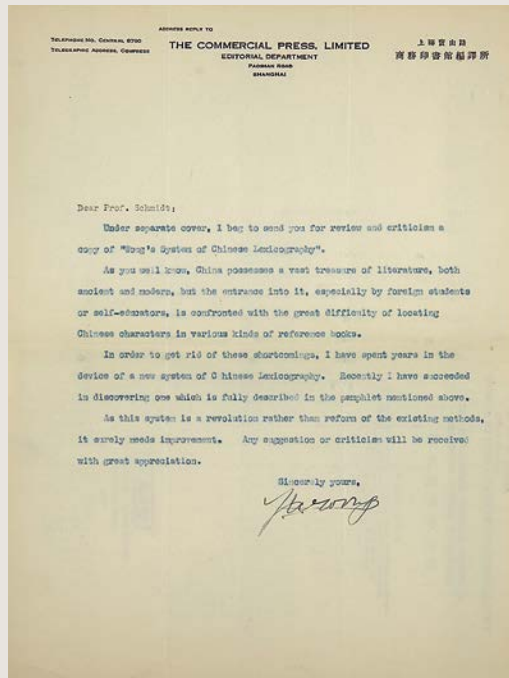
▽ Vēlākās krievu sinologu skolas izmantotā valodas mācišanas metodika pēc prof. P. Šmita izstrādātajiem principiem.

Language teaching methodology used by the later Russian school of sinologists according to the principles developed by Professor P. Šmits.

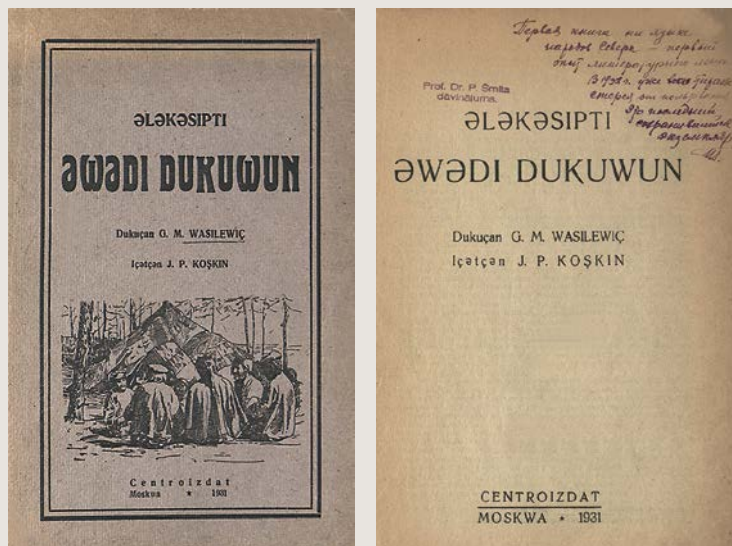
Dāvinājumi ar ierakstiem no prof. P. Šmita kādreizējiem skolniekiem – tungusu-mandžūru speciālista Aleksandra Grebenshikova, sinologa Pāvela Škurkina, austrumpētnieka Nikolaja Kjūnera u. c.

Donated books with dedications from Professor P. Šmits' former students – Tungus-Manchu specialist Alexander Grebenshikov, sinologist Pavel Shkurkin, oriental researcher Nikolay Kyuner, etc.

“Wong’s System of Chinese Lexicography” un autora vēstule prof. P. Šmitam ar lūgumu izvērtēt un sniegt ieteikumus tālākai uzlabošanai. 1926.

“Wong’s System of Chinese Lexicography” and the author’s letter to Professor P. Šmits with a request to evaluate and provide recommendations for further improvement. 1926.

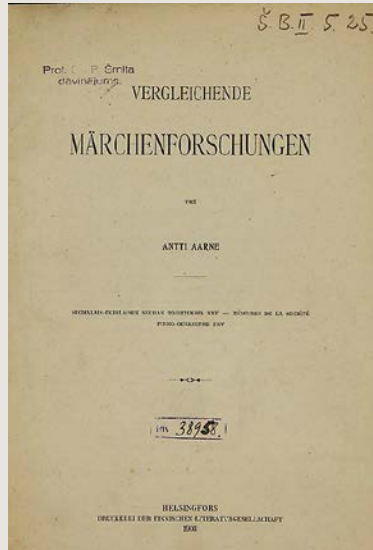
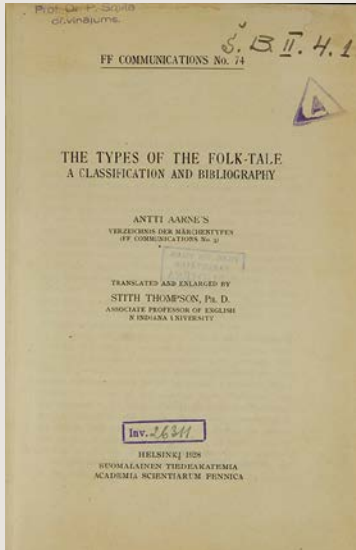

△ Pētera Šmita ieraksts evenku (tungusu) valodas mācību grāmatā ar latīņu alfabētu: *Первая книга на языке народов Севера – первый опыт литературного языка. В 1932 г. уже весь тираж стерся от пользования. Это последний сохранившийся экземпляр. ПШ.*

Pēteris Šmits' entry in an Evenki (Tungus) textbook with the Latin alphabet: *The first book in the language of the peoples of the North is the first experience of a literary language. In 1932, the entire circulation was already erased from use. This is the last surviving copy. PŠ*

▽ Bibliogrāfiskie retumi – mazo Sibīrijas tautiņu pirmās mācību grāmatas, mēģinājums ieviest latīņu alfabētu.

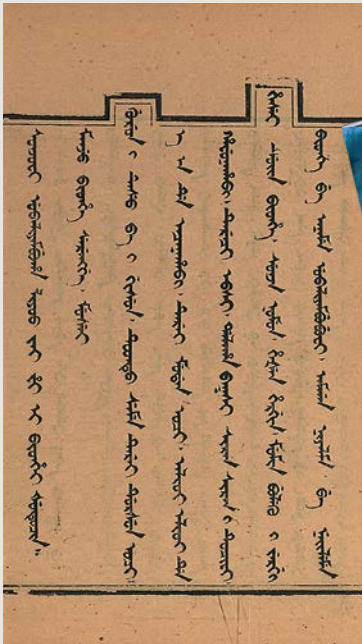
Bibliographic rarities – the first textbooks of small Siberian peoples, an attempt to introduce the Latin alphabet.

^ Somu folkloras pētnieka un sistematizētāja Antti Ārnes nozīmīgākie zinātniskie darbi Pētera Šmita bibliotēkā.

Major scientific works of Finnish folklore researcher and systematizer Antti Aarne in the library of Pēteris Šmits.

✓ Ķīniešu, mandžūru, mongoļu ksilogrāfijas klasiskajā noformējumā.
Chinese, Manchu, Mongolian xylography in the classical design.

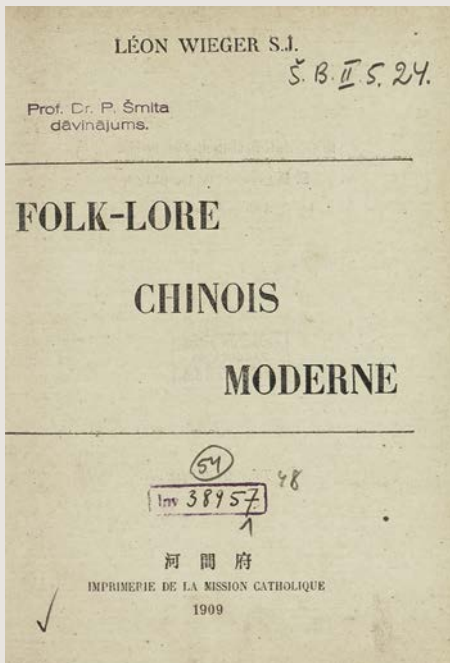

△ Mandžūru-ķīniešu vārdnīca “Qing wen zong hui” jeb “Cjin dinastijas valodas vispārējs apkopojums” 12 burtnīcās – ksilogrāfija koka plāksņu vāku ietvarā. 1908. g. pārspiedums.

Manchu-Chinese dictionary “Qing wen zong hui” or “General summary of the language of the Qing dynasty” in 12 notebooks – xylography in wooden plate covers. 1908, reprint.

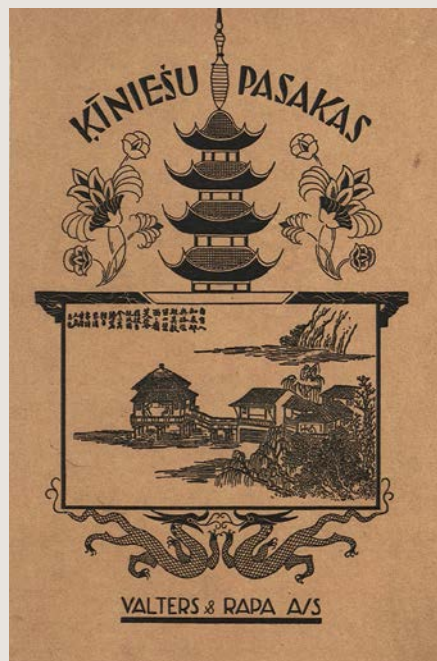
▽ Lappuse no 1907. gadā pārdrūkatās “Sonjofi ubaliyambuha Liyoo jai j’i i bithe” – mandžūru versijas populārajam ķīniešu stāstu krājumam “Liaozhai zhiyi” 24 sējumos, 4 mapēs.

A page from in 1907 reprinted “Sonjofi ubaliyambuha Liyoo jai j’i i bithe” – Manchurian version of the popular Chinese story collection “Liaozhai zhiyi” in 24 volumes, 4 folders.

Atvērums no franču misionāra-sinologa Leona Vīgera sastādītā un tulkotā krājuma "Folk-lore chinois moderne". 1909.

A double-page spread from the collection "Folk-lore chinois moderne" compiled and translated by the French missionary-sinologist Léon Wiegier. 1909.

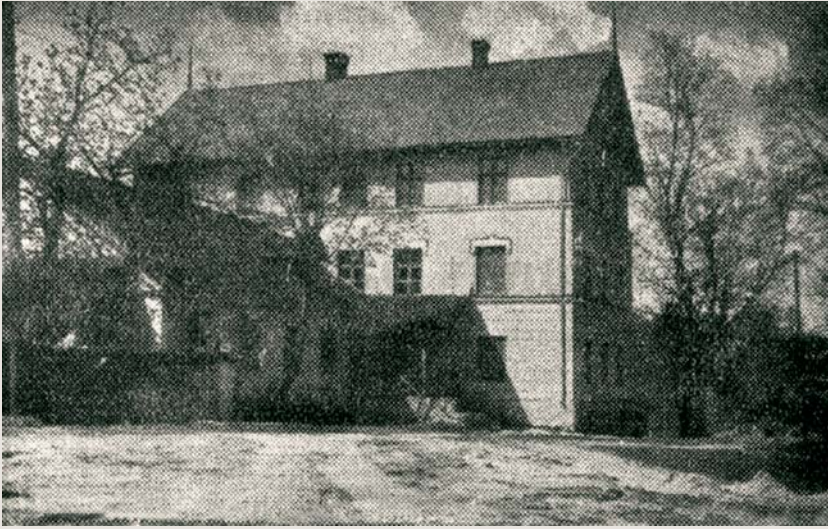

△ Pēteris Šmits izvēlētās un latviski tulkotās ķīniešu pasakas. 1936.
Chinese folk tales selected and translated into Latvian by Pēteris Šmits. 1936.

▽ Mūža darbs – 15 sējumos sakopotās latviešu pasakas un teikas. 1925–1937.
Lifelong work – Latvian folk tales and legends collected in 15 volumes. 1925–1937.

ATTĒLI NO PERIODIKAS UN
GRĀMATĀM

PICTURES FROM PERIODICALS
AND BOOKS

^ Raunas bijusī draudzes skola XX gs. 30. gados.

Rauna's former parish school in the 1930s.

Attēls no 1937. gadā izdotās grāmatas "Cēsu aprīņķis".

√ Pēteris Šmits studenta gados XIX gs. 90. gadu pirmajā pusē.

Pēteris Šmits during his student years in the first half of the 1890s.

Attēls no žurnāla "Atpūta", 1930. gada 1. janvāris.

△ Palankīns, kurā Pēteris Šmits nesa audiencē pie Ķīnas ķeizara 1899. gadā. Pie ķeizara nedrīkstēja ierasties braukšus, jāšus vai kājām.

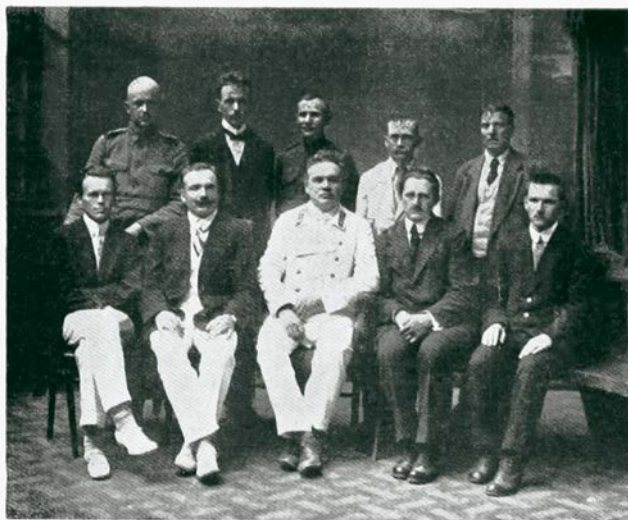
Palanquin, in which Pēteris Šmits was brought to the audience with the Chinese emperor in 1899. Arrival to the emperor by driving, on horseback or on foot was prohibited.

Attēls no žurnāla "Atpūta", 1930. gada 1. janvāris.

▽ Profesors Pēteris Šmits Tālo Austrumu Valsts universitātē Vladivostokā kopā ar studentiem.

Professor Pēteris Šmits at Vladivostok University with students.

Attēls no žurnāla "Atpūta", 1930. gada 1. janvāris.

Sibīrijas un Urāla latvju Nacionālās Padomes Centralais Birojs. Sēd no labās uz kreiso pusi: 1) Vēsturnieks A. Švābe — Biroja sekretārs, 2) Rūd. Zariņš — priekšsēdētājs un finanču nodaļas vadītājs, 3) prof. P. Šmids — goda prezidents, 4) J. Mazpolis — valdības priekšstāvis, 5) V. Šalnais — priekšsēdētāja biedrs un ārlietu nodaļas vadītājs; stāv no kreisās uz labo pusi: 1) E. Šķipsna — juridiskās nodaļas vadītājs, 2) J. Zariņš — kultūras un bēgļu nodaļas vadītājs, 3) pulkvedis Kurēlis — kara padomes priekšsēdētājs un Imantas pulka pirmais pavēlnieks, 4) Stichevics, 5) J. Bērziņš — kasieris.

△ Profesors Pēteris Šmits Pekinā pie Ķīnas ķeizara pils pārrauga. 1904.

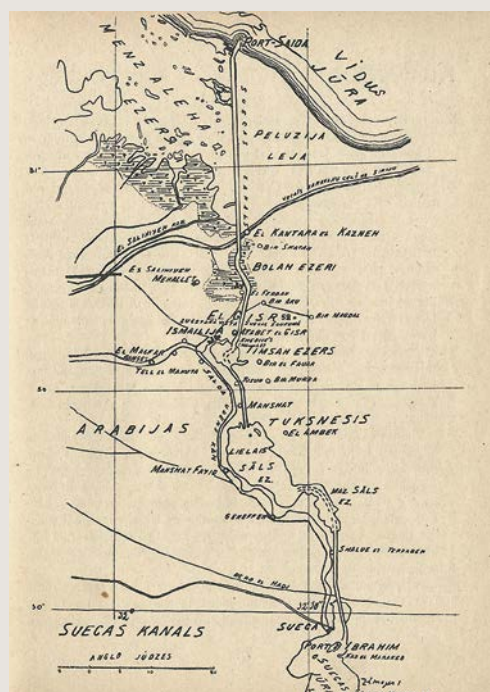
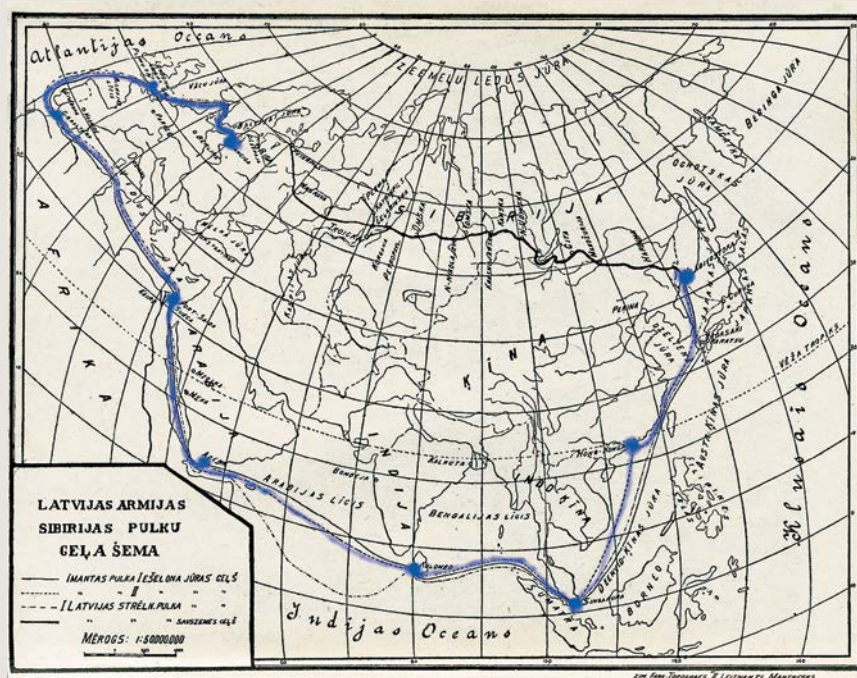
Professor Pēteris Šmits visiting the Overseer of the Chinese Emperor's Palace in Beijing. 1904.

Attēls no žurnāla "Atpūta", 1930. gada 1. janvāris.

▽ Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālā padome. 1919.

Attēls no 1928. gadā izdotās grāmatas "Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados".

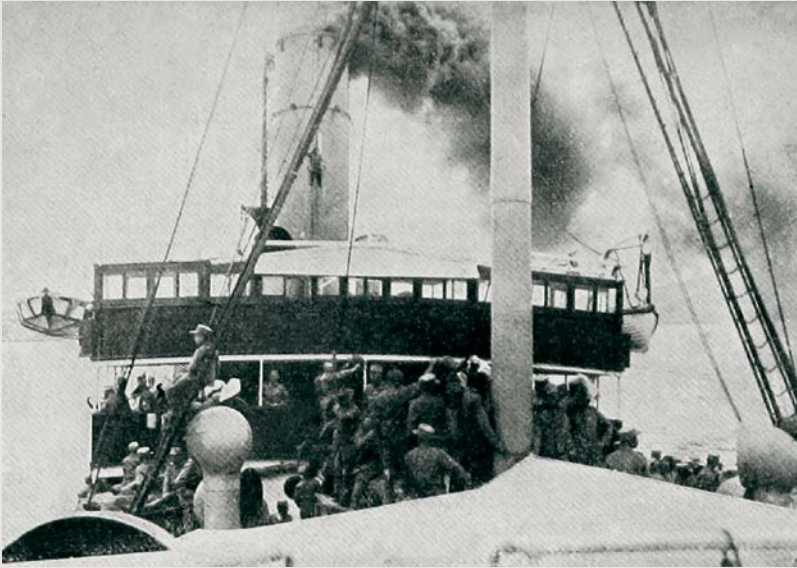
Siberian and Ural Latvian National Council. 1919.

Kuģa maršruts uz kartes – apkārt Āzijai caur Suecas kanālu.

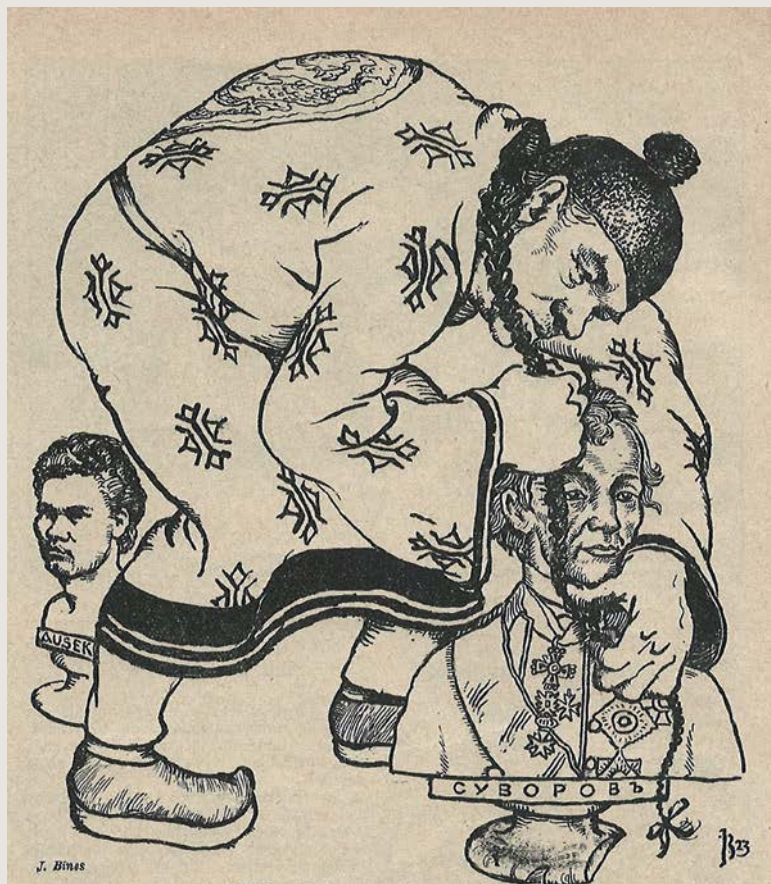
The ship's route on the map – around Asia through the Suez Canal.

Attēli no 1920. gadā izdotā Imantas pulka strēlnieku žurnāla "Kaija".

△ Kuģis “Dania”, ar kuru Imantas pulks no Vladivostokas atgriezās Latvijā.
Attēls no 1928. gadā izdotās grāmatas “Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados”.
The ship “Dania”, with which the Imanta regiment returned to Latvia from Vladivostok.

▽ Skats uz Latvijas Universitāti 20. gados.
Attēls no 1928. gadā izdotās grāmatas “Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados”.
View of the University of Latvia in the 1920s.

Ķīniska mēraukla.

Aizstāvedams kreevišķos (Suvorova, Romanova u. c.) ceļu nosaukumus, prof. P. Šmits raksta „Latv. Sargā”: „Nesaprotu, kadēļ Juža cēla ir pārtaisīta par Juža Allunana, nevis Juža Neikēna ceļu. Juris Neikēns peeder pee pirmājeem izstudejušeeem latveešeeem, kamēr Juris Allunans nav nekādu studiju beidzis. (!!) Ari skolotajs Krogzemis-Auseklis ne kā dzejneeks, ne kā tautas darbineeks nav tik leels vīrs, lai viņa vārdā būtu jāpārdēvē veena no leelakām Rīgas ceelam.“

Pat mazais Pēcits brīnas
Par augsto gudribu,
Ko, professor no Ķīnas,
Mums lepni stāstī Tu.

Un zvirbuji dzeed kori
Zem katra pajumta:
Lai dzīvo profesori
Kam tāda gudriba!

Un „vivant profesores!“
Nu malu malās skan, —
Ja, mūsu alma mater.
Var lepna justees gan.

Jēkaba Bīnes zīmētais Pētera Šmita šaržs.

Attēls no satīriskā mākslas žurnāla „Svari”, Nr. 17, 1923. gada 4. maijs.

The cartoon of Pēteris Šmits drawn by Latvian painter Jēkabs Bīne.

△ LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes bibliotēka ap 1928. gadu. No labās: profesors Pēteris Šmits, kura dāvinājumi bibliotēkai sasniedza vislielākos apjomus Universitātes vēsturē; profesors Ernests Blese, kurš paralēli docenta darbam bija šīs bibliotēkas pirmais pārzinis; asistente Olga Rudovska.

Library of UL Faculty of Philology and Philosophy around 1928. From the right: Professor Pēteris Šmits, whose donation to the library was the largest in the entire history of the University; Professor Ernests Blese, who combined his teaching duties with serving as the first attendant of the library; assistant Olga Rudovska.

Attēls no 1928. gadā izdotās grāmatas "Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados".

▽ 1920. gada septembrī nodibinātās ārpuskolas izglītības iestādes Latvijas Tautas universitātes vadība. No kreisās sēž: valdes priekšsēdētājs un Tiesību un tautsaimniecības fakultātes vadītājs doc. R. Akmentiņš, padomes priekšsēdētājs prof. P. Šmits, Mākslas un filozofijas fakultātes vadītājs doc. A. Dauge, padomes priekšsēdētāja vietnieks, tiesu palātas loceklis *can. iur.* O. Ozoliņš; no kreisās stāv: Pārdaugavas nodaļas vadītājs un lektors J. Samiljons, Fiziskās audzināšanas institūta vadītājs un fiz. audzin. inspektors V. Cekuls, valdes sekretārs J. Cimmermanis, Elektrotehniskās fakultātes vadītājs un padomes sekretārs doc. A. Stūresteps, valdes loceklis, abiturijas kursu vadītājs un filoz. doktorands J. Students.

Management of the People's University of Latvia, an out-of-school educational institution established in September 1920.

Attēls no 1928. gadā izdotās grāmatas "Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados".

Anonīma mākslinieka draudzīgs šaržs, veltīts Pēterim Šmitam dzejnieka Frīdriha Gulbja 30. gados izveidotajā preses izdevumu izgriezumu albumā ar kultūras darbinieku šaržiem.

An anonymous artist's friendly cartoon dedicated to Pēteris Šmits in the scrapbook of newspaper clippings with cartoons of cultural workers created by the poet Frīdrihs Gulbis in the 1930s.

Attēls no dzejnieka Frīdriha Gulbja 30. gados izveidotā preses izdevumu izgriezumu albuma. Rakstniecības un mūzikas muzejs, F. Gul. I Md 1/1.

**Pabeigts iespiest un dabūjams
lielākais tautas pasaku un teiku krājums pasaulē:
Prof. P. ŠMITA sakopotās un rediģētās**

Latviešu pasakas un teikas

I sējums (144 lapp.) — Prof. P. Šmita «I evads» (140. lapp.) un 505 zvēru pasakas.
II—X sēj. (4678 lapp.) — 2764 istās pasa kas.
XI—XII sēj. (876 lapp.) — 991 joku pasaka.
XIII—XV sēj. (1544 lapp.) — 3386 teikas.

Kopā: 15 sējumi, 7638 lappuses, ar 7895 pasakām un teikām.
(Lercha - Puškaiša krājumos bija tikai 3240 pasaku un teiku).

Lielajā izdevumā uzņemti vecākie latv. pasaku un teiku krājumi: J. Bankina «Sis un tase» un T. Klemensa «Spoku stāsti» (a b i 1873. g.), Lercha - Puškaiša lielle krājumi, Stefānijas Ujanovskas latgališu pasaku krājums (iznācis 1895. g. Krakovā), prof. P. Šmita, «Latvju kultūras», Folkloras krātuves u. c. krājumi, tā ka tani atrodamas visas uzrakstītās un zināmās latviešu pasakas un teikas.

Par prof. P. Šmita pasaku krājumu lietpratēji raksta:

Tērbatas prof. V. Andersons, ka citas tautas tikai vēl taisoties izdot lielāku pasaku krājumu, kārtotu pēc jaunas sistēmas, bet latvieši ar savu krājumu esot citām tautām aizsteigušies priekšā.

Varsavas prof. J. Krišianovskis atzīdā, ne tikai uz lielo pasaku kārtotanas darbu, kas noderot folkloras pētīšanai vispārīgi, jo prof. Šmits, dzīvodams ilgu laiku Āzijā, esot ļoti iepazīnis ar Āsijas tautu tradīcijām.

Berlīnes prof. M. Bōms, runājot par latviešu pasaku krājumiem, izsaka, ka prof. P. Šmits „ar vielas bagātību, kritisku izlasi un sistēmātisku kārtojumu pārspējis vius savus priekšgājējus”.

Maksā brošēti: Ls 90,—; atsev. sējums Ls 6.50.
„ oriģinālsējums: Ls 108,—; atsev. sējums Ls 8,—.

NE. Subskribentus lūdzam saņemti neizņemti os sējumus.

izdevēja: VALTERA un RAPAS akc. sab.

△ Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes profesors Pēteris Šmits 60. šūpušsvētkos savā dzimtā: kundze Ida, dēls Pāvils, dēla kundze Melita un meitiņa Ērika.

Professor Pēteris Šmits at his 60th birthday with the family: wife Ida, son Pāvils, son's wife Melita and daughter Ērika.

Attēls no žurnāla "Atpūta", 1930. gada 1. janvāris.

▽ Izdevniecības reklāma P. Šmita sakopotā tautas pasaku un teiku krājuma pilnajam komplektam.

The advertisement of the publishing house for the full set of folk tales and legends compiled by P. Šmits.

Attēls no laikraksta "Rīts", 1937. gada 30. maijs.

VĚSTULES, PASTKARTES
LETTERS, POSTCARDS

1371, XV
33-21

Pekingā 24. Augustā

Godājamā redakcija!

Ējmu dabūjis no Guljū reu. žurnala
vija papuljūto gada gājuma un no
tagadējā pirmo puši ar īstenu numur
no 5. numurā. Ja, apsoljums, lūdz
man to pasūtīt, tā arī 8. un 1. t.
Esleku no mākslas jumis par šķeršu
gasta galjūmaus jamaasat, jo īstano
laidnā es nevaru nekadēti receptu ap-
polit. Pāloru gan vēlē esana gada
Pekingā, bet man ir vēl jāvarē dar-
bi parofliā. Pāhdi no mākslas ap-
tam receptam, vurus doncajs aslekt,
kodis sēk nēreka jāvānā ar mākslas
Mākslasu no Kēnas, xadit tos grētu
publit aknefdrōptaru. Par Pekingā
un vības apvehdus grētu receptit flo
jani atpāljot, jo flo to var vēl un
jauna xockrot. Warbalt, no māksla
jaisina jumis vāris drēkfuma mākslas
receptu par šķeršu ājhevi pasūtīt.
Lūdzu ar mākslas gada galjūmu
vēlē publit man uš Pekingā, sēk

Vēstule redaktoram Āronu Matisam no Pekinas par rakstiem no Ķīnas. 1899.

A letter to editor Matiss Ārons from Beijing about articles from China. 1899.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR 1369.

9-9

Rīgā 19. jūlijā 1913.

Ēēn. Zeiferta kungs!

Lūdsu mani atvainot, ka
 man atkal drusku jāpuscojas
 par manas ortogrāfijas gro-
 zīšanu. Jau reiz jums tēva aiz-
 rādījis, ka jaunā ortogrāfija
 nav neādas lokatīva rīnes,
 bet tikai viens vispārīgā ga-
 zuma ^{rīne} kurā nav toniā un
 ceņama uz diftongam, kuri
 jau no dabas ir gaiši. Tādēļ es
 arī biju raustījis: „Vecos laikos”
 un „savos memuāros”. Pirmā
 vēstī lasīju Druvā: „Vecos laikos,
 oho vēstī tagad atkal: „savos
 memuāros”, kamēr turpat bla-
 kus Ēndselīna rokstā stāv: „visas
 locījumos”. Jo vedot no durvām
 jāpalece vad par dzejneku.

Vēstule Teodoram Zeifertam ar iebildumiem par ortogrāfijas sagrozīšanu. 1913. gada 19. jūlijs.

A letter to cultural worker Teodors Zeiferts alleging against distortion of the orthography.

July 19, 1913.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR 2755.

Kad atnāus manim ar te laist,
Ko Endzelīns jau tagad redz?
Jūs sacīsit, ka tas korektors
vairāgs, bet es domāšu vēl ne-
vornu saprast, kādēļ korektors
ir šķērsliņš pret Endzelīnu,
bet neātrliņš pret mani. No
šādām kibelēm var ļoti viegli
izsargāties. Sēkat korektoram
izlasīt Rakstu mācību māc
rakstus par jauno ortogrāfiju
un no Endzelīna gramatikas
izrakstīt garos piedēkļus pēc
mūsdienas. Tas darbs ir iedarbīgs
pilnīgi stundas laikā. Tās
ar kādām desmit piedēkļu būtu
vēl jāceļamā šādi garie vārdi:
jā, arī, pretē, tā (ta un toro) un
tā (jeb pēc Endzelīna tā - manz), kā
(koro) un kā (jeb pēc Endzelīna kā - koro).

Jā nu arī ir viso baustība un tie
praveši. Jādu garuma vajā-
dētu vērot konsekventi vi-
sus rakstus ar jaunu orto-
grafiju un tad arī varis nebūtu
nekādu kibēlu ar rakstniecību,
butlīšiem un korektoriem.

Bet ja redzēja grēķis vīlat
uz abām pusēm, tad es nepo-
redzu nekādas izejas no jākām.
Abu rakstību mēs nevaram mat-
sīt kopā. Tācā ortografija ir dibi-
nāta uz vācu paraugiem un
fantazijas, kamēk jānuā dī-
benāis uz fonētiskas un loģiskas
principiem. Mairst vītas kaitas
kopā mēs sandējam ne vien
drošu pamatu senu kājām,
bet paliekam arī bez kādas
mērcā mānāmībā. Un var

Zeiferts J. 456., 9-21

tas ir tik gēnīgs uzdevums?
 Skundas laikā vai to izvērtēties
 un neotēlas laikā atlaucīties.
 Bet turētājs par mūsu ap-
 grūbības pāces vēl gādā
 un nekas netūs parādās.
 Tūdi ar mūsu roktos ir
 atlaucītas atūdas bez kādas
 jēgas. Par Karavon es atkal
 kasi: pūnes, Baltijas, bet
 meklētājs un pētīšana.
 Es esu, ka lobi apdomājot
 jūs man pabalsojiet.

Ar cieņām

P. Pūds.

P.S. Honorāra veidā es
 lūgtu savu eksemplāru
 „Sturcku laikā” esot pūds,
 jo pārvest tos dlo, tās rūklas
 man var tik būtami, kā
 kā pasts ir manis lobi tālā
 un tiek atlaucis šādā laikā, kad ^{man} ^{darā}

32

Cenijams Misiņa kungs,
 Pateicos par jūsu vēstuli,
 pēc kuras es es to dabūjis
 zināt, kas man vēl nebija
 zināms. Es arī praeņjos, ka vis-
 maz kādas vecas grāmatas būtu
 manūces. Ceru, ka tās šepu
 manīs ir drašumā. Bet man
 ir turpētī ļoti vēl, ka dažas
 grāmatas būtu nesen da-
 būjis. Pirmā kārtā šo minēju:
 jūņjorēša lēšu dainas, Man-
 eļa Spreidņu grāmata, Denos
 lapas etu. pēlīkums. Es tās
 grāmatas būtu nesen no-
 drošinojis, bet arī izman-
 tojis zināties. Jo ilgāks mēs
 vādas lektas atliucē, jo grū-
 tāki viņas tās iespējāmas.
 Savās bērības dienās es vēldai-
 voju vecos laikus un tā kaol
 arī tos es nesen pasītu.

Vēstule Jānim Misiņam par grāmatu vākšanu, rakstīta Pirmā pasaules kara laikā no Vladivostokas.

A letter to bibliographer J. Misiņš about collecting books, written during the First World War from Vladivostok.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR 4404.

Nācāmies filologi smeltas
visu no grāmatām. Ja šis
labs jautājums vai apgal-
tes ar visu laicām. Ne-
sīnu, ko dara Latv. biedrība
ar savu muzeju un biblio-
tēku. Vai tiek arī kas glābts?

Par karu es gan neko
nezinu teikt, lai gan kuse-
šu arīes lašu arī vācu
ziņas, kurās patīdīnu
ar mūsu telegramām. Es
nepazīstu tik tālu Eiropas
finanču, tehnikas, kara
mākslas un politikas, lai
varētu arī patē no šīs
dot kādu spriedumu. Bet
tos gan man lasas, ka jūs
esat drusku pārstieģuies
ar grāmatu sēdrišām
pazītā. Ar labām decēm
Jūsu P. Imidis.
Kadiostona 29. aug.

463, XV
18. 2. 30.

Vladivostokā 18. maijā.

Cienijams kungs!

Šupat kā dabūju st. Krievu kunga telegramu, kurā vairs mani lūdz braukt uz Sibīrijas sapulci, jeb vismaz izgatavot kādu projektu par latviešu vidusskolu. Izbraukt nevāda ar nāvēšanu un nedrīkst arī, kāts projektu varētu sastādīt. Tā kā šis ^{lauci} mēs šis nemotivētais apstāšanās. Mūsu presē runā par pilnīgu Latvijas autonomiju, bet valdība arvien vēl turas pie vecām programām un vecās skolotāju veldes. Mēsamot saucieniem: „Karu mūst!” var arī mēģināt, ka skolas programmas mums dēvē Vilhelms II. Tāpēc tas ir nepieciešams, apvienoties ar kādiem vāpāriģiem ar vārdiem. Par visānu lietām latviešu skolotāju vajadzētu stāvēt pilnīga saskaņā ar citām Eiropas tautu skolām un vajadzētu praktēt uz par kādu pilnīgi jaunu skolas tipu dibināšanu. Daudz var teikt pret. vecām valodām un var mēģināt, ka nākamajā vīnā šis izmēstas mūs vīdus skolu programmas, bet kamēr tas vēl nav mēģināts, arī latviešu skolotājus šis šķēršis pārtrauc. Latvieši var vīgtāci iemācītīs vecās valodas nepā vīdus jeb vīcītīs. Ja mēs paliekam sen krievu valdības, šād mūsu programmas ir jāpieņemam vīdus skolām, ka mēs sen vīdus valdības šīs jāievēram vīdus vīdus.

Vēstule Fricim Bārdam par izglītības jautājumiem, rakstīta Pirmā pasaules kara laikā no Vladivostokas.

A letter to poet Fricis Bārda on educational issues, written during the First World War from Vladivostok.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR 463.

Mana pirmīgā pieredze tuomēr paliek tā, ka mūsu
skolām vajadzētu būt pilnīgām ar visu skolu so-
pīfānu. Tāpat vidus skolas gatavos resurcētān
drejniekus, publicētus un politiskus darbiniekus,
kauter mēs ar visu skolām izmāc parasti labi
praktiski un zinātniski. Saņemtu būtu jāparbauda
daudz religijas un literatūras pasniegšana. Saņem-
gam mēs parasti nemācām tā daudz literatūras
kā mūsu vidus skolās, un skolotāji sapulcē ir
vēl spēcīgi par literāru programmas paplašināšanu.
Turpretī agrākās Rīgas skolās bibliotēkas lasīšana
bija ļoti uzlabota. Novērtis, un īstas ekstremu me-
diēt būtu par paraugu latviešu skolas. Literatūra
ir jāmaisa, bet ar izvēli. Es nepāda ar to mūsu ledus
mātes, ka erotisms, pessimisms un psihopāloģija
būtu vajadzīgi nepieaugušu skolotāņu audzināša-
nai. Turklāt mūsdienās, ka mēlatko jānosaka padomul
ir paliekušā pavisam neievēroti, lai gan jau slavē-
nais Ruso sludināja līdzīgus idejas. Turklāt pe-
riodu jābūt, latviešu literatūras skolotāji pārlūka
vēl sevīsi vāpuzīgi. Pāšus priekšnesumus vāpuzīgi
būtu par Nīderlandi, Austriju un Apriju spēkā, neminot
ne vārda par Valdemāru Knevdzmiņu un Mīlelāthi.
Tā tad skolotāņu acīs ^{vāpuzīgi} izskatās, ka pēdējais trīs vāpuzīgi
nav vēl tā daudz ievērotas vienīgi kā ^{par} daži tūpat ārkāras
drejnieki. Tā kā mūs latviešu literatūra ir saņēdā mābaga

tad šāda izturēšanās pret latviešu nomaņu ir mēģinājums pa-
 rādīt. Mums vajadzētu mācīt vispārīgus latv. rakstve-
 cības vēsturi, mēris būtu beletristiku. Šī kādas pašas
 kārtības vajadzētu būties rakstāmuos darbus: baltu jū-
 stikas vīduskārti uzdevumi, kādas mēģināt roplēt,
 mēris kādas vīduskārtas reņus mūs dažādādu mā-
 stiem. Vēstures un geografijas mācības grāmatas, st-
 ristiki un komēdijas klasēs, ir sastādāmas interesanti
 un mēģinājumus saprātāmuos valodā. Par priekšzi-
 mi šī varētu stent angļu mācības grāmatas, ka-
 mēr par abaldnuožu piemērtiem mēģināt jēlpārskats,
 Mačenko un citi. Arī mācības vajadzētu mēģināt
 vīduskārti mēģināt politisku, mēris par Malimna
 un Burešina mēģināt. Vīduskārti mēģināt, vīduskārti
 tāu vajaga daud vispārīgus un vīduskārtas izglītības,
 bet mēģināt arī negatavot būtu draņķiskus, sausus
 matemātiskus un dīvārdus.

Tas kādi jēb mēģināt mums daud arī savu
 angļuvalodu, par tuo ir vēl ļoti jāpūnās, bet
 jē nu arī tāu kērtības dabūjam, tad nar vēl mē-
 kādas stīgšānās. Tas jāpūnās noo ievērtams
 mēģināt vīduskārti, bet arī ^{vēlue} vīduskārti gada laicā. Šāu
 lēkas, ka mums vīduskārti vajadzētu būtuot, kā
 Dīvārti Kōmērti jāpūnāt par latviešu Dīvārti
 Akadēmiju, kurā tad varētu gādāt arī par angļu
 valodu. Akadēmija varētu sēd funkcionēt, jē

betu itāgi profesors Endelins un vēsturnieks
Krūgers jeb Krudņičevs, un jābūtu nopietna f.
Illesima sanga bibliotēka. Bet jāmekas netikas
dovirts labvāšu rīcātne un koncertzāle! Kad jā,
tad es arī mēinu, kā varēs apriet par labvēlību
augstskolu. Pilsētdraudzības mācītājs filologi-
jas un teoloģijas fakultātes, parāda varētu dot
semit juridiskā fakultāte. Ar citām netiku tā jā-
nēlīdzas.

Augstskolēnība
prof. P. Smiļķis.

Bārda 5. 4. 2

Vladivostoka 22. jūlijā.

Cenijamo P. Dāles kungu!

Atbildot uz jūsu vēstuli no 1. jūlija, man atkal ir jāatkrāto, no angļskolas idejai es pūbalsojis un esmu gatavs visu darīt, kas man būtu iespējams. Bet tā ir jau parvāc kā 20 gadu esmu šķirts no dzimtenes un dzīvoju tālā sveinumā, kas man daudzi kas nav septelams. Pēc manām domām tam nolūkam vispirms vajadzētu pārorēt Zinātņu Akadēmijas par latviešu akadēmiju, pārlīdzināni parstāma: Somu uzpu bādētal. Vismas vāns latviešu filologs būtu būtu pēc kara aicināms par bādribas jeb akadēmijas vadītāju. Pirmas akadēmijas nodoms būtu krāt materiālus par lotu. valodu, vēsturi, etc., izdotu koptu krājums un noditinat latviešu bibliotēku; sevīsi iegūdot j. Dālema kunga grāmatas. Pēc tam būtu jāgādā, kā pavilut citus akadēmiskus spēkus. Ar bibliotēkas nodibvēivānu, musejos uārtēvānu, puātvīsu rakstu izdovānu un publicu lechiju lovēvānu, akadēmija sekvē autoritatē un varētu vai nu pilnīgi pārvērstes par universitatē, jeb nodotil pēdējai visus vajadzīgos spēkus. Jē pēdējais nolūks kaut kāde apstādū dēt neizdotos.

Vēstule Paulam Dālem ar viedokli par Latvijas Augstskolas un Zinātņu akadēmijas dibināšanu. 1917.

A letter to Latvian philosopher Pauls Dāle with an opinion on the establishment of the University of Latvia and the Academy of Sciences. 1917.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 482473 P.Dāl. K 3/49.

Šādā akadēmijā, tomēr varētu pastāvēt
un turpināt savu sūtīgo darbu, kād
arī ar nedaudzā spieķiem un nedaudzā lūg-
šādu gadu budžeta. Jūs rakstāt, ka pēc Koo-
rijas angļu valodā ir atstāti 20-25 lot-
veči un ne ir nāvēs māģistranti un
kuršānā vajadzētu fonda no 40 līdz 50,000
rubļiem. Es atkal nesaprotu, vai šis būtu spē-
jams un nepieciešams. Atstātie šādu lauku
visi dabu vācu stipendijas un var pagaidām
varēt ar laim izīst. Cik ir mūsu Embasē
pasūtīti, tad lūgt, ja varētu daudzināt un
vākt 4-5000 rubļu. Dabū Komocijā re-
organizācijā ar to varētu varēt asūt, bet
prakti stipendija fonda šis būtu nāka smā-
kstaāda nepārstot, ja šinādu, varu mal-
dātas un nebūt negribu nesūcāties ar sa-
vām padomēm, es šinā ieduku savas do-
mas, būs kādādu personīgām interesām.
Es būtu prasīgs, ja manas sūtbax būtu
pavāru nedebinātas. Es šinādu šinā lū-
košu šinā nādu pēc šinādu šinādu Lau-
kājam, bet šinā lauku, nēcām, šinā
nēcā drošā. Var būt, ka šinā šinā dabūt
vārdā šinā asus, bet tāpat var būt, ka
nēcām nēcām. Un nēcām šinā šinā
šinā šinā šinā.

Vladivostokā ^{26 XII} / 81.

Mīļā māsiņ'!

Šķirnis, vai esat dabūjuši tās vēstules, kurās es iesūtīju esur Zviedrijas sarkanā krusta. Šoreiz meģinu jums rakstīt esur Šveicijā. Dāļls izbrauca no Vladivostokas un māji māji saucumā. Pēc div mēnešiem viņš bija nokļuvis lēda Čebinskas un tā bija viņa pēdējā vēstule. Tad vēl mums. Es kāda reize, ka ap jūlija vidu viņš nonācis lēda Siceakot. Ceru, ka viņš beigās tās atpērcies un māji, bet zinu man vairs neādu nav. Pastāt man, jō varēt, vai esot viss dēvēt un veselt jū sō jūms laģad plāģas. Šē gau mums pievān kādas telegramas par Baltijā apot ādijem, bet labāsi tiek viēversē samaisīti ar tel-
šiem, ātrās ar igandiem, tā sō nekā itē nesoprotam. Mēs vēlētos zināt, vai jās iesērtu mums beaust par vāvaru un Baltijā, jō tas būtu iespējams, un var var būt būtu mums kāda cerība tiepat de-
būt kādu vīstu. Jāpat mēs nekā nezīnu, vai tas ienāc kādi labāsi laģprakti un kā tos sauc.

Vēstule mātai Kristīnei Vitolai no Vladivostokas 1919. gada sākumā.

A letter to sister Kristine Vitola from Vladivostok in early 1919.

Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 476055.

Rakstīti arī par mūsu patiem kādas
vārdus. Esmu no Institūta pieredzējis
abstrācijās, pēc kuru līnās ar mūsu do-
būšu nostāli. Arī ir loti dārga, bet patu-
lāra dabūjam ar lietām alga. Tad te ir
abstrāta filoloģiska jautāte, un es lasu
karpas par valodniecību. Vēspāriņi varam
estēt, kaut gan ne gluži tā, kā mēs.
Pavils studēja vienu gadu Institūta un, kad
jās vienu gadu kādā kēlā tēdniecības for-
mā, kāda pāreču uz Karbius. Vēspāriņi jau
apprecējis, istiek ar visu pelnu un da-
ro loti labi. Vēspāriņi arī pāreču uz
Madivostovu un beigti mūs studijas.
Vēspāriņi mūs vecei ir partikulāri kādas, kas
ir pols, mātē vācēte. Bērniņi ar Rēnu
dēvu pa vecei. Apēti mē mājā, kādā beģlā
aisbrauca uz Baltiju, bet mēs nesimam,
vai vā: ir tas mūnāvūti. Sāt gan mē
vīens negrē palent. Es arī vēlētos būt
atpārsēt uz drenteni un atpārsēt. Mūs
atēvi ir vāpi mēvi, mūs vīenigā zāles
kādu lauru edēvi un lauru gāss. Bet
kad mē kā mēs tas lēvi? Gūbēvi vīens
kādu braucēt uz Ameriku, bet tagad mēs
te plānu jau atēti. Pārsēt labi

lepāt, jo izīstāt vēl varāmu. No Amerikas
būtu gribāci būt atpūst un dzīvoteni.

Daudz labas dēuss no manas puses.
Lēv, Maifel, Milda, Šleivāim, Austri
un vāsiem draugiem un radniek!

Jāns Brālis.

Kristīnai Vitola kundzei
Māronēnu Vēllesos.

Cour Ceseu, per Wenden

Levonie.

21 / 2

Cienījamais H. Švābes kungs!

Kona vēstule, kurā rakstījis J. Beola vācu,
 ir jūs šai tūlu uzticējus, ka jūs gandarīs
 vācu sēpūnas latviešu gēkus uzmarjāt un
 manas muguras. Es esot, arī uzticējis
 jūsu referātu, apvainojis jūs „nepareizi-
 nio”, „gitejis” pret Rāiša vācu, mūsau-
 cīs mūsu mūsūnu par „pūtkām”, kā
 „Sēnleku Savienības biedri” ar savu „nārdi-
 gu uzticēšanu” pret mūs, ievēto „partiju”
 (K. I. mūsūnu partiju) ideālijis rāpju nepā-
 citi pret mūsu darbinātāiem. Bet vācu šiem
 apvainojumiem nav tācu un ēnas mūs
 pūtkības. Šānu galdījuši lētās ideālijas
 nos, jūs jau pūtkādāt ar „susu pūtku
 savam saraušanai”. Un kādām lētām mūs
 mūs un atpūdot, kā lētās mūsūnu
 šānu lētās šānu vācu. Šānu šānu ar
 jūsu referātu ir šānu, ka šānu vācu
 la reprezentēt vācu lētās šānu, kādēt un
 nāstus apšūdēt šānu šānu lētās part-
 jās, kā šānu šānu un pūtku šānu.
 Kā jūs vācu bijēt rakstījuši pē šānu pū-
 kības, kā es arī vācu mūs pē šānu vācu
 apšūdas. Pē mūsūnu šānu šānu mūsūnu
 mūsūnu šānu un mūsūnu par apvainojumiem. Apvainoj-
 is jūsu partiju par šānu lētām. Šānu

Vēstule Arvedam Švābem par savstarpējām nesaskaņām Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālajā padomē. 1919.

A letter to Latvian lawyer Arveds Švābe about mutual disagreements in the Siberian and Ural Latvian National Council. 1919.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MB 8130.

es šoreiz neturu par politiski, kādēļ arī ne-
 piederu ne pie vienas partijas. Šķiet, ka par-
 tijas pašas par sevi es neesmu par ideālu,
 nēda arī ievētu. Šādi apņemas par mani
 tā uz smiltīm dibināti. Man šķiet nepareizs, ka
 viena partija šā tādā veidā, ka citas vākus
 negrib ne pie balsu pildīt. Mūsu bērns ir vajadzīgs
 šķiet tas, ja vēstis ir dibināts uz kompromisa
 pamatam, bet ja vēstis izvērtas par partijas
 organizāciju, tad vēstis var vienā kārtā nest
 labumu nest. Par Rūsi mūsu uzskati šķiet šķiras.
 Bet kā es jums neapņemu savu domu, tā arī
 es sev gribu atotāt šādu apņemšanos bērniem. Ar savu
 vēstuli es neesmu gribējis nekad apņemot un
 ja vēstis var saņemt nepatīkamu, es vēstis lab-
 prāt gribu veikt atpakaļ. Bet tas nenodēvē,
 ka es šādi atņemtu kādas citas bērni
 vēstis. Mūsu Mācītājus Padomēs šķiet
 vēl neesmu uzaudzinājis un tā tas ir pa-
 galdojis bērniem. Šā bērni piederīgiem
 vēstis pieņemas kautas bērniem pie bērni.
 Ja vēstis ir vajadzīgi, tad bērniem
 vēstis un mēs ir laoti nepatīkami, ka šāda
 vēstis šāda šķiras ar manu vārdu. Ar savu
 vēstis un jums šoreiz šāda vēstis un
 jums vajadzētu pieņemt, ka es tuo daru gribu
 labprātīgi un bez tādas draudam šķiras

Jūs bij domājis atbrīvot. Tāpēc jūs
 vēl mūsdienu mānu, „apriņķus.” Jūs gūst
 labi zina, ka man nēkad apriņķu nav.
 Mūs latviešu vārdā ir viena vārds, kas
 un es neteik, ka jūs pati būtu nūcījis pēc
 savas intereses. Vēl vārds ir tāds Institūta un
 fakultātes profesoriem, bet tācu par latviešu
 vārdu ir man interesēs un es pati es labprāt
 nūcījis. Piedomājiet, ka man būtu kādas
 „apriņķas.” Tas tad es esmu atbildīgi par visu
 darbu! Jā, un es es manas apriņķas ir
 tie patēģas, tad jau jums vajadzētu precīzāk
 ka nav manas apriņķas varot būt vārds.

Augstskolēnība

Jūsu patēģis
P. Smilga.

9
 A. g. Kaudzītes Matīsa kungs,

Lūk, esmu Jūsu vēstulē un
 priecājos, ka Jūs absolūti
 apmierināt mūsu Līv. Romulojā.
 Raksti ir diezgan daudz pil-
 selsti, ja tie visi solītajā
 ieradīsies. Tri Raksti-mācījums
 būs diezgan liels ar ļoti dažādu
 saturu. Mācījumu rediģēju es, bet
 manā Latviešu Biedrība. Ceru, ka
 Jūmatu iespēks un Biedrībai
 nebūs nekādu kaudzījumu.
 Konkrētu noteikumu tas, kad visa
 grāmata būs gatava, kas vēl var
 dažu nedēļu novēlēt, ja
 autori kavējas ar rakstu darbi-
 ņām.

Visa mana daurība lūko ar
 interesi Jūsu „Jauno mērnieku
 laikus.” Nereti kļūst, ka jaunajos
 mērnieku laikos nav vairs ne-
 kējams tas jaunības spars, kas
 atrodams vecajos d. laikos, bet
 tālākā tur vairāk asīves no-
 pietības. Mēs tur redzam

Vēstule Kaudzītes Matīsam par “Mērnieku laikiem” un latviešu patriotismu. 1926.

A letter to Latvian writer Matīss Kaudzīte about his book “Surveyors’ Times” and Latvian patriotism. 1926.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR 1617.

godīgus runātājus, kas bez
savas valsts kultūrai pa-
laidnīgas funkcijas varo.
Jauno krievu literatūras mācī-
tāji apmierināti un apmierināti
tikai krievu laimības īpatnības. Es
gribētu arī mūsu rakstus redzēt sa-
vus tēvus, radus un kalērnus.
Tad es atēķas tos darbu rīkus,
tos patriotus, tos tūlredzīgus po-
litiķus, tad man vairs stādās
prelīzi nā pasaku varoņi. Se
mēs esam varoņi, kuriem bē-
vība gaudēta nā no galva iecēta
klēpi, bet gan mūsu tēvi, kuri ves-
gūtākiem labiem par opitē
prata turētus vopoi un radīt
latviešu patriotismu. Es jūtos
savās patriotiskās domās
alancāts, ka pi vīem mūsu
tēviem, mūsu tautas pamatā,
mexli tikai laimās un suņģiņas
ipātības.

Augotēlembu

Jānu P. Smilts

Rīga 6. V. 26.

У / 74, XV
 Милостивый Бюрограф! Спасибо очень
 я все еще доволен, но не могу при-
 нять никакой работы. Совсем
 работа ограничена из-за отсутствия
 лага (Folkloras krātuve). Это касается
 в основном в Латвии напе-
 вление, но лучше не сам не
 русск или латвийск. Там
 какое-то карточк можно/век
 справочник или какие-то
 в издании нормативск
 проф. П. Маминс
 16.I.38.

Vēstule Sergejam Saharovam par Latgales baltkrievu folkloras materiālu. 1938.

A letter to teacher and ethnographer Sergey Sakharov on Latgale Belarusian folklore material. 1938.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, MR 74.

Māsavīram Jānim Vitolam sūtīta pastkarte no Vladivostokas. 1906.

A postcard from Vladivostok sent to brother-in-law Jānis Vitols. 1906.

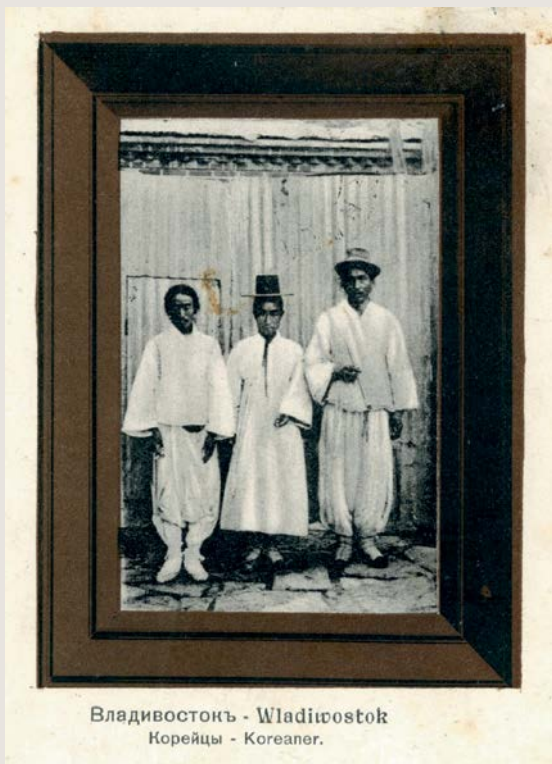
Cēsu Vēstures un mākslas muzejs, inv. Nr. 6973.

Māsmeitai Maijai Vitolai sūtīta pastkarte no Šanhajas. 1907.

A postcard from Shanghai sent to niece Maija Vitola. 1907.

Cēsu Vēstures un mākslas muzejs, inv. Nr. 6972.

Владивостокъ - Wladiwostok
Корейцы - Koreaner.

Māsas ģimenei sūtīts apsveikums no Vladivostokas 1908. gada decembrī.

Greetings sent to sister's family from Vladivostok in December 1908.

Cēsu Vēstures un mākslas muzejs, inv. Nr. 6971.

ISBN 978-9934-18-549-6

Profesors Pēteris Šmits: no Raunas līdz Pekinai
Sastādītāja un atbildīgā redaktore Mārīte Saviča

Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds
Aspazijas bulvāris 5, Rīga, LV-1050, Latvija
www.apgads.lu.lv

Iespiests SIA "Jelgavas tipogrāfija"